

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AİLE POLİTİKALARI:
ADAY ÜLKE TÜRKİYE VE ÖRNEK ÜYE
ÜLKELER KARŞILAŞTIRMASI**

Elif PİŞKİN

2501120040

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Berrin OKTAY YILMAZ

İSTANBUL – 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ELİF PIŞKIN Numarası : 2501120040
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : AVRUPA BİRLİĞİ Danışmanı : YRD.DOÇ.DR.BERRİN OKTAY YILMAZ
Tez Savunma Tarihi : 28.11.2017 Saati : 15:30
Tez Başlığı : AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AİLE POLİTİKALARI: ADAY ÜLKE TÜRKİYE VE ÖRNEK ÜYE ÜLKELER KARŞILAŞTIRMASI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.YEŞİM ÖZER YÜRÜR		KABUL
2- DOÇ.DR.SEVGİ USTA		KABUL
3-YRD.DOÇ.DR.BERRİN OKTAY YILMAZ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR.SEVİM BUDAK		
2- DOÇ.DR.ABDULLAH KARATAY		

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AİLE POLİTİKALARI: ADAY ÜLKE TÜRKİYE VE ÖRNEK ÜYE ÜLKELER KARŞILAŞTIRMASI

ELİF PİŞKİN

Aile kurumu yüzyıllar boyunca toplumun mihenk taşı olarak görülmüş, siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerin etkisiyle tarihsel süreçte bazı değişimler geçirmiştir. Ailelere yönelik destekleyici ve koruyucu önlemler alan devletlerin, doğurganlığın artırılması, istihdam oranının yükseltilmesi, yoksulluğun azaltılması, geleneksel aile yapısının devam ettirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi gibi bazı hedefleri olduğu görülmektedir. Çalışmada farklı aile politikaları yürüten ve Avrupa Birliği'ne üye Fransa, İsveç, İngiltere, İtalya ve aday ülke Türkiye'de aileye yönelik düzenlemeler karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Bir taraftan bu ülkelerde uygulanan politikaların benzer ve farklı yönleri üzerinde durulurken, diğer taraftan Avrupa Birliği'nin aile politikalarına yönelik düzenlemelerinin, üye ülkelerin mevcut durumlarında ne derece etkili olduğu ve Birlik düzeyinde ortak bir aile politikasından söz edilip edilemeyeceği tartışılmaktadır. Bu bağlamda Birliğin eşgüdüm rolü üstlendiği ve ortak bir aile politikasından çok, üye ülkelerin sahip oldukları refah rejimlerine göre aile politikalarını belirledikleri görülmektedir. Üyelik sürecinde olan Türkiye de Avrupa Birliği düzenlemelerinden etkilenecek ve kendi geleneksel refah rejimine uygun olarak aile politikalarını şekillendirmektedir. Çalışma kapsamında incelenen ülkelerde aile dostu politikalar önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Aile Politikası, Aile-dostu Politikalar, Fransa, İsveç, İngiltere, İtalya, Türkiye

ABSTRACT

THE EUROPEAN UNION’S FAMILY POLICIES: THE COMPARASION OF CANDIDATE COUNTRY TURKEY AND EXAMPLES FROM MEMBER COUNTRIES

ELİF PİŞKİN

Existing in the society for centuries as a milestone, the family has gone through some changes due to political, economic and social developments now and then. It is observed that countries taking supportive and protective measures towards families have the aims of fostering fertility, raising employment rates, promoting gender equality and maintaining traditional family. In this study, four EU member states with different types of policies towards families, namely, France, Sweden, United Kingdom and Italy as well as EU candidate country Turkey are selected to analyze the regulations for families in a comparative way. While focusing on similarities and differences between the states, we also investigate the extent to which the European Union can affect countries’ legal framework and whether there exists a common EU family policy. Within this context, it is concluded that EU has taken up the role of coordination and countries’ welfare systems play an important role in forming national family policies rather than a common family policy. It is also seen that, in the process of joining EU, Turkey shapes her family polices with the effect of EU regulations and its traditional welfare system. Above all, the family-friendly policies have important place all the countries studied in this thesis.

Key Words: European Union, Family Policy, Family-friendly Policies, France, Sweden, United Kingdom, Italy, Turkey.

ÖNSÖZ

Aile kurumu tüm çağlarda önem verilen bir sosyal yapı olarak görülmüş ve devletlerin siyasal, ekonomik ve sosyal politikalarından etkilenmiştir. Bu çalışmada farklı refah rejimlerine sahip Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ve aday ülke Türkiye'nin ailelere yönelik yürüttüğü politika ve düzenlemeler ele alınmıştır. Bu düzenlemeler Avrupa Birliği'nin benimsediği kadın-erkek eşitliği ve iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikaları çerçevesinde değerlendirilmiş, Birlik düzeyinde ortak bir aile politikasının varlığı sorgulanmıştır. Çalışmada aile politikaları esnek çalışma biçimleri, izin düzenlemeleri, bakım hizmetleri, nakit transferleri ve vergilendirme başlıklarıyla sınırlandırılmış ve ülkeler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Okuduğunuz bu çalışma bahsi geçecek kişilerin yardımları ve destekleri olmadan tamamlanamazdı. Öncelikle bu uzun ve zorlu yolculukta fikirleri ve yorumlarıyla beni yönlendiren, desteğini asla esirgemeyen ve yakınlığını her zaman hissettiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Berrin Oktay Yılmaz'a ve bu alanda çalışmama ve tez çalışmamın ilk temellerinin atılmasına vesile olan Prof. Dr. Serpil Çakır'a büyük bir teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez çalışmamı tamamlamam konusunda beni yüreklendiren ve yardımını eksik etmeyen sevgili arkadaşım Seda Akpınar'a, desteğini her zaman hissettiren Selda Akpınar'a, yüksek lisans serüveninde aynı sıraları paylaştığım ve fikir alışverişlerinde bulunduğum arkadaşlarım Özge Ceren Ser, Efe Can Müderrisoğlu ve Duygu Çetin'e, son olarak da sevgili aileme çok teşekkür ederim.

ELİF PİŞKİN
İSTANBUL, 2017

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AİLE KAVRAMI VE REFAH DEVLETİ UYGULAMALARINDA AİLE POLİTİKALARI.....	7
1.1. Aile Kavramı.....	7
1.2. Aile Politikalarının Gelişimi.....	14
1.3. Refah Devleti Uygulamaları Kapsamında Aile Politikaları.....	25
1.3.1. Refah Devletlerinin Gelişimi.....	25
1.3.2. Refah Devletlerinin Sınıflandırılması ve Eleştiriler.....	32
1.3.2.1. Kadınları Temel Alarak Yapılan Eleştiriler.....	35
1.3.2.2. Aileyi Temel Alarak Yapılan Eleştirilerin Farklı Aile Tipolojileri Bağlamında Değerlendirilmesi	40
1.3.3. Refah Devletleri ve Aile Politikaları.....	47
1.4. Aile Kurumunun Yapısındaki Değişiklikler.....	52
1.4.1. Doğurganlık Oranlarındaki Düşüş.....	52
1.4.2. Çekirdek Ailedeki Değişimler.....	54
1.4.2.1. Evlenme ve Boşanma Oranları.....	54
1.4.2.2. Birlikte Yaşama.....	55
1.4.2.3. Bekâr Ebeveynler.....	56
1.4.2.4. Evlilik Dışı Doğan Çocuk Sayısındaki Artış.....	57
1.4.3. Kadınların İş Gücü Piyasasına Katılımı.....	58
1.4.4. Demografik Yapıda Değişmeler: Nüfusun Yaşlanması	62
1.5. Değerlendirme.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE ÜYE ÜLKELERDE KADIN VE AİLEYE YÖNELİK DÜZENLEMELER.....	67
---	-----------

2.1. Avrupa Birliği Kurumları ve Kadınlara Yönelik Düzenleme Yapan Organlar..	67
2.2. Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliği Politikaları: Tarihsel Analiz.....	69
2.3. Avrupa Birliğinin Kadın ve Aileye Yönelik Düzenlemeler: İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması.....	77
2.3.1. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	80
2.3.2. İzin Düzenlemeleri.....	84
2.3.3. Bakım Hizmetleri.....	88
2.3.4. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	91
2.4. Avrupa Birliği Üye Ülkeleri Örnekleri.....	91
2.4.1. Fransa örneği (Doğurganlığı Destekleyen Model).....	92
2.4.1.1. Fransa'nın Sosyal ve Politik Yapısı.....	92
2.4.1.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	96
2.4.1.3. İzin Düzenlemeleri.....	99
2.4.1.4. Bakım Hizmetleri.....	101
2.4.1.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	103
2.4.2. İsveç Örneği (Eşitlikçi Model).....	108
2.4.2.1. İsveç'in Sosyal ve Politik Yapısı.....	108
2.4.2.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	112
2.4.2.3. İzin Düzenlemeleri.....	114
2.4.2.4. Bakım Hizmetleri.....	117
2.4.2.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	121
2.4.3. İngiltere Örneği (Aileye Müdahale Etmeyen Model).....	123
2.4.3.1. İngiltere'nin Sosyal ve Politik Yapısı.....	123
2.4.3.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	126
2.4.3.3. İzin Düzenlemeleri.....	128
2.4.3.4. Bakım Hizmetleri.....	129
2.4.3.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	133
2.4.4. İtalya Örneği (Geleneksel Aileyi Destekleyen Model).....	135
2.4.4.1. İtalya'nın Sosyal ve Politik Yapısı.....	135
2.4.4.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	139
2.4.4.3. İzin Düzenlemeleri.....	142
2.4.4.4. Bakım Hizmetleri.....	144
2.4.4.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	147
2.5. Değerlendirme.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLEYE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE ÖRNEK ÜYE ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	153
---	------------

3.1. Türkiye'nin Sosyal ve Politik Yapısı.....	153
3.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri.....	171
3.3. İzin Düzenlemeleri.....	181
3.4. Bakım Hizmetleri.....	187
3.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme.....	198
3.6. Değerlendirme.....	203
SONUÇ.....	207
KAYNAKÇA.....	213

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Gornick ve Meyers'ın Aile Politikaları Tipolojisi.....	42
Tablo 2: Fransa'daki Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı İşlerde Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%).....	98
Tablo 3: İsveç'te Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%).....	113
Tablo 4: İsveç'te Farklı Bakım Hizmetlerinden Yararlanma Oranları, 1-5 Yaş, 2008, (%).....	120
Tablo 5: İsveç'teki Bakım Hizmetlerinin Belirli Yıllardaki Dağılım Oranları, 2016, (%).....	120
Tablo 6: İngiltere'de Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayılarına Göre Yarı zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%).....	127
Tablo 7: İngiltere'de Bakım Hizmetlerinden Yararlanan Çocukların Oranı, 0-6 Yaş, 2011, (%).....	132
Tablo 8: İtalya'da Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%).....	141
Tablo 9: İstihdam Edilen Kadınların Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmama Durumu 15 yaş üzeri, Mart 2016-2017, (%) Kayıt Dışı Oran (%)....	172
Tablo 10: 12 yaşından Sonra En Az 6 Ay Boyunca Çalışan Ancak Araştırma Tarihinde Çalışmayan Kadınların İşten Ayrılmalarının Başlıca Sebepleri, 2013 (%).....	174
Tablo 11: İşgücünde Yer Alan Kadınların Sektörel Dağılımı, 15 Yaş Üzeri, Mart 2016-2017 (%).....	175
Tablo 12: Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%).....	179
Tablo 13: Çalışan Kadınların Eğitim Durumları Göz Önünde Bulundurularak Erkeklerle Göre Kazançlarındaki Ücret Farkı Oranları, Türkiye, 2014 (%).....	180
Tablo 14: 6 Yaşından Küçük Çocuğu Olan Çalışan Kadınların Çalıştıkları Sürede Çocuğa Bakan Kişilerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, Türkiye, 2013 (%).....	193

Tablo 15: Eğitim-Öğretim Yılına Göre Belirli Yaş Seviyelerindeki Okullaşma Oranları (net), Türkiye (%).....	195
Tablo 16: 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Yılı Okul Öncesi Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayısı, Türkiye.....	196
Tablo 17: Asgari Geçim İndirim Miktarı, Türkiye, 2017 (TL).....	200
Tablo 18: Aile Yardım Ödeneği, Türkiye, 2017 (TL).....	201

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AÇEV	:Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AIDS	:Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu)
ASPB	:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AT	:Avrupa Topluluğu
CEDAW	:The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi)
CEEP	:European Center for Public Enterprise (Avrupa Kamu İşletmeleri Merkezi)
Çev.	:Çeviren
CLCA	:Complément de Libre Choix d'Activité (Çalışma Saatlerinde Değişiklik Yapma Özgürlüđu)
CLEISS	:Centre des Liaisons Européennes et Internationales de Sécurité Sociale (Avrupa ve Uluslararası Sosyal Güvenlik Merkezi)
CMG	:Complément de libre choix du mode de garde (Bakım hizmetlerinde isteğe bağlı destek)
COLCA	:Çalışma saatlerini seçme özgürlüğu için ek destek
CPAG	:Child Poverty Action Group (Çocuk Yoksulluğuna Karşı Eylem Grubu)
DISK	:Devrimci İşçi Sendikaları
DMK	:Devlet Memurları Kanunu
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı

EC	:European Commission (Avrupa Komisyonu)
Ed.	:Editör
EEC	:European Economic Community (Avrupa Ekonomik Topluluğu)
ETUC	:European Trade Unions Confederation (Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu)
EU	:European Union (Avrupa Birliği)
INPS	:Istituto Nazionale Della Previdenza Sociale (Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumu)
GIB	:Gelir İdaresi Başkanlığı
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HM	:Her Majesty (İngiliz Hükümeti)
ILO	:International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İŞKUR	:Türkiye İş Kurumu
KEDV	:Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
KEİG	:Kadın Emegi ve İstihdam Girişimi
KOB	:Katılım Ortaklık Belgesi
KSGM	:Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSSGM	:Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü
LGBTİ	:Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, İnterseks
LIS	:Lüksemburg Income Study (Lüksemburg Gelir Çalışması)
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development

	(Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ONMI	:Opera Nazionale Maternità e Infanzia (Anne ve Bebek için Ulusal Organizasyon)
ONS	:Office for National Statistics (Ulusal İstatistik Merkezi)
PAJE	:Prestation d'Accueil du Jeune Enfant (Doğum ve Erken Çocuk Bakımı Yardımları)
PreParE	:Paylaşımlı Çocuk Yetiştirme Ödeneği
RG	:Resmi Gazete
s.	:Sayfa
SEK	:İsveç Kronu
SI	:Swedish Institute (İsveç Enstitüsü)
SHÇEK	:Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SNCF	:Société Nationale des Chemins de fer Français (Fransız Ulusal Demiryolları)
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
ŞNT	:Şartlı Nakit Transferleri
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TDK	:Türk Dil Kurumu
TL	:Türk Lirası
TNSA	:Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TUC	:Trades Union Congress (Sendikalar Birliği Meclisi)
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu

UK	:United Kingdom (Birleşik Krallık)
UN	:United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNICE	:Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe (Avrupa Sanayici ve İşverenler Konfederasyonları Birliği)
UNICEF	:United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
WEF	:World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
v.d.	:Ve diğerleri

GİRİŞ

Aile kurumu yüzyıllardır toplumun olmazsa olmaz bir sosyal yapısı olarak görülmüş ve gerek siyasetçilerin gerek politika belirleyicilerin gündeminde yer almaya devam etmiştir. Devletlerin sahip olduğu ideolojik yapı ve refah düzeylerine göre aile politikaları farklılık göstermekle birlikte, aile her toplumda üzerinde en çok politika üretilen kurumlardan biri olmaya devam etmiştir. Aile bazı durumlarda dayanışmanın sağlandığı sosyal güvenlik sistemi gibi, bazen de milliyetçilik söylemine dayandırılarak neslin devamının sağlanmasını mümkün kılan bir kurum olarak görülmüştür.

Avrupa’da Sanayi Devrimiyle birlikte yaşanan köyden kente göç olgusu aile yapısını da değiştirmiştir. Kırsal bölgenin özelliklerini yansıtan geniş aile yapısı kente çözülmüştür. Köyde ücretsiz aile işçisi olarak tarımda çalışan kadınların kente göçle birlikte fabrikalarda işçi olarak çalıştıkları ya da özel alanda ailenin bakımına yönelik hizmetin sağlayıcısı oldukları görülmektedir. Bu durum zaman içerisinde kamusal alan- özel alan ayrımını etkileyen önemli bir olgu haline gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte geniş ailenin yerini yavaş yavaş çekirdek aileye bırakması, aile bağlarının eskiye göre daha zayıflamasına ve hanenin küçülmesine yol açmıştır. Hiç kuşkusuz bu durum uzun bir sürecin sonucudur. Geleneksel aile yapısındaki değişim yeni aile yapılarının oluşmasına yol açarken, kadınların aile içindeki rollerini de etkilemiştir. Günümüzde evlilik oranlarında yaşanan düşüş, boşanma oranlarında ve evlilik dışı doğan çocuk sayısındaki artış, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşmasını etkilemiştir. Bunun yanında ailelerin daha az çocuk sahip olmaya başlamaları doğurganlık oranlarında düşüşe ve nüfus içerisindeki yaşlı nüfusun sayıca artmasını hızlandırmıştır. Bu durum hem bakım hizmeti açısından hem de emeklilik ödemeleri açısından refah devletlerinde bir endişe yaratmaya başlamıştır. Kadınların iş hayatında daha çok yer almaları uzun yıllardır süregelen aile içindeki bakıcı rollerinden görece sıyrılmalarına katkı sağlamış, ancak bunun sonucunda kadınların çalıştığı sürede bakım ve ev işlerinin kimin tarafından yapılacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır.

1960’lardan itibaren yükselişe geçen İkinci Dalga Kadın Hareketinin etkisiyle kadınlar hem hane içinde özel alanda, hem de hane dışında kamusal alandaki

konumlarını daha çok sorgulamaya başlamışlardır. Liberal eşitlik anlayışına dayalı olarak gelişen eşitlik ilkesi özellikle çalışan kadınlar kadınlar açısından yasalarda eşit ücret, iş hayatında ayrımcılığın yasaklanması, analık izni gibi bir takım haklar getirmekle birlikte, özel alan yani ailenin varlığını sürdürdüğü haneye yönelik düzenlemeler daha sınırlı olmuştur. Aileye yönelik düzenlemeler çoğu zaman çocuklara yönelik politikalarla özdeşleşmiştir (çocuk yardımı, analık izni, süt izni gibi). Günümüzde bu yapı devam etmekle birlikte, kadınların çalışma yaşamına katılımının artması aile kurumu üzerine yeni politikaların üretilmesini zorunlu kılmıştır. Burada önemli olan konu üretilen politikaların geleneksel aile yapısını destekleyen aile dostu politikalar mı olduğudur. Sadece kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, tek başına kadın-erkek eşitliğini sağlayan bir olgu değildir. Evet, geleneksel aile yapısı erkeğin ekmeği kazandığı ve kadınların bakıcı rolleri üstlendiği yaygın modelden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamış ve ikili kazanan modeline (hem kadının hem erkeğin ekmeği kazandığı model) doğru bir kayma başlamıştır. Ancak kadınların ev dışında ücretli bir işte çalışması, hane içindeki ev ve bakım işine yönelik sorumluluklarından tamamen sıyrılmalarını mümkün kılmamıştır. Bu durum bir taraftan kadınların daha çok yarı zamanlı işlerde istihdam edilmelerine ve ikili kazanan modelin bir buçuk kazanan modele dönüşmesine yol açmış (erkelerin tam, kadınların yarım kazandığı model), diğer yandan kadınların annelik rolleri yüzünden zaman zaman iş yerlerinde ayrımcılığa maruz kalmaları, çok daha çabuk işten çıkarılmaları, kariyerlerinde daha zor ilerlemeleri gibi olumsuzluklar doğurmuştur. Kadınlar hem evde hem de iş yerinde süper anneler olarak her iki alana da yetişmeye çalışırken çift mesai yapmak zorunda kalmışlardır. Son yıllarda özellikle Avrupa'da kadınların istihdama katılımını artırmak için iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarının gündeme gelmesi, kadınların aile ve iş sorumluluklarının uzlaştırılması adına yeni politikaların ve düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır.

Avrupa Birliği ekonomik amaçlarla kurulan bir örgüt olmasına rağmen, 1970'lerin otasından itibaren sosyal politika alanında da değişiklikler yapmaya başlamış ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir takım yasal düzenlemeler yapmıştır. Daha önce bahsedildiği üzere özellikle düşük doğurganlık oranları ve nüfusun yaşlanması gibi gelişmelerin Avrupa ülkelerinde de görülmeye

başlaması, Avrupa Birliği'nin, Birliğe üye ülkelerin bu konuda bazı tedbirleri almasına yönelik olarak 1990'lardan itibaren öncelikle Beyaz ve Yeşil Kitap adı verilen belgelerde tavsiyelerde bulunmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin ardından belirlenen Avrupa İstihdam Stratejisi, Birliğin iş ve aile yaşamının uyumlaştırılma politikalarını da şekillendirmiştir. Lizbon ve Barselona Zirveleri bu alandaki önem teşkil eden iki zirvedir. 2000 yılında gerçekleşen Lizbon Zirvesi'nde tam istihdamın sağlanması için geliştirilecek alanlar ve özellikle kadın istihdamının yükseltilmesi için hedefler belirlenmiştir. Kadın istihdamın sağlanmasında önemli bir etken olan bakım hizmetlerinin varlığı da Birliğin önem verdiği konulardan biridir. 2002 yılında gerçekleşen Barselona Zirvesi'nde alınan kararlar ve bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için belirlenen hedefler bulunmaktadır. Bunların yanında yönerge ve tavsiye kararları da bulunmaktadır. AB'nin sosyal politikası altında gelişen ve son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikalarından biri olarak gündeme oturan iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarının varlığı, Birliğin aile politikalarını incelemeye değer kılmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasında öncelikle AB'nin tüm üye ülkeleri kapsayan ortak bir aile politikası var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır. Bu temel sorudan hareketle tez çalışmasının diğer soruları şöyledir:

1. AB'ne üye ülkelerin ve aday ülke Türkiye'nin aile politikalarında sahip oldukları refah rejimlerinin etkisi hangi düzeydedir?

2. Karşılaştırmaya dâhil edilen ülkeler kendi aralarında hangi açıdan farklılıklar ve benzerlikler göstermektedir?

Bu tez çalışmasında yöntem olarak, literatür taramasının yanı sıra karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Karşılaştırmalı sosyal politika çalışmaları farklı ülkelerde mevcut olan refah rejimlerini incelemekte, benzer ve farklı yönlerin analiz edilmesini mümkün kılmaktadır (May, 2011: 546). Bu çalışmalarda makro ve mikro yaklaşımlar mevcuttur. Makro yaklaşımlar devletlerin tüm refah sistemini incelerken mikro yaklaşımlar birbiriyle alakalı olduğu düşünülen politika alanları, refahı oluşturma amaçları ve sağlama mekanizmaları gibi etmenlerin karşılaştırılmasını sağlamaktadır (May, 2011: 546). Bu çalışmanın konusu itibarıyla mikro bir yaklaşım benimsenecektir.

Karşılaştırmalı çalışmaların başka bir faydası ise, farklı ülkelerde mevcut olan aynı sosyal yapıların ve yapılara göre şekillenen politikaların karşılaştırılmasıdır (May, 2011: 548). Örneğin, Türkiye’de eşcinsel kişilerin evlenmesi ve aile kurması mümkün olmamakta, evlilik dışı doğan çocuklar sosyal bir sorun olarak algılanabilmekteyken, aynı durumun başka bir ülkede normal karşılandığı, eşcinsel çiftlerin aile kurmalarının mümkün olduğu ve devletin bekâr ebeveynlere aile yardımları sağladığı görülmektedir. Bu bilgiler karşılaştırmaları çalışma yöntemleri sayesinde elde edilmektedir.

Aile politikalarının devletlerarası karşılaştırılmasına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Korpi (2000), Gauthier (2002), Gornick ve Meyers (2004), Daly (2011) farklı ülkelerde bazı kriterlere dayanarak incelemelerde bulunmuş ve devletlerin ailelere yönelik düzenlemelerine göre belirli gruplandırmalar oluşturmuşlardır. Bu çalışmanın kapsamında Mary Daly tarafından oluşturulan aile politikaları tipolojisine uygun olarak dört ülke seçilmiş ve bu ülkelerdeki aile düzenlemeleri, yürütülen politikalar yasal mevzuatlar da göz önünde bulundurularak incelenme yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda aile politikalarının doğurganlığın arttırılma çalışmaları ile Fransa, ebeveynler arasında eşitliğin teşvik edildiği İsveç, muhtaç ailelerin korunduğu İngiltere¹ ve geleneksel aile yapısının sürdürüldüğü İtalya seçilmiştir. Araştırma kapsamına Türkiye’nin dâhil edilme nedeni, Türkiye’nin aile politikalarının Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinde ne tür gelişmeler gösterdiğini incelemek ve seçilen ülkelerdeki düzenlemelerle karşılaştırmaktır.

Çalışma konusunun oldukça geniş olması sebebiyle bazı sınırlamalara gidilmiştir. Bakım hizmetleri ele alınırken 0-6 yaş aralığındaki çocukların yararlandığı hizmetler dikkate alınmaktadır, yaşlı ve engelli bakımıyla ilgili bilgiler bu çalışmada yer almamaktadır. Nakit transferleri ise aile ve çocuk yardımları bağlamında incelenecektir. Ayrıca karşılaştırmalı ülke analizlerinde var olan belgelendirme eksikliği yüzünden bazı durumlarda kaynaklara erişim konusunda az da olsa olumsuzluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum Türkiye’de 0-3 yaş

---

¹ 23.06.2016 tarihinde yapılan referandum sonucu İngiltere Avrupa Birliği üyeliğinden çıkma kararı almıştır. Süreç devam etmektedir. Çalışma kapsamına alınma sebebi, çalışma başladığı sırada ortada böyle bir durum olmaması ve İngiltere’nin Daly’nin sınıflandırılmasına göre aileye müdahale etmeyen ülke örneğine tam uymasındır.

aralığındaki çocukların bakım hizmetlerinden yararlanma oranları ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamasında karşımıza çıkmıştır.

Bu tez çalışmasında aile politikalarının Avrupa Birliği düzenlemeleri, Avrupa Birliği'ne örnek üye ülkeler ve Türkiye ekseninde analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu duruma istinaden, çalışmanın birinci bölümünde, aile tanımı, ailenin işlevleri ve çeşitli yaklaşımların aile hakkındaki görüşleri ele alınacaktır. Aile politikalarının kapsamı ve tarihsel gelişimi üzerinde durulurken devletlerin aile politikaları geliştirme sebepleri tartışılmaktadır. Refah devletlerinin aile politikalarındaki etkileri sebebiyle refah devletlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bilgi verilmekte ve refah devletleri karşılaştırmalı çalışmalar açısından önemli olan Gosta Esping-Andersen'in tipolojisi ve bu çalışmaya yapılan feminist ve aile temelli eleştiriler üzerinde durulmaktadır. Bölümün son kısmında ise aile kurumunun son yıllarda geçirdiği değişimler, ortaya çıkan yeni sosyal riskler ve bu sosyal risklere karşı refah devletlerin aldığı önlemlerden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise Avrupa Birliği kadın-erkek eşitliği politikalarının tarihsel gelişimi ve iş-aile yaşamının uyumlaştırma politikaları adı altında kadınlar için yapılan düzenlemeler ortaya koyulacaktır. Birliğin bu alanda yayınladığı antlaşma, yönerge, tavsiye kararları, Eurostat ve OECD tarafından yayınlanan istatistikler incelenecek, düzenlemelerin yasal olarak bağlayıcılığı, kapsamı ve hangi hedeflere yönelik geliştirildikleri tartışılacaktır. Ailelere yönelik düzenlemeler dört başlık altında değerlendirilecektir: (1) Esnek çalışma düzenlemeleri, (2) izin düzenlemeleri, (3) bakım hizmetleri, (4) nakit transferleri ve vergilendirme. Mary Daly'nin çalışmasına göre seçilen ve farklı aile düzenlemelerine sahip olan Fransa, İsveç, İngiltere ve İtalya'daki uygulamalar bu dört alt başlıkta incelenecek ve karşılaştırma yapılacaktır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde, Türkiye'deki aile düzenlemeleri ele alınacak ve diğer örnek üye ülkelerle karşılaştırması yapılacaktır. Aile politikalarına etkileri sebebiyle ülkede yürütülen nüfus politikaları ve kürtaj düzenlemeleri hakkında bilgi verilecektir. Türkiye'de AB uyum sürecinin etkisiyle başlayan kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik mevzuat değişiklikleri, imzalanan uluslararası sözleşmeler ele alınacak ve Türkiye'nin göstermiş olduğu gelişim durumu AB tarafından yayınlanan Türkiye İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklık Belgeleri'ne

göre değerlendirilecektir. Ayrıca kadın ve aile konusu kalkınma planlarında da incelenecek, TÜİK verilerinden yararlanılacak ve son yıllarda özellikle AK Parti iktidarıyla yükselişe geçen iş ve aile yaşamının uyumlaştırması için yapılan düzenlemeler analiz edilecektir. Güncel düzenlemeler detaylı bir şekilde ele alınacak, amaçları ve kapsamı tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AİLE KAVRAMI VE REFAH DEVLETİ UYGULAMALARINDA AİLE POLİTİKALARI

1.1. Aile Kavramı

Aile hem bireysel hem de toplumsal hayat için oldukça önemli bir kurum olarak görülmektedir. Aile tek bir kültürde değil, birçok kültürde ve toplumda bulunduğu için tüm aileleri kapsayan genel bir aile tanımı yapmak mümkün görünmemektedir. Aile türleri, içinde bulunduğu toplumun değerlerine, kültürüne ve alışkanlıklarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu yüzden de evrensel bir aile tanımı yapmak basit bir konu değildir (Canatan ve Yıldırım 2011: 104).

Bazı ülkelerde ailenin tanımı anne-baba ve çocuklardan oluşan bir yapı olarak tanımlanırken, kimi ülkelerde çocuğun ön planda bulunduğu ya da aile büyüklerinin ve akrabaların katıldığı aile tanımlamaları yapılmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre aile kavramı için şu tanımlamalar yapılmaktadır (TDK, 2016).

- “-Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik
- Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü
- Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü
- Eş, karı”

Türk Dil Kurumunun yaptığı tanımlamaları incelediğimizde ilk maddede, günümüzde en çok görülen çekirdek aile yapısına vurgu yapıldığı görülmektedir. Diğer maddelerde ise eşlerin akrabaları ile ilişkilerinden doğan ve daha kapsamlı bir toplumsal yapı olan geniş aile yapısı vurgulanmaktadır. Burada dikkat çeken nokta ise Türk aile kavramı için heteroseksüel çiftlerden oluşan ve nikah ile resmileştirilmiş birliğin aile sayılarak, aynı cinsiyetten olan ya da evlilik bağı olmadan aynı evde yaşayan kişilerin aile olgusu içinde sayılmamış olmasıdır.

Başka bir tanıma göre aile:

“Doğum, evlilik, evlatlık edinme veya tercih yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu kümedir”(Canatan ve Yıldırım 2011: 74).

Bu tanımın sadece evlilik ile bağlı olan erkek ve kadın kişileri değil bunun yanında birlikte yaşayan ve cinsiyet belirtmeksizin aynı cinsiyetten olan kişilerin kurduğu birliğin de aile olarak sayıldığı söylenebilir.

Başka bir tanıma göre:

“Aile evlenme kan ya da evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanların oluşturduğu bir birliktir.”(Ağdemir, 1991: 1).

Aile tiplerine baktığımızda ise genel olarak çekirdek ve geniş aile yapılarını görmekteyiz. Çekirdek aile anne, baba ve çocuklardan oluşan ve günümüzde daha çok görülen aile türüdür. Çekirdek aile sayıca da az bireylerden oluşmaktadır. Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle köyden kente göçün sonucu olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha çok kentlerde bu tür ailelerin yaygınlaşması akrabalık ilişkilerinin yavaş yavaş etkisini kaybetmesine ve bireysel ihtiyaç ve isteklerin daha önemli hale gelmesine sebep olmuştur. Yapılan araştırmalar, çekirdek aile tipinin 1972 yılında Türkiye’deki aile tiplerinin %60’ını oluşturduğunu, bu oranın 2006 yılında ise %80’e çıktığını göstermektedir (Eşsizoğlu, 2012: 9). Bunun yanında boşanma, ayrı yaşama, ölüm gibi sebeplerle eşlerin birbirinden ayrıldığı ya da sadece anne veya babadan oluşan tek ebeveynli çocuklu aileler de bulunmaktadır. Son yıllarda artışta olan ve bu çalışmanın daha sonraki bölümlerinde daha detaylı tartışılacak olan birlikte yaşama şeklinde görülen bireylerin evlenmeden aynı evde yaşamaları da bazı devletler tarafından çekirdek aile olarak tanımlanmaktadır. Geniş aile ise anne, baba ve çocukların yanında büyükanne ve büyükbaba, amca, halı, teyze ve dayı gibi akrabalık ilişkileri bulunan bireylerin bir arada yaşadığı ailelerdir. Bu tip aileler daha çok ekonomik anlamda birbirlerine destek çıkmaktadır. Kan bağı ve akrabalık ilişkileri önemlidir. Daha çok kırsal kesimde yoğunlaşan bu aile tipi eskisi kadar çok görülmemektedir. Yapılan araştırmalar, geniş aile tipinin 1972 yılında Türkiye’deki aile tiplerinin %19’unu oluşturduğu, bu oranın 2006 yılında %13’e gerilediğini göstermektedir (Eşsizoğlu, 2012: 10).

Geleneksel geniş ailede toplumsal cinsiyet rollerinin daha belirgin olarak kendini hissettirdiği söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin toplum içerisinde zamanla öğrenildiği ve doğuştan getirilmediği açıktır. Çocukların ilk cinsiyet rollerini aileden öğrendiği düşünülürse ailenin sahip olduğu gelenek, görenek ve alışkanlıkların çocuklara geçeceği yüksek olasılıktır. Geleneksel ailelerde kadına atfedilen ev ve aile alanındaki yükümlülükler ve erkeğe yüklenen evi geçindiren ve aile reisi rolleri doğal bir yapı olarak görülmektedir. Modern çekirdek ailelerde ise daha çok kentlerde yaşamaları sebebiyle kadınların iş hayatına adım atması, ekonomik anlamda aileyi desteklemesi ve görece daha özgür olması ile toplumsal cinsiyet² rollerinde³ esneme olduğu söylenebilir. Ancak kadınlara atfedilen ev işlerinin çoğu yine kadınlar tarafından yapılmaktadır (Eşsizoglu, 2012: 11).

Alternatif bir birliktelik şekli olan eşcinsel birlikteliklerin evlilik yoluyla aile kurmaları ise uluslararası ya da AB düzenlemelerinde henüz mevcut değildir. Bu tür birlikteliklerin aile kurumu olarak sayılıp sayılmayacağı ulusal düzenlemelere bağlıdır. Bazı Avrupa ülkelerinde eşcinsel evlilikler yasallaşmıştır ve çiftler evlat edinme gibi heteroseksüel çiftler ile aynı haklara sahiptirler. Bu yüzden aile kavramının ulusal hukukta nasıl tanımlandığı önemlidir. Türkiye’de eşcinsel çiftler için herhangi bir evlilik düzenlemesi bulunmamaktadır. Aile tanımlaması içinde yer almadıklarından kurdukları birlik aile olarak görülmemekte bu yüzden de aileye yönelik politikalardan ya da evlat edinme düzenlemelerinden faydalanamamaktadırlar. Bu yüzden sosyal politikaların aile temelinde oluşturulması tüm bireyleri kapsamamakta; politikaların birey temelli oluşturulması sadece LGBTİ’ler (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel ve İnterseks) ve kadınlar için değil, yalnız yaşayan ya da içine doğduğu aile dışında alternatif birlikte yaşam pratikleri geliştiren kişiler için de önemli olmaktadır (Tarhan, 2013: 125).

Amerikalı antropolog George Peter Murdock, 250 farklı topluluk üzerinde yapmış olduğu araştırmasında her toplumda bazı aile türlerinin bulunduğunu ve aile

---

² Toplumsal Cinsiyet: Cinsiyet doğuştan getirilen biyolojik farklılıklar anlamına gelirken toplumsal cinsiyet, toplum tarafından belirlenen kadın ve erkek cinsiyetlerine uygun davranış ve kültürel yargılardır.

³ Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Toplumca kabul edilen ve uygun görülen kadın ya da erkek davranışlarıdır. Örneğin, kadınların daha duygusal, erkeklerin daha sert ve güçlü olmalarının beklenmesi, erkek bebelere mavi kız çocuklarına pembe renk giysiler giydirilmesi.

yapısını açıklamayı mümkün kılan ortak davranışların var olduğunu göstermektedir. George Peter Murdock'a göre aile:

“ ortak ikamet, ekonomik işbirliği ve yeniden üretim tarafından tanımlanmış sosyal bir yapıdır. Her iki cinsiyeti ve toplum tarafından onaylanmış cinsel ilişkiyi, cinsel anlamda birlikte yaşayan öz ya da evlat edinilmiş bir ya da birden fazla çocuğa sahip olan iki farklı cinsiyetten insanı içerir.” (Murdock, 1949: 1).

Murdock'un bu tanımlaması aileyi iki farklı cinsiyetin oluşturduğu fikrine ve evliliğe dayanan çekirdek aile yapısına dayandırmaktadır. Murdock'un tanımlamasında çocuklu bekâr anneler ya da birlikte yaşayan çiftler görülmektedir. Bu anlayışa göre, ekonomik işbirliği ile erkek çalışarak para kazanan ve evin masraflarını karşılayan taraf olurken, kadın yeniden üretim faaliyetlerini gerçekleştirerek ev işleri ve çocuk yetiştirme görevlerini yapması beklenmektedir. Kadının aile rollerinde ücretsiz ev işçisi olarak görülmesi, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir bakış açısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Talcott Parsons, aileyi toplumun genel etkinliğine katkıda bulunan sosyal bir alt sistem olarak açıklar. Parsons da Murdock gibi aileyi aynı evi paylaşan ve çocuk sahibi olan evli çiftlerin oluşturduğu bir yapı olarak görmektedir (Parsons ve Bales, 1956). Ortak ikamet ve evlilik bağına bağlı olan bu kurum yasal çocukların yetiştirilmesiyle uyumlaştırılmış ve tatmin edilmiştir. Bunun yanında, ebeveynler arasında cinsiyet rolleri belirgindir. Ailenin tek çalışan kişi tarafından ekonomik olarak devam ettirildiği (muhtemelen erkek) ve eşler arasında gelirin paylaşıldığı bir kurum olarak tanımlanmaktadır.

Haralambos, T.Parson'ın işlevselci kuramına şunları da ekler: Ailede birincil sosyalizasyon ve kişiliklerin sabitlenmesi kavramları görülmektedir. Birincil sosyalizasyon sürecinde bireyin, toplumun kültürünü “içselleştirdiği”, hem de “kişilik yapısını oluşturduğu” belirtir. Aile içerisinde karı ve koca, birbirlerine duygusal destek alıp vererek, ailenin devamlılığını sağlar ve kişiliklerini sağlamlaştırır (Aktaran: Karkiner, 2011: 132).

Bu aile tanımlarına baktığımızda kadınların aile içinde çocuk bakımı ve ev işlerini yapan kişi rollerine büründüğü görülmektedir.

Nuray Sancar ise aile kurumunun kadının ezilmesine ve sömürülmesine yol açtığını vurgular. Bunun yanı sıra aile, çocukların cinsiyet kimliklerini yani kadın erkek rollerini öğrendiği yer olduğundan ataerkilliğin de burada öğrenilmeye başlandığını savunmaktadır (1989: 2).

Mackinnon ise:

“özel mülkiyetin ortaya çıkması, sınıf bölünmeleri, kadınların ezilmesi ve devletin birlikte çalıştığını ve birbirini gerektirir hale getirdiğini” ve “Kadınların evlilik ile devlet aracılığıyla gerçekleştirilen bu kurumda tek eşliliğin ve ağır ev işlerinin altında ezildiğini” belirtmektedir (Mackinnon 2003: 41).

Dinin de kadınların aile içerisinde ikincil rollere bürünmesine katkıda bulunduğunu söyleyen Fatmagül Bertay kadın ve erkeklerin biyolojik olarak farklı yaratıldığını, bu yüzden de toplumsal işlevlerinin farklı olacağını tek tanrılı dinler tarafından da pekiştirildiğini belirtmektedir. Bu da erkeğin daha güçlü ve akılcı olduğu ve kadının daha zayıf ve duygusal olduğu düşüncesine dayanarak oluşturulan ataerkil sistemin kurumlaşmasına ve geleneksel cinsiyet rollerinin aile içerisinde oluşmasına yol açmakta ve bu durumun kadının bedeni üzerindeki denetimin yasallaştırılıp meşrulaştırılması anlamına geldiğini belirtmektedir (Bertay 2000: 26). Ayrıca erkeklerin, kadınların cinselliğini ve üremelerini denetleme hakları olduğunu ancak kadınların bu hakka sahip olmadıklarını, kadınların Tanrı'ya erkekler dolayısıyla ulaştığını vurgulamaktadır (Bertay, 2000: 27).

Feminist düşünce de kendi içinde aile hakkında farklı görüşlere sahiptir.

Liberal Feminizm, kadınların, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. İşgücü piyasasında da ücret ve çalışma şartlarının eşitliği, hatta kadınlar için özellikle hamilelik ve bebek bakımı ile ilgili dönemde erkeklerden farklı olarak bazı haklara sahip olmaları gerektiği savunulmaktadır (Güriz, 1997: 61). Liberal feministler devlete, kadınların yükünü hafifletmek amacıyla kreşler açmak, kadınların çalışma ve sosyal güvenlik haklarını yaygınlaştırmak, kadınlar için iş imkânlarını artırmak ve yapılan iş ve rollerde

erkekler ile aynı yetkiye sahip olmasını sağlamak gibi görevler yüklemek istemişlerdir (Yüksel, 2003: 69-72).

Radikal Feminizm ise “kadının ezilmesinin nedeni çocuk doğurması ve yetiştirmesidir” anlayışına sahiptir (Atan, 2015: 15). Bu durum da aile kurumu içerisinde kadının eş ve anne rolleri vasıtasıyla sömürülmesine yol açmaktadır. Radikal feministler için feminizm, kadınların biyolojik özelliklerinden dolayı maruz kaldıkları cinsiyetçi ayrımcılığı sona erdirmeye çalışmaktadır. Kadınların dışarıda çalışıyor olmaları aile sorumluluklarını yerine getirmeyecek anlamına gelmemektedir. Özellikle kırsal kesimlerde, kadın hem anne hem de eş olarak evdeki yükümlüklerini yerine getirirken bir yandan da mevsimlik işçi olarak tarlada çalışması normal karşılanmaktadır. Firestone kadınların üzerindeki aile baskısının kaldırılması için aile kurumunun toptan ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedir (Firestone, 1993: 229).

Kadın-erkek eşitsizliğinin annelik ve üreme gibi biyolojik farklılıklara dayandırıldığını ve eşitsizliğin kaynağının erkek egemenliği ve patriarkal ailede bulunabileceğinden dolayı radikal feministlerin çoğu evlilik kurumunu benimsememektedir (Güriz, 1997: 63-64). Ayrıca istenmeyen gebelikleri önleme tekniklerinin yaygınlaştırılması ve kürtaj hakkını ortaya atmışlardır (Ecevit, 2011: 14-15).

Marksist feminist yaklaşım, kadının ev içi emeğinin karşılığını ödenmeyen ücretsiz emek olarak görmektedir. Kadının ev içinde yaptığı işler dışarıdan satın alınabilecek bir hizmettir. Ancak bunun yerine kadınlar herhangi bir ücret almadan çocuk bakımı yapar ve ev işleriyle ilgilenirler. Marksist feministler, ailenin yeniden yapılandırılması gerektiğini söylerler ve alternatif aile modeli üzerinde dururlar. Bu da toplumsal iş bölümünü değiştirerek mümkün görünmektedir. Kadınların aile içi kölelikten kurtulması gerektiğini ve çocuk bakımı için de ortak bir yol bulunması gerektiğini savunurlar (Atan, 2015: 7).

Görüldüğü üzere, feminist düşünce de kendi içinde farklı yaklaşımları barındırmaktadır. Ancak kadınların aile içindeki rollerinden dolayı eşitsizliklere maruz kaldıkları konusunda hepsi hem fikirdir.

Ailenin toplumdaki önemine dayanarak Canatan ve Yıldırım ailenin toplum yapısına katkılarına göre bir sınıflandırma yapmışlardır (Canatan ve Yıldırım, 2011: 106-110):

1. Ailenin biyolojik işlevi: Hangi toplumda olursa olsun çocuk yaparak neslin devamını sağlama görevi ailelerin görevi olarak görülmektedir. Çocuk sahibi olmak için anne ve babanın oluşturacağı alaka ve sevgi bağı gerekli görülmektedir. Aile de çocuk yetiştirme için en uygun ortamı sağlamaktadır.

2. Ailenin psikolojik doyum sağlama işlevi: Aile bireyleri arasında kurulan duygusal bağ bireylerin psikolojik yönden daha iyi hissetmelerine yol açmaktadır. Aile üyeleri arasındaki iletişim güçlü ve güven vericiyse, üyeler de kendilerini ruhsal olarak daha iyi hissetmektedirler.

3. Ailenin ekonomik işlevi: Eski zamanlarda özellikle tarıma dayalı toplumlarda kalabalık aileler ekonomik anlamda avantajlı olarak görülmekte ve tüm aile bireyleri çalışıp ailenin ekonomik durumuna katkıda bulunmaktaydılar. Günümüzde ise bu anlayış değişmiş ve aileler bu şekilde bir üretim sürecine girmeseler de hizmet sektörü olarak var olmaktadır. Kadınlar ev dışında çalışarak ekonomik anlamda daha bağımsız olmaya başlamışlardır. Bunun yanında iş hayatına atılan kadınlar yeni roller ve statüler kazanırken, ev içindeki bakım işlerinin halen onlar tarafından yapılması beklenmektedir. Bu da kadınların ev ve iş hayatı arasında kalmalarına ve her iki alana da yetişmeye çalışmalarına yol açmaktadır.

4. Ailenin eğitim işlevi: İnsanın toplumsallaşma sürecinde eğitime ihtiyacı vardır. Eğitimin ilk olarak verildiği yer ise ailedir. Aile bireyleri tarafından bu toplumsallaşma süreci desteklenir. Bu eğitim boyunca çocuklara içinde büyüdükleri toplumun kurallarının ve alışkanlıklarının aktarılması, bilgi, becerilerin kazandırılması aile bireyleri tarafından sağlanmaktadır. Bu durum tarih boyunca böyle devam etmiştir. Çocuklar ilk eğitimi aileyle almaya başladıktan sonra okullarla da bu süreç desteklenmektedir.

5. Ailenin dini işlevi: Aile içerisinde kültür, bilgi ve beceri yanında dini inanışlar da öğretilmektedir. Aileler dini değer ve tutumları öğretmekle birlikte bunları denetleme görevi de üstlenebilirler. Bazı ailelerde çocukların dini tercihlerini daha sonraki dönemlerde kendileri yapacağı düşünülerek, çocuklar din konusunda daha serbest

bırakılmaktadırlar. Ya da din eğitimi için çocuklar bazı eğitim kurumlarına gönderilmektedir.

6. Ailenin boş zamanları değerlendirme (eğlenme ve dinlendirme) işlevi: Modern toplumlarda boş zaman kavramı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaca yönelik eğlence ve dinlenme sektörü gelişmiştir. Geleneksel toplumlarda ise boş zaman aile tarafından bireylerin katılımıyla doldurulmaktadır.

Canatan ve Yıldırım'ın bahsettiği bu işlevler devletin aileleri desteklemelerinin ya da müdahalelerinin nedenlerini kısmen açıklamaktadır. Bu sebeplerin yanında devletlerin sahip olduğu siyasal yapı da önemlidir. Ancak bu işlevlerden de anlaşılacağı üzere “aile, anne-baba ve çocuklardan oluşan bir yapıdır” tanımı oldukça değişmiştir. Aile ayrıca çocuk sahibi olarak neslin devamının sağlandığı, kültürün yeni doğanlara öğretildiği, maddesel desteğin sağlandığı ve dini anlayışın çocuklara verildiği bir diğer deyişle toplumun sürdürülmesini sağlayan bir oluşumdur. Bu yapıda kadınların katkısı açıkça görülmektedir. Bir sonraki bölümde anlatılacağı üzere devletlerin ailelere yönelik sahip olduğu politikalar kadınları doğrudan etkilemekte ve daha eşitlikçi bir toplumu desteklemeye yardımcı olurken aynı zaman geleneksel rollerin pekiştirilmesine de yol açabilmektedir.

1.2. Aile Politikalarının Gelişimi

Bu bölümde aile politikaları tanımları üzerinde durulacak ve aile politikalarının tarihsel gelişiminden bahsedilerek, aile ve devlet arasındaki ilişki incelenecektir.

Aile politikası kavramı ilk olarak İsveçli sosyolog Alva Myrdal tarafından ‘Nation and the Family’ kitabında ortaya atılmıştır. Bu kavram o dönemde İsveç’te düşen doğurganlık oranları gibi sosyal ve demografik değişimleri anlamak için, İsveç nüfus ve aile politikaları arasında bir bağlantı kurmuş, ailelere yönelik önlemlerin belirlenmesine yol açmıştır (Zimmerman, 2001: 12).

Ailenin devlet tarafından nasıl tanımlandığı ve aileye hangi rollerin atfedildiği, bu alandaki devlet organlarının aile için belirlemiş olduğu hak ve sorumlulukları da etkilemektedir. Avrupa ülkeleri aileyi özellikle son dönemlerde önemli bir kurum olarak görmekte ve aileyi destekleyici ve koruyucu önlemler

almaktadır. Ancak ailelere yönelik yapılan düzenlemelerin belirli bir tip aileye mi yoksa tüm ailelere mi yönelik olduğu ülkelerin aileye bakış açıları ve bu kavramın altında hangi düzenlemelerin yapıldığına bağlıdır. Örneğin Hollanda Aile Konseyine göre (şu an geçerliliğini yitirmiş olmasına rağmen) aile bir veya birden fazla çocuğun yetiştirildiği herhangi bir yaşam ünitesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere resmi bir nikâhın aile için bir gereklilik olmadığı ve kadın ya da erkek gibi farklı cinsiyetteki kişilerin kurduğu bir birlik olması gerektiği söylenmemiştir. Hollanda birlikte yaşama biçimini de yasal olarak aileye denk bir kurum olarak görmekte ve yapılan düzenlemeler bu anlayışla şekillenmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 76).

Aile politikaları kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Aile politikaları ülkelerin sosyal politikalarının bir parçası olarak görülmektedir. Kamerman ve Kahn'a göre aile politikası devletin aileler için yaptığı, özellikle çocuklu ailelerin durumlarını etkilemesi için net bir şekilde düzenlenmiş ve etkileri önceden amaçlanmasa dahi çocuklar ve aileleri için sonuçları olan devlet politikalarıdır. Devlet politikalarının alt bir grubu olarak, aile politikaları devlet tarafından düzenlenen; ailelere yönelik hukuk kurallarını, aile yardımlarını, vergi indirimlerini, ücretli analık ya da doğum izinlerini, okul öncesi/kreş eğitimi ve hizmetlerini, çocuk yardımlarını, ekonomik destek sağlayan bakım politikalarını, çocuk koruma hizmetlerini, yaşlı, engelli ya da işsizlik yardımlarını içerir (Kamerman ve Kahn, 2003: 6).

Gauthier'e göre, aile politikaları dar anlamda çocuk sahibi olan ailelere yönelik ve var olan refah seviyesini arttırmayı amaçlayan politikaların karışımıdır. Daha geniş anlamda ise aile politikalarının ailelerin iyi durumlarına potansiyel etkileri görüşüyle istihdam, ulaşım, beslenme ve eğitim politikaları da aile politikalarının tanımına dâhil edilebilir. Ancak genel olarak literatür daha dar bir perspektif tercih etme eğilimindedir ve aile politikalarının birkaç öz bileşenle sınırlandırmaktadır (Gauthier, 2002: 1).

Baker'e göre, aile politikaları, geniş anlamda bir hareket planı ya da kanunla uygulanan ve devletin aile hayatına yaptığı müdahalelerdir. Baker, aile politikalarının üç alanını kapsadığını söyler: İlki, aile konularını kapsayan evlilik, evlat edinme, yeniden üretim, boşanma ve çocuk velayetini içeren hukuk kurallarıdır. İkincisi,

analık ve doğum izni ve çocuk yardımları ve destekleri gibi aile gelirini destekleyen politiklardır. Üçüncü kategori olarak ise çocuk bakım hizmetleri, ev hizmetleri ve sağlık hizmetleri gibi doğrudan hizmetlerin sağlanmasından bahsetmektedir (Baker, 1995: 5). Aile politikasının tanımı ve kapsamı açısından araştırmacılar arasında küçük farklılıklar olmasına rağmen, bazı ortak özellikler bulunduğunu görmekteyiz.

Canatan ise bir ulusal devlette aile politikasının varlığını üç durumun yansıtacağını vurgular: İlki, her ülkenin politik olarak bir duruşu vardır. Bu politik bakış açısına göre de ailelere yönelik uygulamalar ve düzenlemeler farklılaşmaktadır. Bu çalışmanın diğer bölümünde bahsedileceği üzere Gotta Esping-Anderson 'Three Worlds of Welfare Capitalism' adlı çalışmasında devletleri refah sistemlerine göre sınıflandırmıştır. Bu bağlamda liberal, sosyal demokrat ve korporatist/muhafazakâr refah rejimine sahip ülkelerdeki görüş ayrılıklarının da aile düzenlemelerini etkileyeceği açıktır. İkinci etmen olarak aile politikalarının bir amaca hizmet ediyor olması gerektiğidir. Ülkelerin politik düşüncelerine göre devlet aileye müdahale etmeyi ya da etmemeyi tercih etmektedir. Bu tercihte gerekçelerin farklılıklarından gelmektedir. Örneğin eşitlikçi ideolojiye sahip sosyal demokrat ülkeleri aileyi desteklemek amaçlı düzenlemeler getirirken, liberal ülkeler aileye karışmamayı tercih etmektedirler. Son etmen ise politik olarak aileyi korumaya yönelik uygulamalardır. Bir bakanlığın var olması ya da olmamasından çok sosyal politikalar çerçevesinde hangi uygulamaların hangi bakış açısıyla sağlandığı incelenmelidir (Canatan, 2011: 34-35). Örneğin Hantrais ve Letablier tarafından özellikle Katolik inancın etkili olduğu ve evliliğin aileyi belirleyen ölçüt olarak görülen ülkelerde aile anlayışının dolayısıyla da ailelere yönelik politikaların sadece geleneksel ailelere yönelik olduğu belirtilmektedir (Hantrais ve Letablier, 1996).

Devletler aile politikalarını oluşturmaya birçok sebepten dolayı gereksinim duyarlar. Özellikle son yıllarda aile politikalarına artan ilginin nedenlerini Kaufman şöyle özetlemektedir (Kaufmann, 2002: 426-428).

1. Kurumsal nedenler: Aileyi bir kurum olarak değerlendiren bu düşünce geleneksel aile kavramını pekiştirmektedir. Aile kurumunun ailenin sahip olduğu değerlerle yasallaşması gerektiği bu görüş tarafından savunulmaktadır. Aile politikalarının ailenin toplumdaki sahip olduğu önemi koruyarak devamının sağlanması gerektiği desteklemektedir.

2. Doğurganlığı destekleyici amaçlar: Demografik gelişimin ilerlemesi devletlerin sahip olduğu politik önlemler arasında yer almaktadır. Özellikle son dönemde azalan doğum oranları gerekli olmamasına rağmen milli onur ile ilişkilendirilmekte ve bu durumun değişmesi için bazı uygulamalar getirilmektedir. Doğum kontrol ve kürtaj uygulamalarına yönelik düzenlemeler de devletlerin doğurganlığı azaltıcı ya da arttırıcı politikalarına göre yasallaşmaktadır.
3. Neslin devamının sağlanması: 20. yüzyılın başlarında daha çok tartışılan ve İsveçli araştırmacı Myrdals'ın aile politikaları bağlamında ortaya attığı bir kavramdır. Nazi Almanya'sındaki ırkçı nüfus politikaları tarafından sorgulanmasına rağmen hala örneğin İsveç'te etkisinin devam ettiği söylenmektedir.
4. Ekonomik neden: Ailelerin çocuk doğurma, ev işi ve çocuk ya da yaşlı bakımıyla ilgili konularda desteklenmesi önemli bir konudur. Bu bir çeşit insan sermayesi olarak görülmektedir. Ailelere yönelik düzenlemelerle bu sermayenin desteklenmesi ve korunması sağlanmaktadır. Bu yüzden de düşen doğurganlık oranlarının ekonomik gelişimi olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir.
5. Toplumsal neden: Ekonomik sebeplere benzeyen ancak daha geniş açıdan ailenin topluma olan katkıları yüzünden ailelerin desteklenmesidir. Toplumun devamı için aile en önemli yapı olarak görülmektedir.
6. Sosyo-politik nedenler: Ailenin sahip olduğu sorumluluklar yüzünden ihtiyaç ve eşitliğe odaklanan ve bunun yanında ailelerin yaşayabileceği ekonomik zorlukların üzerinde duran uygulamalardır. Politik önlemler ile ailelerin ihtiyaç duyduğu yardımlar örneğin çalışan ebeveynlerin özellikle annelerin iş piyasasında yaşadığı sınırlamalardan doğan zararlar telafi edilmeye çalışılır.
7. Kadın sorunları: Bu konu bir yandan ailelerin başına gelebilecek ekonomik ve sosyal olarak olumsuz durumlara sadece kadınların maruz kaldığını ve hatta sosyal politikaların kadınların isteklerine karşı olduğunu vurgularken, diğer yandan aile sorumluluklarının yanında iş piyasasında kadın-erkek eşitliğinin önemini belirtir.
8. Çocuk refahını sağlamak: Çocuk refahı ve devletin çocukların ihtiyaçlarına yönelik ailesel ya da aile dışı kurumlarla ilişkileri düzenleyen hükümlerdir. Bu sebep

hem muhafazakâr hem de aile hakkındaki gelişen düşüncelere bağlanabilir.

Ailenin refah düzeyi hem bireyler hem de toplum için oldukça önemlidir. Kamerman'ın bahsetmekte olduğu sebepler, ailelere yönelik düzenlemelerin sadece çocuklara yönelik yapılan yardımlardan çok daha ileri derecede olduğunu göstermektedir. Aile politikaları devletlerin ekonomik, sosyal ve toplumsal anlamda sağlamaya çalıştığı birçok durumun gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Aile politikalarının tarihsel olarak gelişimine bakıldığında, Wilfred Dumon'un (2003) 'Family Policy in Europe' çalışmasında aile politikalarının gelişimini iki tarihsel dönemde incelediği görülmektedir: Eski model aile politikaları (1900-1945) ve yeni model aile politikaları (İkinci Dünya Savaşı sonrası).

İlk dönemki aile politikalarının daha çok ekonomik anlamda ailelere yardım etme amacı vardır. Aile politikaları başlangıçta muhtaç kişilere yardımdan çok çalışan ve belli bir maaşa sahip olan mavi yakalı işçilere destek adı altında yapılan aile ödeneklerini kapsamaktadır. Bu ödeneklerden yararlanma hakkı herkese verilmiştir. Vergi sistemi de belli bir aile modeline göre şekillenmiştir. Geleneksel aile yapısında bulunan erkeğin ekmeği kazandığı baba, kadın ev bakıcısı anne rolleriyle uyumlu olarak çocuk ödenekleri babanın maaşından kesilmekte ve anneler için tahsis edilmektedir. Bu da aile politikalarının bu dönemde nüfusu artırıcı amaca yönelik olduğunu gösteren etmenlerden biridir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra aile planlama, cinsellik eğitimi ve aile danışmanlık hizmetleri gibi düzenlemelerin ortaya çıktığı görülmektedir. 1960'larda Avrupa'da aile planlamasında doğum kontrol haplarının kullanılmaya başlanması önemli bir gelişme olmuş ve bu alanda bilgilendirme kampanyaları yapılmıştır. 1980'lerde ise AIDS'e karşı 'güvenli seks' adı altında gençlere yönelik bilgilendirme kampanyaları başlatılmıştır. Aile danışmanlık hizmetleri ise 1960'larda başlamış, 1990'lara doğru etkisini yavaş yavaş kaybeden Aile işleri bölümlerinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Bu aile danışmanlıkları aile içi şiddet, intiharı önleme ya da kişisel problemler için tele hizmetler sağlayıp, ihtiyacı olanların bilgi ya da tavsiye almalarına yönelik geliştirilmiştir (Dumon, 2003: 2-7).

Kadınların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iş hayatına katılımlarının artması çocuk bakımı konusunu ortaya çıkarmıştır. Aile politikaları kapsamında çocuk bakımı için de bazı ülkeler tarafından ailelere yardım vermeye başlanmıştır.

Örneğin, annenin çocuk bakımı sağlayan kişinin hastalık ya da kısa süreliğine çocukla ilgilenememesi durumunda devlet kalifiye bir elemanı ailenin gelirin e göre belli bir ücret karşılığında görevlendirmektedir. Bazı ülkelerde bu iş aileyi ve yaşlıları yardım amaçlı hizmetlerin altında yaşlılar için de genişletilmiştir.

İki dönem kıyaslandığında ilk dönem aile politikalarının ailelere daha çok parasal anlamda destek sağlandığı görülürken, yeni dönem politikalarında yardımların hizmet şeklinde verildiği görülmektedir. Parasal yardımlar açık aile politikaları olarak, ikinci dönem politikalar üstü örtülü ya da dolaylı politikalar olarak değerlendirilmektedir (Dumon, 2003: 9). Ayrıca yeni dönemdeki aile planlaması hizmetleri nüfusu arttırıcı politikaların önemini yitirdiğini göstermektedir. Bazı araştırmacılar aile politikalarının kadın özgürleşme hareketiyle uyumlu olduğunu söylemektedir. Ancak pratikte devlet tarafından getirilen uygulamaların aile içindeki iş bölümüne daha çok vurgu yapıldığı görülmektedir. Özellikle son dönemde yaygınlaşan iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları altında ‘aile dostu esnek çalışma saatleri’, ‘aile için haftalık izinler’, ‘kariyere ara verme’ gibi uygulamaların işveren ve işçiler arasındaki toplu sözleşmelerde daha çok yer almaya başlamıştır. Bu durum da kadınların daha çok özgürleşmesini değil çalışan annelerin iş ve ev arasında yaşadığı bölünmeye yardımcı olmaya çalışmaktadır (Dumon, 2003: 12). Bu uygulamaların kadınların üzerindeki yükü ve sorumlulukları azaltıcı etkisinin olup olmadığı tartışma konusudur.

1980’lerden itibaren toplumsal yapıda değişimler meydana gelmektedir. Kişiler, ev ve iş arasında eşit bir denge sağlamaktansa iş/ev ve sosyal hayat arasında denge sağlamaya daha çok önem vermektedir. Bunun sağlanmasına yönelik ilk olarak çocuk bakım hizmetleri ve ebeveynlerin okullarda daha aktif hale getirilerek ailelerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. İkinci olarak ise refah devletinin gelişimi yavaşlamış, devlet piyasadan çekilmiş ve refah harcamalarında kısıtlamaya gidilmiştir. Bu durum sosyal harcamalar konusunda devletin ‘temin edici’ rolünden ‘yönetici’ rolüne bürünmesine yol açmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin daha çok pazar odaklı olmasına yol açmakta ve işverenlerin çalışanlarına sağladığı kurumsal aile hizmetlerinin önemini arttırmaktadır. (Dumon, 2003: 13).

Wennemo (1994: 19) 1900'lü yılların başında ahlaki değerlerin aile politikalarında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Desteğe ihtiyacı olan ailelerin yaşam şartları iyileştirilirken aynı zamanda toplumun uygun gördüğü ahlaki değerlerin de korunması amaçlanmıştır. Aile yardımlarının daha çok kadınların tek başına idare ettirdiği, ya da işsiz baba tarafından idare edilen ya da fazla sayıda çocuk sahibi olan ailelere yapıldığı gözlemlenmiştir. Yapılan yardımların alternatif aile biçimlerini desteklediği görüntüsünden kaçınılma amacının da etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ailelere yönelik yapılan yardımların dolaylı olarak devlet tarafından belirli bir yaşam tarzını desteklediği düşünülmektedir. O dönem için ihtiyaçlı aileler arasında en çok tek başına bir kadın tarafından geçindirilen aileler, işsiz babaya sahip aileler ve çok çocuklu aileler yer almaktadır. Aile politikalarıyla desteklenen ailelerin toplumda bir örnek oluşacağı ve bu durumun devlet tarafından destekleniyor olması aile değerleri açısından önem taşımaktadır. Devletlerin daha çok çocuklu aileleri destekleme eğiliminin özellikle Fransa'da bulunduğu ve doğurganlığı destekleyici politikaların yaygınlaştığı görülmektedir. Bu ideoloji ayrıca Katolik inancında yer alan kadın ve erkeğin çocuk doğurma ve yetiştirme görevleriyle de uyumludur (Wennemo, 1994).

Doğum oranlarını arttırıcı fikirlerin ilk önce Fransa'dan çıktığını ileri süren Bock (2004: 191), bunun Fransa'daki doğum oranlarının başka ülkelere göre daha hızlı bir şekilde düşmesinden kaynaklandığını belirtmekte (1900lü yıllarda bin kişi başına doğum oranı Fransa'da 21, İsveç, İngiltere, Galler ve Norveç'te 27 ile 29, İtalya, İspanya ve Almanya'da 33 ve 36 arasındaydı) ve 1871 yılında Almanya'ya karşı yapılan savaşta yenilen Fransa'da bu durumun toplumsal ve siyasi bir problem olarak görülmeye başlanmasının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden de Fransa gibi doğurganlığı destekleyen ülkelerde ailelere yönelik devlet yardımları 1913 gibi erken bir dönemde başlamıştır. İrlanda, Yeni Zelanda ve İngiltere gibi ülkelerde ise bu uygulamanın daha çok yoksulluğa karşı ortaya çıktığını görmekteyiz.

Kammerman ve Kahn da aile politikalarının 19. yüzyılın sonlarında ve 20.yüzyılın başlarında Fransa ve İsveç'te görülmeye başlayan ve aileleri ilgilendiren demografik ve ekonomik gelişimlere yönelik uygulamalar olduklarını söylemişlerdir. Düşük doğurganlık oranları ve düşük ücretlere devletler çeşitli desteklerle çözüm

yolları aramışlardır. Aile ya da çocuk yardımları (çocuk sayısına göre verilen nakit yardımları) bu sorunları çözmek amaçlı kullanılan politika araçlarındandır. Bu tür yardımlar geniş aileye sahip işçilerin düşük maaşlarına ek olarak ya da devlet memurlarından birden fazla çocuk sahip olanlara verilmiştir (Kamerman ve Kahn, 1997: 8).

Wennemo (1994: 61) aile yardımlarının gelişiminin diğer sosyal yardımlara nazaran daha geç başladığını belir ve 1945'e kadar 18 gelişmiş ülkenin sadece çeyreğinde aile yardımları uygulandığına dikkat çeker. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ailelerin yaşamış olduğu kötü deneyimleri bir ölçüde destek amacıyla sosyal dayanışma artmıştır. Avrupa'da aile yardımları artık çoğu ülkede verilmeye başlanmış ve 1950'ler aile yardımlarının 'altın çağı' olmuştur. Savaş sonrasında eşini kaybeden kadınların sayısı İngiltere de 200.000 iken Almanya'da 600.000'i bulmuştur (Bock, 2004: 184). 1960'lardan itibaren bazı ülkeler önceliği yoksul ailelere verirken bazıları da çocuk sahibi olan az gelirli ailelerin problemlerine odaklanmıştır. Batılı gelişmiş ülkeler sosyal güvenlik sistemlerini genişleterek gelir transferleri, sağlık hizmetleri, eğitim, ev sağlama, istihdam gibi hizmetleri de sağlamaya başlamıştır. Gelir destekleri ailelerin ihtiyaçları ve kazandıkları arasındaki arayı kapatmak için düzenlenmiştir (Kamerman ve Kahn, 1997: 383).

Daly (2002: 39) İkinci Dünya Savaşından sonra ailelere yapılan para yardımlarının hızla gelişen refah devletlerinin diğer yardım düzenlemelerine nazaran daha mütevazı olduğunu söylemektedir. Bu bir dezavantaj gibi görünse de 1990'lardan itibaren Avrupa'da başlayan yardımlardaki azalma durumundan aile yardımlarının diğer yardımlara göre daha az etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Wennemo (1999) aile politikalarının gelişiminde ülkelerin arasındaki farklılıkları vurgulamakta ve şöyle belirtmektedir:

İngilizce konuşulan ülkelerde aile politikalarında önem verilen konu nüfus artışından çok ailelerin sahip olacağı çocuk sayısıydı. Toplumdaki farklı sosyal sınıflar arasında farklı doğurganlık oranları görülmekte ve birçok ülkede ortalamanın altında gelire sahip ailelerin en çok çocuğa sahip olan aileler olduğu gözlemlenmektedir. Aile politikalarına yönelik ilk örneklerin ABD (1911), Kanada (1913) ve Danimarka'da (1916) olduğunu vurgulayan Wennemo, bu uygulamaların

özellikle eşi ölen ve bakım gerektiren çocuklara sahip kadınlara yönelik olduğu belirtmektedir.

Aile yardımlarının boşanmış, yalnız yaşayan, evlenmemiş anneler gibi en 'riskli' olduğu düşünülen gruba yönelik olması devlet politikalarının bu tipteki aileleri desteklediği, yeni aile biçimlerinin yaygınlaşmasını sağladığı ve kişilerin geleneksel aile düzeninden uzaklaştırdığı düşünülebilir. Ancak İskandinavya ülkeleri incelendiğinde örneğin İsveç'te devlet tarafından aile yardımlarıyla en çok desteklenen grubun riskli olarak görülen bu tek ebeveynli aileler olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar da yoksulluk riskinin en yüksek olduğu gruplardan birinin bekâr anneler olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla aile yardımlarının bu kişilerin refahını yükseltmek amacıyla sağlanması oldukça önemlidir. Norveçli araştırmacı Ellingsæter, yeni aile yapılarının devlet politikalarında yer almasının uzun vadede eşitliğe ve istikrara yol açacağını belirtmektedir. Eşcinsel çiftlere sağlanan evlilik hakkının bu alandan olumlu bir adım olduğunu vurgulamaktadır (Haslie, 2013).

Bahle (Aktaran: Daly ve Clavero, 2002: 36-37) aile yardımlarını geliştirmeye başlayan ülkelerin birbirlerine benzer amaçlara sahip olduklarını belirtir. Avrupa'daki çocuklu aileler için uygulamaya konan ilk yardımlarda üç yapı gözlemlenmiştir:

Kara Avrupa'sı olarak adlandırdığı ülkelerde (Avusturya, Belçika, İtalya, Hollanda ve İsviçre) aile yardımları çalışan kişilere verilmiş ve çoğunlukla babanın maaşının bir parçası olarak ödenmiştir. Ekmeği erkeğin kazandığı modele göre düzenlenen yardımlar erkeğe verilmekte ve bu durum kadınların iş hayatından uzak durmalarına yol açmaktaydı. Bekâr anneleri ise dezavantajlı duruma düşürmekteydi. İkinci grupta ise İskandinav ülkeleri yer almaktadır. Aile yardımları konusunda öncü olan bu devletler kadınları evlilik statüsüne göre ayırmışlardır. Var olan ataerkil bakış açısından farklı bir tutum sergileyerek, bekâr annelerin de yardımlardan faydalanması sağlanmış ve çocuk refahını da ön plana çıkarmışlardır.

İngilizce konuşulan ülkeler ise bir diğer grubu oluşturmaktadır. Ahlaki değerlerin önem taşıdığı bu ülkelerde aileler evlilik durumlarına göre sınıflandırılmıştır. İngiltere'de aile yardımları dul kadınlar ve yetimler için 1925 yılında başlamış ancak doğan çocuklar için ailelere verilen yardımlarının başlatıldığı

1944 yılına kadar herhangi bir ilerleme olmamıştır. Birleşik Devletler ve Kanada ise bekâr anneler için emeklilik maaşı uygulamasını getirmişlerdir.

Aile politikaları etkileri veya sonuçları açısından açık(explicit) veya örtülü(implicit) olabilmektedir. (Kamerman ve Kahn 1997: 6)'a göre açık (explicit) aile politikaları bütün aile bireyleri düşünülerek belirlenmiş hedeflerdir. Aile bütünlüğünün korunması, çocuk ve yaşlı bakımı, gelir yardımları ve boşanma yasaları açık aile politikalarına örnek olarak verilebilir. Aile ile ilgili belirlenmiş amaçlara ulaşmak için tasarlanmış belli programlar vardır ve o ülkede doğrudan aile ile ilgili bir bakanlık bulunmaktadır.

Kapalı ya da örtülü (implicit) aile politikaları ise ailelere yönelik doğrudan hedefleri olmayan ancak sonuçları itibariyle çocukları ve aileleri etkileyen politikalarlardır. Bununla birlikte Kaufmann ülkelerin aile politikalarını incelemiş ve bazı ülkelerin açık, kapalı ya da herhangi bir aile politikasına sahip olmayabileceğini belirtmiştir (Kaufmann, 2002: 430). Kaufmann'a göre, Fransa ve Belçika tipik açık aile politikalarına sahiptir, buna karşılık İngilizce konuşulan ülkeler ise tipik kapalı ya da örtülü aile politikalarına sahiptirler. Bu iki grup arasındaki sınırlar keskin değildir. Ancak Kaufmann diğer birçok ülkenin bu iki ülke arasında olduğunu söylemiş, ayrıca ülkelerin zamanla politikalarında değişiklik gösterebileceğini ve örneğin ülkenin bir gruptan diğer gruba geçebileceğini belirtmiştir. Bu durum hem var olan politikalarının değişmesinden dolayı hem de yeni politikaların ve uygulamaların yürürlüğe girmesinden kaynaklanabilir. Örneğin analık ve ebeveyn izinleri iş piyasası politikalarından aile politikalarına kaydığında bazı ülkelerin yer değişikliği görülmüştür.

Zimmerman, açık aile politikalarına dört örnek verir: Evlilik dışı doğan çocuğun babasının belirlenmesi gibi babalığa yönelik yasal düzenlemeler; çocukların ekonomik anlamda ebeveynleri tarafından desteklenmelerini sağlayan çocuk destek programları; boşanan çiftler için düzenlenen boşanma yasaları ve ebeveynleri tarafından istismara maruz kalan çocukların korunması için düzenlenen çocuk istismarı kanunları (Zimmerman, 2001: 6). Doğrudan ya da dolaylı aile politikaları ailelere yönelik farklı politikaların ve uygulamaların aileleri doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilemelerine göre ortaya çıkmaktadır. Örneğin Sosyal Güvenlik Sisteminin sağladığı emekli maaş ödemeleriyle yaşlı aile bireyleri, çocuk ya da aile

yardımlarıyla da ebeveynler doğrudan etkilenmektedir. Bunun tersine aile terapistine giden ya da diğer yardım kuruluşlarından destek alan aileleri aile danışman ve terapistlerin lisans gerekliliğini sağlayan devlet kanunları ise ebeveynleri dolaylı olarak etkilemektedir (Zimmerman, 2001:6).

En geniş kapsamlı aile politikaları incelemelerinden birisi Avrupa Komisyonu'nun yapmış olduğu bir anket çalışmasıdır. 40 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiş olan çalışmada aile politikaları 5 ana başlıkta incelenmiştir.

1. Aileler için finansal destek: Bu başlık ailelere yapılan para yardımları ve ödenekler gibi düzenlemeleri içermektedir. Yardımların tüm ailelere mi yoksa sadece ihtiyaçlı ailelere yönelik olup olmadığı incelenmiştir.

2. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması: Ülkelerin toplumsal cinsiyet politikaları incelenmiş ve özellikle çalışan anneler için alınan önlemler incelenmiştir. Bunun yanında çocuk bakımında babaların ne kadar rol aldığı sorgulanmış ve iş ve aile yaşamını uyumlaştırma düzenlemelerinin kadın-erkek eşitliğini ne kadar desteklediği sorgulanmıştır.

3. Hizmet hükümleri: Genellikle iş ve aile yaşamıyla ilgili politikalarla ilgili olmakla birlikte çocuk ve yaşlılar için hangi düzenlemelerin getirildiği incelenmiştir.

4. Aile hayatını güçlendirici politikalar: Ailenin toplumdaki yeri ve anne-babalık üzerine yapılan çalışmalardır. Aile içi şiddeti önlemek önemlidir. Yasal değişikliklerden çok, aile içi şiddet davranışlarının önlenmesi çalışılmaktadır.

5. Çocukları ve kadınları korumaya yönelik yapılan siyasi önlemler: Çocukları korumak amacıyla var olan yasaların iyileştirilmesi ya da yeni düzenlemelerin getirilmesi konusu araştırılmıştır (Wall v.d., 2009: 22-23).

Bu başlıklardan da görüldüğü üzere ailelere yönelik düzenlemeler geniş anlamda aile ve çocuklara yönelik doğrudan ya da dolaylı her uygulamayı içermektedir. Ancak aile politikaları tarihsel açıdan incelendiğinde ilk uygulamaların daha dar anlamda ailelere finansal destek olarak başlatıldığını görmekteyiz. İkinci Dünya Savaşı sonrası görülen düşük doğurganlık oranları devletlerin doğurganlığı arttırıcı politikalar yürütmelerine yol açmıştır. Bu durum da dönemin sahip olduğu sosyal ve politik durumun aile politikaları üzerine etkisi olduğunu göstermektedir. Devletlerin kendi ideolojileri de aile politikalarını şekillendirmektedir. Bazı devletler

açık ve doğrudan aileleri etkileyen politikalar yürütmekte iken, bazıları ise örtülü ve dolaylı bir şekilde ailelere müdahale etmektedir.

1.3. Refah Devleti Uygulamaları Kapsamında Aile Politikaları

1.3.1. Refah Devletlerinin Gelişimi

Refah devletlerinin doğuşu ve gelişiminden bahsetmeden önce sosyal politika kavramını genel olarak incelemek yararlı olacaktır.

İngiltere’de 18. yüzyılda meydana gelen Sanayi devrimi sadece makineleşme ya da endüstrileşme değil bunun yanında toplumun yapısında da değişimlere yol açmıştır. Bu döneme kadar kırsal kesimde yaşayan ve çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla ilgilenen kişiler sanayi devrimiyle kentlere göç etmeye başlamıştır. Nüfus gitgide kentlerde artmaya başlamış ve toplumda işverenler ve işçi sınıfı olarak iki büyük toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır (Altan, 2007: 48). Toplum refahında artış olmuş ancak gelir dağılımdan doğan eşitsizlikler meydana gelmiştir. Zamanla fabrika sahipleri daha fazla kar amacı gütmeye, rekabete ve pazar arayışlarına daha çok önem vermeye başlamıştır. Bu durum işçi sınıfını yakından etkilemiş ve uzun çalışma saatleri ve daha az maaşa yol açmıştır. Yetersiz maaşlardan dolayı yoksulluk artmaya başlamış, daha az ücret karşılığında kadınlar ve çocuklar da çalışma hayatına girmiştir (Altan, 2007: 49). Ancak bu dönemde işçileri korumaya yönelik örneğin hastalık ya da iş kazası durumunda herhangi bir uygulamanın bulunmadığı bir gerçektir. Sanayi devrimiyle birlikte yükselişe geçen kapitalizm ve klasik liberal ideoloji anlayışının etkisiyle ağırlaşan çalışma şartlarına devlet müdahalede bulunmamış, geleneksel işlevlerini sürdürmeye devam etmiş adeta jandarma devlet görevini üstlenmiştir. ‘Görünmez el’ ile piyasaların kendi kendine idare edebileceğini ve düzene girebileceğini savunan bu anlayışta güvenlik, savunma ve adalet harici alanlara devlet müdahale etmemektedir. (Altan, 2007: 51). Bu duruma yavaş yavaş tepkiler yükselmeye başlamış, işçi hareketleri ortaya çıkmıştır. İngiltere’de işçi sendikaları kurulmaya başlamıştır. Artan baskılar, hukuk kurallarına ve işçilerin haklarını korumaya yönelik düzenlemelerin getirilmesini desteklemiştir.

Sosyal politika kavramı ilk defa Almanya’da 19. yüzyılda Prof. Wilhelm Heinrich tarafından kullanılmıştır (Koray, 2000: 3).

Marshall'a göre sosyal politika kavramı net bir tanımla açıklanacak teknik bir kavram değildir. Genel anlamda vatandaşların refahını arttırmaya yönelik devlet tarafından verilen sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik ve barınma hizmetleri gibi düzenlemelerdir (Titmuss, 2008: 30).

Sosyal politika gelişiminin ilk döneminde, daha dar anlamda devletin işçi sınıfı için düzenlediği, var olan çalışma şartlarını iyileştirmek amacıyla, sermaye sahiplerine karşı getirilen düzenlemelerdi (Altan, 2007: 4).

Dar anlamdaki sosyal politika işçi haklarıyla daha çok ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu durum Kapitalizm'in burjuvazinin güçlenmesini sağlayıp, çalışan kesimin herhangi bir iş güvencesi, sosyal haklar ya da siyasal hakka sahip olmamaları yüzünden devletler tarafından bu alanlarda önlemler almayı istemeleriyle başlamıştır (Koray, 2005: 24-25). Bunun yanında sanayileşme sonrası, artan kapitalizm baskılarıyla ağır şartlara maruz kalan işçi sınıfının yanında yer alan ve korunması amaçlayan, işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çatışmayı önlemeye amaçlayan politiklardır. Klasik liberalizm, Adam Smith'in 'bırakınız yapsınlar' ideolojisinin o dönemde yarattığı eşitsizliklere ve sosyal sorunlara çözüm bulmak amacıyla sosyal politika uygulamaları devletin piyasaya yaptığı müdahaleleri kapsamaktaydı (Çelik, 2006: 8-19).

Anlaşılabacağı üzere sosyal politikanın ilk dönemki uygulamaları emek ve sermaye arasındaki çatışmayı aza indirmeyi ve yasal korumanın sağlanması üzereneydi. Ancak günümüzde sosyal politika sadece çalışma şartlarını iyileştirmeye yönelik politikalar değildir. Kapsamı oldukça genişlemiştir. Kamu ya da özel sektör fark etmeksizin belirli statüler altında çalışan işçi ve memurları, ekonomik açıdan dezavantajlı ya da düşük gelire sahip bireyleri, barınma ya da beslenme ihtiyacı olanları; kadınlara yönelik sosyal içerme politikalarını; çocuklar, yaşlılar ve engelliler için bakım hizmetlerini ve çalışma hayatında özel ihtiyaçları olan kişilere destek uygulamalarını da kapsamaktadır (Altan, 2007: 5). Geniş anlamda sosyal politika, sadece işçilerin haklarının korunduğu ve çalışma şartlarının iyileştirilmesini değil aynı uygulamaların sınıf ya da tabaka gözetmeksizin tüm gruplara yönelik yapılmasını ve daha iyi hayat şartları sağlamak için sağlık, eğitim ve güvenlik gibi geniş bir alanın kapsadığı uygulamalardır (Aktan ve Özkıvrak: 2003).

Liberalizm normlarının geçerli olduğu devlet anlayışından, refah devleti anlayışına doğru bir geçişte tüm bu hareketlerin etkisi olmuştur (Güven, 2001: 69). Refah devletlerinin gelişimiyle sosyal politika sahip olduğu dar kapsamdan çıkmış, sosyal refah uygulamalarıyla daha geniş bir alanı kapsamaya başlamıştır (Güven, 2001: 15).

Refah devleti kavramı birçok araştırmacı tarafından üzerinde çalışılmış ve farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ulusal olarak devletlerde var olan farklılıklardan dolayı refah devleti tanımlamaları değişiklik göstermesine rağmen genel olarak refah devletleri şöyle tanımlanabilir:

Refah devletleri ve sınıflandırmaları üzerine yapmış olduğu çalışmasında Esping-Andersen, refah devletlerinin hem dar hem de daha geniş perspektiften değerlendirileceğini belirtir. Dar anlamda refah uygulamalarının gelir transferleri ve sosyal hizmetleri kapsadığını, geniş açıdan ise devletin ekonomik faaliyetleri kontrol ve organizasyonundan bahseder. Devletin istihdam, ücretler gibi makro-ekonomik bileşenlere de yaptığı müdahaleler refah devleti uygulamaları olarak değerlendirilebilir (Esping-Andersen, 1990: 1-2).

Dar anlamdaki refah devleti yapılan yardımlar ve verilen hizmetler ile devletin piyasaya yaptığı müdahalelerdir (Cochrane, Clarke, Gewirtz, 2001: 6). Refah devletleri için Briggs, piyasaya karşı devletin üç alanda müdahalesinden bahseder. Bu alanlar: devletin kişilere geçinebilecekleri minimum ücret sağlaması, sosyal güvencesizliğin azaltılması ve iş devamlılığının ve tüm vatandaşlara sosyal hizmetlerin sağlanmasıdır (Alcock ve Powell, 2011: 3)

Toplumdaki her kesimin iyi bir yaşam standardına sahip olması gerektiği ve bunun devlet tarafından sağlanması gerektiğini söyleyen Bauman, vatandaşların onurlu bir şekilde yaşamaları için kendisinden beklenen sorumlulukları, bireysel ihtiyaçları da gözeterek finanse ettiği kurumlarla yerine getiren devleti refah devleti olarak tanımlamaktadır (Bauman, 1999: 67).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yükselen refah devleti tanımı sosyal devlete doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Refah devletlerinin özellikleri incelendiğinde ise birey toplumun temeli olarak görülmekte, kişisel özgürlüklere saygı duyulmakta ve devlet bunları çeşitli hukuk kurallarıyla korumaktadır. Bireyler yasa karşısında eşit olmalı ve hukuk kuralları bağlayıcı nitelikte olmalıdır ve bu sayede eşitlik ve sosyal

adalet sağlanmaktadır. Temel hak ve özgürlükler ekonomik ve sosyal haklarla tamamlanmaktadır. Devlet ekonomik hayata gelir transferleri, vergilendirme, fiyatlar üzerinde kontrol ve düzenleme yollarıyla müdahale etmektedir (Aktan ve Özkıvrak: 2003).

Refah devletlerinin ortaya çıkmasında bazı siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisi olmuştur. Bu gelişmeleri tarihsel süreç içerisinde değerlendirmek gerekir. Refah devletlerinin etkinliğinin artması 1950’li yıllardan itibaren başlamasına rağmen bu alanda ilk önemli uygulama 1881 yılında Almanya Başkını Bismarck tarafından yapılmıştır. Yükselen kapitalizmin olumsuz etkileri üzerine işçiler için ilk defa sosyal sigorta kavramını getirmiştir. Hastalık, iş kazası, yaşlılık ve sakatlık durumlarına karşı tedbir alınan bu sigorta sosyal sigorta kavramının temeli olarak görülmektedir. Bu gelişmelerden sonra 1891 yılında Danimarka, 1898 yılında Yeni Zelanda’da benzer bir sistem kurulmuştur (Özdemir, 2007: 191). 1929-30 bunalımı ve ardından meydana gelen İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle ortaya çıkan gergin ortamda, ekonomik krizleri engellemek ve savaşın arkasından meydana gelen tahribatı düzeltmek amacıyla özellikle Avrupa ülkelerinde refah uygulamaları devlet tarafından düzenlenmeye başlanmıştır (Kurşun ve Rakıcı, 2016: 138-139).

Bu alanda önemli bir diğer gelişme ise 1942 yılında İngiltere’de William Beveridge tarafından hazırlanan rapordur. T.H.Marshall’ın yurttaşlık temeli⁴nde oluşturulmuş olan bu rapor, sosyal yardımlarda birlik (teklik), yönetimde birlik, ferdi sorumluluk ve devlet katkısı, primlerde birlik ve zorunlu ödeme, aile yardımları, tam istihdam ve ulusal sağlık politikalarının desteklenmesini içeriyordu (Koç, 2006: 97-98). Beveridge bu raporda devletin 5 dev kötülüğe karşı ‘hastalık, cahillik, işsizlik, sefalet, yoksulluk’ hangi yollarla mücadele edebileceği konusunda önerilerde bulunmuştur. Bu raporla ilgili eleştiri kadınları ağırlıklı olarak aile rolleri ile değerlendirmesidir. Rapor incelendiği zaman Beveridge’in kadın ve erkeği sosyal ve ekonomik konumları açısından ayrı yerlere koyduğu görülmektedir (Akduran, 2012: 59). Rapordan yaklaşık 10 yıl önce de yayınladığı bir eserinde “...bir İngiliz

---

⁴ T.H. Marshall vatandaşlık kavramını 3 alanda temellendirmiştir: sivil haklar, siyasi haklar ve sosyal haklar. Sivil haklar, özgürlük ve adalet haklarını kapsarken, siyasi haklar seçme ve seçilme haklarını içermektedir. Sosyal haklar ise sosyal güvenlik ve kişilerin refahı için devletin sağladığı olanaklardır.

erkeğinin evi onun kalesidir ve her kadın da bu kalelerden birinde yerini almalıdır...” ifadesinde bulunmuştur (Aktaran: Akduran, 2012: 59).

1950’lerde yükselişe geçen refah devleti uygulamaları, devletin ekonomiye gerekli gördüğü yerlerde karışmasını, daha adil bir düzen kurulmasını ve işçi-burjuva arasında gelir dağılımını sağlamış ve vatandaşlık haklarının öne çıktığı özellikle ekonomik- sosyal hakların temel haklar ve özgürlüklerden ayrılmaması gözlemlenmiştir (Koray, 2001: 21).

1945-1975 yılları arası refah devletinin altın çağı olarak nitelendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından toplumsal ve ekonomik yıkımlar, devlet müdahaleciliği anlayışıyla pekişmiş ve tüm bunlar Keynesçi refah devletine olan ilgiyi arttırmıştır. Keynesyen politikalar istihdamın artmasına yol açmış, çalışma şartlarında iyileşme sağlamış, ekonomik büyümeyle refah devletlerinin sağlık, sosyal güvenlik, eğitim ve barınma gibi alanlarda olanak sağlamasına yol açmıştır. Aile yapısı yavaş yavaş değişiklik göstermeye başlamış, kadınlar iş hayatında daha fazla yer almaya başlamış, devlet tarafından bakım hizmetleri olanakları sağlanmaya başlanmıştır(kreş ve bakımevleri gibi). Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumlu bir durum olarak yorumlanmaktadır (Özdemir, 2007: 200, 215). Aile yardımları bu dönemde uygulanmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Fransa 1932, İtalya 1936, İngiltere 1945, İsveç 1947 ve Almanya 1954 yılında aile yardımlarını başlatmışlardır (Gough, 2003: 3).

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen büyüme ya da iyileşme sayesinde refah devletlerinin devamı sağlanmıştır. Ancak 1970’li yılların başında meydana gelen petrol krizi ve Bretton-Woods sisteminin çöküşüyle refah devletlerinin gelişimi durmuş ve duraklama sürecine girmiştir. Bunun sebepleri için birkaç düşünce ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki 1970’ler itibarıyla refah devletlerinin daha fazla büyüemeyeceğini ve olağan sınırlarına ulaştığıdır. Bunun yanında krizin sebeplerini geniş refah yardımlarından kaynaklandığını düşünen taraflar olmuştur (Özdemir, 2007: 257). Bunun sonucunda Keynesyen politikalar terk edilmeye başlanmış, monetarist politikalar hayata geçirilmeye başlanmış, refah uygulamalarının devlet yerine piyasa tarafından tedarik edilmesi ön plana çıkmıştır (Bayraktar, 2012: 258). Var olan bu durumla başa çıkabilmek için kamu harcamalarında azalmaya gidilmiş, iş güvenceleri ve sendikalaşma azalmış ve ücretlerde azalma yaşanmıştır. İşsizliğin

artması, satın alma gücünün azalması ile ekonomik büyümenin azalmaması için harcamaların azalması söz konusu olmuştur (Koray ve Çelik, 2007: 308-309). Yaşanan değişimlere rağmen vatandaşlar devletten beklentilerine devam etmişler, yaşam standartlarının iyileşmesi, artan sağlık harcamaları, nüfusun yaşlanarak bakım hizmetlerinin artırılması, emeklilik primleri gibi uygulamalar refah devletlerinde maddi zorluklar yaşamamasına sebep olmuştur. Bu ekonomik zorluklara rağmen yardımlarda büyük kesintiler yaşanmamıştır (Özdemir, 2007: 281).

Gökbayrak da piyasaların neo-liberal anlayışa doğru bir kayma olduğunu ve “daha az devlet, daha çok piyasa” ideolojisinin ön plana çıktığını belirtir. Bakım hizmetleri bu krizden etkilenmiştir. Bakım hizmetleri artan kadın istihdamı hem de artan yaşlı nüfusu açısından kamu harcamaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak yaşanan bu kriz sonrası bakım hizmetleri için yapılan ödemelerde azalmaya gidilmiştir (Gökbayrak, 2009: 58).

Bu dönemde yeni sağ ideoloji'nin güç kazandığını belirten Sallan Gül, serbest piyasa anlayışının aile ve diğer sosyal hizmetlerin sağlanmasında etkin olmaya başladığına dikkat çeker. Bu durum özel sağlık ve eğitim hizmetlerinin ortaya çıkmasını da desteklemiştir (Sallan Gül, 2004: 198).

Peter Taylor Gooby refah devletlerinin son dönemde karşılaştığı dönüşümleri ve problemleri şöyle açıklamaktadır:

1. İstihdam verileri incelendiğinde ekonomik olarak aktif olan erkeklerin oranında azalma gözlemlenirken kadın oranlarında artış olmuştur. OECD (2001, 2002) verilerine göre 1970 yılından 2001'e yılına kadar erkek oranı % 89'dan 78'e düşerken çalışan kadınların oranı %45'ten 61'e yükselmiştir. Yükselen hayat şartları sebebiyle iki kazananlı ailelerin yükselişte olmasının yanı sıra, kadınların hem iş hem de eğitim imkânlarına ulaşma açısından daha fazla eşitlik talebindedirler. Ancak Luksemburg Income Study tarafından yapılan bir çalışmaya göre özellikle Korporatist/Muhafazakâr ve Akdeniz ülkelerinde düşük vasıflı işlere yoğunlaşma yüzünden kadınların iş ve aile arasında denge kurma çabaları onların yeni bir risk grubunu oluşturmalarına sebep olmuştur.

2. İnsan ömrünün uzaması ve yaşlı nüfusunun artışı ile emeklilik ve sağlık hizmetlerinin yanına yaşlılar için düzenlenen bakım hizmetleri de önemli bir hizmet alanı haline gelmiştir. OECD verilerine 2000-2030 yılları arasında 65 yaş üstü

nüfusun çalışan nüfusa oranını %73 artacağı tahmin edilmektedir. Ev işlerinin kadınlar tarafından yapıldığını hatta (20-49) yaş aralığındaki kadınların çocuk bakımı için haftada 49 saat harcarken erkeklerin 22 saat harcadığı görülmüştür. Yaşlı bakımı içinde (50-64) yaş aralığındaki kadınlar 22 saat harcarken erkeklerin 16 saat harcadığı görülmüştür. Bakım hizmetlerinin hem gelirleri hem de iş gücüne aktif katılımı etkilemektedir. Kadınların çalışmaması ailelerde oluşabilecek yoksulluk riskini arttırmaktadır. LIS tek kazananlı ailelerin yoksulluk riskinin çift kazananlı ailelere göre 3 ile 6 kat arasında daha fazla olduğu göstermiştir.

3. Teknolojik gelişmeler yüzünden eğitim ya da iş kalifiyesi gerektirmeyen işlerin istihdamında azalma meydana gelmiş ve bu değişimler yüzünden iş piyasalarında eğitim almış kişiler daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Bu durumda eğitim almış kişilerin daha iyi işlere girmesini ve iyi bir eğitime sahip olamayanların sosyal dışlanmaya maruz kalmasına yol açmıştır. Bu grupta ise daha çok kadınlar yer almaktadır.

4. Refah harcamalarının artması sebebiyle devlet bu hizmetlerin özelleştirilmesine yönelmiştir. Bu durumun problem yaratmaması vatandaşların ya da müşterilerin verilen hizmetten memnun olmama durumunda ortaya çıkmaktadır. Özel sektöre kaydırılan hizmetlerin başında emeklilik ödemeleri ve bakım hizmetleri olmuştur. İngiltere, Hollanda, Almanya ve İsveç gibi bazı AB ülkelerinde bireysel emeklilik teşvik edilmeye başlanmıştır (Taylor-Gooby, 2004: 3-4).

Yukarıda bahsedilen refah devletlerinin karşılaştığı bu yeni problemlere karşılık yeni ihtiyaçlar ve politikalar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, aile ve cinsiyet rolleriyle ilgilidir. Özellikle çocuk bakımı konusunda iş ve aile yaşamı arasında denge sağlamak ve yaşlı bakımı için bakım hizmetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. İkinci olarak iş piyasalarındaki değişimler için, yeterli ve güvenceli bir iş için gereken nitelikler ve var olan eğitimin güncelliğini yitirmesi ve kişilerin bu yeterliliklerini güncelleyememesi ve sonuncu olarak refah devletlerindeki yetersiz hizmetler için özel sektörün desteğinin kullanılmasıdır (Taylor-Gooby, 2004: 21-25). Ailelerin 1960'lardan sonra yaşadığı dönüşümler ve yeni hizmet alanları ve refah devletlerinin bu alanda yaptıkları düzenlemeler daha sonra incelenecektir.

1.3.2. Refah Devleti Sınıflandırmaları ve Eleştiriler

Refah devletlerini sınıflandırma ya da modellendirme amacıyla özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1970 yıllardan itibaren birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar refah rejimleri türlerini tespit edip hangi ülkenin hangi refah rejimine sahip olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Ancak her devlet aynı ekonomik ve sosyal gelişim sürecine sahip olmadığından ve zamanla da var olan düzenlemelerin değişim geçirmesinden dolayı bir ülkeyi bütün özellikleriyle tek bir refah kategorisine koymak doğru olmayabilir (Özdemir, 2007: 126).

Gosta Esping-Andersen 1990 yılında 'The Three Worlds of Welfare Capitalism' adlı eserinde refah devletlerinden bahsetmiş ve bu devletlerinin sınıflandırmasını yapmıştır. Bu çalışma oldukça ilgi görmüş, birçok eleştiri almasına rağmen alanda yapılan araştırmalara temel olmuştur. Öncelikle Esping-Andersen'in geliştirmiş olduğu refah sınıflandırmasını inceleyip daha sonra bu çalışmaya yapılan eleştiriler ve alternatif sınıflandırmalara bakılacaktır.

Esping-Andersen T.H.Marshall'ın sosyal yurttaşlık kavramının refah devletlerinin temel fikri olduğunu belirtmiş ve sosyal hakların yurttaşlık anlayışıyla herkese yönelik olması gerektiğini vurgulamıştır. Sadece sağlanan sosyal yardımlarla refah devletlerinin nitelik anlamında değerlendirilmesinin yanıltıcı olabileceğini söyleyen Esping-Andersen bu durumu Almanya örneği ile açıklamıştır. Almanya'da başlayan ve daha sonra Avrupa kıtasına yayılan sosyal güvenlik anlayışında, sosyal güvenlik hizmetleri iş ve piyasa üzerinden değerlendirilmiş ve kişilerin ne kadar çalışmış olduğuna ve yapmış olduğu katkıya bakılmıştır (Esping-Andersen, 1990: 48). Bunun içinde refah devletlerinin sadece sağladığı haklara göre sınıflandırılmasından ziyade dikkat edilmesi gereken 3 ölçüt olduğunu söylemektedir:

Dekomüdfikasyon (Metalaşmanın sınırlanması): Kişinin pazara bağlı olmaksızın hayatını ne derece idame ettirebildiği ve sağlanan hizmetin sosyal bir hak olarak verilip verilmemesi durumudur (Esping-Andersen, 1990: 37).

Stratifikasyon: Sosyal politika tarafından hangi sosyal tabakalaşmanın desteklendiğine vurgu yapılmaktadır. Sosyal yardımlar kapsamaları neticesiyle belli

bir meslek grubuna yönelik olabilmekte ya da bir sınıfı şekillendirebilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 57-58).

Pazar-aile-devlet ilişkisi: Devletin sorumluluğunun nerede başladığı sorgulanmaktadır. Devletin müdahalelerinin sadece pazar ve aile başarısız olduğunda başladığını ya da bu hizmetlerin devletin genel olarak sorumluluğunda ne derece görüldüğünü inceler. Sınıflandırma yapılırken hizmetlerin devletin yanında özel ve gönüllü kuruluşlar tarafından da verilir verilmediği incelenmiştir (Özdemir, 2007: 146). 18 zengin kapitalist ülkede yaptığı çalışmada Esping Andersen ülkelerin farklı dekomüdfikasyon oranları olduğunu fark etmiştir. En düşük dekomüdfikasyon oranlarının Liberal ülkelerde bulunduğunu söylerken, en yüksek oranlarında Sosyal Demokrat ülkelerinde olduğunu iddia etmiştir. Bu rejimlerin aileye bakış açıları da farklılık göstermektedir. Örneğin liberal refah devletleri aileye müdahale etmemeyi tercih etmekte “en iyi politika, politikasızlıktır” tezini savunmaktadır. Muhafazakâr bakış açısı aileyi toplumun önemli bir kurumu olarak görmekte, yerel kurumların sosyal sorumluluklarına önem vermekte ancak müdahale etme konusunda uzak durmaktadır. Sosyal demokrat rejimlerde ise aileye müdahale edilme konusunda çekinmemekte, ailenin ihtiyaçlarının giderilmesi devletin sorumluluğunda görülmekte ve özellikle ihtiyaç sahibi ailelerin desteklenmesi önemli bir yere sahip olmaktadır (Aktan, 2010: 34).

Liberal Refah Rejimi:

ABD, Kanada ve Avustralya 1980 yılından sonra İngiltere ve İrlanda bu grupta sınıflandırılmıştır (Oktay Yılmaz, 2009: 33). Bu ülkelerde devlet yardımları gelir testleri ile belirlenmekte, para transferleri ve sosyal güvenlik düzenlemeleri oldukça mütevazıdır. Yardımlar genelde minimum düzeyde ve düşük gelirli orta sınıf çalışanlarına yöneliktir. Yardımlardan yararlananları seçme koşulları oldukça seçicidir. Devletin müdahalesi en düşük seviyededir ve dekomüdfikasyon oranları en düşük bu grupta bulunmuştur (Esping-Andersen, 1990: 26-27). Liberal rejime sahip refah devletlerinde OECD ortalamasına kıyasla kamu sektöründeki istihdam oranı daha düşük özel sektördeki istihdam ise daha yüksek, kadınların iş hayatına katılımı yüksek, vergi oranları düşük ve gelir dağılımında eşitsizlikler olduğu görülmüştür (Özdemir, 2007: 135).

Devlet özel sektörün refah hizmetlerini sağlamada daha aktif olmasını desteklemekte bu sayede hem refah harcamalarının kamu harcamalarındaki oranını azaltmakta, hem de piyasa başarısızlıklarında bu harcamaların sorumluluğunu azaltmaktadır. Ulusal sağlık sigortası hariç, yardımlar ihtiyaçlı olduğu kanıtlanmış kişilere yönelik olmakta bu yüzden de orta sınıf çalışan kesimin refah hizmetlerini sağlayan özel kuruluşlara gitmeleri desteklenmekte bu da yardımların evrensel olmamasına, çalışan ve iş performansına göre düzenlenmesine sebep olmaktadır (Esping-Andersen, 2002: 15).

Korporatist/Muhafazakâr Refah Rejimi:

Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika bu grupta yer alır. Bu model Kıta Avrupasındaki korporatist/muhafazakâr rejimler tarafından destelenmekte ve kilisenin etkileri görülmektedir (Esping-Andersen,1990: 27). Sosyal haklar ve ayrıcalıklar belirli sınıflara ve statülere göre verilmekte olduğundan ve gelir dağılımındaki farklılıklardan dolayı bu rejim türü korporatist rejim olarak değerlendirilmektedir (Özdemir, 2007: 137). Dekomüdfikasyon oranları ise orta seviyedir

Geleneksel aile yapısının korunması amaçlanmakta, ancak devlet aileye müdahale etmemeye çalışmaktadır. Bakım hizmetlerinde yetki devri ilkesi benimsenmiştir. Gündüz bakım hizmetleri gibi aile hizmetleri fazla gelişmemiş devlet aile tarafından yeterli bakım sağlanamazsa müdahale etmeyi tercih etmektedir. Sosyal sigorta sistemi çalışmayan ev hanımlarını dışlamaktadır, tek kazanan(erkek) modelinin önemli bir yere sahiptir ve evli kadınların istihdamı yeterince desteklenmemektedir (Esping-Andersen, 1990: 27). İstihdamı yüksek tutmak bu grup ülkelerde önemli bir amaç değildir. Devlet, çeşitli nedenlerle gelir kaybına uğrayan bireylere, çözüm olarak yeni istihdam olanakları yaratmak yerine, para yardımları gibi geçici çözümler bulmaktadır (Özdemir, 2007: 138).

Sosyal Demokrat Refah Rejimi:

İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya bu grupta yer almaktadır. Evrensel ve sosyal haklar sadece ihtiyaçlı kişilere değil orta sınıfa da yöneltmiş, yüksek

standartlarda eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bütün sınıflar tek bir evrensel sosyal sigorta sisteminin altında birleşmiştir. Korporatist rejimlerin aksine müdahale etmek için ailelerin bakım hizmetlerini veremeyecek seviyeye gelmesi beklenmemektedir. Bunun yerine aile masraflarına destekte bulunmaktadır. Bu rejimin Liberalizm ve Sosyalizmin bir karşımı olduğunu belirten Esping-Andersen evrensellik, sosyal dayanışma, eşitlik gibi kavramların önemli bir yere sahip olduğunu söylemektedir. Refah devleti çocuklar için doğrudan gelir transferleri sağlamakta, çocuk ve yaşlı bakımının sorumluluğunu almaktadır. Bu durum kadınların çocuk ya da yaşlı bakımıyla ilgilenmesi yerine iş hayatına katılmalarını mümkün kılmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 27-28). Bireysel bağımsızlık ve ailenin güçlendirilmesi amaçlarıyla bu refah modeli bireylerin pazara bağımlılıklarını en az seviyeye indirmeye çalışmaktadır. Yüksek vergi oranları söz konusudur (Esping-Andersen, 1990: 27-28). Pazar bağımlı kılınmadan sunulan hizmetler vergi gelirleriyle karşılanmaktadır.

Tam istihdam politikaları sayesinde, kamu istihdamı OECD ortalamasının iki katı büyüklüğünde ve kadın istihdam oranları da oldukça yüksektir. Sosyal politikada kadınların sadece anne olarak görülmemesi, kadın-erkek eşitliği politikalarında Kuzey ülkelerinin öncü olmasını sağlamıştır (Özdemir, 2007: 140-141). Kadınların aktif olarak iş hayatına katılmaları, aynı anda kariyer ve çocuk sahibi olmaları hem bakım hizmetleri hem de ebeveyn izinleri sayesinde mümkün kılınmış, bunun yanında bekâr anneler, engelliler ya da yaşlı çalışanlar gibi risk oluşturabilecek gruplarında topluma katarak dışlanmaları en az seviyeye indirilmeye çalışılmıştır (Esping-Andersen, 2002: 14). Ancak kadınların daha çok kamu sektöründe ve yarı zamanlı işlerde çalıştığını, erkeklerin ise daha çok özel sektörde istihdam edildiğini belirten Esping-Andersen, kadınların bu işleri daha esnek çalışma saatleri yüzünden tercih ettiğini söylemektedir (Esping-Andersen, 1994: 10). Bu durum ücret farkına yol açmaktadır.

1.3.2.1. Kadınları Temel Alarak Yapılan Eleştiriler

Esping-Andersen'in yapmış olduğu bu çalışmada ülkelerdeki refah devleti uygulamalarının kıyaslanmasında sadece nicelik olarak değerlendirilmesinin doğru

bir değerlendirme olmayacağını bunun yanında nitelik olarak da refah harcamalarının değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak çalışmasına yapılan eleştirilerden ilki, Esping-Andersen'in dekomüdfikasyon sınıflandırmasını ücretli iş üzerine yaparak kadınların ev içindeki ücretsiz emeğini görmezden gelmesidir. Bu yüzden de bazı feminist araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Lewis ve Ostner, 1995; Sainsbury 1999).

Jane Lewis feminist bakış açısıyla alternatif bir sınıflandırma önermiş ve refah devletlerindeki cinsiyetçi iş bölümüne göre sosyal politikaların şekillendiğinden bahsetmiştir. Refah devletlerinin ücretsiz bakım emeği gibi kadınların sisteme yaptıkları katkıları görmezden geldiğini ve kadınlara yönelik sosyal politika düzenlemelerinin bireysel özgürlükleri desteklemekten çok annelik ihtiyaçlarına göre şekillendiğinden bahsetmiştir. Erkek çalışan ve ekonomik olarak aileyi geçindirmekle yükümlüken kadın ise anne ya da çalışan rollerine bürünmekte ve devletlerin rejimlerine göre kadınların iş hayatına katılım oranlarında da değişiklik göstermektedir. Bu modele (male-breadwinner) 'erkeğin ekmeği kazandığı model' olarak adlandırmış ve ülkeleri güçlü, ılımlı ve zayıf model olarak sınıflandırmıştır.

Güçlü modelde, Almanya, İngiltere ve İrlanda değerlendirilmiş ve bu ülkelerin geleneksel bakış açısına sahip olduğu ve sosyal politika düzenlemelerinde kadınların bağımlı eşler olarak görüldüğünden bahsetmiştir. İş piyasasında çalışan kadın sayısının az olduğunu söylemiştir.

İlimli ülkelerde ise Fransa ve Belçika ele alınmış, bu ülkelerde kadınların hem kariyer hem de çocuk yapmalarının teşvik edildiğini belirtmiştir.

Danimarka ve İsveç ise zayıf grupta değerlendirilmiş, kadınlara eş ya da anne rollerinden önce çalışan olarak bakılmakta olduğunu ve bu grup ülkelerde kadınların iş hayatına katılımının yüksek olduğunu vurgulamıştır (Lewis, 1992: 162-165).

Ann Shola Orloff Esping-Andersen tarafından geliştirilen bu sınıflandırmanın Marshall'ın vatandaşlık kavramına dayandırıldığını ve sosyal hakların vatandaşlık kavramının etrafında geliştirildiğini vurgulamaktadır. Pazar ve devlet ilişkisi, stratifikasyon, vatandaşlık ve dekomüdfikasyon yapılarının erkek

temeline dayandırıldığından vatandaşlık kavramının eşitsizlikleri barındırdığına dikkat çeker (Orloff, 1993: 307).

Dekomüdifikasyon boyutunun problemleri olduğunu ve dekomüdifikasyon kavramına yeni bir anlayış kazandırılması gerektiğini söyleyen Orloff, vatandaşlık kavramının cinsiyetsiz olmasının mümkün olmadığını ve bu boyutun sadece erkek işçileri kapsadığını bu durumun da kadın işçilerin ev ve bakım işi gibi sorumluluklarının göz önünde bulundurulmadığından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu yüzden de refah devleti sınıflandırmalarına iki ek boyutun daha eklenmesini savunur. İlki 'ücretli işe giriş' boyutudur. Önceki dönemlerde geliştirilen emeklilik aylıkları, işsizlik ve sağlık sigortası gibi uygulamaların erkek çalışanların pozisyonlarını güvence altına almaya yönelik olduğunu çünkü ekmeği erkeğin kazandığı modele göre ailesini geçindirmekle yükümlü olan erkeğin işini kaybetmesi durumunda ailesine bakamayacak hale gelmesinde devlet aileleri desteklemek amacındadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artan kadın istihdamına rağmen kadınların hala ikincil kazananlar olduğunu vurgulayan Orloff, kadınların da erkekler gibi iş hayatına katılmaları için aynı imkânlarla sahip olmalarını ve özellikle evli ve çocuklu kadınların istihdamının güvence altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Orloff, 1993: 318-319).

Bir diğer nokta ise dekomüdifikasyon boyutuna yeni bir boyut eklenmesi gerekliliğidir. Orloff, kişilerin piyasadan bağımsız hayatlarını ne derece idare ettirebildikleri incelenirken ayrıca hem bakım hem de ev işleriyle ilgilenen kadınların evlenme zorunluluğu olmadan ne derece bir haneyi geçindirebildiklerinin incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu boyut kadınların evlilik tercihlerinin hangi derecede ekonomik destek alabilmek amacıyla olduğunu sorgulamaktadır (Orloff, 1993: 319-320).

Diane Sainsbury de var olan refah devleti sınıflandırmalarının cinsiyet açısından göz önünde bulundurmadığını söylemiş ve refah devleti sınıflandırılmalarında değerlendirilmesi gereken 4 ölçütten bahsetmiştir. Bahsedilen bu ölçütlere göre 4 ülkeyi (İsveç, Danimarka, Norveç ve Finlandiya) değerlendirmiş, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları incelemiş ve var olan refah devleti sınıflandırması bulgularıyla karşılaştırmıştır.

İlk olarak, sosyal hakların kişilere bireysel temelde mi yoksa aile ve evlilik temelinde mi sağlandığına dikkat çekmiş, hakları ‘bireyselleştirilmiş’ ya da ‘aileselleştirilmiş’ olarak iki bölümde incelemiştir. Ailelere verilen yardımların aile reisine mi yoksa çocuklara mı yönelik olduğunu inceleyen Sainsbury, bireyselleştirilmiş hakların aile ilişkilerinden etkilenmediğini belirtmektedir.

İkinci olarak, sosyal politikaların kadın ve erkek arasındaki geleneksel iş bölümüne göre düzenlenme derecelerinin incelenmesi gerektiğini, getirilen yasal düzenlemelerin ne derece kadınları bakıcı ve erkekleri kazanan rolleri içerisinde değerlendirdiklerini ya da eşitlik politikalarına destekleyen biçimde iki cinsiyetin de hem bakıcı hem de kazanan rollerini pekiştirdiğini vurgulamıştır.

Bir diğer boyut ise, devletin bakım hizmetlerinden kendini ne derece sorumlu tuttuğunun değerlendirilmesidir. Örneğin, devlet çocuk ve yaşlı bakımını ailenin sorumluluğunda olan bir durum olarak mı görmekte yoksa devlet bakım hizmetleri konusunda ailelere yardımlarda mı bulunuyor, bu açıdan da değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bakım hizmetleri hem kadınların iş hayatına katılmalarını desteklemekte hem de cinsiyetler arasındaki geleneksel iş bölümünü değiştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonucu olarak ise, Orloff (1993) istihdam olanaklarının kadın ve erkekler için eşit şekilde sağlanıyor mu onu da değerlendirmiştir. Kadınların iş hayatına katılmaları hem gelir elde etmelerine hem de çalışanlara sağlanan sosyal güvencelerden yararlanmalarına olanak vermektedir. Bunun yanında evli kadınların aile yardımlarından yararlanabilmeleri için eşlerine bağlı olma durumlarında da azalma sağlamaktadır (Sainsbury, 1999: 79-80).

Esping- Andersen’a getirilen bir diğer eleştiri ise Güney Avrupa ülkeleriyle ilgilidir. Karmaşık olan refah rejimlerini basitleştirmiş ve aile bağlarının önemli olduğu Güney Avrupa ülkelerini Kıta Avrupa ülkeleri arasında değerlendirmiş ve bu yüzden örneğin Liebfried gibi bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Özdemir, 2007: 147).

1999 yılında Esping Andersen “Social Foundations of Postindustrial Economies” adlı çalışmasında kendisine yapılan eleştirilere cevap vermiş ve ‘defamilization’ kavramına dikkat çekmiştir. Bu kavramı bireylerin aileye olan bağımlılığını azaltmaya yönelik politikalar olarak açıklamıştır. Örneğin kadınların iş

hayatına katılma oranlarını aile içindeki rollerinin etkilediğini ve kadınların ekonomik bağımsızlığının en çok Kuzey ülkelerinde desteklendiğini belirtmiştir. Kuzey ülkelerine kıyasla, liberal ve korporatist/muhafazakâr refah rejimine ülkelerde kadınların tam istihdamının aynı derecede desteklenmediğini öne sürmüştür (Esping-Andersen, 1999: 45-46).

Güney Avrupa Refah Rejimi:

Gosta Esping-Andersen, daha önceki çalışmada üç grupta incelediği ülkelere gelen eleştirileri de dikkate alarak Güney Avrupa ülkelerini içeren Güney Avrupa Refah Rejimi'ni eklemiştir, bu grupta İtalya, Portekiz ve İspanya'yı ele alarak, bu ülkeleri 'de-familization' yani 'aile ağırlıklı olmama' durumlarına göre değerlendirmiştir (Esping-Andersen, 1999: 61).

Luis Moreno ve Maurizio Ferrara da Güney Avrupa ülkelerini ayrı bir bölümde incelemişler ve Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz'i bu grupta ele almışlardır. Güney Avrupa ülkelerinde geleneksel sosyal yapıların 'erkeğin ekmeği kazandığı' (male-breadwinner) modeli destekler biçimde olduğunu, erkeklerin ekonomik olarak aileye katkıda bulunurken kadınların ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili rollere büründüğünü belirten Moreno, aile içindeki dayanışmanın önemli bir yere sahip olduğunu ve ailenin önemi ile bu gruptaki ülkelerin diğer ülkelerden ayrılmakta olduğunu belirtir (Moreno, 2002: 2).

Kadın istihdamı diğer ülkeler göre düşüktür, çocuk ve yaşlı bakımı aile ve akrabalık ilişkileri sayesinde aile içinde sağlandığından devlete fazla sorumluluk yüklememekte ve bakım hizmetlerinin refah harcamaları içinde payı yüksek olmamaktadır. İşsizlik sorunu yaşayan gençler aileleriyle birlikte yaşamaya devam ederek ekonomik zorlukları bir ölçüde azaltma yoluna gitmektedir. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere Akdeniz ülkelerinde aile birliği ve yardımlaşması önemli bir yere sahiptir (Oktay Yılmaz, 2009: 36).

Ayrıca bu ülkelerde hayır kurumları ve dini kuruluşlarda etkin rol oynamakta ve gönüllü hizmetler sunmaktadır (Mingione, 2006: 273). Kuzey Avrupa ülkelerine göre daha geç gelişim yaşamış olan Akdeniz ülkeleri de yasalar incelendiğinde, modern refah devleti uygulamaları olduğu görülmekte ancak

uygulamada vatandaşlara sağlanan olanaklar ve kurumsal yapının yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır (Özdemir, 2007: 151).

Moreno, Akdenizli kadınlar için “süper kadınlar” kavramını ortaya atmış ve bu kavramı, hem çalışan ve kariyerinde ilerleyen hem de bakım ve ev işleriyle ilgilenen kadınlar olarak açıklamıştır. Bu kadınlar bir yandan iş hayatında yer alarak ekonomik gelişime katkıda bulunurken bir yandan da ücretsiz ev emeği sağlayarak sosyal bağlılığı güçlendirmektedir. Bu yüzden de Moreno, feminist yazarların üzerinde tartıştığı ikili kazanan modelinin bireysel bağımsızlığı destekleyerek kadınların iş hayatında var olmalarını sağlarken, aynı bireysel bağımsızlığın ev işlerinin eşit bir şekilde cinsiyetler arasında paylaşılmasını sağlayamadığını söylemektedir. Kreş hizmetlerinin ‘kapalı kapılar ardında’ gerçekleşen eşitsizlikleri saklayamayacağını, ev işlerinin yapılmasının daha çok kültürel ayrımla ilgili olduğunu belirtmektedir. Akdenizli kadınların yaptığı “fedakarlıkların”, devletin da az sosyal yardım ve bakım hizmetleri sunma konusunda etkili olduğunu ve bu fedakarlıkların devletin sağlayamadığı hizmetlerin yerine geçtiğini söylemektedir (Moreno, 2002: 4).

Türkiye de sahip olduğu özellikler açısından araştırmacılar tarafından Güney Avrupa Refah Rejimi kapsamında değerlendirilmektedir (Buğra ve Keyder, 2006; Dedeoğlu, 2009). Bunun nedenleri arasında, Türkiye’nin sahip olduğu parçalı sosyal güvenlik sistemi ve yetersiz sosyal yardımların yanı sıra emeklilik ve yardımlardan yararlanabilmek için iş piyasasında yer alma zorunluluğu bulunmaktadır. Bir diğer neden ise aile ve akraba ilişkileri Türkiye’de oldukça önemli bir yere sahiptir, yaşlı ve çocuk bakımı aile içinde sağlanmakta, bakım hizmetleri yeterince gelişmemiştir ve kadın istihdamı oldukça düşüktür (Buğra ve Keyder, 2006, 212).

1.3.2.2. Aileyi Temel Alarak Yapılan Eleştirilerin Farklı Aile Tipolojileri Bağlamında Değerlendirilmesi

Toplumsal cinsiyet temelli yapılan eleştirilerin yanı sıra bazı araştırmacılar Avrupa refah devletlerinde aile politikaları üzerinden yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla bazı sınıflandırmalara gitmişlerdir. Esping-Andersen ve diğer refah devleti sınıflandırmaları incelendiği zaman ülkelerin ailelere yönelik

uygulamalarını anlamak ve karşılaştırmak için bu sınıflandırmalar yeterli olmayabilir. Ayrıca incelenen refah harcamalarının doğrudan ailelere yönelik uygulamalar olacağı anlamına gelmemektedir. Bu çalışmanın ele aldığı konu itibarıyla ailelere yönelik politikaların daha iyi anlaşılması için aile politikaları tipolojileri ele alınacaktır. Bu tipolojiler kadınların iş hayatına yönelik düzenlemeleri, ebeveyn izinleri ve çocuk bakımı gibi doğrudan ailelere yönelik refah düzenlemelerini içermektedir. Böylece refah devleti sınıflandırmalarında görmezden gelinen ücretsiz emek, kadınların iş hayatı ve çocuk sahibi olma kararları, bakım hizmetlerinin niteliği gibi üzerinde çalışılmamış konuların daha çok incelenmesi mümkün olacaktır.

Gornick ve arkadaşları, karşılaştırmalı bir araştırma yaparak 1990'lı yıllarda 14 ülkeden toplanan verilerle bir sınıflandırma oluşturmuşlardır. Devlet politikalarının çocuk sahibi kadınların iş hayatına girmelerini ya da iş hayatında kalmalarını ne kadar desteklediğini araştırmışlardır. Bunun için de ülkelerde var olan analık ve ebeveyn izinlerini, çocuk bakım düzenlemelerini ve devlet okullarında verilen eğitimin saatlerini ölçüt olarak almışlardır. Annelerin çalışma durumu 3 farklı yaş grubundaki çocuklara göre değerlendirilmiştir. İlk grupta 3 yaş altı, ikinci grupta anaokulu çağındaki ve son grupta ise okul çağındaki çocukları değerlendirmişlerdir (Gornick, v.d., 1997: 1). Araştırmacılar 18 farklı göstergeyi bu üç grupta değerlendirerek 14 ülkeyi çocuk sahibi olan kadınların iş hayatına girmelerini ne kadar desteklediğine göre sıralamışlardır. Sonuçlar incelendiğinde ise: 1980'lerin ortasında 14 ülkeden sadece 5'inin (Finlandiya, Danimarka, İsveç, Belçika ve Fransa) okul çağı altındaki çocukların bakımının sağlanması için ücretli izin ve minimum iş kaybı sağladığı görülmektedir. Orta derecede destekleyen örneğin çocuğun doğumu sırasında izin sağlayan ancak bakım hizmetlerinde eksiklik olduğu gözlemlenen grupta Almanya ve Hollanda bulunmaktadır. En az destekleyen grupta ise izin düzenlemeleri ya da iş garantisi sağlamayan İngilizce konuşulan ülkeler yer almaktadır.

Okul çağındaki çocuklar için ise ilk gruptan daha farklı bir tablo görülmektedir. İsveç hem okul saatleri hem de okul sonrası bakım hizmetleri açısından kadınların istihdamını desteklerken, İngiltere ve ABD'de erken yaşta okula kayıt imkanları ve ücretsiz eğitim olanakları sayesinde, okul çağı altındaki çocuklara

verilen desteğe göre okul çağındaki çocuklara daha fazla destek verilmektedir (Gornick, v.d., 1996: 25-26).

Gornick ve Meyers tarafından yapılan bir başka araştırma ülkelerin ailelere yönelik uyguladığı düzenlemelere ve onların sonuçları üzerinedir. Ülkelerin iş-bakım-aile-cinsiyet politikaları ideolojik açıdan incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. ABD ve 9 farklı Avrupa devletini (Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere) içeren çalışmada aile düzenlemeleri, çalışma saatleri ve okul öncesi eğitim ve bakım olanakları açısından ülkeler karşılaştırılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise bu politikaların çocuk ve aileler üzerine etkileri araştırılmış ve ailelere yönelik politikaların gelişmiş olan ülkelerde ailelerin refah durumuna olumlu etkilerde bulunduğu tespit edilmiştir. Toplanan verilerle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Tabloda görüldüğü üzere her iki çalışan ebeveyn için bakım zamanı sağlayan ve kadın-erkek eşitliğini destekleyen ülkeler Sosyal Demokrat ülkeleri Korporatist/Muhafazakâr ülkeler her iki açıdan da en az destekleyici ülkeler olarak öne çıkmaktadır (Gornick ve Meyers, 2004: 2-3).

Tablo 1: Gornick ve Meyers'ın Aile Politikaları Tipolojisi

	Bakım izni desteği veren		Ücretli ve ücretsiz işlerde kadın-erkek eşitliğini destekleyen	
	Analık izni (anneler için tahsis edilen)	Çalışma saatleri (her iki ebeveyn için tahsis edilen)	Ebeveyn izni (babaların bakım hizmetlerine katılmasını destekleyen)	Küçük yaş çocuk bakım hizmetleri ECEC(kadın istihdamını destekleyen)
Sosyal Demokrat ülkeler: Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç	Yüksek	Yüksek/Orta	Yüksek	Yüksek/Orta
Korporatist/Muhafazakâr ülkeler: Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda	Orta	Yüksek/Orta	Orta/Düşük	Yüksek/Orta
Liberal ülkeler: İngiltere	Düşük	Orta	Düşük	Orta

Kaynak: (Gornick ve Meyers: 2004)

Abrahamson, Boje ve Greve birçok araştırmacının yaptığını aksine sınıflandırma analizini bırakmışlar, Fransa, Almanya, İngiltere, Danimarka ve İsveç'i çalışma ülkeleri olarak belirleyerek 4 modelden oluşan bir tipoloji oluşturmuşlardır: Aile refah devleti (Fransa), erkek kazanan modeli (Almanya), yoksulluk temelli refah modeli (İngiltere) sosyal devlet hizmetleri modeli (Danimarka ve İsveç). Bu ülkelerdeki ailelerin kamu, özel, ticari ya da resmi olmayan kaynaklarla aile ve iş yaşamını nasıl uyumlaştırdıklarını karşılaştırmışlardır. Bu 5 ülkeden farklı sosyo-ekonomik statülerdeki ailelerle röportajlar yaparak çalışmalarına bu bulguları da eklemişlerdir (Abrahamson, Boje ve Greve: 2005, 31-35). Yapılan sınıflandırma Gauthier'ın çalışmasına benzemektedir.

Gauthier 2002 yılında yapmış olduğu karşılaştırmalı çalışmasında ülkelerin nakit yardımlarını (geniş tabanlı, eşitlikçi ya da gelir temelli) ve çalışan ailelere verilen destekleri incelemiş ve ülkeler arasında farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya, İsviçre ve Avusturya'nın analık izinlerine daha çok ağırlık verirken, Belçika ve Fransa'nın ailelere daha çok nakit yardımları yaptığını görmüş ve İsveç'in kadın-erkek eşitliğini yaygınlaştırma adına kadının iş hayatında yer almasına yönelik düzenlemeler getirdiğini görmüştür. Demografik değişimlerle devletlerin bu alandaki politikalara daha çok önem vermeye başladığını belirten Gauthier, yardımların niteliğinin değişmediğinin ve devletler arasındaki farklılıkların devam ettiğinin altını çizmiştir.

Gauthier ülkeleri 4 farklı aile politikasına göre sınıflandırmıştır (Gauthier, 2002: 453).

1. Geleneksel model: Almanya, Avusturya, İrlanda, Belçika ve Hollanda bu gruptaki ülkelerdendir. Geleneksel iş bölümü ön plandadır. Erkeğin ekmeği kazandığı model devlet tarafından desteklenmekte oysa kadınların çalışmaları durumunda vergi kesintilerinin artması onların iş hayatında yer almalarını teşvik etmemektedir. Devlet aileyi korumayı hedeflemekte ve gönüllü kuruluşlardan da destek almaktadır. Çocuk bakım hizmetleri kısıtlıdır. Nakit yardımları orta-yüksek derecededir.

2. Sosyal Demokratik Rejimler (Eşitlikçi model): İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Norveç bu modelin örnekleri olarak ele alınmaktadır. Erkeğin ekmeği kazandığı modele karşın bu modelde ikili kazanan modeli desteklenmekte, kadınların iş hayatında daha aktif yer almalarına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Çocuk

bakım hizmetleri ve çalışan ebeveynler için devlet desteği güçlüdür. Ebeveyn izinleri oldukça geniştir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamak devletin bu alanda gerçekleştirmek istediği amaçlardan biridir.

3. Liberal Rejimler (Müdahale etmeyen model): İngiltere, Kanada, Japonya ve ABD bu sınıflandırmada yer almaktadır. Bu modelde sadece ihtiyaçlı aileler devlet tarafından desteklenmektedir. Devlet ailenin kendi kendine yeterli olabileceğine ve pazarın işlevine inandığı için, ailelere yönelik para transferleri ve sosyal hizmetleri düşük bir seviyede tutmaktadır. Çocuk bakımı ebeveynler ve özel sektör hizmetleri tarafından sağlanmaktadır.

4. Güney Avrupa Rejimleri: İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz'in yer aldığı bu gruptaki ülkelerde parçalı sosyal güvenlik sistemi gözlemlenmekte ve yasal olarak garanti edilmiş asgari gelir planı bulunmamaktadır. Düşük gelir yardımları görülmekte olup bu durum çocuk yoksulluğunun artışına sebep olmaktadır. Çocuk bakım hizmetleri düşük seviyededir.

Mary Daly ise aile politikaları sınıflandırmasını aile-pazar-devlet ilişkisini şekillendiren 4 önemli etkene göre yapmıştır: Kişilerin sosyal haklardan bir birey ya da aile üyesi olarak yararlanma derecesi, bakım hizmetlerinin niteliği, geleneksel aileci yapının desteklenme durumu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin vurgulanması. Aile politikaları kapsamında ülkelerin sahip olduğu ideolojik temellere göre yaptığı sınıflandırma: (Daly, 2011: 9).

1. Doğurganlığı destekleyen ülkeler: Fransa ve Belçika gibi doğurganlığı, aileyi ve ulusal önemi birleştirerek doğurganlığı ve aile kurumunu destekleyen politikalara sahip olan ülkelerdir.

2. Geleneksel değerlere bağlı ülkeler: Almanya örneğinde olduğu gibi devletin aile kurumunu toplumun önemli bir yapısı olarak gördüğü ve ailenin korunmasını önemseyen, aile mahremiyetine önem veren, müdahale etmeyi tercih etmeyen ve aile desteğini nakit yardımlarıyla yapan ülkelerdir.

3. Kadın-erkek eşitliğini destekleyen ülkeler: İskandinavya ülkeleri gibi kadın erkek eşitliği amacını çocuk yetiştirmede de benimseyen ve bu yüzden sosyal adalet ve hakların eşit dağılımının yapılması amaçlayan ve de bireysel özerkliği destekleyen ülkelerdir.

4. Müdahale etmeyen ülkeler: İngiltere, ABD ve Avustralya gibi ülkeler aileleri destekleme amacından çok muhtaçlı ailelere karşı destekleme politikalarına sahiptirler (Daly, 2011: 10-14).

Bu alana yönelik bir diğer çalışma ise Walter Korpi'nin 2000 yılında yapmış olduğu araştırmadır. Korpi, ücretli ve ücretsiz emek dağılımının refah devletlerinin uyguladıkları politikalarda cinsiyet eşitliğine ne derece duyarlı olduğunu anlamak için bir ölçüt olarak kullanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca erkeğin ekmeği kazandığı modelde ana kazananın erkeğin olduğu varsayımının aile politikalarını şekillendirdiğinin doğru bir tespit olduğu belirtmiş ancak son dönemde bu politikaların değerlendirilmesi için daha fazla değişkenin göz önünde bulundurulması gerektiği ifade etmiştir (Korpi, 2000: 10). Korpi refah devletlerinin ailelere yönelik politikalarını değerlendirirken şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

1. Genel aile desteği modeli: Ailede geleneksel iş bölümünü önemseyen ve politikalarda bunun desteklenmesinin sağlandığı modeldir. Nakit çocuk yardımları, ailelere yönelik vergi indirimleri ve 3 yaş ile okul çağı yaşı arasındaki çocuklar için günlük bakım hizmetleri bu modelin göze çarpan özelliklerindedir. Yapılan araştırma sonucunda Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya ve Hollanda gibi ülkelerin bu grupta yer aldığı tespit edilmiştir (Korpi, 2000: 12).

2. Çift kazanan aile modeli: Çalışan ve çocuk sahibi olan kadınların iş hayatında yer almalarının devlet tarafından ne derece desteklendiği incelenmiş ve babaların da çocuk bakımında sorumluluk alma derecelerini dikkate almıştır. Devletlerin, 0-2 yaş aralığındaki çocuklar için sağladığı bakım hizmetleri, ücretli analık ve babalık izni ve yaşlı bakımı için sağladığı hizmetler temel alınmış ve bunun sonunda Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'in çift kazanan ya da ikili kazanan aile modelini desteklendiği belirtilmiştir (Korpi, 2000: 13).

3. Pazar odaklı aile politikası modeli: Bu model ise yukarıda bahsedilen her iki boyutun da gelişmediği ülkelerde ailelere yönelik hizmetlerin piyasa tarafından sağlandığı ülkeleri kapsamaktadır. Avustralya, Kanada, Japonya, İngiltere ve ABD bu grupta yer almaktadır (Korpi, 2000: 14).

Nakit transferleri ve bakım hizmetlerinin azlığıyla genel aile modeli geleneksel cinsiyet rollerinin pekiştirildiği erkeğin ekmeği kazandığı modele benzemektedir. Piyasa dayanaklı model ise devletin ailelere müdahale etmekten

kaçındığı, cinsiyet ya da aile düşüncesinin üstüne piyasa güçlerini koyan, düşük transferler ve az miktardaki devlet hizmetlerinin varlığıyla liberal rejimlere benzerlik göstermektedir. İkili kazanan aile modelinin ise kuzey ülkelerindeki sosyal demokrat partilerinin eşitlikçi politikalarıyla en uyumlu olduğu bulunmuştur.

Bu sınıflandırmalar ülkeler arasındaki benzer ve farklı noktaların belirlenmesi için oldukça faydalı olmakla birlikte ülkeler arasındaki farklılıkların sebeplerini açıklamak için yetersiz kalabilirler. Ailelere yönelik politikaların farklılaşmasında ülkelerin farklı kültürlere sahip olmasının etkisi olduğunu göz önünde bulundurmak gereklidir. Toplumdaki değer yargılarının ve geleneklerin politikaları şekillendirdiğini söyleyen Birgit Pfau-Effinger, çocuk bakım hizmetlerinin ve kadınların çalışma hayatında yer almalarının kültürel değerlerden etkilendiğini belirtir (Pfau-Effinger, 2007: 2). Ona göre, refah devletlerinin erken çocuk bakım hizmetleri ve çocuk sahibi olan kadınların çalışmaya devam etme oranları ile yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler göz ardı edilmektedir.

Monique Kremer'e göre de kültürel olarak şekillendirilen 'ideal' uygulamaların örneğin ideal çocuk bakımı ve ideal anne rollerinin kadınların çalışma tercihlerinde rol oynamaktadır. Anne ile tek başına evde kalmaktansa çocuğun sosyalleşebileceği ve profesyoneller tarafından verilecek bakım hizmetlerinin tercih edilmesi, çalışan anneler 'suçluluğu azaltıcı strateji' olarak görmektedir (2007: 20). Ancak bu durum her ülke için geçerli değildir. Örneğin Türkiye'deki çocuk bakımında ideal olanı ve toplumca geniş oranda kabul edilen bakıcı anne anlayışıdır, bu anlayışın hâkim olması kreş hizmetlerinin yeterince gelişmemiş olmasının sebeplerinden sayılabilir. Kuzey ülkelerine baktığımızda ise farklı bir tabloyla karşılaşmaktayız. Kadının iş hayatında yer alması ve babaların çocuk bakımıyla daha fazla ilgilenmelerinin desteklenmesi ideal çocuk bakımında bakıcı anne anlayışının hâkim olmadığını göstermektedir.

Özetle, refah devletleri sınıflandırmaları incelenirken bazı yazarların benzer bulgulara ulaştıklarını ve aynı gruptaki ülkelerin refah rejimlerinde benzerlikler olduğu görülmektedir. Cinsiyet temelli refah rejimi sınıflandırmalarında görmezden gelinen ücretsiz emeğin önemi ve özellikle kadınların hem çalışan olarak hem de bakıcı rolleriyle refah rejimlerine yaptıkları katkılar vurgulanmaktadır. Diğer bir

yandan ailelere yönelik yapılan düzenlemelerin incelendiği karşılaştırmalı çalışmalar da, devlet ideolojilerinin sosyal yardımları şekillendirdiğini ve bu ideolojilerin özellikle ailelere yönelik düzenlemelerdeki etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Bu alandaki uygulamalar çocuk sahibi kadınların istihdam oranını, sağlanan bakım hizmetlerinin niteliğini ve babaların çocuk bakımındaki rollerini etkilemektedir. Refah rejimleri ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında iki yönlü bir durum mevcuttur. Mevcut geleneksel roller tarafından şekillendirilen sosyal politikalar bu davranışların toplumda devam ettirilmesini sağlarken, diğer yandan kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler de geleneksel davranış kalıplarının değişmesi için etkili olmaktadır. İş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarıyla kadınların iş hayatında kalmaları desteklenirken aynı politikalar doğurganlığın artışı sağlamakta ancak zaman zaman bu politikalar kadınların geleneksel bakıcı rollerini devam ettirmelerini destekleyebilmektedir.

1.3.3. Refah Devletleri ve Aile Politikaları

Refah devletleri uygulamalarında farklılıklar olmasına rağmen sosyal politika uygulamaları açısından üç temel dayanak ortaya çıkmaktadır: aile, piyasa ve devlet. Kişilerin refahı bu üç temel üzerine kurulmuştur ve herhangi birinde yetersizlik meydana geldiğinde diğer kaynak devreye girmektedir. Örneğin, piyasa başarısızlıkları sonucunda meydana gelen olumsuz durumlarda genelde destek alınan yer aile ya da devlet olmaktadır. Özellikle aile, çocuk refahında önemli bir yere sahiptir (Esping-Andersen, 2011: 106).

Devletler aile kurumunu uzunca bir süre özel hayat olarak gördüklerinden bu kuruma zorunlu haller dışında müdahale etmekten kaçınmışlardır. Devletler, dönemin sosyal ve ekonomik durumuna göre bazen nüfus artış oranlarının yükseltilmesi için doğurganlık politikalarını desteklemiş bazen de yükselen doğum oranlarını azaltmak amacıyla ailelere dolaylı yollardan müdahale etmeye devam etmişlerdir. Ancak son dönemde meydana gelen toplumsal değişiklikler aile politikalarının amaçlarında ve rollerinde değişimlere yol açmıştır. Burada üzerinde durulması gereken konu aslında ebeveynlerin çocuk sahibi olma durumlarında

azalma olması değil devletlerin hem kendi yararlarına hem de ailelerin isteklerine uygun politika üretme amaçlarına sahip olmasıdır (Esping-Andersen, 2011: 104).

Modern refah devletlerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası politikalarında ‘ailecilik’ kavramı daha çok ön plana çıkmıştır. Bu anlayış geleneksel aile rollerinin sürdürüldüğü, bir diğer deyişle kadının ev hanımı olduğu erkeğin ise evi geçindiren kişi olarak görüldüğü toplumsal düzendir. Esping Andersen, aileye yönelik sosyal politikaların hala ailecilik kavramını içerdiğini ve de verilen yardımların geleneksel aile yapısını desteklemeye yönelik yardımlar olduğunu söylemektedir. Bu durumu refah devletlerinin son dönemler hariç aile yardımlarında özellikle gelir destekleme programlarına daha çok ağırlık vermesiyle ve çocuk-yaşlı bakım hizmetlerinin gelişmemişliği ile açıklamaktadır. (Esping-Andersen, 2011: 107)

Refah devletlerinin son dönem de karşılaştığı sorunlardan biri bakım hizmetleridir. Bakım hizmetleri refah devletlerinin yapısının gözden geçirilmesinde etkili olmuştur. Kadınların iş hayatında yer almaları ve farklı aile formlarının yaygınlaşmaya başlamasıyla erkeğin ekmeği kazandığı modelin etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Daha önceden ücretsiz şekilde kadın tarafından sağlanan bu emeğin kim tarafından sağlanacağı sorusunun cevabı düşünölmeye başlanmıştır. Piyasa, bu soruya olası cevaplardan biridir. Ancak her aile pazardan sağlanacak bakım hizmetlerine güvenememekte özellikle orta sınıfın altındaki kişiler maddi sıkıntılar sebebiyle piyasadaki verilen bakım hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu yüzden devlet desteğinin sağlanması gerekmektedir (Mahon, 2002: 345).

Diğer bir konu ise, artan kadın istihdamıyla çalışan kadınların anne olmayı seçmesi halinde ‘motherhood penalty’ ya da ‘child penalty’ diye ifade edilen annelik ya da çocuk cezasına maruz kalmalarıdır. Bu kavram bir kadın anneliği seçtiği durumda ödemek zorunda kaldığı bedeli anlatmaktadır. Bu bedel birkaç şekilde kadınların karşısına çıkmaktadır. Özellikle çocuk sahibi olan kadınların analık izni sırasında işe ara vermeleriyle kaybettikleri ücretler ve iş kayıpları, bırakılan pozisyona geri dönememek, kadınların işe daha az bağlı olduğu düşüncesi gibi sebeplerden ötürü işe alım, terfi ve maaş belirlemelerinde kadınlar dezavantajlı konuma düşmektedir (Correll, Benard, Paik: 2007: 1298). Ayrıca kadınların feragat ettiği gelir, aile gelirini ve ulusal geliri doğrudan etkilemekte ve kadınların daha az maaş anlamına gelmesine rağmen esneklik ve iş güvencesi yüzünden daha çok kamu

sektöründe çalışmayı istemelerine ve doğurganlık oranlarının kamu sektöründe çalışan kadınlarda daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Esping-Andersen, 2011: 115-118).

Kadın-erkek eşitliğini sadece kadınların iş hayatında yer alıp, ekonomik anlamda daha bağımsız olmaları olarak görmek eksik bir bakış açısı olacaktır. Bunun yanında erkeklerin de çalışma saatlerinde azalmaya giderek ev ve bakım işlerini paylaşmaları gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla son yıllarda erkeklerin hem bakım hem de ev işlerine daha çok katkıda bulunmaları için bazı uygulamalar getirilmektedir. Örneğin, İsveç ve Norveç'te babalık izninin kullanılması için teşvikler yapılmaktadır. İsveç'te 2015 yılında 60 gün olan babalık izni 90 güne uzatılıp 'devredebilir' olmaktan çıkarılarak, kullanılmadığı takdirde geçerliliğini yitirmesi sağlandı. Bunun yanında ebeveyn izni süresince maaşların %80'i ödenmeye devam etmektedir. Danimarka, Fransa ve ABD gibi ülkelerde son 20 yılda çocuk bakımı ve ev işlerinde erkeklerin de daha fazla katkıda bulunduğu gözlemlenmektedir (Esping-Andersen, 2011: 132). Ancak bu durum ev işleri ve çocuk bakımının eşit şekilde eşler arasında bölündüğü anlamına gelmemektedir. OECD verileri incelendiğinde, ev işlerinin %60'ının kadınlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu oran OECD ülkelerinin genel ortalamasıdır. Ülkeler incelendiğinde ise Kore ve Japonya'da %80 ve üzeri ev işleri kadınlar tarafından yapılırken, Türkiye ve Meksika da %75 oranıyla Kore ve Japonya'yı takip etmektedir. Ev işlerinin eşler arasında en eşit şekilde paylaşıldığı ülke ise %54 oranıyla Norveç iken İsveç ve Danimarka'da ikinci sırada yer almaktadır. Yine OECD ortalamasına göre kadınlar erkeklere göre iki kat daha bakım işleri için iki kat daha zaman ayırırken Türkiye ve Japonya'da diğer ülkelere nazaran bu oran dört ya da altı katına çıkabilmektedir (OECD Family Database, 2016a: 3).

Thévenon, aile politikalarının son dönemde modernleşmesinden bahsetmektedir. Son dönemde farklılaşan aile biçimlerine uygun yeni amaçlar ortaya atılmaktadır. Refah devlerinde politikalar aile ve iş yaşamını uyumlaştırma politikalarıyla daha açık (explicit) biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasının yanı sıra refah devletlerinin diğer hedeflerinde belirlenmiştir. Bu hedefler incelendiğinde son dönemde aile politikalarının öneminin artmakta olduğu açıkça görülmektedir. Söz konusu hedefler ise şöyle sıralanmıştır:

1. Yoksulluğun azaltılması ve gelirin desteklenmesi: Özellikle Güney Avrupa ve Anglo Sakson ülkelerinde uygulanmakta olan düşük gelirli ve çocuklu ailelere yönelik yapılan yardımlardır. Ailelere yapılan yardımlar örneğin konaklama ve nakit transferleri gibi ailenin gelirine ve artan çocuk sayısına göre değişmektedir.

2. Çocuk edinmenin ekonomik bedelini karşılamaya yönelik doğrudan yardımlar: Nakit yardımları ve vergi indirimleri gibi destekleme politikalarıyla çocuklu ve çocuksuz aileler arasındaki yaşam standartlarını yakınlaştırmak amacıyla yapılan yardımlardır. Bu yardımlar sadece ihtiyaçlı ailelere değil genel itibariyle eşitliği azaltmaya yöneliktir. Çocuklar büyüdükçe ve ev hanesi genişledikçe bu yardımlar daha da artabilir.

3. İstihdamı artırmaya yönelik politikalar: Artan kadın istihdamıyla son dönemdeki aile politikaları özellikle kadınlar için iş ve aile yaşamı arasında daha kolay denge kurulmasına yardımcı olmayı amaçlayan uygulamalara odaklanmıştır. Kadınların iş hayatında olmaları ekonomik anlamda refah devletlerinin sürekliliğini sağladığından özellikle yükseköğrenim mezunu kadınların iş hayatında yer almaları ekonomik gelişmeyi desteklemektedir. Aile dostu uygulamalar; çocuğun doğumundan sonra ebeveyn iznini ve gelir-iş güvencesini, çalışmayı teşvik edici vergi ve sosyal yardım sistemlerini içermektedir.

4. Toplumsal cinsiyetin geliştirilmesi: Aile politikaları hem ücretli hem de ücretsiz işlerin eşler arasında eşit şekilde paylaşılmasını desteklemelidir. Çocuk izinlerinin kadınların iş piyasasından uzunca bir süre uzak kalmalarını teşvik etmemesi ve çocuk bakımında babaların da ebeveyn izinlerini zorunlu haller haricinde kullanmaması durumunda yanacak olması sebebiyle bu izni kullanmaları sağlanmalıdır. Vergi ve sosyal yardım sistemleri de kadın-erkek eşitliğini desteklemek için önemli araçlardan biri olmaktadır.

5. Bakım hizmetlerinin geliştirilmesi: Birkaç OECD ülkesi aile politikalarını bu amaçla biçimlendirmektedir. Bakım hizmetlerinin uygulanmasında iki önemli sebep bulunmaktadır. Öncelikle ebeveynlerin çocukları için ne kadar zaman harcadıkları ve çocukların kreş hizmetleri gibi erken yaşta okul hizmetlerinden ne ölçüde yararlanabildikleridir. Her iki ebeveynin çalışması yoksulluk riskini azaltırken bu durum çocuk refahını da olumlu bir şekilde etkilemektedir. Diğer sebep ise çocuğun kaç yaşında örgün eğitime başladığı ve bu eğitimin ne kadar sürdüğüdür.

6. Doğurganlık oranlarının artışı: Nüfusun yaşlanması ve düşük doğurganlık oranları birçok refah devleti için ekonomik bir sorun oluşturmaktadır. Doğurganlığın artışı aile desteğinin açık bir şekilde sebebi olmamasına rağmen özellikle Avrupa’da son yıllardaki demografik değişimler yüksek doğurganlık oranlarının yavaş yavaş ihtiyaca dönüşmesine yol açmaktadır (Thévenon, 2011: 58-60).

Anlaşılabacağı üzere refah devletleri ailelere yaptığı yatırımlarla, hem doğum oranlarını yükseltip kadınların iş hayatına girmelerini destekleyerek ekonomik gelişmeyi sağlamayı hem de kadın-erkek eşitliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Politikaların ne kadar ‘woman-friendly’ yani ‘kadın-dostu’ politikalar olduğu tartışmaya açıktır. Yürütülen politikalar çalışan kadınların ev içindeki sorumluluklarını tamamen ortadan kaldırmamakta onları daha hafifletmeye ve iş-aile arasındaki dengeyi kurmalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Refah devletlerinin ailelere yönelik yaptığı harcamaları incelediğimizde yardımların birkaç şekilde yapıldığını görmekteyiz. Bunlardan ilki, çocuklu ailelere yapılan nakit transferleridir. Bu transferler bazen gelir testleriyle belirlenmekte bazen de çocuğun yaşına göre şekillenmektedir. Yardımlardan bir diğeri ise çocuklu aileler için düzenlenen kreş ve okul öncesi eğitimleri gibi bakım hizmetlerine yapılan harcamalardır. Son olarak da vergi sistemi vasıtasıyla ailelere yapılan vergi indirimleri ve çocuk ödemeleri gibi yapılan finansal desteklerdir (OECD Family Database, 2014: 1). OECD ülkelerinde aileler için yapılan harcamalar incelendiğinde genel ortalama, ülkelerin GSYİH’lerinin %2,55 oranında harcama yaptıkları yönündedir. Bu oran Danimarka, İrlanda ve İngiltere’de %4'lere kadar çıkarken, Kanada, Portekiz, ABD gibi ülkelerde %1,5'in altına düşmektedir (OECD Family Database, 2014: 2).

Refah devletlerinin GSYİH içerisindeki harcamalarına baktığımızda dikkat edilmesi gereken birkaç konu vardır. Öncelikle Danimarka gibi yüksek vergi oranlarına sahip ülkelerde bu ödemeler çalışanlardan yapılan kesintilerle geri alınmaktadır. Önemli olan konu, paranın kimden tahsis edildiğidir (Esping-Andersen, 2011: 144). Ayrıca OECD verilerinde özel sektör harcamaları bulunmamaktadır. Bu harcamalar Danimarka ve Fransa’da daha düşük orandayken İngiltere ve ABD’de daha yüksektir. Bu yüzden de cömert görünen harcamalar yanılıcı olabilmektedir.

1.4. Aile Kurumunun Yapısındaki Değişiklikler

Özellikle 1960'lerden bu yana aile kurumunda değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel cinsiyet rollerinde değişiklikler, hane halkının sayısında azalmalar, evlilik ve boşanma oranlarında değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Aile kurumunun yaşamakta olduğu bu değişimler farklı aile yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmakta ve bu yeni yapılar karşısında refah devletlerinin düzenlemeleri farklılaşmaktadır. Aile kurumunda meydana gelen bu değişimleri daha yakından inceleyelim:

1.4.1. Doğurganlık Oranlarında Düşüş

İkinci Dünya Savaşı sonrası “baby-boom” olarak bilinen bebek patlaması yani doğurganlık oranlarında hızlı bir yükseliş meydana gelmiştir. Artan genç nüfus sayesinde çalışan nüfusun genel nüfustaki oranı artmış ve bu durum sosyal ve ekonomik anlamda refah devletlerinin gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Ancak doğurganlık oranları 1960 ve 1970'lerden sonra düşüşe geçmiştir (Fernandez Cordon, 2007: 52)

Doğurganlık oranlarındaki düşüşün sebeplerinden biri olarak kadınların daha geç yaşta çocuk sahibi olmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Kadınların çocuk sahibi olma yaşları geçmişe göre daha yüksektir. OECD 2016 yılı verilerine göre kadınların ilk çocuk sahibi olduklarında yaş 1970'lerden 2004'e kadar gitgide yükselişe geçmiştir (OECD Family Database, 2016b: 2).

D'addio ve D'ercole, çocuk sahibi olma yaşının ertelenmesinin kardeş sayısını azalttığını ve 30'lı 40'lı yaşlardaki kadınların çocuk sahibi olma ihtimalinin azalmasına yol açtığına dikkat çekerler (2005: 23). Doğurganlık oranlarının azalmasını sadece kadınların daha geç yaşta çocuk sahibi olma oranlarındaki artışa bağlamak çok doğru bir yargı değildir. Kadınların çocuk sahibi olma kararlarını etkileyen birçok kültürel ve sosyal etmen olduğu unutulmamalıdır. Örneğin çocuk sahibi olmanın mali yönü, çocuk bakımı hizmetleri ve izinler gibi birçok etmen bu kararda etkili olabilir.

Linda Hantrais de bu durumun doğurganlık oranlarında değişikliğe yol açabileceği ve kadınların daha geç yaşta çocuk sahibi olmalarının sahip olunan çocuk

sayısında azalmaya yol açabileceğini ancak çocuk sahibi olma yaşının ilerlemesinin kadınların tüm yaşamları boyunca edinecekleri çocuk sayısında her zaman bir azalma olacağı anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir (Hantrais, 2004: 21). Örneğin İtalya ve Danimarka'daki kadınların ilk çocuk sahip oldukları yaş 29 iken, sahip olunan çocuk sayısında oldukça büyük bir fark vardır (Esping Andersen, 2011: 115). Bu durum daha çok çocuk sahibi olma yaşının ileriki yaşlara kaymasına sebep olmaktadır (Beier v.d., 2010: 19). Çocuk edinme isteği birçok değişkene bağlı olduğundan bu çalışma da çocuk yapma isteğiyle ilgili sebepler tartışılmayacaktır.

2013 yılındaki Eurostat verilerini incelediğimizde, kadınların en erken evlendiği AB ülkeleri arasında Bulgaristan(25,7), Romanya(25,8), Letonya(26,1) en erken yaş ortalamalarına sahip ülkeler olurken, İtalya(30,6), İspanya(30,4) ve Yunanistan(29,9) yaş ortalamalarıyla kadınların en geç evlendiği ülkelerden olmuşlardır. Avrupa ülkelerinin genel ortalaması ise 28,7'dir (Eurostat, 2015a: 1).

Avrupa'daki doğurganlık oranları incelendiğinde ise her bir kadın için 2,1 oranındaki toplam doğurganlık oranı sanayileşmiş ülkelerde iç ya da dış göç durumunda nüfus büyüklüğünün sabit kalmasını sağlamaya yeteceği belirtilmektedir (Eurostat, 2017a). Ancak 2015 yılında 28 Avrupa Birliği ülkesindeki bir kadın başına düşen ortalama doğurganlık oranı 1,58'dir. Fransa 1,96 İrlanda 1,92 İsveç 1,85 oranlarıyla en çok doğurganlık oranına sahip ülkelerdir. Türkiye 2,14 oranıyla en yüksek doğurganlık oranına sahip üye ülke Fransa'dan da yüksek bir orana sahiptir. Portekiz 1,31, Polonya 1,32, İspanya ve Yunanistan 1,33 oranlarıyla en düşük doğurganlık oranlarına sahip dört ülkedir. İrlanda ve Fransa'da 1960 ve 2013 yılları arasında en yüksek doğurganlık oranları gözlemlenmiştir (Eurostat, 2017a).

Doğurganlık oranlarının azalmasındaki bir diğer sebep olarak kadınların iş piyasasında aktif şekilde yer almalarıdır. Bu görüşün aksine bazı yazarlar (Ahn ve Mira 2002; Brewster ve Rindfuss 2000; Esping Andersen 1999) 1980'lerden itibaren kadın istihdamının doğurganlık oranlarında azalmaya değil bunun tam tersine artışa sebep olduğunu savunmaktadırlar. Güncel veriler incelendiğinde kadınların iş hayatında daha aktif olduğu ülkelerde yüksek doğum oranları, kadınların daha az iş hayatına katıldığı ülkelerde ise daha düşük doğurganlık oranları görüldüğü gözlemlenmiştir (Brewster ve Rindfuss, 2000: 277). 1970 ve 1980'lerin başına kadar doğurganlık oranları ve kadın istihdamı arasında negatif bir korelasyon olduğunu

belirten Ahn ve Mina, bu durumun 1980'lerden itibaren değiştiğini ve pozitif bir korelasyona dđnüştüđünü vurgulamışlardır (Ahn ve Mira, 2002: 668). Örneğin İsveç, kadın istihdamının en yüksek olduğu ve doğurganlık oranlarının da en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Kadın istihdamının en düşük olan ülkelerden İtalya ve Yunanistan'a baktığımızda ise doğurganlık oranlarının da düşük olduğunu görmekteyiz. Ayrıca kadınların gelirlerine nazaran daha yüksek maliyetler ile karşılaştıklarında sahip oldukları çocuk sayısında da azalmaya sebep olabilmektedir (Hotz, Klerman, Willis, 1997: 307). Bu durum bakım hizmetlerinin niteliği ve diğer etmenlerinin önemini göstermektedir.

1.4.2. Çekirdek Ailedeki Değişimler

1.4.2.1. Evlenme ve Boşanma Oranlarındaki Farklılaşma

1965 yılından günümüze kadar, AB-28'de kaba evlilik oranları %50'ye yakın oranda azalmıştır. Bu oran yaklaşık olarak 1000 kişide 7,8 oranından 2011 yılında 4,2'ye inmesi anlamına gelmektedir (Eurostat, 2014a).

1960 yılında Estonya, Letonya, Litvanya ve Romanya her bin kişide 10 evlilik oranlarıyla Avrupa'daki en yüksek evlilik oranlarına sahiptir. İrlanda ise bu ülkelerin yarısı kadar evlilik oranına sahiptir.

Günümüze geldiğimizde ise üye ülkeler arasında en yüksek evlilik oranına sahip ülke her bin kişide 7,6 ile Litvanya'dır. Onu takip eden ülkeler ise 6,7 ile Malta ve 6,4 ile Kıbrıs'tır. Türkiye 7,8 oranıyla üye ülkelerden daha yüksek evlilik oranına sahiptir. En düşük evlilik oranlarına baktığımız zaman Portekiz ise 3,0, İtalya 3,1 ve Slovenya 3,2 oranı ile en önde yer almaktadır (Eurostat, 2014a). Güney Avrupa ülkelerinde evlenme oranları Doğu Avrupa ülkelerinden sonra ikinci düşük sırada gelmektedir. Portekiz ve Lüksemburg her bin kişide 3,0, İspanya 3,4 ve İtalya 3,1 oranlarında iken Yunanistan 4,9 ile görece daha yüksek bir orana sahiptir. İskandinav ülkeleri ise İsveç her bin kişide 5,5, Danimarka 5,0, Finlandiya 4,5 ve Norveç 4,6 oranlarına sahiptir. Kıta Avrupa'sı ülkelerinde ise Fransa 3,7, Belçika 3,8, Avusturya 4,3 ve Almanya 4,8 oranlarına sahiptir (Eurostat, 2014a).

Boşanma istatistikleri incelendiğinde ise 1965'te her bin kişide 0,8 olan boşanma oranları 2011 yılında 2,0'a yükselmiştir. Bu da 986 bin boşanan kişi

sayısına denk gelmektedir. Bu durum kısmen bazı üye ülkelerde boşanmanın resmileşmesinden kaynaklanmaktadır (İtalya’da 1970, İspanya’da 1981, İrlanda 1995 ve Malta’da 2011 yılında boşanma kanunla mümkün hale gelmiştir) (Eurostat, 2014b). İstatistikler incelendiğinde boşanma oranlarının özellikle Kuzey ülkelerinde yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Danimarka her bin kişide 3,4, Litvanya 3,3 ve Letonya 3,1. En düşük boşanma oranları ise İtalya(0,9) ve Malta(0,8)’da görülmektedir. Türkiye de boşanma oranları her bin kişide 1,7 oranındadır.

1.4.2.2. Birlikte Yaşama

Son yıllarda düşen evlilik oranları ve yükselişte olan boşanma oranlarının yanı sıra birlikte yaşama oranlarında yükseliş görülmektedir. Genel olarak çiftler, evlilik öncesi birlikte yaşamakta ya da evliliğe alternatif olarak uzun dönemli bir birliktelik için birlikte yaşamayı tercih etmektedirler (Toner, 2004: 31). Birlikte yaşayan çiftler yasal bir kontratla ya da sivil ya da medeni birliktelik denilen “civil union⁵” ile bu beraberliği yasallaştırabilmekte ya da bunların hiçbirini yapmayanlar da belirli bir süre birlikte yaşayan çiftler bazı devletler tarafından sivil birlik olarak kabul edilmektedir (OECD Family Database, 2016c: 1). Birlikte yaşayan çiftlerin kurduğu kurumu Sivil birliktelik ile yasallaştıran bazı Avrupa ülkeleri şunlardır: Belçika, İzlanda, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz ve İtalya’dır.

OECD 2011 verileri incelendiğinde, 20-34 yaş aralığındaki kişilerin arasında birlikte yaşama oranları diğer yaş grubundaki oranlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Danimarka(28,6), Finlandiya(28,3), Norveç(22,7), Estonya(23,6), İngiltere(22,2) oranlarıyla en yüksek birlikte yaşayan çiftlerin bulunduğu ülkelerdir. İskandinav ülkelerinde birlikte yaşayan çiftlerin oranı oldukça yüksek iken bu oran Güney Avrupa ülkelerinde oldukça düşüktür. Yunanistan(5,5), Portekiz(5,9), İtalya(3,0) oranlarına sahiptir. Bunun yanında aile ile yaşama oranlarına bakıldığında ise bu ülkelerde oranlar neredeyse %50’lilere çıkmaktadır. Bu durum bu rejimlerde hala aile bağlarının önemli olduğunu göstermektedir. OECD verilerine göre, evli çiftlere kıyasla birlikte yaşayan partnerlerin iki ve iki üzeri

---

⁵ Civil Union: Türkçe’ye birlikte yaşayan olarak giren bu terim, kişilerin resmi nikah olmaksızın aynı evi paylaşmaları ve çocuk sahibi olmalarıyla kurdukları birliktir.

sayıda çocuk edinmeleri daha az olasıdır. Evlilik dışı çocuk sahibi oranları yükselmesine rağmen ikinci ve daha çok çocuk sahibi olmak evlilik ile daha fazla ilişkilendirilmektedir. (OECD Family Database, 2016c: 3)

1980'lerin sonuna kadar aynı cinsiyetten olan kişilerin kurdukları birlikteliğin yasal olarak herhangi bir tanınma durumu bulunmamaktaydı (Scherpe, 2013: 83). Ülkeler arası kıyaslama yapabilmek için yeterli veri bulunmama ile birlikte Avrupa'da bu konu gitgide önem kazanmakta ve bu alandaki gelişmeler eşcinsel çiftlerin kurduğu birliğin ilk olarak birlikte yaşayan kişiler için sağlanan yasal tanıma daha sonra da evlenme ve aile kurma hakkı tanınmaktadır. Eşcinsel çiftlerin oluşturduğu kurumun yasal olarak tanınması ilk olarak İskandinav ülkelerinin öncülüğünde olmuştur. 1987 yılında Danimarka aynı cinsiyetten olan kişilerin ilişkilerini hukuksal bağlamda tanınmasını sağlayan "registered partnership" ya da "civil union" denilen tanınmış partnerlik ya da sivil birliğin yasada kabulü sağlamıştır. Danimarka'nın ardından Norveç 1993, İsveç 1995 ve İzlanda 1996 yılında aynı yasal tanınmayı eşcinsel çiftlere sağlamıştır. 2001 yılında Hollanda eşcinsel çiftlere heteroseksüel çiftler ile aynı yasal evlilik hakkını tanıyarak bu alanda ilk yapılan düzenlemeyi sağlayan ülke olmuştur. Belçika 2002, İspanya 2005, 2009 yılında Norveç ve İsveç, İzlanda ve Portekiz ise 2010 yılında aynı yasal hakkı vatandaşlarına tanımışlardır (Scherpe, 2013: 84). Norveç, Hollanda, İsveç, İngiltere, İskoçya, Belçika, İzlanda ve Finlandiya'da bu çiftler evlat edinme haklarına da sahip, ayrıca Almanya, Fransa ve Danimarka'da kurulan bu birliktelik ebeveynlerden birinin var olan çocuğunun eşcinsel partneri evlat edinme hakkına sahiptir (Beier v.d., 2010: 30).

Ancak unutulmaması gereken durum ise, bu alandaki veriler yeterince geniş kapsamlı olmamakta ve elde edilen bilgiler genelde Avrupa Sosyal Anketi, Eurobarometer gibi bu alanda yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır.

1.4.2.3. Bekâr Ebeveynler

Bu grup sadece bekâr ve çocuk sahibi olan kişileri değil bunun yanında, hiç evlenmemiş ya da birlikte yaşayan anne ve babaları, boşanmış kişileri ve eşini kaybeden (dul) kişileri de kapsamaktadır. Birçok değişkenin olması ve bu

değişkenlerinin ölçülebilirliğinin zorluğu ve ülkeden ülkeye var olan farklar Birlik tarafından bekâr ebeveynler hakkında yayınlanan istatistiklerin güvenilirliğinin yüksek olamama durumunu ortaya çıkarmaktadır (Hantrais, 2004: 59).

1996 yılında Avrupa Topluluğu Hanehalkı Paneli (European Community Household Panel) tarafından yapılan ankete göre 15 AB üyesi ülkede bekâr ebeveynlerin %57'sinin boşanma ve ayrılık sebebiyle meydana geldiği; %20 oranını ise eşini kaybeden kişilerin oluşturduğu görülmüştür (Hantrais, 2004: 59). Güney Avrupa ülkeleri incelendiğinde ise boşanan ya da eşini kaybeden kişiler sebebiyle yalnız ebeveyn oranı yüksek iken bekâr ebeveyn sayısı oldukça düşüktür, Orta ve Batı Avrupa'da; Fransa, Almanya ve Hollanda'da boşanmış anneler yüksek bir orandayken, evlenmemiş bekâr olanlar da ortalama bir orana sahiptir. Bu grubun en yüksek olduğu ülkeler ise Danimarka, İngiltere, İrlanda ve Almanya(doğu) da görülmektedir (Beier v.d., 2010: 28).

2011 yılı Eurostat verileri incelendiğinde ise 28 AB ülkesinde tek ebeveynli aileler var olan ailelerin %16'sını oluşturduğu görülmektedir. Bu oran çocuklu bekâr anneler için %13,4 iken çocuklu bekâr babalar için %2,6 civarındadır. Bekâr anneler ve bekâr babalar arasında en yüksek oran %15 ile Polonya ve Slovakya'da görülürken, en düşük oranlar Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç'te görülmektedir (Eurostat, 2015b).

Ferrarini, bekâr ebeveynlerin iş ve aile yaşamını uyumlaştırma konusunda en çok problem yaşayan grup olduğunu vurgulamaktadır. Bekâr ebeveynler incelendiğinde bu gruptaki en yaygın kişilerin kadınlar olduğu düşünülürse iş ve aile arasında denge kurmaya çalışan ve bu durumdan en çok olumsuz yönde etkilenen grupta kadınlar yer almaktadır (Ferrarini, 2006: 118).

1.4.2.4. Evlilik Dışı Doğan Çocuk Sayısındaki Artış

Evlilik dışı doğan çocuk sayısında günümüze yaklaştıkça meydana gelen artış gözlemlenmektedir. 1960'lı yıllara bakıldığında İzlanda en yüksek orana sahipken, İsveç, Avusturya ve Letonya hariç diğer Avrupa ülkeleri yüzde 10'nun altında oranlara sahiptir (Eurostat, 2016a). Evlilik ve doğurganlık oranları Avrupa'da düşmesine rağmen, evlilik dışı doğan çocuklarda artış hızla yükselmektedir

(Hantrais, 2004: 56). Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren günümüze yaklaştıkça birçok ülkede oranların yükseldiği görülmektedir. 28 Avrupa üye ülkesinde 2012 yılında doğan çocukların yüzde 40'ı evlilik dışında doğarken bu oran 2000 yılında yüzde 27 oranında seyretmektedir (Eurostat, 2016a). 2014 yılı verileri incelendiğinde Bulgaristan %58,8 oranıyla en yüksek evlilik dışı çocuk oranına sahip ülkedir. Slovenya %53,8 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Ancak 2012 verilerinde İzlanda %66,9 oranıyla Bulgaristan ve Estonya'dan daha önde yer almaktadır.

Evlilik dışı çocuk sayıları coğrafik olarak farklılık göstermektedir. İskandinav ülkeleri incelendiğinde; 2014 yılı verilerine göre İsveç %54,6, Norveç %55,5, Danimarka %52,5, İzlanda %66,9 (2012 verilerine göre) ve Finlandiya %42,8 oranlarına sahipken Güney Avrupa ülkelerinde evlilik dışı doğumlar daha düşük oranlara örneğin Yunanistan %8,2, İtalya %28,8 ve İspanya %42,5 sahiptir. Geleneksel aile yapısına sahip olan ülkelerde bu oranlar daha düşüktür. Türkiye de %2,8 oranıyla en düşük evlilik dışı çocuk oranları görülmektedir. Üye ülkelerden Yunanistan ise %8,2 oranıyla Türkiye'den sonra en az evlilik dışı bebek oranına sahiptir (Eurostat, 2016a).

Yükselen evlilik dışı çocuk oranları aile politikalarının artan önemine katkıda bulunmaktadır. Özellikle Avrupa'da aile yardımlarının sadece evli çiftlere yönelik değil birlikte yaşayan (civil union) ve çocuk sahibi olan çiftlere de yönelik yapılandırılmasında bu sosyal değişimin etkisi göz ardı edilmemelidir.

1.4.3. Kadınların İş Gücü Piyasasına Katılımı

1970'ler itibariyle Kuzey Avrupa'da başlayan ve yavaş yavaş diğer Avrupa ülkelerine yayılan kadınların iş hayatında yer alması aileler için bazı değişiklikler getirmiştir (Bonoli, 2007: 499). Ailelerin çoğu geleneksel aile yapısına uygun bir şekilde erkeklerin ücretli işlerde çalıştığı ve kadınların ücretsiz emek yani ev içi işleri ve bakım hizmetlerini sağladığı düzene sahipti. Kadınların iş gücü piyasasına yüksek oranlarda girmesi, ev işleri, çocuk-yaşlı bakımı gibi ücretsiz ev emeğinin kim tarafından sağlanacağı konusunu ortaya çıkarmıştır. Birçok ülkede ebeveynler özellikle kadınlar (bakım işinin hala büyük oranda kadınların sorumluluğu olarak görülmesi sebebiyle) çocuk bakımı hizmetleri konusunda sorunlar yaşamaktadır. Bu

durum son dönemde iş ve aile yaşamının uyumlaştırma konusunun artan bir önemini arttırmıştır. Kadınların çalışması sebebiyle bakım hizmetlerinin karşılanması için başka yollar aranmaya başlanmıştır; devletler tarafından sağlanan kreş hizmetleri ya da pazar tarafından belli bir ücret karşılığında satın alınan bakım hizmetlerinden yararlanılmaya başlanmıştır. Özellikle büyük şehirlerde pahalılaştıran hayat standartlarıyla, kadınların da artık aileyi ekonomik anlamda da desteklediği ve bu sebeple eskiden süre gelen evin reisinin erkek olduğu, erkeğin evi ekonomik anlamda geçinmesini sağladığı geleneksel modelin yavaş yavaş etkisini kaybettiği görülmektedir. Ekonomik şartlar gereğince ikili kazanan modeline doğru bir geçiş yaşanmakta, bu durum yoksulluğa karşı iyi bir koruma sağlarken bakım hizmetleri konusunu yine ortaya atmaktadır. Ebeveynlerden biri uygun bakım hizmetleri sağlanmama durumunda çalışma saatlerini azaltmaya gitmekte bu durumda refah seviyesinde düşüşe yol açmaktadır (Bonoli, 2007: 499). 2016 yılı Eurostat iş gücü verileri incelendiğinde 28 AB üye ülkesinde yarı-zamanlı işlerdeki kadın ve erkek dağılımının oldukça farklı olduğu görülmektedir. 15-64 yaş aralığındaki kadınların %31,4'si yarı zamanlı işlerde çalışırken, erkeklerin %8,2'i yarı zamanlı işleri tercih etmektedir (Eurostat, 2017b). Bu durum, bakım sorumlulukları yüzünden çalışma saatlerinde azaltmaya giden yani yarı-zamanlı işlere kayanların kadınlar olduğunu göstermektedir. Sanayileşen toplumun etkisiyle kadınları iş piyasasına yüksek oranda girmektedir ancak çocuk sahibi olmaları durumunda kadınların piyasada yer almaları bir diğer deyişle istihdam oranlarında düşüş yaşanmaktadır (Taylor Gooby, 2005: 17). Bu düşüş İskandinav ülkelerinde daha az oranda olurken, Korporatist/Muhafazakâr ülkelerde, Liberal ve Akdeniz ülkelerinde daha fazla görülmektedir. Sosyal-demokrat ülkelerde kadınların belirli dönemlerde yarı-zamanlı çalışmayı tercih etmeleri kariyerleri açısından olumsuz sonuçlara yol açması daha az olasıdır (Stier, Lewin-Epstein, Braun, 2001: 1736). Çocuk sahibi olan kadınların iş piyasasından dışlanmaları engellenmeye çalışılmakta ve belirli bir süreliğine yarı-zamanlı çalışma saatlerine geçmeleri devlet ve özel sektör tarafından desteklenmektedir. Kadınların kariyerlerine ara verip işlerini bırakmaları ve daha sonra dönmeleri desteklenmemektedir. Kadınların yarı-zamanlı işlere geçmeleri kariyerlerine olan bağlılığın azaldığı göstermemekte aksine kadınların annelik döneminde yarı zamanlı çalışmaları daha sonraki tam zamanlı çalışma dönemine

geçiş için bir ara dönem olarak görülmektedir (Stier, Lewin-Epstein, Braun, 2001, 2001: 1736). Yarı-zamanlı çalışanlar sendika, aile yardımları gibi hizmetlerden yararlanabilmekte ve nitelikli işlerde çalışabilmektedirler.

Korporatist/Muhafazakâr ülkelerde ise kadınların kariyerlerine ara vermeleri beklenmekte ve bu beklenti kadınların geleneksel rollere uygun davranmasından kaynaklanmaktadır. Kariyerlerine ara veren kadınlar tekrar çalışmaya başladıklarında nitelik gerektirmeyen ve yarı zamanlı işlere dönmeleri daha olası bir durumdur. Ancak bu işler genelde kadınlar tarafından annelik döneminden önce de daha fazla tercih edilmektedir (Stier, Lewin-Epstein, Braun, 2001: 1736).

Liberal rejimlerde ise düşük ücretli işlerde çalışan kadınlar devlet tarafından kısıtlı miktarda sağlanan bakım hizmetlerine ulaşamama durumlarında bu hizmetleri piyasadan sağlamaya çalışmakta bunu karşılayamama durumunda ise işi bırakma eğiliminde olmaktadır. Daha yüksek maaşa sahip olanlar ise bakım hizmetlerini karşılayabilirlerse kariyerlerine devam etmektedirler. Ara verip iş piyasasına dönme durumunda ise kadınlar daha düşük nitelikli işlerde istihdam edilmekte ve uzun vadede kariyerlerinde bu durum olumsuz durumlara yol açmaktadır. Çalışmaya ara vermek işverenler tarafından işe olan bağlılığın daha az olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilmekte bu da hem işe alınma süreçlerini hem de terfi edilmeyi daha da zorlaştırmaktadır (Stier, Lewin-Epstein, Braun, 2001: 1736).

Eurostat istatistikleri incelendiğinde Birlik'teki 20-64 yaş aralığındaki çalışan kadınların oranı 2002 yılında %58,1, 2008 yılında %62,8 ve 2015 yılında ise %64,2 oranındadır. Bu verilere bakarak kadın istihdamının yükselişte olduğu söylenebilir. 2002 yılından itibaren veriler incelendiğinde İsveç, kadın istihdamının en yüksek olduğu ülke konumundadır. 2015 yılında ise %78,3 oranında çalışan kadın mevcuttur. İsveç'i %73,6 oranıyla Almanya ve daha sonra %72,6 oranlarıyla Danimarka ve Estonya takip etmektedir. Kadın istihdamının en düşük olduğu ülkeler incelediğinde ise 2002 yılından bu yana Malta en düşük kadın istihdamına sahipken 2015 yılında Yunanistan %46,0 oranıyla ilk sıradadır. İtalya %50,6 ile ikinci sırada ve Malta %53,6 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadır (European Commission, 2017a: 54).

Yarı-zamanlı işler

Piyasanın değişen koşulları, rekabet ve gelişen teknoloji sonucunda istihdam biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiş, talebe uygun iş gücünün esnekleşmesi ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucunda çağrı üzerine çalışma, iş paylaşımı, evde çalışma gibi esnek çalışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Esnek çalışma koşulları iş güvencesi olmaması, sendikalaşmayı azaltması, düşük ücretler karşılığında kişilerin çalıştırılması gibi sebeplerle eleştirilmekte diğer bir yandan ise işsizliğin azaltılması ve iş-özel hayat arasında denge kurmayı kolaylaştırdığı için desteklenmektedir. Eurostat istatistiklerine göre yarı zamanlı işlerin daha çok kadınlar tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bu tip işler kadınların hem anne hem de çalışan rolleri arasında denge kurmalarını sağladıkları için tercih edildiği düşünülmektedir (Stier, Lewin-Epstein, Braun, 2001: 1736). Ancak işlerin niteliği incelendiğinde yarı zamanlı işlerin düşük ücretleri, sosyal güvencesi daha az ve nitelik gerektirmeyen işler olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların ülkeler arasında farklılaşan istihdam oranlarına rağmen daha çok belirli sektörlerde örneğin hizmet sektörü gibi alanlarda daha çok yoğunlaşmalarına sebep olmakta ve yönetici ve karar alma pozisyonlarında yeterince yer almamalarına yol açmaktadır (Sayın, 2007: 59). Yükselen kadın istihdamı, kadınların ekonomik anlamda özgürleşmelerine katkıda bulunurken, geleneksel iş bölümü rollerinde önemli değişikliklere yol açmamakta, bakım hizmetlerinin karşılanması iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarıyla yine kadınlar tarafından sağlanması teşvik edilmektedir.

Refah devletlerinde kadın istihdamının artışı için yarı zamanlı işler önemli bir araç olarak görülmektedir (Taylor-Gooby, 2004: 14). Ancak bu durum farklı rejimlere sahip ülkeler açısından olumsuz sonuçlara yol açabilir. Lüksemburg Gelir çalışmasına göre, özellikle Korporatist/Muhafazakâr ve Akdeniz ülkelerinde iş ve aile yaşamında denge kurmanın güçlüğü yüzünden düşük nitelikli işlerde çalışan kadınların sosyal problemleri yaşamaları daha çok olasıdır (Taylor-Gooby, 2004: 3). Bu tarz rejimlerde ev işleri ve bakım hizmetleri kadınların önceliği olarak görülmekte, yetersiz bakım hizmetleri yüzünden iş ve aile dengesi kurabilmek için kadınlar da yarı-zamanlı işleri tercih etmektedir.

Eurostat'ın yayınlamış olduğu 2014 yılı kadın-erkek yarı zamanlı işlerde çalışma oranlarıyla ilgili grafik incelendiğinde çocuklu ya da çocuk sahibi olmayan kadınların erkeklere nazaran daha çok yarı zamanlı işlerde çalıştığı görülmektedir.

AB ortalamasına bakıldığında çocuk sahibi olmayan kadınların yarı zamanlı işlerde çalışma oranı %20, tek çocuk sahibi olanlar %31,3, 2 çocuk sahibi olan kadınların %39,2 ve 3 ve üzeri çocuk sahibi olan kadınların oranı ise %45,1'dir. Erkeklerin yarı zamanlı işlerde çalışma oranları incelendiğinde ise çocuk sahibi olmayanlarda %8,2, tek çocuklu %5,1, iki çocuklu %4,8 ve üç çocuklularda %7,0 olduğu görülmektedir. Bu veriler incelendiğinde ise tüm AB üye devletlerinde olmamasına rağmen birçoğunda sahip olunan çocuk sayısı arttığından kadınların yarı zamanlı işlerde çalışmayı daha çok tercih ettiği, erkeklerde ise sahip olunan çocuk sayısı bir ve iki iken yarı zamanlı işlerden uzaklaştıkları ancak 3 ve üzerinde ise %2,2 gibi küçük bir artışla daha fazla bu işleri tercih ettikleri görülmektedir (Eurostat, 2016b: 1). Kadınların yarı zamanlı işleri en çok tercih ettiği ülke Hollanda'dır. Çocuk sahibi olmayan kadınların oranı %53,6 iken, 3 ve üzeri çocuk sahibi olan kadınlar da bu oran %87,3'e çıkmaktadır. Yarı zamanlı işlerin en az tercih edildiği ülke ise Slovakya'dır. Çocuk sahibi olmayan kadınların yarı zamanlı işlerdeki oranı %4,4 iken 3 ve üzeri çocuk sahibi olanlarda ise 10,9'dur. Yarı zamanlı işlerde çalışan ve çocuk sahibi olan kadınlarla ve olmayanlar arasındaki fark incelendiğinde bu farkın en fazla olduğu ülke %34,1 ile Almanya'dır. Almanya'yı %28,9 oranıyla Avusturya ve daha sonra %28,2 oranıyla İngiltere takip etmektedir (Eurostat, 2016b: 2).

1.4.4. Demografik Yapıda Değişmeler: Nüfusun Yaşlanması

Avrupa Birliği'nin son dönemde yaşadığı en büyük sorunlardan biri nüfusun yaşlanması sorunudur (Yılmaz Akın, 2009: 29). Nüfusun yaşlanması kavramı, genel nüfustaki çocukların ve gençlerin yaşlılara(60-65 yaş) göre azalması ve yaşlı nüfusunun gitgide artması olarak açıklanmaktadır (DPT, 2007: 5).

Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası nüfus artışının hızının düşüşüyle karşı karşıya gelmiş ve bu durum nüfusun yaşlanmasına yol açan en önemli etkenlerden biri olarak görülmüştür. Avrupa Komisyonunun 2002 yılında yayımladığı rapora göre nüfusun yaşlanmasının 3 ana sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler, düşük doğurganlık oranları dolayısıyla ölümlerin yerine geçecek nüfus artışının sağlanamaması, insan ömrünün uzaması ve ölüm oranlarının azalması ve son olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası 'baby-boomers' yani nüfusun artışı

sağlayan kuşağın yaşlanıp emeklilik çağına gelmesi olarak belirtilmiştir (European Commission, 2002: 63).

Birleşmiş Milletler yaşlanma konusuna AB'den daha önce dikkat çekmeye başlamıştır. Bu alandaki ilk konferans yaşlanma üzerine 1982 yılında Viyana'da ve ardından ikincisi 2002 yılında Madrid'de düzenlenmiştir. Bu toplantılarda demografik değişimlerden bahsedilmiş ve artan yaşlı nüfusundan dolayı kamu ve kamu dışı kuruluşların yaşlı vatandaşlara yönelik yapılabilecek düzenlemeler, sağlık hizmetleri gibi tavsiye kararları üzerinde durulmuştur (United Nations, 2002: 5). 2002 yılından itibaren ise 2007, 2009 ve 2013 yıllarında dünya yaşlanması üzerine detaylı raporlar Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmaktadır (United Nations, 2013: iii). AB Komisyonu tarafından 2005 yılında 'Yeşil Kitap: Demografik Değişimle Yüzleşmek: Kuşaklararası Yeni Bir Dayanışma' adında bir belge yayınlanmıştır. Komisyon bu belgede son dönemde yaşanan demografik değişimlerden bahsetmiş, istihdam, yenilik ve üretkenliğinin artırılmasının önemi vurgulanmıştır. Bu yüzden doğurganlık yanlısı politikalara ağırlık verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Demografik değişimlerin sebeplerinde, tıptaki gelişmelerin ve hayat kalitesinin artmasıyla insan ömrünün uzaması ve doğurganlık oranlarındaki düşüşün etkisi olduğu vurgulanmıştır. Bu duruma çözüm olarak birkaç politika alanından bahsedilmiştir (Commission of the European Communities, 2005: 2-3). AB'nin sosyal koruma sistemlerinin modernleştirilmesi, daha fazla kadın ve yaşlı istihdamı sağlanarak daha fazla yatırım fırsatlarının yaratılabileceği ve doğum oranlarının artışı için yenilikçi önlemler alınarak ve göçün etkili kullanımı sayesinde demografik gelişimin sağlanabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında, hayat boyunca kuşaklar arasında geçirilen zamanın dengelenmesinin ve gençler için okuma süresinin gitgide artması sebebiyle sosyal ve ekonomik hayata daha geç katıldıkları ve bu durumun değişmesi için önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır (Commission of the European Communities, 2005: 10-11). 2006 yılından itibaren her iki yılda bir toplanmak üzere Avrupa Demografik Forum'u kurulmuş, bu platformda Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen uzmanlar demografik değişiklikleri yakından takip ederek, bilgi ve görüş paylaşımında bulunmakta ve bu değişiklikler üzerine tartışmalarda bulunmaktadır. Bu forumların önemini vurgulamak amacıyla Avrupa Demografik Raporları da yayınlanmaktadır (European Commission, 2017).

Avrupa Birliği'nin son dönemde nüfusun yaşlanması konusuna önem vermesinin sebeplerini anlamak için 2013 ve 2050 yıllarını içeren AB-28 nüfus piramitlerini incelemek oldukça yardımcı olacaktır. 2013 yılında AB nüfusu 505 milyon iken 2050 yılında 525,5 milyon olması 2080 yılına gelindiğinde ise 520 milyon kişiye düşmesi beklenmektedir (Eurostat, 2015c). 2050 yılı piramidi incelendiğinde ise, 0-15 yaş aralığındaki nüfus oranında ciddi değişiklikler gözlenmemektedir ancak 20-64 yaş aralığındaki çalışma nüfus oranı incelendiğinde ise 2013 yılına göre düşüş gözlenmekte ve çalışan nüfusun %66'dan %57'ye düşeceği beklenmektedir. Yaşlıların genel nüfustaki oranı ise %18'den %28'e çıktığı görülmektedir. Bu da "bağımlı nüfusun" 2013 yılında %27,5 oranındayken 2050 yılında %49,4 oranına yükseleceği düşünölmektedir (Eurostat, 2015c).

Tüm bu gelişmeler Birlik için bazı durumlara yol açmaktadır. Öncelikle genç nüfusta meydana gelen azalma işgücünün azalmasına yol açmakta ve çalışan nüfusun ortalama yaşında artışa yol açmaktadır. Artan yaşlı nüfusu, kamu harcamalarında artışa sebep olacaktır. Yaşa bağlı yapılan harcamalarda meydana gelen artış mali anlamda devletlere ek bir yük olacaktır (Yılmaz Akın, 2009: 30). Yaşlı bakım ve sağlık hizmetleri dolayısıyla sosyal güvenlik sistemlerinin bu durumdan etkileneceği beklenmektedir. Eurostat verilerine göre 60 yaş üzeri nüfusun (20-59) yaş aralığındaki kişilere olan oranı olarak açıklanan yaşlı bağımlı nüfusunun artışı 2014 yılı itibariyle her yaşlıya karşılık dört çalışan kişi varken bu oran 2050 yılında ise ikinin altına düşeceği öngörülmektedir. İş gücünün daralması yüzünden vergi oranlarının artışı söz konusu olmaktadır (Yılmaz Akın, 2009: 30).

Nüfusun yaşlanmasına çözüm olarak geliştirilen düşöncelerden en önemlisi doğurganlık oranlarının yükseltilmesi gelmektedir. Artacak doğurganlık oranları sayesinde nüfus artışı sağlanacak, genç nüfus dolayısıyla çalışan nüfusta artış sağlanacaktır. Bu hipotez son dönemde aile politikalarına artan ilginin önemli sebeplerinden biri olmaktadır. Devletler aile kurumunun güçlenmesini sağlayarak ailenin hem ekonomik anlamda hem de sosyal anlamda desteklenmesi amaçlamaktadır. Özellikle iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarıyla kadınların çalışma şartları iyileştirilerek sağlanan çocuk yardımları, ebeveyn izinleri, esnek çalışma saatleri ve bakım hizmetleri sayesinde doğurganlık oranlarının artışı sağlanmak istenmektedir.

Bir diğerk çözüm önerisi ise göçtür. Göçün düşük doğurganlık oranlarını ya da yaşlılığı ne kadar yavaşlattığı tartışılmaktadır. Bu alanda Lutz ve Scherbov (2003) tarafından yapılmış olan bir çalışmada 15 Avrupa ülkesinde 2050 yılına kadar olan nüfus artışı incelenmiş ve göç durumunun varoluşu ve göç durumun olmayışı üzerinden kıyaslama yapılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise göçün Avrupa'daki düşük doğurganlık oranlarını ne kadar telafi edebileceği incelenmiş ve varılan sonuçta bir yılda artan 100.000 göçmenin her bir kadın için genel doğurganlık oranında 0,1 artış sağlayacağı belirtilmiştir.

Anlaşılacağı üzere göç Avrupa'nın yaşlanma sorununa çözüm getirememekle birlikte az da olsa fayda sağlamaktadır. Özellikle İtalya gibi ülkelerde nüfus artış hızının 0 oranının altına inmesini engellemektedir.

Sonuç olarak, günümüz toplumsal yapısında bazı değişiklikler söz konusudur. Alışlagelmiş aile yapısı günümüzde etkisini kaybetmeye başlamış, farklı aile formları ortaya çıkmaya başlamıştır. Evlenme oranları düşerken boşanma oranlarında artış gözlemlenmekte, bekâr ebeveyn ve evlilik dışı doğan çocuk sayısında artış gözlemlenmekte, birlikte yaşayan ve aynı cinsten kişilerin aile birliği kurduğu ve evlat edinebildiği aile yapıları oluşmaya başlamıştır. Avrupa'da bazı devletler değişen aile yapılarına uyum sağlamayı tercih etmiş ve bu alanda önlemler almaya başlamıştır, örneğin birlikte yaşayan çiftlerin kurduğu birliğin yasal olarak tanınması, bekâr ebeveynlerin aile yardımlarından yararlanabilmesi ve eşcinsel çiftlere sağlanan yasal evlilik hakkı gibi. Bunun yanında demografik değişimler daha az kişinin geçmişe nazaran çocuk sahibi olduğunu göstermekte ve bu durum nüfusun yaşlanmasına, toplumun kendini yenileyememesine ve ekonomik gelişmenin devamının sağlanamamasına yol açmaktadır. Kadınların iş hayatında daha aktif yer almaları bakım konusunun devletler ya da piyasa tarafından sağlanmasını gerektirmiş, yaşlı nüfusunun artışıyla hem çocuk hem de yaşlı bakımı refah harcamalarında yer verilmesi gerek konuların arasına girmiştir. Bütün bu gelişmeler devletlerin aileleri destekleme ve koruma uygulamalarının arttırmalarını sağlamış ve aile politikalarının gündemde daha çok yer almasına yol açmıştır.

1.5. Değerlendirme

Aile kavramı tüm kültürlerde bulunmasına rağmen tanımlaması kolay bir kavram değildir. Kişilerin özel alanı olarak görülen bu yapıya uzun süre devletler tarafından müdahale edilmekten kaçınılmıştır. Kadınların aile içerisinde sağlamış olduğu ev ve bakım işleri ücretsiz emek olarak göz ardı edilmeye devam etmiştir. Ancak son dönemde meydana gelen toplumsal değişiklikler ailelere yönelik politikaların önem kazanmasına sebep olmuştur. Aile politikalarının gelişimi ve kapsamı dönemden döneme değişiklik göstermektedir ancak bu politikalar devletlerin ideolojik yaklaşımlarından kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. Bazı refah rejimlerinde aileye müdahale edilmekte kaçınılırken bazılarında ise kadın-erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik düzenlemeler getirilmektedir. Geleneksel aile yapısında meydana gelen değişiklikler, yükselen boşanma oranları, azalan evlilik oranları, evlilik dışı doğan çocuk sayısındaki artış, birlikte yaşamayı tercih eden çiftlerdeki yükselen oran yeni aile biçimlerinin oluştuğunu göstermektedir. Refah devletleri son yıllarda yeni sosyal sorunlara yönelik çözümler getirmeye çalışmaktadır. Aile politikalarının desteklenmesi ile bu sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Hem düşen doğurganlık oranlarını arttırmak hem de yaşanan nüfusu daha da gençleştirmek için ailelere çeşitli yardımlar sağlanmakta kadınların iş ve aile yaşamını daha iyi dengelemelerine yönelik izinler arttırılmaktadır. Ancak ailelere yönelik yapılan düzenlemeler ekmeğin erkeğin kazandığı ve kadının bakıcı rolüne sahip olduğu varsayımdan giderek genellikle kadınlara iş hayatında kolaylık sağlamaya yönelik düzenlemeler şeklinde olmaktadır. Bu durum cinsiyet temelli ayrımcılığı kaldırmakta yetersiz kalmaktadır

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE ÜYE ÜLKELERDE KADIN VE AİLEYE YÖNELİK DÜZENLEMELER

2.1. Avrupa Birliği Kurumları ve Kadınlara Yönelik Düzenleme Yapan Organlar

Avrupa Birliği 1957 yılı Roma Antlaşması'yla kurulan ekonomik birliğin zamanla büyüerek kurumsal gelişimini tamamlamasıyla meydana gelmiştir. Artan üye sayısı ile birlikte siyasi, sosyal ve hukuki anlamda büyük bir gelişim göstermiş ve ulus-üstü bir yapı oluşturma yolunda birçok adım atmıştır. Birlik, insan hakları konusuna oldukça önem vermekte ve ayrımcılığın azaltılması için birçok çalışma yürütmektedir. Hak ve özgürlüklerin korunması için eşitlik ilkesini benimseyen çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmektedir. Ayrıca kadın-erkek eşitliğini sağlamak da birliğin temel hedeflerinden biridir. Birlik bazı kurumlarını özellikle bu alandaki politikaları düzenlemek üzere atamıştır ve bunun başarılı olması için hukuksal dayanaklardan yararlanmaktadır.

AB kurumları incelendiğinde AB Konseyi, AB Komisyonu, AB Parlamentosu ve AB Adalet Divanı gibi organların kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik faaliyetler gösterdikleri görülmektedir. Aşağıdaki bölümde bu organlar hakkında kısa bilgiler sunularak kadın-erkek eşitliği konusunda ne tür çalışmalar yaptıklarına değinilmiştir.

Avrupa Konseyi: Hukuksal düzenlemeler, tüzükler ve yönetmelikler yayımlayarak uluslararası bağlayıcı kararlar almaktadır. Kadın-erkek eşitliği kurucu anlaşmalarda yer almakta bunun yanında direktifler de yayınlanmaktadır. Anlaşmalar ve direktifler daha sonraki bölümlerde daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

Avrupa Komisyonu: Komisyonun İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Bölümü'nün içerisinde kadın-erkek eşitliği komitesi de bulunmaktadır. Bu komitede iki yapı vardır. Bunlardan ilki, Strateji ve Program Geliştirme Bölümü'dür. Bu yapı kadın-erkek eşitliği konusunda birincisinin 1982-1985 yıllarını kapsadığı ve daha sonra günümüze kadar devam eden çerçeve programlar hazırlamaktadır. Diğer ise

Hukuki Sorunlar Bölümü'dür. Bu bölüm mevzuatın takibi ve oluşabilecek sorunlarda yeni yasa tasaların geliştirmesinden sorumludur (Çalık, 2011: 3).

Avrupa Parlamentosu: Parlamento bünyesinde 3 ünite faaliyet göstermektedir. İlki Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Parlamenter Komisyonu'dur. Bu komisyon kadın haklarının korunması, ayrımcılığın kaldırılması, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının ana plan ve programlara yerleştirilmesi ve kadın haklarına yönelik uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin uygulamaya konmasıyla ilgilenmektedir. İkincisi, İstihdam ve Sosyal İlişkiler Parlamenter Komisyonu'dur. Bu komisyon istihdam politikaları ve çalışma koşulları gibi sosyal politikalarla ilgilenmektedir. Ayrımcılıktan kaynaklanan sorunların çözümü için uygulamalar getirmektedir. Son olarak ise Kişisel Özgürlük, Adalet ve İçişleri Parlamenter Komisyonu bulunmaktadır. Bu kurum ise cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığın yanı sıra azınlıkları da kapsayan temel hak ve özgürlükleri korumaya yönelik çalışmalar yürütmektedir (Çalık, 2011: 5).

Avrupa Adalet Divanı: Birliğin yargı organı olarak görev yapan kuruluş, hukuk uyuşmazlıkları, denetim ve düzenleme işlemleri ile ilgilenmektedir. Divanın verdiği kararlar devletleri bağlayıcı niteliktedir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015). Divan bunların yanında kadınların karşılaştığı ayrımcılık durumlarını da çözmekle görevlidir.

AB'nin yürütmekte olduğu çalışmalar incelendiğinde, birliğin ailelere yönelik düzenlemelerinin doğrudan değil ancak istihdam ve kadın-erkek eşitliği politika alanlarıyla dolaylı yoldan getirildiği görülmektedir. Bu alanlar ailelere yönelik düzenlemeleri temel anlamda şekillendiren iki önemli politika unsurudur (Thévenon ve Neyer, 2014: 9). Gündemde olan politikalar iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları olarak yer almaktadır ve bu politikalar AB'nin istihdam politikaları tarafından daha çok şekillenmektedir. Bu yüzden aile politikalarını daha iyi anlaşılabilmesi için birliğin kadın-erkek eşitliği ve istihdam politikaları da bu bölümde incelenecektir.

2.2. Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliği Politikaları: Tarihsel Analiz

Avrupa Birliği'nin kadın-erkek eşitliği politikaları öncelikli olarak çalışma hayatında eşitliğin sağlanması amacıyla başlamıştır. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması toplumsal cinsiyet politikalarına yönelik ilk düzenlemeye sahiptir. Antlaşmanın 119. maddesinde eşit ücret ilkesinden bahsedilmektedir. Yapılan aynı iş karşısında kadın ve erkek arasında ücret konusunda farklılık mevcuttur. Antlaşma metninde bu açıkça yasaklanmıştır:

“Üye devletler kadın ve erkekler için aynı işte aynı ücret prensibini uygular ve bunu devam ettirirler.”

Ancak ücret eşitsizliği konusunun daha çok ekonomik amaçlı olduğu ve duruma Fransa'nın etkisi olduğu söylenmektedir. O dönemde Fransa ücret eşitliği kavramını ulusal mevzuatında yayınlamış ve bu durumun AB içinde düşük ücretli çalışan kadınlardan dolayı haksız rekabete yol açacağı düşünülmüştür (Tunçcan Ongan, 2003: 93). Ayrıca ILO 100 sayılı sözleşmeye göre de daha dar kapsamlı bulunmuştur. Eleştirilere rağmen Roma Antlaşması'ndaki 119. madde AB'nin eşitlik politikalarının başlangıcı ve gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir.

Roma Antlaşmasının ardından Birlik eşit ücret üzerine üç adet yönerge yayınlamıştır:

75/117/EEC sayılı Kadın ve Erkek İçin Eşit Ücret İlkesinin Uygulanmasına Dair Üye Devletler Hukuklarının Uyumlaştırılması Hakkında Yönerge

10 Şubat 1975 tarihli bu yönerge Roma Antlaşması'nın 119. maddesine göre düzenlenmiştir. Kadın ve erkek için aynı değerdeki işler için eşit ücret sağlanması hakkında olan bu yönergenin maddeleri şöyledir:

Madde 1'e göre, ücret belirlenirken herhangi bir ayrımcılık durumunu ortadan kaldırmak için kadın ve erkekler için aynı kriterler kullanılmalı; madde 2'de üye devletlerin eşit ücret prensibini uygulamayan işverenler için ulusal hukuk hükümlerinde belirli düzenlemeler yapmaları; madde 3'te eşit ücret prensibine karşı olan hukuk düzenlemeleri ve düzenleyici hükümlerin kaldırılması, madde 4'te eşit ücret ilkesine karşı olan toplu sözleşmeler, iş kontratları, maaş anlaşmaları ve maaş düzenlemelerinin geçersiz hale getirilmesi; madde 5'te üye ülkelerin eşit ücret

ilkesini güçlendirmek adına herhangi bir şikâyette bulunan çalışanın işten çıkarılmasına karşı önlemler alması; madde 6'da üye ülkelerin ulusal hukuk düzenlemelerinde gerekli olan önlemleri alarak eşit ücret ilkesinin uygulandığından emin olmaları; madde 7'de bu yönergeyi takiben var olan düzenlemelerle birlikte yeni hükümlerin getirilmesi, madde 8'de ise tebliğden itibaren bir yıl içerisinde yönerge düzenlemelerinin üye devletlerin iç hukuklarına adapte edilmesini ve madde 9'da iki yolun sonunda bu devletlerin Komisyon'a rapor sunmaları gerekmekte olduğu belirtilmiştir (Council Directive, 1975: 19-20).

76/207/EEC sayılı İşe Başvuruda, Mesleki Eğitim ve İşte Yükselmeye Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkek İçin Eşit Muamele İlkesinin Yürürlüğe Konulmasına Dair Yönerge

Bu yönerge iş hayatında kadın ve erkeklerin mesleki eğitim, çalışma koşulları, işte yükselme, sosyal güvenlik konularında eşit muamele edilmesini vurgulamaktadır (madde 1). Cinsiyete dayalı ayrımcılığın doğrudan ya da dolaylı bir şekilde evlilik ya da ailevi duruma bakılmaksızın kaldırılması gerektiğini belirtmektedir (madde 2). Eşit muamelenin tüm mesleki hiyerarşinin alanlarında, sektör ya da meslek dalı fark etmeksizin, seçim ölçütlerinde ayrımcılığı yasaklamaktadır (madde 3). Belirtilen alanlardaki eşit muamele etkisi ilkesinin uygulanması için üye devletler bu ilkeye karşı olan tüm hukuki düzenlemelerini değiştireceklerdir (madde 4) (Council Directive, 1976: 40-41).

Yönerge kadınların hamilelik ya da analık durumlarıyla ilgili çıkartılmış olan 92/85 EEC sayılı yönergeyi geçersiz kılmamaktadır (Sayın, 2007: 77).

79/7/EEC sayılı Sosyal Güvenlik Konularında Kadın ve Erkek İçin Eşit Muamele İlkesinin Tedricen Yürürlüğe Konulmasına Dair Yönerge

Bu yönerge eşit muamele ilkesinin devletin sağladığı sosyal güvenlik alanında da uygulanması hakkında çıkartılmıştır. Yönerge kapsamında hastalık, yaşlılık, iş kazaları, iş göremezlik ve işsizlik gibi durumlarda kadın ve erkek için eşit muamele uygulanmalarının hayata geçirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (madde 1). Kadınların analık durumlarından dolayı sağlanan yardımlar ayrımcılık olarak sayılmamış ve aile yardımlarını kapsayan hükümler göz önünde bulundurulmamıştır (madde 3) (Council Directive, 1979: 24).

1992 yılında imzalan Maastricht Antlaşmasına ek olarak Sosyal Şart imzalanmış ve çalışma hayatı ile ilgili şu maddeler eklenmiştir: Madde 2: “Eşit veya eşdeğerde işe eşit ücret ödenmesinin yanı sıra, kadın ve erkekler arasında çalışma alanında fırsat eşitliğinin sağlanması ve iş yerinde eşit davranma ilkesinin yaşama geçirilmesi”

Madde 6: “Birliğin, üye devletlerde kadın erkek eşitliği konusunda alınan önlemleri desteklemesi öngörülmüş” ve üye devletlerin olumlu eylemler düzenlemeleriyle bu durumu katkıda bulunabilecekleri belirtilmiştir.

Bu alanda yapılan bir diğer düzenleme ise, 1997 yılında imzalanan 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması’dır. Sosyal politika alanında önemli bir adım olarak görülen bu antlaşmada, daha önceki kurucu antlaşmalarda var olan maddeler düzenlenmiş ve antlaşmaya bazı değişiklikler getirilmiştir. Ayrıca, antlaşma kadın erkek eşitliği konusunda Birliğin yaptığı önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir. Birlik eklenen hükümlerle cinsiyet eşitliği politikalarının sadece ekonomik alanda değil ayrıca tüm ortam politika alanlarında da sağlamayı yani anaakımlaştırma politikalarının başlatılmasını hedeflemektedir (Moroğlu, 2006: 6). Antlaşmanın 2. maddesinde, devletlerin kadın-erkek eşitliğini sağlama görevinin altı çizilmektedir. 3. maddenin ilk kısmında üye devletlerdeki ortak politika alanları, ikinci kısımda ise bahsedilen bu alanlarda meydana gelebilecek eşitsizliklerin kaldırılması ve kadın-erkek eşitliği için uygulamaların yapılacağı vurgulanmıştır (European Communities, 1997: 25). 13. madde ise daha önceden var olmayan bir yenilik getirmektedir. Roma Antlaşması’nda sadece eşit işe eşit ücret bağlamında eşitlik politikalarından bahsedilirken bu maddeyle Konsey’e ayrımcılıkla ilgili yetki verilmekte bu da kadın-erkek eşitliğinin sadece ücret eşitliği olarak sınırlandırılmasından çıkarmaktadır (Oktay Yılmaz, 2009: 124). Antlaşma maddesinde iş şöyle belirtilmiştir:

“Konsey antlaşmaya aykırı olmama şartıyla ve antlaşmanın tanımladığı yetkiler içerisinde; Komisyonun önerisiyle, Parlamento’nun da görüşüne danışarak, oybirliği sağlandığında, cinsiyet, ırk, din veya inanç, etnik köken, engellilik, yaş veya cinsel tercihlerle ilgili ayrımcılığı kaldırmak için uygulamalar getirebilir.” (European Communities, 1997: 26).

Roma Antlaşması'ndaki 119. madde değiştirilerek Amsterdam Antlaşması'nda 141. madde olarak yer almış ve genişletilmiştir:

- “1. Her üye devlet erkek ve kadın çalışanlar için eşit işe eşit ücret ödenmesini sağlamakla yükümlüdür.
2. Bu maddede bahsedilen ‘ücret’ kavramı yapılan iş karşılığında işverenden nakit ya da farklı bir biçimde doğrudan ya da dolaylı şekilde asgari ücret ya da maaş anlamına gelmektedir.
- Cinsiyete bakılmaksızın eşit ücret şu anlama gelmektedir.
- a) Çalışma hızına göre hesaplanan bir işte herkesin aynı türden bir ölçüm birimine göre değerlendirilmesi gerekmektedir.
- b) Çalışma süresine göre ücretlerin verildiği bir işte ise herkes için ödenecek ücretin eşit olması gerekmektedir.
3. Konsey, Ekonomi ve Sosyal Komiteye danışarak iş ve meslek konularında eşit imkânlar ve kadın ve erkeklere eşit davranılması için tedbirler alabilirler.
4. İş hayatında eşitliği sağlamak amacıyla üye devletlerin mesleki bir eylemi destekleyen ya da kariyerinde ayrımcılığa maruz kalan cinsiyet için pozitif ayrımcılık yapmalarına engel değildir.”

Kurumsallaşma açısından son derece önemli bir çalışma olan, Amsterdam Antlaşmasının bir ürünü sayılabilecek “Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü” 2007 yılında kurularak buraya 2007-2013 döneminde 52,5 milyon Euro bütçe ayrılmıştır (Acuner ve İşat, 2008: 319).

Kurucu antlaşmaların yanı sıra, hukuken bağlayıcılığı olan diğer düzenlemelerden biri de Lizbon Antlaşması'yla kabul edilen Temel Haklar Şartı'dır. İlk etapta AB Anayasa Taslağı olarak hazırlanan bu düzenleme, 29 Ekim 2004'te 25 üye ülkenin devlet başkanlarınca imzalanmış ve 2005 yılında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ancak Fransa ve Hollanda'da 2005 yılında bu anayasa taslağı için yapılan referandumda hayır oyu çıkmış ve anayasanın yürürlüğe girmesi mümkün olmamıştır. Anayasa metninde bazı değişiklikler yapılmış ve bağlayıcılık kazanması 2009 yılında imzalan Lizbon Antlaşması'yla olmuştur. Antlaşmanın aile ile ilgili düzenlemeleri anayasa taslağının ikinci kısmı yani Temel Haklar Şartı'ndan oluşmaktadır. Bu bölüm 6 başlığı kapsamaktadır: bu başlıklar, insan onuru, özgürlük, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları ve adalet. Bu bölümde ‘aile’yi koruma yasalarca koruma altına alınmıştır. Madde 7’de aile yaşamının özel olduğundan bahsedilmiş ve herkesin aile hayatı, ev ve haberleşmesine saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Madde 9’da evlenme hakkı ve aile kurma hakkının ulusal

kanunlarla uyumlu olarak korunacağı söylenmiştir. Madde 24'te çocuk hakları koruma altına alınmış, kamu ve özel kuruluşların çocuklarla ilgili yapılan tüm işlemlerde haklarını koruyacakları ve aksini gerektiren bir sebep olması haricinde anne-babasıyla doğrudan yakın ilişki kurmakta özgür olduğu belirtilmiştir. Madde 33'te ise aile ve meslek yaşamından bahsedilmiş, ailenin ekonomik, sosyal ve yasal korumaya sahip olduğunu ve aile bireylerinin aile ve iş hayatının uyumlaştırılması için doğum ya da evlat edinme durumundan sonra analık ya da ebeveyn izninin ardından işten çıkarma durumuna karşı korunması vurgulanmıştır (European Communities, 2000: 10-16). 33. maddede aile yapısı vurgulanılırken evlilik, iki ebeveynli ya da tek ebeveynli aileler gibi bir modelden bahsedilmemiş ancak analık izni ibaresi ekmeğin erkeği kazandığı modele ve ebeveyn izni ibaresi ile ikili kazanan aile modeline atıfta bulunulmuştur (Barbera, 2003: 142).

Taslağın üçüncü bölümü ise Birliğin Politikaları ve İşleyişi adına sahiptir. Bu bölümde birliğin sosyal politikasına yönelik maddeler yer almakta, istihdam ve sosyal sistemlerin uyumlaştırılmasına bu düzenlemelerin katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Kadın-erkek eşitliğine yönelik şu maddeler eklenmiştir:

“Birlik, bu bölümde belirtilen tüm faaliyetlerde, eşitsizlikleri ortadan kaldırma ve kadın-erkek eşitliğini teşvik etme amacını güder.” (madde III-2).“Bu bölümde belirtilen politika ve faaliyetlerin tanımlanması ve uygulanmasında Birlik, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din ya da inanç, özürlülük, yaş veya cinsel tercihe dayalı ayrımcılığa karşı savaşmayı amaçlayacaktır” (madde III-3) (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 62).

Üye devletlerin,

“İşgücü piyasası fırsatları ve işte karşılaştıkları muamele açısından kadın-erkek eşitliği” (madde III-104/1-i)

“Tüm üye devletler, erkek ve kadın çalışanlara eşit veya eşit değerinde iş karşılığında eşit ücret ilkesinin uygulanmasını sağlar.” (madde III-108) ibareleriyle eşit ücret ve eşit muameleyi destekleyen uygulamaları sağlamaları belirtilmiştir (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 107-109).

AB'nin 50 yıllık sosyal politika geçmişinden sonra vatandaşlarının aile hayatı bu temel haklar bildirgesiyle koruma altına alınmış ayrıca aile konusu politika gündeminde yer almaya başlamıştır (Hantrais, 2007: 107). Kadın-erkek eşitliği açısından ise düzenlemeler istihdam politikaları bölümünde yer almaktadır ve sadece çalışan kadınları kapsamaktadır. Bunun yanında aile Birlik tarafından AB İnsan hakları Bildirgesinde koruma altına alınmıştır, ancak Birlik ailelere yönelik her ülkeyi kapsayan genel bir politikaya sahip değildir. Bu durum üye devletlerin politika alanında uyumlaşmalarını sağlayamamaktadır (Hantrais, 2007: 108).

Devlet ve aile arasında kurulan hukuksal çerçeve ise ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Devletlerin sahip olduğu farklı ideoloji ve tarihsel gelişimlerinden kaynaklanan farklılıklar aile politikalarına da yansımaktadır (Thévenon ve Neyer, 2014: 9). Birlik yayınlamakta olduğu bildireler ve yönergelerle varılmak istenen hedefleri belirlemektedir ancak bu hedeflere ulaşmak için devletlerin hangi yolu izleyeceğini ve alacağı tedbirleri ise ülkelerin kendi sosyal politikaları belirlemektedir. Birlik, üye ülkelerin ulusal politikalarına müdahale etme yetkisine sahip değildir (Thévenon ve Neyer, 2014: 9). Bu durum AB'nin sosyal politikalar alanında bağlayıcı rolünü azaltmaktadır.

AB Komisyonu 2010 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Kadın Konferansının da 15. yılında, Kadınlar Şartı'nı yayınlamıştır. Kadın-erkek eşitliğinin politikalara yerleştirilmesi amacıyla 5 alanda eylemler planlanmıştır. İlk olarak eşit ekonomik özgürlüğün sağlanması konusuna dikkat çekilmiştir. Eşitsizlik, iş piyasasındaki ayrımcılık, istemsiz yarı zamanlı iş ve bakım görevlerinde eşit olmayan iş bölümü yüzünden kadınların maruz kaldığı durumlar vurgulanmıştır. 2020 hedefleri göz önünde bulundurularak kadın-erkek eşitliği açısından kadınlara yarı zamanlı işler yerine daha nitelikli işlerin sağlanması ve iş piyasasında daha adil bir dağılım için önlemler alınması gerektiği ve kadınların tam potansiyellerini kullanabilmelerinin mümkün kılınması gerektiği söylenmiştir.

İkinci olarak eşit ücret ilkesinin önemi tekrar vurgulanmış ve cinsiyetler arasında kazanılan ücret farkının %18 oranında olduğu görülmüştür. Bu durum kadınların, çalışma hayatı, emeklilik ve ekonomik durum, yoksullaşma gibi birçok durumdan olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Yayınlanan Kadınlar Şartı ile komisyon cinsiyete dayalı meydana gelen ücret eşitsizliğini azaltmak için yasal ve yasal olmayan tedbirleri alacağını belirtmektedir.

Vurgulanan bir diğer konu ise, kadınların karar alma mekanizmalarında daha çok yer alması gerektiğidir. Daha fazla kadının iş hayatında yüksek pozisyonlarda çalışması için destekler sağlanması vurgulanmıştır. Bunun yanında kadına uygulanan şiddet konusuna dikkat çekilmiş ve şiddetin insan hakları ihlali olduğu ve insan onuru, yaşama hakkı ve kişinin bütünlüğüne karşı yapılan bir eylem olduğunun altı çizilmiştir. Temel hakların birliğin uygulamalarının temeli olduğu söylenmiş ve AB'nin cinsiyete bağlı meydana gelen şiddete toleransı olmayacağı belirtilmiştir.

Son olarak ise kadın-erkek eşitliği politikalarının sadece Birlik içinde değil Birlik harici ülkelerde de, örneğin üçüncü dünya ülkelerinde de geliştirilmesi için Birliğin dış politikasına entegre edilmesi konusunun üzerinde durulmuştur. Bu ülkelerde de kadın-erkek eşitliği hakkında farkındalık oluşturulması ve bu alanda düzenlemeler yapılmasının destekleneceği belirtilmiştir (European Commission, 2010: 3-5).

AB kadın-erkek eşitliği konusunda yasal düzenlemeler yanında eylem planları da belirlemiştir. Bu eylem planlarının ilki 1982-1985, ikincisi 1986-1990, üçüncüsü 1991-1995, dördüncüsü 1996-2000, beşincisi 2001-2005 yıllarını kapsamaktadır. 2006-2010 yılları için kadın-erkek eşitliği yol haritası belirlenmiştir. 2010-2015 dönemini kapsayan ve devamı niteliğinde yeni bir strateji planı hazırlanmış ve en son 2016-2019 yılları için AB'nin 2020 hedefleriyle uyumlu eylem programları belirlenmiştir.

2006-2010 yılları arasını kapsayan kadın-erkek eşitliği yol haritası, 2001-2005 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan eşitlik için çerçeve stratejiden elde edilen tecrübeye ve Kadınlar Şartı'nda belirtilen alanlara dayanarak geliştirilmiştir. Konsey kadın-erkek eşitliğini arttıracak eylemleri 6 alanda incelemiştir. Bu alanlar:

1. Kadınlar için eşit ekonomik özgürlük fırsatları
2. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması

3. Kadınların karar alma mekanizmalarında yer alması
4. Cinsiyet temelli şiddetin engellenmesi
5. Kalıplaşmış cinsiyet rollerinin kaldırılması
6. Kadın erkek eşitliğinin dış politika ve kalkınma politikalarında desteklenmesidir (Commission of the European Communities, 2006: 7).

Kadın ve erkekler için eşit ekonomik bağımsızlığı sağlamak üzere Lizbon Hedefleri ele alınmış ve hedeflenen %60 istihdam oranını gerçekleştirmek üzere bazı önerilerde bulunulmuştur. Kadın girişimciliğinin artırılması, eşit ücret ilkesi ve göçmen kadınların maruz kaldığı ayrımcılık konularından ve yoksulluğa karşı alınması gereken önlemler vurgulanmıştır.

İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için, hem kadın hem de erkekler için esnek çalışma düzenlemelerinden söz edilmiş ve bu düzenlemelerin hem iş piyasasına giriş hem de iş piyasasında kalmak için kolaylaştırıcı etkisi olduğu vurgulanmıştır. Ancak erkeklere kıyasla kadınların daha çok bu düzenlemelerden yararlanmaları kadınların iş piyasasındaki yerlerini ve ekonomik bağımsızlıklarını tehlikeye atmaktadır. Bunun yanında bakım hizmetlerinin artan öneminden bahsedilmekte, azalan çalışan nüfus, düşük doğum oranları ve yükselişteki yaşlı nüfusu gibi sebeplerle bakım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Son olarak da ebeveyn izinleri ve yarı zamanlı çalışma oranları incelenmiş ve kadınların bakım işlerinde daha fazla yer aldıkları görülmüştür. Bu yüzden erkeklerin de ebeveyn izinlerini kullanmaları ve bakım işlerinde daha aktif olmaları desteklenmesi, vurgulanmaktadır (Commission of the European Communities, 2006: 9).

Bu stratejinin devamı niteliğinde 2010-2015 yıllarını kapsayan diğer bir belge de altı alanda kadın erkek eşitliğinin artırılması için alınacak tedbirlerin altını çizmektedir: eşit ekonomik özgürlük, eşit ücret, karar verme mekanizmalarında eşitlik, cinsiyete dayalı şiddetin durdurulması, dış politika alanlarında kadın erkek eşitliğinin desteklenmesi ve kalıplaşmış cinsiyet rolleri ve yasal düzenlemelerde cinsiyet eşitliği sağlanması. Kadınların annelik yüzünden işten çıkma durumlarını azaltmak, göçmen kadınların entegrasyonunun sağlanması için bazı tedbirlerin alınması gerekliliği, kadınların belli iş alanlarında yoğunlaşmalarının azaltılması ve alışlagelmiş meslek grupları dışında ve yönetici pozisyonlarında da istihdam

edilmelerinin desteklenmesi vurgulanmaktadır. (European Commission, 2011: 14-16).

Avrupa Birliği 2020 stratejisi ile uyumlu yayınlanan 2015-2019 yılları arasını kapsayan kadın erkek eşitliği strateji planı bulunmaktadır. Planın ilk kısmında sayısal verilerle daha önceki stratejik belgelerde belirlenen alanlarda yapılan ilerlemeler ele alınmış ve iş hayatındaki kadınların ve kadın yöneticilerin sayısında istenilen rakamlara ulaşamadığı, ücret eşitsizliğinin devam ettiği ve kadınların daha çok yarı zamanlı işleri tercih ettiği görülmektedir (European Commission, 2016: 7). 2020 hedeflerinde kadın istihdamının %75'e çıkartılması öngörülmekte, bu belgede de esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için desteklerin sağlanması, kadın girişimciliğinin kolaylaştırılması gibi araçlarla kadınların daha fazla iş hayatında yer almalarının sağlanacağı amaçlanmaktadır (European Commission, 2016: 11). Cinsiyet temelli şiddetin azaltılmasına yönelik İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanması ve izlenmesi sağlanırken diğer yandan Eurostat ve Eşitlik Komisyonu gibi diğer kuruluşlarla koordinasyon sağlanarak ve bu alanda bazı fon yardımlarıyla hem daha fazla bilgi toplanması hem de farkındalık yaratılması hedeflerin arasında yer almaktadır (European Commission, 2016: 16-19).

Görüldüğü üzere, Avrupa Birliği tarafından yapılan düzenlemeler genel anlamda kadınların daha fazla istihdam edilmesine ve iş hayatında karşılaştıkları ayrımcılık ve eşitsizlik durumlarına yönelik düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerin bağlayıcılığı ve yaptırımları yeterince güçlü olmamakla birlikte, alışlagelmiş cinsiyet rollerinde değişikliğin sağlanması konusunda etkili olamamaktadırlar. Çalışmayan kadınların ve ücretsiz bakım emeğinin göz önüne alınmaması eşitliğin sağlanması açısından yetersiz bir durumdur.

2.3. Avrupa Birliği'nin Kadın ve Aileye Yönelik Düzenlemeleri: İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması

1990'lardan itibaren yükselişte olan bu politikalar Birliğin özellikle kadın istihdamını arttırmaya yönelik ekonomik amaçlarının etkisiyle yaygınlaştırmaya başlamıştır. Sosyal politikaların istihdam ve finansal etmenlere göre şekillenmeye

başladığı belirden Lewis, 90'lardan itibaren kadın istihdamının arttırılması amacıyla, 2005 yılından itibaren ise doğurganlık oranlarının arttırılması amacıyla iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının sosyal politikanın önemli bir parçası olmaya başladığını belirtmektedir (Lewis, 2009: 10-11).

Birliğin bu alanda yapmış olduğu düzenlemeler incelendiğinde ise, hem ekonomik hem de demografik değişimlerin sonuçlarına yönelik 1989 yılında ulusal aile işleri bölümlerine gönderilmek üzere bir taslak hazırlandığı görülmektedir. Komisyon tarafından ailelere yönelik politikalar adı altında yayınlanan bu direktifte toplumun yaşadığı sosyal ve ekonomik değişimden bahsedilmiş ve değişimler şöyle sıralanmıştır:

1960'lardan itibaren değişen demografik eğilimler üzerinde durulmakta ve düşen doğurganlık oranlarına dikkat çekilmektedir. Düşen doğurganlık oranlarının tek başına bağımsız bir olgu olmadığına ve toplumda evlilik oranlarında düşüş ve boşanma oranlarındaki artışa ve evlilik dışı doğan çocuklara ve birlikte yaşayan çiftlerin oranındaki artışa değinilmiştir. Düşen doğurganlık oranları, insan ömrünün uzamasıyla birlikte artan yaşlı nüfusundan bahsedilmiş ve bunun da nüfus yapısında değişime yol açtığı belirtilmiştir.

Dikkat çekilen bir diğer konu da kadın istihdamındaki artıştır. Kadınların iş hayatına katılmalarının ekonomi açısından önemli olduğu belirtilmiş, kadınların iş hayatında var olmalarını etkileyen faktörlere dikkat çekilmiş ve bakım hizmetlerinin önemi vurgulanmıştır. Artan kadın istihdamının bakım konusunun önemini arttırdığı, bakım hizmetlerinin ihtiyaçlara göre şekillenmesi gerektiği, düzensiz zaman çizelgelerinin bakım hizmetlerinin verimliliğini düşürdüğü belirtilmiş ve de bu durumun çözülmesi gereken bir durum olduğunun altı çizilmiştir. 3 yaş altı çocuklar için bakım hizmetlerinin öncelikli olduğu söylenirken 3-10 yaş aralığındaki çocukların da bu hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (European Communities, 1989: 4-12).

4 alanda birliğin geliştirmesi gereken ortak politikalardan ise şunlardır:

- İş ve aile yaşamının uyumlaştırma yolları ve aile sorumluluklarının paylaşılması
- Yoksul ya da ihtiyaçlı ailelerin göz önünde bulundurulması
- Çocuklara yönelik aile koruma politikaları

-Belli bir grup ailelerin desteklenmesine yönelik önlemler (Commission of the European Communities, 1989: 4).

Bunun ardından 1989 yılında üye devletlerdeki aile politikalarını incelemek üzere 12 bağımsız uzmandan oluşan (1990'lardaki genişlemeden sonra 15) bir gözlem grubu oluşturulmuştur. Bu komisyon demografik gelişimleri izlemek, üye devletlerin ailelere yönelik uygulamalarını inceleyerek komisyona yıllık raporlar sunmakta görevlendirilmiştir (Hantrais, 2007: 104). 2004 yılındaki Birliğin genişlemesinden sonra bu inceleme grubu kapanmış demografik gelişmelerle komisyondaki İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği bölümü ilgilenmeye başlamıştır (Hantrais, 2007: 120).

Avrupa 2020 Stratejisi'nde, Avrupa'nın yaşamakta olduğu ekonomik kriz gibi bazı olumsuz gelişmelerin sonuçlarının azaltılması ve birliğin ülkelerarası rekabette daha çok yer alması için akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedefleri belirlenmiştir (Oktay Yılmaz, 2017: 194). İstihdam hedeflerinde belirlenen kadın istihdamını %75 oranına çıkarmak ve ücret eşitsizliğini kapatmak amacıyla iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının daha da öneminin arttığı görülmektedir. Hem ev işlerinin hem de bakım işinin ebeveynler arasında daha eşit şekilde dağılımının gerçekleştirilmesi için bu politikaların yararlı olacağı düşünülmektedir. Barselona Hedefleri'nde belirlenen 3 yaş altı çocuklar için %33 ve 3 ve okul çağı arasındaki çocuklara sağlanan bakım hizmetlerinin %90'a çıkartılması hedefi üye devletlerce göz önünde bulundurulmakta ve bu hedefe ulaşmak için düzenlemeler yapılmaktadır. Genel itibariyle iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için belirlenen hedefler incelendiğinde ise şu noktalarında vurgulandığı görülmektedir:

-AB yasal çerçevesinin daha da modernleştirilerek izin ve esnek çalışma koşullarını sağlamak, ebeveynlere ya da bakım sorumluluğu olan kişilere daha iyi koşullar sağlamak.

-Ebeveynlerin iş piyasasındaki istihdamını destekleyen geniş bir politika çerçevesi belirlemek ve çocuk izinlerinin ve esnek çalışma koşullarının daha eşit bir şekilde paylaşılması için gerektiğinde AB finansal araçlarını kullanarak farkındalığı yükseltmek

- Çocuk bakımı konusunda Barselona Zirvesi'nde belirlenen hedeflere ulaşmak için yıllık değerlendirilmelerin yapılması ve kontrollerinin sağlanması
- Çeşitlilik Sözleşmesi'ne (Diversity Charter) katılarak kadınların iş hayatına katılmalarını teşvik eden şirketlere destek vermek
- Üye devletin kadın istihdamını arttırmak için yapmakta olduğu çalışmaları destekleyerek gerektiği durumlarda yıllık ülke-temelli tavsiye kararları vermek olarak belirlenmiştir (European Commission, 2015: 6-7).

Ancak unutulmaması gereken noktalardan biri de iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarının daha çok kadınları hedef alması ve anne ve çalışan rolleri arasında kalan kadınlara kolaylık sağlamaya yönelik düzenlemeler olduğudur. Bu yüzden de bu politikalar düzenlenirken erkekler genelde dikkate alınmamakta ve bu durum da kadınlar için iş hayatında bazı ayrımcılıkları beraberinde getirmektedir. İş ve aile yaşamını uyumlaştırma düzenlemeleri incelenirken Birliğin ailelere yönelik uyguladığı çalışma ve izin düzenlemeleri ve bakım hizmetleri ele alınacaktır. Ancak Birliğin nakit transferleri ve vergi indirimlerine yönelik üye ülkeleri bağlayan genel bir düzenlemesi bulunmamakta bu yüzden çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ülkelerin aile düzenlemeleri incelendiğinde bu düzenlemeler ayrı bir başlıkta incelenecektir.

2.3.1. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

Avrupa Birliği özellikle 1990'lı yıllarda ekonomik sorunlara ve işsizliğe çözüm getirmek amacıyla çalışma hayatına yönelik düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren istihdam politikaları AB'nin sosyal politika düzenlemelerinde önem teşkil etmeye başlamıştır (Kesici, 2011: 83). Avrupa İstihdam Stratejisi'nin temelini atıldığı bu yıllarda esnek ve yarı zamanlı çalışma düzenlemelerinin işsizlik ve düşük istihdam durumlarına çözüm olacağı diğer bir yandan da iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması açısından daha avantajlı olacağı düşünülmektedir. Türkiye de AB üye uyum sürecinde yarı zamanlı ve esnek çalışma biçimlerini kendi mevzuatına adapte etmiştir.

Beyaz Kitap ve Essen Zirvesi

1994 yılında yayınlanan Beyaz Kitap'ta istihdam konusu vurgulanmıştır. İşsizliğin nedenlerinde bahsedilmiş ve işsizlik oranlarının yükselişte olduğunu belirtilip bir takım çözüm önerileri getirilmiştir. İş piyasasının daha esnek hale getirilmesi, yeni iş alanlarının sağlanması, sosyal ve ekonomik bütünleşmeye yönelik her birey için işe girişin kolaylaştırılması gerektiği ve potansiyel iş gücünden sonuna kadar yararlanılması vurgulanmıştır (Commission of European Communities, 1994: 9-10).

Beyaz Kitap'ın yayınlanmasının ardından, Essen Zirvesi'nde bir araya gelen Avrupa ülkeleri alınan kararlara uygun olarak bir eylem planı hazırlamışlardır. İşsizliğe çözüm önerileri olarak aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- Mesleki çalışmalar ile istidamın artırılması
- Çalışanlar için daha esnek iş düzenlemelerinin sağlanması
- Bölgesel teşviklerin artırılarak iş alanlarının artırılması
- Uzun süre işsiz kalan, eğitim almamış gençler ve kadınların iş piyasasına girmelerinin kolaylaştırılması
- Dolaylı iş gücü maliyetlerinin azaltılması

Bu hedefler daha sonra Madrid (1995) ve Dublin (1996) zirvelerinde de kabul edilmiş ve Avrupa İstihdam Stratejisini şekillendirmiştir (Canbey Özgüler, 2013: 85). Birlik 1997 yılında yarı zamanlı çalışan işçilere yönelik bir yönerge yayınlamıştır:

97/81/EC sayılı yarı zamanlı çalışan işçilere karşı ayrımcılık yapılmaması yönergesi. UNICE, CEEP Ve ETUC tarafından imzalanan Yarı zamanlı Çalışma Çerçeve Sözleşmesini kapsamaktadır.

Bu direktif Haziran 1997 yılında UNICE, CEEP Ve ETUC tarafından imzalanan yarı zamanlı işçilere yönelik sözleşmenin yürürlüğe girmesi için yayınlanmıştır. Bu antlaşma son yıllarda Avrupa Birliği'nin istihdam politikalarında artmakta olan yarı zamanlı işçilerin çalışma koşullarına yönelik genel şartlar ve sağlanması gereken minimum koşulları içermektedir. Bu antlaşma cinsiyet temelli değil çalışma koşullarına göre ayrımcılığı engellemeye yöneliktir, ancak yarı zamanlı çalışanların çoğu kadınlardan oluştuğu unutulmamalıdır (Oktay Yılmaz, 2009: 100).

Antlaşmanın 3. maddesinde yarı zamanlı işçi tanımlaması şöyle yapılmıştır: Çalışma saatleri kıyaslandığında haftalık ya da yıllık çalışma saatlerinin standart çalışma saatlerine göre daha az olduğu işçidir. Karşılaştırılabilir tam zamanlı işçi

tanımında ise tam zamanlı çalışan işçinin tanımı yapılmıştır. 4.maddede ise yarı zamanlı çalışan bir işçinin yarı zamanlı çalıştığı için ayrımcılığa uğramasının engellenmesi gerektiği ve karşılaştırılabilir tam zamanlı işçiyle aynı muameleyi görmesi gerektiği vurgulanmıştır (Council Directive, 1998: 14).

Yarı zamanlı çalışanlara yapılan ayrımcılığın kaldırılmasının yanında, çalışma saatlerinin hem çalışanlar için hem de işverenler için uygun bir şekilde ayarlanarak esnek düzenlemelerin sağlanması gerektiği vurgulanmış, yarı zamanlı işlerin niteliği arttırılmaya çalışılmıştır (Council Directive, 1998: 13). Bu alanda yürürlüğe girmiş olan bir diğer direktif ise şöyledir:

2000/78/EC sayılı istihdamda ve işte eşit muamele için genel çerçeve yönergesi

Bu direktifin amacı din, inanç, engel, yaş ve cinsiyet temelli ayrımcılığın iş piyasalarından kaldırılmasıdır. 2.maddede doğrudan ve dolaylı ayrımcılık tanımlanmış ve her iki durumunda ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu maddenin 3. fıkrasında tacizin ayrımcılığın bir şekli olarak görüldüğü vurgulanmış ve birinci maddede belirtilen durumlara yol açması durumunda onur kırıcı ve küçük düşürücü bir ortam meydana getirdiği gerekçesiyle ortadan kaldırılması vurgulanmıştır. 3.maddede ise bu yönergenin hem devlet hem de özel sektörde çalışan tüm kişileri kapsadığından bahsedilmiş, işe alma, işten çıkarma, ücretler, işte yükselme, mesleki eğitim, mesleki kuruluşlara üyelik gibi ve mesleki eğitim ve gelişim gibi durumlara yönelik de ayrımcılık yapılmaması belirtilmiştir. 7.maddede ise üye devletlerin eşit muameleyi sağlamak amacıyla özel önlemler alması ayrımcılığa girmemektedir (Council Directive, 2000: 18-20).

Anlaşılabacağı üzere bu yönerge AB'nin diğer politikalarıyla birlikte iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarının yaygınlaştırılmasını ve özellikle cinsiyete dayanan ayrımcılığın çalışma hayatında azaltılması gerekliliğini vurgulamaktadır

Lizbon Zirvesi ve Kadın İstihdamında Hedefler

2000 yılının Mart ayında gerçekleşen Lizbon Zirvesi'nde, Birlik'te istihdam, ekonomik yenilik ve sosyal uyumu atırcı yeni bir stratejik plan hazırlanmıştır. Tam istihdam hedefleri ise şöyledir: 2000 yılı itibariyle istihdam oranı %61 iken bu oranın 2010 yılına kadar %70'e çıkarılması istenmektedir. Ayrıca kadınların ve yaşlı

işçilerin iş piyasasında yeterince aktif yer almadığı vurgulanmış, bu yüzden de 2000 yılında %51 olan kadın istihdam oranının 2010 yılı için %60'a çıkarılması hedeflenmiştir. Ekonomik büyümenin ise %3 olması amaçlardan biridir (European Council, 2000: 9). Zirvede bu hedeflere ulaşmak için daha aktif bir istihdam stratejisinin uygulanması gerektiğinden ve istihdamı arttırmak için 4 ana hedef belirlenmiştir:

1. Avrupa çapında öğrenme fırsatlarıyla istihdam hizmetleri sağlanarak hem istihdam edilebilirliği arttırmayı hem de işsizler için özel programlarla yeterliliklerini arttırarak, yeterlilikler arasındaki boşluğun azaltılması,
2. Avrupa sosyal modelinin temel bileşeni olan hayat boyu öğrenme programlarına öncelik verilerek, bu programların yeniliklerle birleştirilerek daha esnek çalışma saatleri sağlanması,
3. Hizmet sektöründeki istihdam oranlarının arttırılması, özel ve devlet kurumlarının ya da üçüncü şahısların katılımının desteklenmesi,
4. Fırsat eşitliği arttırılarak, meslek ayrımının azaltılması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasının kolaylaştırılması ve bakım hizmetlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (European Council, 2000: 8-9).

Bu hedeflere 2001 yılında gerçekleşmiş olan Stockholm Avrupa Konseyi toplantısında ara bir hedef eklenmiş, genel istihdamın 2005 yılı itibariyle %67'ye, kadın istihdamının %57'ye yaşlı istihdamının ise %37'den %50'ye çıkartılması amaçlanmıştır (European Council, 2001: 15).

15 milyon Avrupalının işsiz olduğu vurgulanan zirvede işsizlik sorununa çözüm olarak esnek çalışma saatleri uygulaması öne sürülmüştür. Esnek çalışma saatleri sayesinde çalışanlar çalışma saatlerini kendilerine göre ayarlayabilecekler ve bu durum daha fazla kişinin istihdam edilmesine yol açacaktır (Yuvaç, 2011: 82). Ancak 2005 yılında hedeflere tam olarak ulaşamayacağı anlaşılmış ve bu hedefler yeniden revize edilmiştir. Yine de 2010 yılına gelindiğinde hedeflere ulaşamamıştır. Kriz öncesine kadar genel istihdam %66'a yükselmesine rağmen kriz sonrası bu oranlar düşüşe geçmiştir (European Commission, 2010: 4).

Güvenceli Esneklik (Flexicurity)

Esneklik (Flexibility) ve Güvence (Security) kelimelerinden türetilmiş olan bu kavram, gözden geçirilmiş Lizbon Hedefleri'ni gerçekleştirmek için Birlik tarafından Avrupa İstihdam Stratejisi'ne yerleştirilmiştir. Daha fazla ve daha iyi işler yaratmak amacıyla iş piyasalarının daha esnek ve daha güvenceli olması hedeflenmektedir. Kapsamlı hayat boyu öğrenme stratejileri, modern sosyal güvenlik sistemleri, etkin iş gücü piyasaları ve esnek ve güvenilir sözleşme düzenlemeleriyle güvenceli esnekliğin politikalara yerleştirilebileceği düşünülmektedir (European Commission, 2007: 12). Bu dört ana politika alanı üye ülkelerin kendi durumlarına göre yapılacak modellerle uygulanacaktır. Kişilerin hem iş hem de özel hayatları arasında daha kolay denge kurmalarını sağlamak, yeni üretken beceriler kazandırmak ve düşük nitelikli ve yaşlı çalışanlara daha fazla eğitim fırsatları sağlanması amaçlanmaktadır. Bu uygulamanın kadın istihdamını arttıracığı düşünülmektedir. Ancak güvenceli esneklik uygulaması Avrupa Kadın Lobisi tarafından eleştirilmektedir. Bu yaklaşımın, kadınların ücretsiz emek ve iş piyasasındaki eşit olmayan konumlarını değiştirmek için yeterli bir yaklaşım olmadığı savunulmakta, stratejide bahsedilen “kadın-erkek eşitliğinin desteklenmesi” ve “iş, aile ve özel hayatın daha iyi dengelenmesi” maddelerinin yeterli olmadığı vurgulanmaktadır. Kadınların erkeklere nazaran daha fazla yarı zamanlı işlerde çalıştığı düşünülürse, Flexurity anlayışının, kadınların yarı zamanlı işlerde çalışmalarının desteklendiği ve yarı gelir elde ettikleri ikili kazanan ailelerin yaygınlaştırıldığı ve bunun sonucunda kadınların düşük ücretli ve statülü işlerde çalışmalarını desteklediği vurgulanmaktadır (European Women's Lobby, 2008: 3-4).

Bu strateji 1990'lı yıllardan itibaren Birliğin önem verdiği esnek çalışma biçimleri, işsizliğin azaltılması ve aile ve iş hayatının uyumlaştırması için yapılan çalışmaları destekler biçimdedir. Kadın istihdamının artışı sağlamaya yönelik bu çabalar diğer yandan kadınların yarı zamanlı işlere kayarak ücretsiz bakım işlerini yapmalarına daha çok olanak sağlamaktadır.

2.3.2. İzin Düzenlemeleri

Çalışan anne ve babalara çocukları olduğunda işten bir süreliğine izin verilmesi sonucunda analık, babalık ve ebeveyn izinleri ortaya çıkmıştır. Birlik bu uygulamaları büyük oranda direktiflerle düzenlemiştir. Bu direktifler ise şöyledir:

86/613/EEC sayılı Tarım Sektörü Dahil Serbest Çalışan Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına ve Serbest Çalışan kadınların Hamilelik ve Doğum Hallerinde Korunmalarına Dair Yönerge

11 Aralık 1986 tarihli bu direktif kendi hesabına çalışan erkek ve kadınların 76/207/EEC ve 79/7/EEC direktiflerinde belirtilmeyen açılardan kadın ve erkek eşitliğini sağlamayı amaçlamaktadır (madde1). Yönergenin kapsadığı alanı, kendi hesabına çalışan, serbest meslek ya da tarım alanında çalışan ve işçisi ya da ortağı olmayan ve kendi adına çalışan kişilere yardımcı olan eşleri de kapsamaktadır (madde 2). Kendi işinde çalışan erkek çalışanların eşleri ya da kadın işçilerin analık ve hamilelik dönemlerinde korunması korunmaktadır (madde 3). Üye devletler evli kişiler arasında kurulmuş bir şirketin sahip olduğu şartlar ile evli olmayan kişiler arasında kurulmuş olan şirketteki şartların aynı olması gerektiği belirtilmektedir (madde 5). Üye devletler kendi hesabına çalışan kadınların ya da kendi hesabına çalışan kişilerin eşlerinin hamilelik ve analık durumunda çalışmalarına ara verdiklerinde sahip olduğu şartları incelemekle hükümlüdür (madde 8) (Council Directive, 1986: 56-57). 1986 yılında çıkartılan bu direktif iş hayatında yer alan hamile kadınların görece kısıtlı olmasına rağmen yasal konumlarını tanımlanmasını sağlayan ilk direktiftir.

92/85/EEC Sayılı Hamile, loğusa veya emziren kadın çalışanların işyerinde sağlık ve güvenliklerinin iyileştirilmesine ilişkin asgari önlemlerin belirlenmesi dair Yönerge

19 Ekim 1992 tarihli bu yönergenin ilk maddesinde, yönergenin kapsamının hamile çalışanların ve yeni doğum yapmış ya da emziren kadınların güvenliği ve sağlığına yönelik uygulamalar olduğu, 2. maddesinde ise hamile çalışan, yeni doğum yapmış ve emziren kadın terimleri açıklanmıştır. 3. maddede önceki maddelerde bahsedilen çalışanların sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilecek kimyasal, fiziksel, biyolojik ya da endüstriyel süreçlerin değerlendirilmesine yönelik rehber yayınlamaları ve bu konuda bilgilendirme faaliyetleri yapmaları belirtilmiştir. 5. maddede eğer bu çalışanların sağlıklarını tehdit edici bir durum bulunursa, başka bir

işe geçirilmesi eğer bu mümkün değilse çalışanın sağlığı ve güvenliğinin gerektirdiği süre boyunca izin verileceği belirtilmiştir. 7. maddede tanımlanan çalışanların yani hamile ya da loğusa kadınların gece vardiyalarında çalışmaları zorlanamayacağı, belirtilen durumdaki kadınların gece vardiyası yerine, gündüz vardiyasında çalışabilecekleri şayet bu mümkün değilse analık izninin uzatılabileceği hükümlere eklenmiştir. Madde 8 üye devletlerin analık iznine yönelik izinlerini düzenlemektedir. En az 2 hafta olmak üzere 14 haftalık doğum izni doğum öncesi ya da sonrası kullanılabilir. 9. maddede hamile çalışanların doğum öncesi sağlık kontrolleri için çalışma saatlerine denk gelmesi durumunda ücretlerinden herhangi bir kesinti olmaksızın kontrollerini yapabilecekleri belirtilmiştir. 10. maddede kadınların hamilelik ya da doğum izni dolayısıyla işten atılmaları yasaklanmıştır. Madde 11'de izinde olan çalışanların çalışma, ücret ve yardımlardan faydalanmalarına devam etmesi hükmü eklenmiştir (Council Directive, 1992: 2-4).

Bu direktifin düzenlenmesi Birlik bünyesindeki çalışan annelerin korunmasına yönelik minimum düzeyde bir standart oluşturması adına önem taşımaktadır. Bu durum hamile kadınlar için herhangi bir düzenlemesi bulunmayan ya da yetersiz derecede düzenleme bulunan ülkeler için olumlu bir gelişmedir. Diğer bir yandan ise direktif sağlanan eşitliğin kadınlara kadın ve vatandaşlık hakkı olarak verildiği vurgusunu yapmamakta ve kadınları çalışan anneler rollerine büründürmektedir (Guerrina, 2002: 56).

96/34/EC sayılı *UNICE (Avrupa Sanayici ve İşveren Konfederasyonları Birliği)*, *CEEP (Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi)*, *ETUC (Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu)* tarafından akdolanan ebeveyn izni çerçeve sözleşmesine dair yönerge.

Ebeveyn İzni Çerçeve Sözleşmesi dört bölümü kapsamaktadır. Amaç ve kapsamı, ebeveyn izni, zorunlu nedenden dolayı işe gelmekten muaf olma, son hükümler.

Bu yönerge kadın ve erkek çalışanlar için ebeveyn izninin bireysel hak olarak tanımlanmasını sağlamakta, doğum ve evlat edinme durumlarında ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenebilmeleri için en az 3 aylık süresince 8 yıla kadar kullanılabilir olan izindir. Yönerge kadın ve erkeklere karşı olan eşit muameleyi desteklemek amacıyla nakledilemez haklardır (madde 2). Ebeveyn izninin minimum

şartlar sağlanması koşuluyla üye devletler detaylı kuralları ve ebeveyn iznine ulaşma şartlarını kendi hukuk kuralları ve toplu sözleşmelerine göre şekillendirebilirler. Ebeveyn izni sonrası çalışanların aynı iş ya da eş değer bir işe yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca işverenler kaza ya da hastalık durumları gibi acil ailevi sebeplerle çalışanlarına izin sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır (madde 3). (Council Directive, 1996: 7-8)

Direktif 2010 yılında revize edilmiş ve 2010/18/EU sayılı direktif yayınlanmıştır. Bu direktifte en az 3 ay olarak belirlenen ebeveyn izni 4 aya çıkarılmıştır (Council Directive, 2010: 18). Bu direktif AB Mevzuatında aile durumundan dolayı izin hakkının babalara da genişletilmesini ve izinlerin devredilemez olmasını, babaların da çocuk bakımında yer almalarının desteklenmesini sağlamıştır. Ancak devredilemez ebeveyn izni uygulaması henüz Avrupa üye ülkelerinde yaygınlaşmadığı görülmektedir. Bunun yanında izinleri süresince çalışanlara yapılacak ödemeler hakkında direktifte herhangi bir alt düzey belirlenmemiştir (Guerrina, 2002: 58). Bu durum da uygulamada farklılıklar meydana getirmektedir

Birliği sosyal açıdan tamamlayan ve Avrupa'da birçok ülke tarafından imzalanan bir anlaşma olarak görülen Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi tarafından insan hakları ve özgürlüklerinin düzenlenmesi için üye devletlerin onaylaması için 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanarak kabul edilmiş ve dönemler itibariyle ek protokollerle takviye edilmiştir. Uluslararası bağlayıcı nitelikte olan bu antlaşma maddelerinin imzalayan devletler tarafından iç hukuklarına uyarlanması gerekmektedir. Anlaşma Türkiye'de 24 Aralık 1989 yılında yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmi Gazete, 1989: 1-2). Bu şart ile sosyal politikanın birçok alanında düzenleme yapılmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse, istihdam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi, kadın-erkek eşitliği, sosyal güvenlik, ailelerin korunması, çocuk ve gençlere yönelik politikalar, yaşlıların korunması ve konut hakkı gibi konular vurgulanmış, sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı önlemler alınmıştır.

İzinlere yönelik getirilen şartları incelemek gerekirse, 8. maddede şartı imzalayan ülkelerin aşağıdaki şartları sağlaması gerekmektedir.

1. Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam olarak en az on dört haftalık izin sağlanması;
2. İşverenin, bir kadının işverenine hamile olduğunu bildirmesi ile doğum iznine ayrılması arasındaki dönem içinde veya süresi bu döneme rastlayacak şekilde işten çıkarma bildiriminde bulunmasının yasadışı sayılması,
3. Emzirme döneminde annelere, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlanması,
4. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların gece çalışmalarını düzenlenmesi,
5. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların yeraltı madenlerinde ve tehlikeli, sağlığa zararlı ya da ağır nitelikleri nedeniyle uygun olmayan diğer işlerde çalıştırılmalarını yasaklanması ve çalışma haklarını korumaya yönelik uygun önlemleri alınması gerekmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 1996).

Görüldüğü üzere Birlik tarafından izin düzenlemeleri hakkında bazı yönergeler yayınlanmış ve bu yönergelerin hayata geçirilmeleri için üye devletlerin iç hukuklarında düzenlenmeleri gerekmektedir. Ancak yönergelerde belirtilen şartların oldukça geniş olması, izinlerin özelliklerinin ülkelerin kendileri tarafından verilmesi bu yönergelerin yeterince bağlayıcı olmadığını göstermektedir.

2.3.3. Bakım Hizmetleri

Bakım hizmetleri, kadın istihdamını doğrudan etkilemektedir bu yüzden herkesin ulaşabileceği ve kaliteli bakım hizmetlerinin varlığı önem taşımaktadır. Ancak Birlik tarafından kadın istihdamının artışına verilen öneme rağmen bu alanda üye devletleri bağlayıcı herhangi bir düzenleme olduğu görülmemektedir. Konuyla ilgili olarak tavsiye kararları ve yapılan zirvelerde üye devletler için belirlenen hedefler bulunmaktadır.

92/241/EEC sayılı Çocuk Bakımına Dair Konsey Tavsiye Kararı.

Üye devletlerin iş ve aile yaşamını uyumlaştırma amacıyla aile sorumluluklarının kadın ve erkek arasında daha eşit paylaşılması için üye devletleri destekleyici bir tavsiye kararıdır. Ele alınan başlıca konular şunlardır:

1. Çocuk bakım hizmetlerinin maddi anlamda karşılanabilir, güvenli, hem ebeveynleri hem de çocukların göz önünde bulundurulduğu, kırsal ya da kentsel, tüm çocukların faydalanabileceği ve tek ebeveynli ailelerin de düşünüldüğü hizmetler olmasıdır.
2. Üye devletler kadınların iş piyasasında artan katılımını göz önünde bulundurarak, çalışan ebeveynler için –hem kadın hem de erkek-özel izinler verebilir.
3. Çalışma koşulları özellikle devlet sektöründe örnek olması sebebiyle çocuk bakımı için daha çok geliştirilebilir.
4. Çocuk bakım hizmetlerinin daha esnek ve çeşitli olması desteklenmeli böylece farklı tercihler, ihtiyaçlar ve ailelerin durumlarına da hitap etmesi sağlanabilir (Council Directive, 1992: 17-18).

Barselona Zirvesi ve Bakım Hizmetlerinde Hedefler

15-16 Mart 2002 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi Birliğin ekonomik, sosyal ve çevre konuları hakkında fikir alışverişinde bulunmak için toplanmıştır. Tartışılan konulardan biri tam istihdam için alınacak önlemlerdir. Bu başlığın altında çocuk bakım hizmetleri için yeni hedefler belirlenmiştir. Kadınların istihdam oranını arttırmak için çocuk bakım hizmetlerinin daha etkili olması için belirlenen hedefler şöyledir: 2010 yılına kadar 3 yaş altı çocuklar için %33 ve 3 ve okul çağı arasındaki çocuklara sağlanan bakım hizmetlerinin %90'a çıkartılması amaçlanmaktadır. (European Council, 2002: 14).

Bunun yanında düşük ücretli kazananlarda vergilerde azaltılmaya gidilmesi, hayat boyu öğrenme programlarının geliştirilmesi, erken emekliliği teşvik edici uygulamaların azaltılması ve yaşlı çalışanların iş piyasasında daha uzun süre kalmalarının desteklenmesi alınan kararlardan bazılarıdır (European Council, 2002: 13-14). Barselona Zirvesi AB İstihdam Stratejisi'nin bir ürünü olarak bakım hizmetleri konusuna dikkat çekmiştir. Ancak 2011 yılındaki veriler incelendiğinde 0-2 yaş aralığındaki gerçekleştirilmesi istenen %33 çocuk bakım hedefini 10 üye ülke sağlayabilmiştir (Belçika, Danimarka, Fransa, Luksemburg, Hollanda, Portekiz,

Slovenya, İspanya, İsveç ve İngiltere). 3 ve zorunlu okul yaşı aralığındaki %90 çocuk bakımı hedeflerine ise Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Slovenya, İsveç ve İngiltere ulaşmıştır (European Parliament, 2013: 11).

Birliğin çıkarmış olduğu direktifler ve tavsiye kararları yumuşak hukuk (soft law) kuralları niteliğine sahiptir. Yumuşak hukuk bağlayıcılığı olmayan, zorunluluk ya da birleştiriciliğe sahip olmayan yasal düzenlemelerdir. Bu kararlar daha çok yol gösterici niteliktedir. Trubek, Cottrell, Nance (2005) yumuşak hukuk kuralları hakkında şu noktaları belirtmişlerdir:

-Eylem planları için güvenilir ve tahmin edilebilir çerçeveyi sağlayan netlik ve kesinliğe sahip değildir.

-AB anlaşmaları pazar ilkelerini içeren sert hükümlere sahiptir ve sosyal hedefleri geliştirmek içinde aynı sert hükümler eklenirse dengeleme sağlanabilir.

-Yumuşak hukuk Birliğin sosyal politikadaki rekabet anlayışını durduramamaktadır.

-Yumuşak hukuk etki kurmak için kullanılmakta ancak sistemin olağan sorumluluklarını bertaraf etmektedir.

-Yumuşak hukuk gerçek anlamda herhangi bir etkiye sahip olmayabilir ancak Birliğin yasal sert hukuk yeterliliğini genişletmek için gizli bir taktiktir.

-Bu hukuk düzenlemeleri AB'nin meşruluğunu azaltmakta, beklentiler oluşturmakta ancak değişim getirememektedir (Trubek, Cottrell, Nance, 2005: 2).

AB'nin aile ve iş yaşamını dengelemeye yönelik yaptığı düzenlemeler daha çok ikincil hukuk kaynakları yani yumuşak hukuk kurallarını olması sebebiyle bağlayıcılığı daha az olmaktadır. Bu durum da özellikle bakım hizmetlerinin gelişimi ülkenin sahip olduğu sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısının etkisiyle şekillenmesine sebep olmaktadır.

Abrahamson ve arkadaşları da 2005 yılında yapmış oldukları karşılaştırmalı refah ve aile çalışmalarında eşitlik adına yapılan yasal düzenlemelerin AB ülkelerince tanındığı ancak yasaların uygulanmasının iş piyasasını kontrol eden kurumların eşitlik ilkelerine bağlılık derecelerine göre şekillendiğini vurgulanmaktadır. Örneğin, güçlü sendikaların yer aldığı ülkelerde yasaların uygulanması daha etkili olurken diğer ülkelerde ücret eşitsizliği ve çalışma şartlarının eşit olmadığını belirtmektedirler (Abrahamson, Boje, Greve, 2005: 5).

2.3.4. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

Aile politikaları kapsamında destek amacıyla sağlanan bu yardımlar hakkında Birlik tarafından tüm üye ülkeleri kapsayan ve bağlayıcı nitelikte olan herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ailelerin alacağı yardım miktarları ve vergi indirimleri ülkeler tarafından belirlenmektedir. Bu yüzden ele alacağımız üye devletlerde sağlanan bu yardımlar da incelenecektir.

AB toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları incelendiğinde eşitlik düzenlemelerinin ücret eşitliğinin sağlanma çabalarıyla başladığını görmekteyiz. Birliğin daha sonraki yıllarda sahip olduğu istihdam stratejisi beraberinde esnek çalışma biçimlerini getirmiş ve iş aile yaşamının uyumlaştırılma politikaları yükselişe geçmiştir. Bu düzenlemeler kadınların iş hayatında aktif olarak yer almalarını desteklemek amacı taşımaktadır. Ancak bu politikalar kadın dostu politikalardan çok aile dostu politikalar olarak değerlendirilebilir (Hantrais, 2007: 131). Çocuk bakımı konusunda herhangi bir yönerge bulunmaması, kadınların iş hayatında yer almalarında en önemli etmenlerden biri olan bu hizmetin devletlerin kendi düzenlemelerine bırakılmasına sebep olmuştur. Gelişmemiş bakım hizmetleri, kadınların çalışmasını olumsuz olarak etkilemekte ve bunun sonucunda kadınlar yarı zamanlı işleri daha çok tercih etmekte ya da annelik durumunda iş hayatında bazı ayrımcılıklara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Tüm bu gelişmeler Birliğin kendi bünyesinde üye ülkeleri kapsayan özgün bir aile politikası olmadığına işaret etmektedir. Bu durumun sebeplerinden biri ülkelerin sahip olduğu farklı refah sistemlerine bağlı olarak gelişen sosyal güvenlik sistemi ve uygulanış biçimlerinde görülen değişikliklerdir. Hükümetler, var olan ideolojileri çerçevesinde, toplumsal-kültürel yapının ve ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının etkisiyle kendi ihtiyaçları doğrultusunda ailelere yönelik düzenlemeler geliştirmişlerdir. İnceleyeceğimiz ülkelerdeki ailelere yönelik düzenlemelerde bu durumun örnekleri görülecektir.

2.4. Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerden Aile Politikaları Örnekleri

Bu bölümde Avrupa Birliğine üye ülkelerden seçilen örnekler üzerinden aile politikalarına bakılmıştır. Ülke örneği seçilirken çalışmanın birinci bölümünde yer alan aile tipolojilerden Mary Daly'nin ailede doğurganlığı destekleyen, ailede

geleneksel değerlere bağlı, aile içinde kadın-erkek eşitliğini destekleyen ve aileye müdahale etmeyen ülkeler şeklinde yaptığı tipoloji dikkate alınmıştır. Bu kapsamda Fransa, İtalya, İsveç ve İngiltere çalışmaya dâhil edilmiştir.

2.4.1. Fransa rneği (Doğurganlığı Destekleyen Model)

2.4.1.1. Fransa'nın Sosyal ve Politik Yapısı

Fransa, May Daly'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre doğurganlığın desteklendiği ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Aile politikalarının gelişimi açısından nc ülkelerden biri olan Fransa devlet politikalarında uzun yıllar boyunca değişen sosyal durumlar karşısında nüfusun devamlılığı ve ailenin korunmasına önem vermiştir. Bu yüzden de tarihsel açıdan Fransa'da ailelere verilen destek oldukça eskiye dayanmaktadır (Oktav Alantar, 1991: 35). Fransız aile politikasında doğurganlık arttırıcı fikirlerin etkisini hiçbir zaman yitirmediği söylenebilir.

Dang ve Monnier (2004: 684) Fransız aile politikasının üç temel amacı olduğunu belirtmiştir: doğum oranlarını arttırmak, ailelere finansal yardımlarda bulunarak ocuk edinmenin mali yükünü azaltmak ve son olarak sosyal yapıda meydana gelen eşitsizlikleri azaltmak için muhtaç ailelere öncelikli olarak yardım sağlamak.

Aile politikalarının şekillenmesinde tarihsel açıdan birçok sosyo-politik olayın etkisi olmuştur. Fransa'da doğurganlığı arttırıcı fikirler ilk olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmakla beraber 1870 yılında Almanya'yla yapılan savaşın kaybedilmesi ile bu fikirler ivme kazanmış ve nüfus artışıının sağlanmasını savunan iki grup ne çıkmıştır. "Natalist" yani doğum yanlısı politikaların arttırılması gerektiğini savunan grup, Fransız nüfusunun ekonomik, siyasi ve askeri gücünün ayakta tutabilmenin en önemli yolu olduğunu savunmaktaydı. (milliyetçi değerler, millet ulus olma kavramları ne çıkmaktadır). Nüfusun sayıca arttırılması daha önemli bir konuyken ahlaki değer ve geleneksel aile biçimleri bu grubun özellikle önemsediği konulardan değildi. Diğer grup olan "Familialist" yani aileci grup ise daha çok dindar liderler ve sosyal aktivistlerden oluşmaktaydı. Bu grup tarafından ideal aile, erkeğin evin reisi olduğu geniş ailelerdi. Bu yüzden de geleneksel ailenin korunmasına önem verilmiştir (King, 1998: 38).

Birinci Dünya Savaşı'nda meydana gelen kayıplardan sonra, devlet doğurganlığı arttırmak amacıyla, aile madalyası ve milli anne günü gibi uygulamalar yapmıştır. Ayrıca, 3 ve üzeri çocuklu aileler devlet demiryolları, müze, sinema ve metroda özel bir indirimden yararlanabilmişlerdir. SNCF Tren Yolları tarafından 3 çocuk için %30, 4 çocuk için %40, 5 çocuk için %50, 6 çocuk için ise %75 indirim uygulanmıştır (Breton, Prioux, Dutreuilh, 2005: 418).

Devletin yukarıda saydığımız teşviklerinin yanı sıra birkaç Fransız iş adamı da aile yardımlarının verilmesinde öncülük etmiştir. Aileci gruplar, aile sahibi olan işçilerin desteklenmesi ve işverenlerin işe alımlarda bekârların tercih edilmelerini azaltmak için baskı kurarak 1918'de ilk yardım fonlarının oluşturulmasını sağlamışlardır. Bu fonlar çalışanların maaşlarından vergi olarak alınmakta ve aile ödeneği şeklinde geri ödenmekteydi, böylece işverenlere ekonomik anlamda yük olması engellenmiştir (Oktav Alantar, 1991: 38-39).

Devlet doğurganlık oranını artırmak için bazı destekler sağlarken diğer yandan bazı cezalar da uygulamaya çalışmıştır. Örneğin, 1920 yılında gebelikten korunma yöntemlerini kullananlara hapis cezası, 1923 yılında ise yasal olarak kürtaj yasağı getirildi. Ancak şunu belirtmek gerekir ki getirilen bu sınırlamalar, doğurganlık oranlarında artışa neden olmadı, bu yüzden de doğum yanlısı grubun etkisiyle insanların daha çok çocuk sahibi olmasını teşvik edici uygulamalara yönelim sağlandı (King, 1998: 38).

1939 yılında yayınlanan Aile Kanunu ise Fransa'daki doğurganlığı artırıcı politikaların yükselişte olduğunun göstergesidir. Hantrais, bu kanunun düşüşte olan nüfus oranlarının ekonomik, sosyal ve politik sonuçları hakkındaki endişeler yüzünden yayınlandığını ve kadınların eş ya da çalışan haklarını korumak yerine geniş ailelerdeki çocukların refahını iyi bir seviyeye çıkartmak amacıyla kabul edildiğini vurgulamaktadır (Hantrais, 1993: 119-120). Bu kanunla aile yardımları tüm çalışanlara sağlanmaya başlandı ve bu yardımlar 3 ve üzeri çocuğa sahip aileler için genişletildi, geniş aileler için vergi indirimleri, evliliklerinin ilk iki yılında doğan çocuk için ek ödeme, çalışmayan ve evde çocuk bakımı sağlayan annelere ek gelir sağlandı (Conklin, Fishman, Zaretsky, 2015: 211). Çalışmayan ve evde çocuk bakan kadınlara ek gelir sağlanması bir açıdan kadınların 'annelik' rolünün devlet tarafından resmi anlamda tanınması demektir. Ayrıca bu role maddi değer atanması

da ücretsiz emeğe gelir sağlanması anlamına gelmektedir. Ancak diğer bir açıdan, çocuk bakım hizmetini sağlayan kadın ve erkek yerine sadece kadınlara bu ödemenin yapılması devletin benimsediği erkeğin ekmeği kazandığı geleneksel bakış açısının göstergesidir. Ayrıca, bu uygulama kadınların iş hayatında yer almalarının azaltılmak istendiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak Hantrais bu yorumun özellikle 1970’lerde kadınların yüksek oranlarda iş hayatına girmeleriyle devletin çalışan kadınlar için bakım hizmetlerini genişletmesiyle geçerliliğini yitirdiğini belirtmektedir (Hantrais, 1993: 120). Bir yandan ailelerin çocuk sahibi olması teşvik edilirken bir yandan da geleneksel aile değerlerinin korunması amacıyla, kürtaj, ahlaki sorunlar ve alkol problemleri gibi konular Fransız Parlamentosu tarafından tartışılmaya başlandı. Kasaba ve köylerde yaşayan ve gelenek ve göreneklerine devam ettiren ailelere maddi destek sağlandı (Oktav Alantar, 1991: 39).

Aile Kanunu çıkartıldıktan kısa süre sonra İkinci Dünya Savaşı ve Fransa-Almanya arasında savaş başladı. 3. Cumhuriyet hükümetinin güç kaybetmesiyle, sağ görüşler yükselişe geçti ve oldukça muhafazakâr bir hükümet olan Vicky hükümeti kuruldu. Bu dönemde muhafazakâr yöneticiler Cumhuriyetçilerin özgürlük, eşitlik, kardeşlik (liberté, égalité, fraternité) anlayışının yerine aile, iş, vatan (famille, travail, patrie) anlayışını politikalara yerleştirmeye başladılar. Vicky hükümeti Demokrasiyi, Feminizmi ve parçalanmış aileleri hükümetin başarısızlığıyla ilişkilendirerek, çalışan baba ve çalışmayan, evde çocuk bakımını sağlayan annelerden oluşan, aile çiftliklerine sahip geniş ailelerin üzerine kurulu ekonomiyle “milli devrim” gerçekleştireceğini öne sürmüştür. Aynı zamanda düşük doğurganlık oranlarına çözüm olacağını savunan bu hükümet boşanmayı kısıtlayan kanunlar (evliliğin ilk 3 yılında boşanma hakkı verilmemesi gibi) ve kürtaj yasağına karşı gelenlere cezalar getirdi (Fishman, 2017).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa’da aile politikalarının “altın çağı” olarak görülmektedir. 1945 yılında genç kızlar için ev hanımı olmaya yönelik kurslar verilmiş, 5 Temmuz 1940 tarihinde Aile Bakanlığı kurulmuştur. Aile yardımları çalışmayan kişilere ve kadınlara da sağlanmaya başlanmış, millete ve meşru çocuk olma durumuna bakılmaksızın herkes bu yardımlardan yararlanma hakkına sahip olmuştur.

Savaşın ardından 1944 yılında 4. Cumhuriyet Hükümeti kuruldu ve ikinci dalga feminizmin 1960'ların ortalarında yükselişe geçmesine bağlı olarak yasalarda da birbiri ardına birçok değişiklik oldu. Özellikle ikinci dalga feminizmin ileri sürdüğü özel alanda yaşananların da kamusal alanda tartışılması gerektiği fikri, kadın bedenine yönelik yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesine yol açtı. 1967 yılında doğum korunma yöntemleri yasallaştı ve doğum kontrol hapı 1974 yılında sosyal güvenlik sistemi tarafından karşılanmaya başladı. Kürtajın yapılması 1979 yılında hastanelerde ve devlet kontrollü yerlerde mümkün kılınmıştır. Diğer önemli bir değişiklik ise 1970 yılında Medeni Kanun'daki erkeğin evin reisi maddesi kaldırılmasıdır. Aynı kanunla evli olmayan annelere çocuğun velayeti ve soyadını verme hakkı tanındı. 1975 yapılan değişiklikle boşanma iki tarafın anlaşması ya da 6 yıl boyunca ayrı kalmış çiftler için mümkün kılındı. 1972 yılında eşit ücret hakkında da yeni bir düzenleme yapıldı ve 1975 yılında işverenlerin kadınları hamilelik durumundan dolayı ihtiyaç fazlası saymasına ve işe almak istememelerini yasaklayan düzenleme yürürlüğe kondu (Hantrais, 1993: 122). Birlik 1975'te eşit ücret direktifini yayınlamadan önce Fransa'da eşit ücret ilkesi mevzuatta yer almaktaydı.

Aile yapısında meydana gelen değişiklikler ve kadınların iş hayatında yer almaları, erkeğin ekmeği kazandığı modelden, ikili kazanan ailelere doğru bir kaymaya yol açtı. Bu değişimler eşitlik alanında yeni düzenlemelere gidilmesini sağlamıştır. 1983 yılında çıkarılan çalışma hayatında eşitlik kanunuyla şirketlerin kadın-erkek eşitliği üzerine yapılan yasaların ne derece uygulandığı üzerine yıllık değerlendirme raporlarının hazırlanması zorunlu tutulmuştur (Hantrais, 1993: 123). 1988 yılında Danışma Konseyi, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasının öncelikli araştırma konuları arasında olduğunu belirtti (Revillard, 2006: 145). 1997 yılında hükümet kadın-erkek eşitliğinin önem verildiği yeni bir aile politikası yayınlamak, yapılan düzenlemelerle kadınların çalışma hayatına katılmalarının desteklenmesi ve bakım hizmetlerinin artırılması amaçlanmıştır. Doğum yanlısı ideolojiler tamamen kaybolmamasına rağmen, ailelerin daha da önemlisi çocukların refahının yükseltilmesi amaçlanmıştır. Devletin yoksulluk ve işsizliğin azaltılmasına yönelik olarak ailelere yapılan yardımlarda artışa gittiği görülmektedir (Letablier, 2003: 248). Böylece güncel Fransız aile politikasına yeni bir amaç eklenmiş oldu: çocuk yetiştirme ve bakımı, istihdam ve eğitim alanlarında kadın ve erkekler için fırsat

eşitliğini sağlamak (Breton, Prioux, Dutreuilh, 2005: 415). Bu amacı gerçekleştirmek için 2002 yılında çocuk sahibi olan babalara “babalık izni” verildi. 2004 yılında şirketleri kadın-erkek eşitliği konusunda teşvik etmek amacıyla “Eşitlik Etiketleri” uygulaması getirilmiştir. 2014 yılında yaklaşık 750.000 kişinin çalıştığı 51 kuruluş bu etiket almıştır (European Parliament, 2015a: 15). Ayrıca çalışma hayatında var olan eşitsizlikleri, ayrımcılıkları ve işlerin cinsiyetleşmesini (kadınların daha çok bakım ve hizmet sektöründe yoğunlaşırken erkeklerin mühendislik ve inşaat sektöründe yoğunlaşması gibi) azaltmaya yönelik İş Kurumu, Çalışma ve Kadın Hakları Bakanlığı’nın işbirliğiyle 2013-2018 yıllarını kapsayan bir sözleşme imzalamıştır (European Parliament, 2015a: 16).

Avrupa Birliği’nin 2000/78/EC ve 2006/54/EC çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğine üzerine yayınlanan yönergeleri kapsamında uygulamaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemelerin ne derece uygulandıklarını kontrol etmek için mekanizmalar yeterince gelişmemiştir. Fransız yargısı, paydaşlar ve sendika temsilcileri ayrımcılık karşıtı yasalar hakkında yeterince bilgiye sahip olmamakla birlikte, ayrımcılık durumunda şikâyette bulunanların az sayıda olması da etkilidir. Örneğin, kadınların hamilelik ya da analık durumlarında ayrımcılığa maruz kalmalarının yasal olarak kontrol edilmesi için 2008 yılında İnsan Haklarını Savunma Kurumu (Défenseur Des Droits) kurulmuş ve 2008-2010 yılları arasında bu konuyla ilgili 618 şikâyet gelmiştir (European Parliament, 2015a: 17).

2.4.1.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

Fransa’da çalışma saatine yönelik önemli gelişmelerden biri, haftalık 39 saat olan çalışma saatinin 35 saate indirilmesidir. Yükselen işsizliğe çözüm getirmek ve daha esnek çalışma hayatı için yapılan bu düzenleme 2000 yılında 20’den fazla çalışanı olan şirketler için, 2002 yılında ise 20 ve daha az çalışanın olduğu şirketlerde uygulanmak üzere genişletilmiştir (Askenazy, 2013: 323). 1997 yılında Birlik tarafından yayınlanan 97/81/EC yarı zamanlı işler hakkındaki direktifte çalışma saatinde yeni düzenlemeye uygun şekilde değişiklik yapılmıştır. Bu uygulamaya göre fazla mesai yapılan ilk 4 saat için fazladan %25 oranında, yıllık maksimum 120 saate kadar her ek saat için de %50 oranında ödeme yapılması kararlaştırıldı.

2005 yılında fazla mesai üzerine yapılan yeni düzenleme de “daha fazla kazanmak için daha fazla çalış” söylemiyle çalışanlar ve işverenler anlaşarak 180 saate kadar fazla mesai yapmak mümkün kılınmıştır. 2007 yılında yapılan bir diğer düzenlemeye göre, ilk 8 saat için %25 oranında fazla ödeme belirlenmiştir. Üstelik fazla mesaiye yasal olarak belirlenen sınır kaldırılmış ve işverenlere en fazla haftalık 48 saat ve günlük 13 saat için anlaşma hakkı verilmiştir. İşveren talep ettiği durumda çalışan fazla mesai yapmalıdır ancak işveren talep etmediği durumda çalışan fazla mesai yapmamaktadır (Silvera, 2009: 2).

Fransa’da iş hayatında (istihdamda) yer alan kadınların oranı %64 civarındadır. Bu oran Avrupa Birliği’nin %58,6’lık genel ortalamasından biraz daha yukardadır (Eurostat, 2017c). Yarı zamanlı çalışma ise haftalık 35 saat çalışmadan daha az çalışma durumunu kapsamaktadır. Yarı zamanlı çalışma, çalışan ya da işverenlerin talebi ya da toplu sözleşmeyle mümkün olmaktadır. Bir çalışanın tam zamanlı işten yarı zamanlı işe geçme talebi ya da tam tersi bir durum olduğunda, çalışanın uygun pozisyonlara getirilmesi önceliklidir. İş ve aile yaşamını uyumlaştırma adına aileler için yarı zamanlı işler bulunmaktadır. Ailevi sebepler yüzünden çalışanlar çalışma saatlerini azaltabilmekte, ebeveynler okul dönemlerine göre çalışma saatlerini düzenlemeye gidebilmektedir. Bunun yanında ebeveyn izni yarı zamanlı kullanılabilen, çalışılmayan saatler için yardımlar alınabilmektedir (Silvera, 2009: 3).

1 Ocak 2014’ten itibaren ise yarı zamanlı çalışanlar için bazı istisnalar (geçici personel, 26 yaş altı, çalışanın 24 saatten daha az çalışma talebi) hariç en az 24 saat çalışma zorunluluğu getirilmiştir (Rohsler, 2014). OECD İşgücü Anketi (Labor Survey) İstatistikleri incelendiğinde, 2005 yılında yarı zamanlı işlerin %79,5’inin kadınlar tarafından yapılırken sadece %20,5’inin erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir. 2014 yılında ise kadınlarda bu oran %75,7’ye düşmüş, erkeklerde ise %24,3’e çıkmıştır. (OECD, 2016a). Yarı zamanlı işlerin erkekler tarafından daha çok tercih edilmeye başlandığı gözlemlenmektedir, ancak yarı zamanlı işlerde çalışmayı tercih edenlerin genel erkek iş gücünün sadece %6,6’sını kapsadığı göz ardı edilmemelidir (OECD, 2016a).

Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere yarı zamanlı işler daha çok kadınlar tarafından tercih edilmektedir. 2016 yılında 25-49 yaş aralığında kadın ve erkeklerin yarı zamanlı işlerde çalışma oranları ise şöyledir:

Tablo 2: Fransa'daki Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı İşlerde Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%)

Kadın(25-49 yaş)		Erkek(25-49 yaş)	
0 çocuk	18,9	0 çocuk	7,4
1 çocuk	26,9	1 çocuk	5,4
2 çocuk	33,1	2 çocuk	4,4
3 ve üzeri çocuk	43,5	3 ve üzeri çocuk	5,5

Kaynak: Eurostat verilerine göre düzenlenmiştir (Eurostat, 2017b).

Diğer bir deyişle çocuk sahibi olmak Fransa'daki kadınları yarı zamanlı işlerde daha fazla yer almalarına yol açmaktadır. Yarı zamanlı işler, daha az kalifiye gerektiren, düşük ücretli ve kadınların genelde temizlik, hizmet, eğitim gibi belirli sektörlerde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. Bu durum beraberinde eşitsizlikleri de getirmektedir.

Kadın-erkek arasındaki ücret eşitsizliği ise Avrupa geneline göre (%16,1) Fransa da %15,3 ile biraz daha azdır (Eurostat, 2016b: 3). Bu oranı azaltmak için Fransız hükümeti bazı tedbirler almaktadır. 2006 yılında eşit ücret üzerine getirilen yasa ile 50'den fazla çalışanı olan şirketler için yıllık olarak sektör bazında cinsiyet eşitliği üzerine raporlar düzenlenmesi ve ücret eşitsizliğini azaltma zorunluluğu getirilmiştir. 2010 yılında cinsiyet eşitliğine duyarlı olmayan şirketler için ilk defa para cezası getirilmiş ancak sonuçlar incelendiğinde toplu sözleşmelerin sadece %12'si ve sektör alanında %3,5 oranında anlaşmalarda cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurulmuştur (European Parliament, 2015a: 14-15).

Bazı şirketler tarafından uygulanan esnek çalışma düzenlemeleri AXA Fransa 2005 yılında günde en az 4 saat çalışma koşuluyla esnek çalışmaya izin veren bir anlaşma imzalamıştır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi yarı zamanlı çalışma özellikle kadınlar tarafından tercih edilmektedir. 2010 yılında kadın yöneticilerin %29'u,

yönetici olmayanların ise %37'si yarı zamanlı çalışmayı seçmektedir. Deloitte, denetçileri için her ay yer ve çalışma zamanı tercihini mümkün kılmaktadır. İşlerin yoğun olduğu Ocak-Nisan ayları arasında tam zamanlı çalışan kişiler yılın diğer zamanlarında yarı zamanlı çalışabilmektedirler. Boşanmış ebeveynlerde çocuğun velayetinin her iki ebeveynde olduğu durumlarda, bu ebeveynler çocuk evdeyken daha az çalıştığı, çocuğun evde olmadığı durumlarda ise daha fazla çalışmayı tercih etmektedir. 2010 yılında bu uygulamanın boşanmış ebeveynler tarafından %7 oranında tercih edildiği görülmüştür (Des Brosses, 2012: 8).

L'oreal 2008 yılında Anneler ve Babalar için Çarşamba günü uygulamasını başlatmıştır. Bu program 12 yaşından küçük çocuğu olan ebeveynlere işvereni talep ettiğinde işe dönmek üzere ayda 1,2,3 ya da 4 Çarşamba günü⁶ çalışmama hakkı vermektedir. 2010 yılında bu uygulamadan yararlananların %98'inin kadın olduğu görülmüştür (Des Brosses, 2012: 9). Bu oranlar çocuk bakımının yine kadınların sorumluluğunda olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

2.4.1.3. İzin Düzenlemeleri

Analık izni

Fransa'da analık izni ilk olarak 1909 yılında çalışan kadınlara yönelik doğum öncesi ve sonrası kullanılmak üzere 8 haftalık verildi. 1913 yılında, doğum yapan annenin zorunlu olarak kullanmasına yönelik 4 haftalık izin hakkında yasa çıkarıldı. Bu süreçte annenin günlük belli bir miktarda ödeme alması sağlanmıştır (Revillard, 2006: 136). 1917 yılında günümüzde emzirme(süt) izni olarak bilinen çalışan annelerin çalışma saatlerini 1 saat azaltmaya ve 15 yaş ve üzeri en az 100 kadın çalışanın olduğu iş yerlerinde bakım odaları sağlanmasına yönelik yasa yürürlüğe girmiştir (Cova, 1991: 132). 1928-30 yılları arasında ise “analık sigortası” yürürlüğe kondu ve bu sigortanın hastane masrafları ve annenin izin döneminde meydana gelen maaş kesintisini telafi etmek amacıyla ödemeleri de kapsaması sağlanmıştır (Revillard, 2006: 136).

Günümüzde çalışan annelerin çocuk sahibi olduklarında en az 8 hafta izin almaları gerekmektedir. 6 hafta doğum öncesi 10 hafta doğum sonrası kullanılmak

---

⁶Fransa'da ilköğretim kurumları Çarşamba yarım gün tatildir.

üzere bu izin 16 haftaya kadar uzatılabilmektedir. Problemlili hamilelik durumu olduğunda doğum öncesi ek 2 hafta alınabilmektedir. 3. çocuk için ise 18 haftalık bu izin 8 hafta doğum öncesinde 18 hafta doğum sonrasında kullanılmak üzere 26 haftaya uzatılmıştır. Doğacak bebeğin ikiz ya da üçüz olması durumunda doğum öncesi 12-24 hafta, doğum sonrası ise 22 hafta izin kullanılabilmektedir (CLEISS, 2017). İzin dönemindeki annelere kamu sektöründe çalışıyor iseler maaşlarının tamamı ödenmektedir. Özel sektörde ise büyük firmalar tarafından maaşların tamamı ödenirken diğer bazı firmalar tarafından ödenmeyebilir (Thévenon, 2014).

Babalık izni

Çocuğun doğumundan itibaren 4 ay içinde kullanılabilen bu ücretli izin, 11 iş günü için babalara verilmektedir. Birden fazla çocuk doğumunda ise 18 gündür. Bu iznin kullanımı zorunlu olmayışının kadın-erkek eşitliği açısından olumsuz değerlendirilebilse de 2004 yılında 3 babadan 2'sinin 14 gün babalık iznini kullanması babaların çocuk bakımında daha çok yer almaya başladıklarının göstergesi olarak yorumlanabilir (Des Brosses, 2012: 5).

Ebeveyn izni

Çocuğun doğumundan 3 yaşına kadar kullanılabilen bu izin anne ya da baba tarafından kullanılmaktadır. Bu izinden yararlanabilmenin tek şartı, çocuk doğmadan önce 1 yıl süreyle çalışmış olmaktır (Thévenon, 2014). Bu izin ilk olarak 1977 yılında ücretsiz olarak 3 ve üzeri çocuk sahibi annelere yönelik yürürlüğe girmiştir. 1984 yılında babaların da bu izinden yararlanması sağlanmış ve 1994 yılında iznin ikinci çocuktan itibaren kullanılması mümkün kılınmıştır (Des Brosses, 2012:5). 1985 yılında ücretli izin başlatılmıştır. Evlat edinme durumunda ise 10 haftalık izin verilmektedir, birden fazla çocuk evlat edinildiğinde ise izin 22 haftaya kadar çıkmaktadır. Evlat edilen çocuk 3. çocuk ise 18 haftalık izin kullanılabılır (CLEISS, 2017). 2014 yılında kadın-erkek eşitliğini arttırmaya yönelik ebeveyn izninde birkaç düzenleme yapılmıştır. Ebeveyn izni kullanmamış diğer ebeveyn tarafından izin kullanıldığında 6 ay daha arttırılabilmekte, iki çocuklu ailelerde ise bu 6 aylık izin kullanıldığında izin 3 yıla kadar uzatılabilmektedir (European Parliament, 2015a: 21).

2.4.1.4. Bakım Hizmetleri

Fransa'da bakım hizmetleri aile yardımlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 2012 yılında 3 yaş altı bakım hizmetlerinden yararlanan çocuk oranının %53,9 olduğu gözlemlenmiştir (CNAF, 2014: 3). Bu oran AB'nin Barcelona Hedefleri'nde belirlenen %33'lük oranının oldukça üstündedir. Bakım hizmetleri oranının günümüzde nasıl bu denli yüksek olduğunu anlamak tarihsel gelişimini incelemekle mümkündür.

Bakım hizmetleri politikaları Fransa'da 4 gelişim döneminde incelenebilir (European Parliament, 2013: 91). Bu gelişmeler kronolojik sırayla aşağıda verilmiştir:

1. Kadınların iş hayatına geniş kitleler halinde girmesi özellikle 1970'li yıllardan sonra mümkün olmuştur. Bu tarihten önce ekmeğin erkeği kazandığı model desteklenmekte ve kadınların evde bakım işleriyle ilgilenmeleri beklenmekteydi. "Aileciliğin" ön planda olduğu bu dönemde heteroseksüel evli çiftlerden oluşan ve en az 3 çocuklu geleneksel aileler devlet tarafından vergi indirimleri ve çalışmayan kadınlar için verilen yardımlarla desteklenmekteydi (Revillard, 2006: 138).
2. Kadınların 1970 ve 80'li yıllarda iş hayatına girmeleri ile devlet bakım hizmetlerinde artışa gitmiş, anaokulları ve bakımevlerinin sayısında önemli derecede artış olmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Fransa'daki okul öncesi eğitim hizmeti yeni bir hizmet olmayıp 19. yüzyıl dönemine kadar gerilere gitmektedir. Kilise bu dönemde politika, eğitim ve sosyal yapı üzerinde oldukça etkiliydi. Buna karşın Cumhuriyetçilerin iktidara gelmesiyle laik ve modern bir eğitim anlayışının önem kazanması daha önce Katolikler tarafından yönetilmekte olan ve günümüz anaokullarının öncüleri olan *salles d'asile, ecolles maternelles*'e dönüştürülmüş ve bu kurumlarda rahibeler yerine devlet tarafından görevlendirilen laik öğretmenler görev yapmaya başlamıştır (Morgan, 2003: 272). Anlaşılacağı üzere, Fransa'da bakım hizmetleri kadınların iş hayatına katılımlarını arttırma amacıyla başlatılmamıştır ancak bakım hizmetlerinin hızlı bir gelişim göstermesinde var olan anaokullarının etkisi vardır. 1968 yılında İsveç'te 4 yaşındaki çocukların sadece %2'si, 5 yaşındaki çocukların %11'i, 6 yaşındaki çocukların ise %43'ü okul öncesi eğitimden faydalanırken, Fransa'da 3 yaşındaki çocukların %50,9, 4 yaşındaki

çocukların %79,3'ü, 5 yaşındaki çocukların 89,3'ü okul öncesi eğitimden faydalanmaktaydı⁷ (Blackstone: 1971: 92-96).

3. 1990'larda ise işsizliğin artması ve devletin bu alanda çözüm arayışları sonucu, kreş ve bakım evlerinin gelişimi yavaşlatılmış ve *assistantes maternelles* denilen anne yardımcılarının bakım işlerindeki payı artışa geçmiştir. Bu kişiler yasal olarak ailenin bakıcısı olarak onay alındığında, aileye devlet tarafından katkı payları verilmeye başlandı. İstihdamı yükseltmek adına yapılan bu uygulama, ücretsiz bakım emeğinin görünür olmasını sağlamak ve yeni bir iş alanı açmak açısından olumlu bir adım olmuştur (1980-2002 yılları arasında %106 oranında bu sektörde iş artışı sağlamıştır) ancak bu alanda istihdam edilen kişiler daha çok düşük ücretli çalışmakta ve göçmen kadınlar olmaktadır. Erkeklerin çocuk bakımı işine katılmalarında gözle görünür bir değişikliğe yol açmamıştır. Çocuk bakıcılarının genelde kadın olması cinsiyetleşmiş bakım işini dolaylı olarak desteklemektedir (Fagnani ve Letablier, 2005: 149).

4. Hem iş ve aile yaşamını uyumlaştırmaya yönelik hem de ailelerin ihtiyaçlarına yönelik bakım hizmetleri 2000'li yıllardan itibaren şekillenmektedir. Bu dönemde, düzensiz çalışma saatlerine sahip ebeveynler için daha iyi hizmet, engelli ya da ciddi bir hastalığı olan çocuklara sahip ailelere daha fazla destek, düşük gelirli aileler ve sosyal dışlanmaya maruz kalan göçmen aileler için bakım desteği sağlanması amaçlanmıştır; dezavantajlı ailelerin bulunduğu ve de özellikle çocukların okula gitmediği yerlerde belediyelere bu aileler için bakım yerleri tesis edilmesi zorunluluğu konmuştur (European Parliament, 2013: 91).

Fransa'da çocuğu olan aileler için şu bakım hizmetleri bulunmaktadır:

Anaokulları: Zorunlu eğitimin başladığı 6 yaşa kadar çocukların 2 yaşından itibaren ücretsiz gidebileceği kurumlardır. Eğitim Bakanlığı'nın kontrolü altında olan bu okullar haftada 35 saat açıktır, çarşamba günleri kapalıdır ama cumartesi yarım gün hizmet vermektedir. Okullarda yemek hizmeti bulunmaktadır, ancak veliler öğle yemekleri için ödeme yapmak zorundadır. (Letablier, 2003: 253)

Yardımcı anneler: Kendi evlerinde 4 çocuğa kadar bakabilen ve devlet tarafından onay ve en az 60 saatlik bir eğitim sonunda aldıkları lisans ile bu işi yapan kişilerdir.

---

⁷ Fransa'da okula başlama yaşı 6 olduğundan 6 yaşındaki çocuklar değerlendirmeye katılmamıştır.

Günlük bakım evleri, Kreşler: Görece daha pahalı olan bu hizmet, 3 yaş altı çocukların eğitim almış personel tarafından bakıldığı yerlerdir.

Evde dadı hizmetleri: Oldukça pahalı olan bu hizmet tek bir aile için özel bir dadının tesis edilmesidir (Des Brosses, 2012: 6).

2012 yılında Fransa’da 3 yaş altı çocukların bakım hizmetlerinden yararlanma oranları incelendiğinde evde kayıtlı bakıcı hizmetinden yararlanma oranının %31,6, özel tutulmuş dadılardan yararlanma oranının %2, bakım evleri ve kreş gibi ortak tesislerden yararlanma oranının %16,5, anaokullarından yararlanma oranının ise %3,8 olduğu görülmektedir (European Parliament, 2015a: 22). Geri kalan kısımdaki çocuklar ise evde anneleri tarafından bakılmaktadır. Bu grubun bazılarını ebeveyn iznini kullanmakta olan anneler oluşturmaktadır. 3-6 yaş arasındaki çocuklara bakıldığında ise %98’inin anaokullarına devam ettiği görülmektedir (Letablier, 2006: 212).

Görüldüğü üzere Fransa’da bakım hizmetleri oldukça gelişmiştir. Çocuğu olan anneler çalışmaya ara verebilecekleri gibi, bir süre yarı zamanlı çalışmayı geçebilmekte ve bakım hizmetleri arasından tercihte bulunabilmektedirler. Devlet bu tercihlere göre ek yardımlar sağlamaktadır.

2.4.1.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

Fransa’da nakit transferleri ilk olarak ailede tek kişi çalışıyorsa ek destek amacıyla verilmeye başlandı. Bu yardımların kapsamı zamanla genişledi. Öncelikle ailede çocuk varsa nakit transferi sağlandı, ardından çalışan ya da çalışmayan anne-baba ve en az 2 çocuğun bulunduğu ailelere de çocukları 16 yaşına gelene kadar yardımlar sürdürülmeye devam etti. Tek çocuklu aileler yardımlardan yararlanamamaktaydı. Aile yardımları iki çocuklu aileler için aylık maaşın %22’si, 3 çocuklu aileler için %59’u, 4 çocuklu aileler için %96’sı ve her fazladan çocuk için fazladan %33 oranındaydı (Oktav Alantar, 1991: 46). Görüldüğü üzere Fransa’da cömert aile yardımları yalnızca en az 2 çocuklu ailelere sağlanmaktaydı. 1976 yılında önemli bir gelişme kaydedilerek bekâr ebeveynler için de çocuk başına hesaplanan ve asgari ücretin sağlandığı aile yardımları başlatılmıştır. Üstelik yardımlar doğrudan anneye ödenmeye başlandı (Hantrais, 1993: 125).

1985 yılında nakit transferlerinde değişiklikler yapılmıştır. Fransız sosyal güvenlik sisteminin görece karmaşık yapısının daha basitleştirilmesi adına yardımlar tek bir yardım çatısının altında birleştirildi. Aile yardımları 9 ay boyunca aile içi gelire bakılmaksızın tüm annelere ve ardından çocuk 3 yaşına gelene kadar aile gelirine göre ödenmeye devam etti. Ayrıca, 3 ve üzeri çocuklu ailelerde 3 yaşından küçük çocuklarının bakımı için işten çıkan veya çalışma saatlerini azaltan ebeveynlere ebeveyn yardımı verildiği görülmektedir (Hantrais, 1993: 125).

Fransa'daki güncel aile yardımları incelendiğinde ise, yardımların tüm çalışanları, tarım sektörü dışındaki sektörlerde kendi işini yapanları ve Fransa'da ikamet eden ve çocuk sahibi olan işsiz kişileri kapsadığı görülmektedir. Bu yardımlardan yararlanabilmek için Fransız vatandaşı olma zorunluluğu yoktur. Yardımlar çocuk 20 yaşına geldiğinde kesilmektedir. Bu kapsamdaki çocukların kendilerine ait gelirleri bulunmaması ya da kazandıkları gelirin aylık 898,30 Euro'yu geçmemesi gerekmektedir (CLEISS, 2017).

Çocuk yardımı: Bu yardımlardan yararlanabilmek için Fransa'da ikamet etmek ve en az 2 çocuğa sahip olmak gereklidir. Bu yardımlar 1 Haziran 2015 tarihinden itibaren ev halkının gelirine göre düzenlenmeye başlamıştır.

Yıllık geliri 67,408 Euro'yu aşmayan 2 çocuklu ailelere aylık 130,12 Euro, yıllık geliri 73,025 Euro'yu aşmayan 3 çocuklu ailelere aylık 296,83 Euro ödenmektedir. Her yeni doğan çocuk için ise ek 166,72 Euro aylık ödeme yapılmaktadır (CLEISS, 2017).

Sabit oran yardımı: En az 3 çocuğa sahip ve bu 3 çocuk içinde aile yardımlarından faydalanan ailelerin çocuklarından birinin 20 yaşını doldurması ve aylık gelirin 898,83 Euro'yu bulmaması durumunda devlet bu aileye ek bir yardım sağlamaktadır. 20 yaşına giren bu çocuk için 12 ay boyunca ayda (1 Ocak 2016 itibarıyla) 82,19 Euro'luk bir ödeme yapılmaktadır (CLEISS, 2017).

Aile gelirine destek ödemeler: 3-21 yaş aralığında 3 çocuğa sahip ailelere sağlanan bu yardımlar gelir testine göre verilmektedir ve bu yardımlardan yararlanabilmek için bazı şartlar bulunmaktadır: Tek çalışanlı ve 3 çocuklu ailenin yıllık geliri 37,705 Euro'yu, iki çalışanlı ya da bekâr ebeveynli ailenin yıllık gelirinin 46,125 Euro'yu aşmaması gerekmektedir. Bu ailelere aylık 168,35 ve geliri üst sınıra aşmayan ailelere 202,05 Euro ödeme yapılmaktadır (CLEISS, 2017).

Aile destek yardımları: Gelir testi gerekmeksizin 20 yaş altındaki bir çocuğun ebeveynlerinden birini kaybetmesi, anne ya da babanın çocuğa yeterli geliri sağlayamaması ya da ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin meşru çocuğu olmaması durumunda ödenen yardımlardır. Yine bu yardımdan yararlanabilmek için yardımdan faydalanan çocuğun çalışması durumunda aylık gelirinin 898,83 Euro'yu geçmemesi gerekmektedir. Aylık 133,38 Euro, her iki ebeveynini kaybetmiş yetim çocuklara, aylık 100,08 Euro ise ebeveynlerinden birini kaybetmiş çocuklara ödenmektedir (CLEISS, 2017).

Doğum ve erken çocuk bakımı yardımları (PAJE):

Doğum/Evlat edinme ödeneği: Çocuk sahibi ya da 20 yaşının doldurmamış bir çocuk evlat edinildiğinde gelir testine göre aileye sağlanan yardımlardır. Doğum için 923,08 Euro, evlat edinme için 1.846,15 Euro ödeme yapılmaktadır. Bu yardımlardan yararlanabilmek için tek çalışanlı aileler için yıllık 35,872, iki çalışanlı ya da bekâr ebeveynler için 45,575 Euro kazancı aşmama şartı getirilmiştir (CLEISS, 2017).

Doğum/Evlat edinme sonrası ödenek: Ailelerin gelirine göre verilen bu yardım çocuğun doğduğu tarihten 3. doğum gününe kadar ödenmektedir. Yardımların miktarı ise 1 Nisan 2015 tarihi itibariyle: 184,62 Euro(Tam) ve 92,31 Euro(Kısmi) dur (CLEISS, 2017).

Paylaşımlı çocuk yetiştirme ödeneği (PreParE) / Çalışma saatlerinde değişiklik yapma özgürlüğü (CLCA) / Çalışma saatlerini seçme özgürlüğü için ek destek (COLCA): Bu yardımlar için gelir testi yapılmamaktadır. Eğer ebeveynlerden biri çocuğa bakmak için işten çıkarsa ya da çalışma zamanlarında azaltmaya giderse bu yardımlar sağlanmaktadır. İlk çocuktan itibaren aileler yararlanabilmektedir. Ancak bu yardımdan yararlanabilmek için belirli bir süre çalışmış olma zorunluluğu vardır (yaşlılık sigortasının 8 çeyrek dönemini ödenmiş olması gerekmektedir) (CLEISS, 2017). Bu yardımlar için gereken şartlar aşağıdaki gibidir: COLCA ise en az 3 çocuğu olan ailelerin en son doğan çocuğu 1 Haziran 2015'ten sonra doğmuş ya da evlat edinildiyse ve bir ebeveyn işi tamamen bıraktıysa ek destek için 1 yıl boyunca sağlanmaktadır. PreParE, her iki ebeveyne de ödenmektedir. İlk çocuk için 6 ay, ikinci çocuk için 24 ay ve diğer çocuklar için 48 ay boyunca ödenmektedir.

CLCA ise ilk çocuk için 6 ay boyunca, ikinci çocuk ve diğer çocuklar için 3 yaşına kadar sağlanmaktadır.

PreParE ve CLCA için yararlanıcılara her ay işin tamamen bırakılması durumunda, 390,52 Euro, çalışma süresinin %50 oranında azaltılması durumunda 252,46 Euro, çalışma süresinin %50-80 oranında azaltılması durumunda 145,63 Euro ödenmektedir. COLCA için de 1 Nisan 2014'ten sonra doğan çocuk için 638,34 Euro ödenmektedir (CLEISS, 2017).

Bu yardımlar iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması destekler niteliktedir. Düzenlemeler detaylı incelendiğinde, bu yardımlardan cinsiyet belirtilmeden faydalananların hem kadın hem de erkekler olması amaçlanmaktadır, bu sebeple kadın-erkek eşitliğini artırıcı önlemler olarak görülebilir. Ancak 2012 verilerine göre, 8 yaşında çocuğu olan kadınların yarısı çocuk bakımı için geçici olarak işini bırakmış ya da çalışmaya ara vermiştir. Bu oran erkeklerde ise sadece %12'dir (European Parliament, 2015a: 12). Görüldüğü üzere, işine ara veren ya da işini bırakan kişiler daha çok kadınlar olmaktadır ve çocuk bakımı geleneksel cinsiyetçi iş bölümünü destekler biçimde kadınların sorumluluğunda olmaktadır. Ayrıca bu durumdan en olumsuz yönde etkilenenlerin özellikle düşük kalifiye gerektiren ve az maaşlı işlerde çalışan kadınlar olduğu görülmektedir. Çünkü bu kadınlar mevcut işlerini tamamen bırakmakta ya da işe ara verdikten sonra aynı işlere dönmeleri görece daha zor olmaktadır.

Bakım hizmetlerinde isteğe bağlı destek (Complément de libre choix du mode de garde/ CMG): Bu yardımlar 6 yaş altındaki çocuğu için bakım hizmetlerine başvuran ebeveynlere sağlanmaktadır. Yasal bakıcı ya da evde bakım hizmetlerinden faydalanan ebeveynlerin masrafları kısmi ya da tam olarak karşılanmaktadır (CLEISS, 2017). Aile tarafından tutulan bakım için 463,71 Euro, kuruluş ya da şirketin sağladığı bakıcı için 701,70 Euro, evde bakım hizmetleri alan aileler için ise 847,92 Euro ödenmektedir. Bu yardımlar 3 gruba ayrılan gelir grubunun en alt seviyesindekiler için yıllık (20.427 Euro'nun altında kazananlar için) verilmektedir. Ailenin gelir seviyesi arttıkça yapılan yardımlarda azalma meydana gelmektedir (CLEISS, 2017).

Diğer Yardımlar:

Engelli çocuklara eğitim yardımı: Gelir testine gerek olmayan yardımlar 20 yaş altında engelli çocuğa sahip ebeveynlere ödenmektedir. Aylık 129,99 Euro'dur.

Okula dönüş yardımı: Gelir testine göre verilen bu yardım 6-18 yaş aralığındaki çocuklara sahip ailelere sağlanmaktadır. Aile geliri belirli bir seviyenin altındaki kişilere verilmektedir. Bu yardımlar maksimum düzeyde 362,63-395,90 Euro aralığında yararlanılabilmektedir.

Günlük ebeveyn yardımları: 20 yaşından küçük ve özel bakım gerektiren çocuklara bakan aileler için ödenmektedir. Bu durum için ciddi bir hastalık ya da engel durumu olma şartı aranmaktadır. Günlük 42,97 Euro, bekâr ebeveynler için ise 51,06 Euro ödenmektedir.

Aile konut yardımı: Ailelere kira yardımı yapılmaktadır. Aile geliri ve evin koşullarına göre yapılan yardımlar değişmektedir.

Taşınma yardımı: En az 3 çocuklu ailelere ve taşınacakları ev için konut yardımı alan ailelere verilmektedir. Ailenin geliri göz önünde bulundurulmaktadır. Ödenebilecek en yüksek miktar 974,90 Euro'dur. Fazladan çocuk başına 81,24 Euro ödenmektedir (CLEISS, 2017)

Vergilendirme

Fransa'da evli ya da birlikte yaşadıklarını resmi olarak bildiren çiftler için ortak bir vergilendirme sistemi mevcuttur. Haneye giren ortak gelir ve sahip olunan çocuk sayısına göre vergi kesintileri belirlenmektedir. Bu sisteme göre her ebeveyn bir birim olarak hesaplanırken çocuklar yarım birim olarak kabul edilmekte, tek ebeveynli ailelerde ise ilk çocuk bir birim, diğer çocuklar ise yarım birim olarak sayılmakta, 3 ve üzeri çocuklar sahibi aileler için fazladan yarım birim daha eklenmektedir. Aile içi gelir bu birimlere bölünerek vergi oranları hesaplanmakta geniş aileler özellikle 3 çocuklu aileler vergi kesintileri açısından avantajlı duruma gelmektedirler (Letablier, 2003: 252). Ancak Hantrais bu durumun kadınlar açısından daha dezavantajlı bir durum olabileceğinden belirtir. Çiftlerden her ikisinin yüksek kazandığı durumlarda evlenmeye ya da birlikte yaşamaya karar verdiklerinde ortak kazanç daha yüksek olacağı için daha yüksek vergilendirmeye maruz kalacaklar ve ayrı ayrı ödeyecekleri vergi oranından daha yüksek kesintiler olacaktır.

Ancak çiftlerden birinin daha az kazanması ya da çalışmaması durumunda hane halkının geliri daha düşük olacağından daha düşük vergi kesintileri olacaktır (Hantrais, 1993: 127). 2011 yılında 4 kadından 3'ünün erkek partnerine göre daha az kazandığı Fransa'da, az kazanan ya da çalışmayan kişilerin daha çok kadınlar olacağı ve bu sistem kadınların çalışmayıp evde kalarak çocuk bakmalarını dolaylı şekilde desteklemesi sebebiyle feministler ve ekonomistler tarafından eleştirilmektedir (European Parliament, 2015a: 19).

Özetlemek gerekirse Fransa, yüksek doğurganlık oranlarının olduğu, yüksek kadın istihdamı, gelişmiş bakım hizmetleri ve cömert aile yardımlarıyla kendine özgü bir aile politikasına sahiptir. Fransız aile politikasının güncel hali oluşana kadar tarihsel süreçte birçok dönemden geçilmiş ancak hiçbir zaman doğurganlık artırıcı fikirler politika gündeminden düşmemiştir. Aileci fikirlerin ve geleneksel görüşlerin hâkim olduğu dönemlerde, Fransız aile politikası genel anlamda erkeğin ekmeği kazandığı, kadının evde bakım hizmetleri ve ev işlerini gerçekleştirdiği ve en az 3 çocuğu olan aileleri desteklemekteydi. Ancak hem kadınların iş hayatında yer almaları hem de aile yapısında meydana gelen değişiklikler yüzünden, erkeğin ekmeği kazandığı model zamanla etkisini kaybetmiş ve ikili kazananın bulunduğu aileler sayıca artışa geçmiştir. Bunun yanında kadın-erkek eşitliğinin önem kazanmasıyla kadınların sosyal, politik ve ekonomik alanlarda daha çok söz sahibi olmalarıyla eşitlik anlayışı politikalara yerleşmeye başlamıştır. Eşitlik düzenlemeleri iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Düzenlemeler özellikle son yıllarda cinsiyet vurgusu olmadan yapılmaktadır. Ancak iş ve aile yaşamını uyumlaştırma uygulamalarından yararlananların, örneğin ebeveyn izni ve yarı zamanlı çalışma gibi, genellikle kadınlar olduğu görülmektedir. Bakım işi genel itibarıyla kadınların sorumluluğundadır. Bunun yanında bu düzenlemeler kadınların hamilelik ve annelik durumlarında uğradıkları ayrımcılığı ve iş kaybını engelleyememektedir. Bu yüzden de bu politikalar kadın-dostu politikalar olmamakta aile-dostu politikalar hatta Fransa'da daha çok çocuk-dostu politikalar olmaktadır.

2.4.2. İsveç Örneği (Eşitlikçi Model)

2.4.2.1. İsveç'in Sosyal ve Politik Yapısı

İsveç Mary Daly'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre Eşitlikçi model kategorisinde yer almaktadır. İsveç yüksek oranda kadın istihdamı, yüksek doğurganlık oranları ve gelişmiş bakım hizmetleri ve kadın erkek eşitliği üzerine yapılan çalışmalarla dikkat çeken bir ülkedir. İsveç'te ailelere yönelik düzenlemeler genel itibariyle 1930 yıllarından itibaren yükselişe geçmiştir. Ancak, ailelere özellikle çocuklara yönelik düzenlemeler daha eskilere dayanır. 18. yüzyılda diğer ülkelerde olduğu gibi İsveç'te de geleneksel değerlere önem verilmekte, evlilik dışı doğan çocuklar aile yapısında bozulma olarak görülmekte ve bu çocuklar aile mirasından yararlanamamaktaydı. Kürtaj için ise katı kurallar bulunmakta ve kürtaj olan kadınlar idam cezasına çarptırılmaktaydı. Ancak kadınlar istenmeyen hamilelikleri kayıt dışı yöntemlerle sonlandırmakta ve bu durum da yeni doğan ölümlerinin yüksek sayıda olmasına sebep olmaktadır (Güvenç ve Karaman, 1991: 108). Bu soruna çözüm getirmek amacıyla İsveç devleti "bilinmeyen anneler" uygulamasını başlatmış, bu uygulama ile istenmeyen hamilelik durumunda kadınlara "bilinmeyen bir yerde çocuk doğurma" imkânı sağlanmış ve bu sayede çocuk ölümlerinin önüne geçileceği düşünülmüştür. Bu yolla doğan çocuklar belirli bir ücret karşılığı "annesi meçhul" olarak devlet tarafından kayıt altına alınmakta ve devletin koruması altına girmektedir. Bu uygulama 1915 yılına kadar devam etmiş ve 1889 yılından itibaren bu çocukların 21 yaşına gelene kadar devlet tarafından bakılması sağlanmıştır. 1905 yılında ise bu çocukların anneleri ve akrabaları üzerinden miras alabilmeleri mümkün hale getirilmiş ve 1970 yılında da babadan aynı hakkı talep etmeleri sağlanmıştır (Güvenç ve Karaman, 1991: 109). Bahsedilen uygulama göstermektedir ki, devletin koruyucu rolüne bürünerek, riskli grupta bulunan çocukların korunmasına yönelik günümüz İsveç aile politikasının kökleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Modern (günümüz) aile politikası, İsveç'te evli çiftlerin oluşturduğu alışlagelmiş aile yapılarından daha çok hem yoksulluk açısından hem de iş ve aile yaşamı arasında denge kurmanın görece daha zor olduğu bekâr ebeveynler ve evlilik dışı çocuklar için ailelere yardım etmeye daha çok önem vermektedir.

1935 yılında Alva ve Gunnar Myrdal'ın yayınladığı 'Crisis in the Population Question' adlı eserde İsveç'te nüfus politikalarının ve doğurganlık oranlarının arttırılması gerekliliğinin öneminden bahsedilerek, kadınların annelik rollerinin

“ulusal” önem taşıdığı belirtilmekte ve kadınların yeteneklerini ücretli işlerde de kullanmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Lewis ve Astrom, 1992: 65). Bu yıllar İsveç’te aile politikalarının aktif bir şekilde yürütülmeye başlandığı ve doğurganlığı arttırmaya yönelik düzenlemelerin yapıldığı dönemdir. Bu süreçte Sosyal Demokrat Parti nüfusun incelenmesi konusunda çalışmalara başlamış ve yapılan araştırmalar sonucu, çocuklu bir ailenin çocuğu olmayan ailelere göre daha az kıyafet aldığı, daha hesaplı yiyecekler ile beslendiği ve seyahat ve eğlence gibi harcamaları neredeyse hiç yapmadıkları görülmüştür (Kälvesten, 1955: 250). Bunun sonucunda politikalar ailelerin refah seviyesinin artırılması ve ekonomik olarak desteklenmesine doğru yönelmiştir. Yine bu dönemde İsveç Bankası, evlenen çiftler için evlilik kredisi sağlayarak, 8 yıl içinde geri ödeme şartıyla para ödünç vermeye başlamıştır (Kälvesten, 1955: 251).

1956 yılında Alve Myrdal ve Viola Klein “Women’s Two Roles” adında yayınladıkları kitapta kadınların süregelen ev kadını ve çalışan kadın rollerine vurgu yapmış, çocuk sahibi olana kadar çalışabileceklerinden ve çocuk sahibi olduklarında ise işe ara verip bakım hizmeti sağlayan rollerini yerine getirerek, çocuk büyüdüğünde tekrar işe dönebileceklerinden söz etmişlerdir. Bu durum, kadınların kariyerlerinde esneklik sağlanarak anne olmalarının desteklenebileceğini vurgulamaktadır (Forsas-Scott, 1997: 174). Bu düşüncelerin günümüz iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının amaçlarını gösterdiği söylenebilir. Ancak kadınlara yönelik yapılan bu düzenlemelerin göz ardı ettiği nokta ise erkeklerin rollerinde herhangi bir değişiklik olmadığı sürece kadınların bakım ve ev işlerinin sorumluları olarak görülmeye devam edileceğidir. Anlaşılacağı üzere İsveç’teki ilk düzenlemeler daha çok doğurganlığın artırılması ve kadınların hem çalışmaya ve hem de çocuk sahibi olmaya devam etmesi üzerine odaklanmaktaydı. 1960’lardan itibaren ise sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve daha çok kadının iş hayatında yer almasıyla erkeğin ekmeği kazandığı modelden ikili kazanan modele geçiş yaşanmış ve devlet iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için tedbirler almaya başlamıştır. Evli kadınların çalışması için teşvikler sağlanmakta ve ailelere yönelik düzenlemelerde kadınların sorumlulukları yavaş yavaş değişmektedir (Lewis ve Astrom, 1992: 67). 1971 yılında çiftlerin ayrı vergilendirilmesi başlatılarak kadınların eşlerinden ayrı bir şekilde vergi vermesi ve vergi sisteminin ‘bireyselleştirilmesi’ ve

bu dönemden itibaren nakit transferlerine ayrılan oranlarda azalmaya gidilerek günlük bakım evleri ve bakıcılar için ayrılan harcamalarda artış sağlanmıştır (Lewis ve Astrom, 1992: 68).

İsveç'teki kadın hareketini iki dalga şeklinde değerlendirirsek, ilk dalganın sonucu 1921 yılında kadınların parlamentoya girmesini ve erkeklerle eşit siyasi haklara sahip olmasını sağlamış; 1960'lardan itibaren yeni bir dalga ile de kadınların daha çok hak elde etmeleri için mücadele başlatmışlardır. Bu dönemde Group 8 adında feminist bir grup kurulmuş, kadın-erkek eşitliği ve kadınların yararına yapılması gereken eşit ücret, ebeveyn izni ve kürtaj hakkı gibi düzenlemeler için mücadele etmişlerdir (Oktay Yılmaz, 2009: 196). Bu çabalar sonuç vermeye başlayınca, 1964 yılında doğum kontrol hapının kullanılması yasallaşmış, 1965 yılında evlilik içi tecavüz yasaklanmıştır. 1974 yılında ebeveyn izni yürürlüğe girmiş ve 1975 yılında ise kadınlara hamileliklerinin 18. haftasına kadar kürtaj yaptırabilme hakkı sağlanmıştır (Statistics Sweden, 2016: 6).

1974 yılında başlatılan ücretli izin ve babalara izin hakkının verilmesi cinsiyet eşitliği adına yapılan çalışmalarda öncü niteliğindedir. Politikalar daha eşitlikçi ve paylaşımcı olmayı ve erkeklerin bakım işlerinde yer almalarının teşvik edilmesini amaçlamaktadır. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik düzenlemelerde kadın ya da erkek belirtilmemekte diğer bir deyişle tarafsız bir dil kullanılmakta; bir yandan da çocuk bakım hizmetlerinin hızlı bir şekilde gelişimi sağlanarak kadınların iş hayatında yer almaları desteklenerek kadın-erkek eşitliğini dolaylı yoldan geliştirilmiştir. Bu dönemde geleneksel aile yapısında olduğu gibi annenin çalışmadığı ve çocuğun tüm gün anne ile tek başına evde zaman geçirmesi yerine, az ama kaliteli zaman sağlanarak anne-çocuk ilişkisinin daha iyi olacağı tartışmaları gündeme gelmiş, İsveç'te bakıcı anne rollerinde değişiklikler oluşmaya ve çalışan anne olgusu yaygınlaşmaya başlamıştır (Lundqvist ve Roman, 2008: 226). 1980 yılında çalışma hayatındaki eşitsizlikleri özellikle de ücret eşitsizliğini azaltmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik ilk Eşit Fırsat Şartı yürürlüğe konmuştur. Ayrıca, 1990'lı yıllardan itibaren ise kadın-erkek eşitliğinin tüm politikalara yerleştirilme çalışmaları yükselişe geçmiştir. Örnek uygulamalardan biri olan "daddy quota"nın yürürlüğe girmesiyle kullanılmadığı takdirde geçersiz olan ve devredilemeyen 1 aylık babalık izni uygulamaya başlanmıştır

İsveç'teki güncel hükümet kendini 'feminist' hükümet olarak adlandırarak ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik dört alan belirlemiştir: Bu alanlardan ilki, karar alma mekanizmalarında kadınların yer alma oranlarının artırılarak, topluma daha aktif katılmaları için kadın ve erkeklere eşit hak ve fırsatların tanınması; ikincisi hayat boyu ekonomik bağımsızlığın sağlanması için kadınlara erkeklerle eşit eğitim ve iş imkânlarının sağlanması; üçüncüsü bakım hizmetleri gibi olanakların ücretsiz ve eşit bir şekilde erkek ve kadınlar arasında paylaşılması; sonuncu alan olarak da kadına karşı yapılan şiddetin sonlandırılması amaçlanmaktadır (European Parliament, 2015b: 5). Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik politikalar incelendiğinde ise, bakım hizmetlerinin ve ebeveyn izninin ebeveynler arasında daha eşit kullanılmasının artırılması, ailelere ekonomik anlamda destek sağlanarak çocuk refahının yükseltilmesi hükümet tarafından uygulanan politikalarda büyük öneme sahiptir (European Parliament, 2015b: 6).

2.4.2.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

İsveç hükümeti çocuğu olan ebeveynlere yarı zamanlı çalışma imkânı tanımaktadır. İsveç'te çalışma saati haftada 40 saattir ve fazladan çalışmayla en çok 48 saate çıkabilmektedir. Ebeveynler çocuk 8 yaşına gelene kadar çalışma saatlerinde %25 oranında azaltmaya gidebilmekte ve daha sonra tam zamanlı çalışmaya geçebilmektedir. (Silim ve Stirling, 2014: 8). Bunun yanında İsveç kadınların yüksek oranda çalışma hayatında yer aldığı ülkelerdir biridir. 2015 yılı itibariyle kadınların %72'ye yakını çalışmaktadır (OECD, 2017a: 33). Bu oran AB ortalamasının da üstündedir. Ancak yüksek orandaki kadın istihdamına rağmen, kadınların istihdam edildiği yerlerin daha çok kamuya bağlı birimler ve belirli sektörlerdir. 2011 yılında İsveç'te kadınların en çok çalıştığı sektörlerin %79,0 ile sağlık sektörü ve %77,4 oranıyla eğitim ve öğretim sektörü olduğu görülmektedir (European Commission, 2013b: 8). Bu durum İsveç'te iş alanlarının cinsiyet açısından kutuplaşmasına yol açmakta, kadınların daha çok hizmet sektöründe yoğunlaştıklarını bize göstermektedir. Ayrıca kadınlar erkeklere göre daha fazla yarı zamanlı işlerde çalışmaktadır.

OECD Labor Force Survey(İş gücü Anketi) istatistiklerine bakıldığında, yarı zamanlı işler 2005 yılında kadınlar tarafından %67,1 oranında tercih edilirken, erkekler tarafından %32,9 oranında yapılmaktadır. 2014 yılında ise kadınlarda bu oran %61,1'e düşmüş, erkeklerde ise %38,9'a çıkmıştır (OECD, 2016b). İsveç'te diğer ülkelere kıyasla yarı zamanlı çalışma oranları kadın ve erkekler arasında birbirine daha yakındır. Yarı zamanlı işlerin kadın ve erkek iş gücündeki oranları incelendiğinde ise yarı zamanlı işlerde çalışmayı tercih eden erkeklerin genel erkek iş gücünün sadece %6,6'sı olduğu görülmektedir (OECD, 2016b). Verilerden de anlaşılacağı üzere yarı zamanlı işler daha çok kadınlar tarafından yapılmaktadır. 2014 yılında 25-49 yaş aralığında kadın ve erkeklerin yarı zamanlı işlerde çalışma oranları ise şöyledir:

Tablo 3: İsveç'te Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%)

Kadın(25-49 yaş)		Erkek(25-49 yaş)	
0 çocuk	26,7	0 çocuk	11,6
1 çocuk	29,4	1 çocuk	10,5
2 çocuk	33,7	2 çocuk	7,5
3 ve üzeri çocuk	42,6	3 ve üzeri çocuk	6,7

Kaynak: Eurostat verilerine göre düzenlenmiştir (Eurostat, 2017b).

Eurostat verileri incelendiğinde, çocuk sahibi olan kadınlar İsveç'te yarı zamanlı işlere daha çok yönelmekte iken erkeklerde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bu durum da iş ve aile yaşamını uyumlaştırma çabalarının kadınlar için ne kadar etkili olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

Ücret eşitsizliği ise İsveç'te %13,2 oranındadır (Swedish Institute, 2017a). İsveç'te ücretler arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak üzere ise düzenlemeler şöyledir: 2008 yılında ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik yayınlanan şart AB yönergelerinin uygulanması ve kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik eylem planları içermektedir. Bu şarta ücret eşitsizliği de dâhil edilmiştir. 2009 yılında Eşitlik Ombudsman'ı kurularak şartta belirtilen hükümlerin ihlali durumunda bu organ tarafından kontrolü sağlanmıştır (SI, 2017). Buna ek olarak ücretler arasındaki

farklılıkların rapor ve analiz edilmesi için İsveç Ulusal Arabulucu Ofisi kurulmuştur (European Parliament, 2015b: 12).

İsveç Kadın Lobisi 2012 yılında ücret eşitsizliğine karşı 15.57 hareketini başlatmıştır. Bu kampanya o dönemde %14,3 olan ücret eşitsizliğini temel alarak, kadınların mesainin bitiş saati 17.00'ye kadar çalışmaları karşılığında ücretlerinin tamamını alamadıkları ve saat 15.57'den sonra ücretsiz çalıştıklarını vurgulamaktadır (Swedish Institute, 2017a).

Yapılan çalışmalara rağmen ücretlerdeki eşitsizlik emekli aylıklarında da eşitsizliğe yol açmakta hatta maaş ödemelerinde yüksek oranda kadınların erkeklere göre daha az ödeme aldıkları görülmektedir. 2012 yılında erkeklerin emekli maaşlarının %66'sının kadınların emekli maaşlarına eşit olduğu görülmüştür (Statistics Sweden, 2014). Kadınların daha çok yarı zamanlı işlerde çalışmaları ve ebeveyn izinlerine ayrılmaları emeklilik ödemelerinde azalmaya yol açmaktadır. Örneğin ebeveyn izninden sonra 10 yıl boyunca %50 oranında yarı zamanlı işte çalışıp, 10 yıl daha %75 oranında esnek zamanlı çalışan kişi tam zamanlı çalışan kişiye göre %71 oranında emeklilik ödemesi alacaktır (Swedish Institute, 2017). İsveç'te her üç kadından birinin yarı zamanlı çalıştığı düşünüldüğünde ücret eşitsizliği gerçekten önemli bir sorundur.

2.4.2.3. İzin Düzenlemeleri

İsveç'te analık izni ilk olarak 1900'lü yıllarda başlatılmış ve bu düzenlemeyle çocuğun doğumundan itibaren anneye ücretsiz iki haftalık izin verilmiştir. Yapılan bu uygulamayla, hem annenin hem de bebeğin sağlığını riske atan etmenler azaltılmak istenmiştir. Ancak bu izin kadınların izin sonrası işe dönmelerini güvence altına almamaktadır. 1939 yılına kadar bu durum devam etmiş ve 1939 yılında kadının evlenme ya da nişanlanma durumunda işten çıkarılmasını yasaklayan ve 1946 yılında hamilelik durumunun da eklendiği yasal bir düzenleme yapılmıştır (Stanfors ve Larsson: 2014). 1938 yılında analık izni 6 haftası doğumdan önce, 6 haftası da doğumdan sonra kullanılmak üzere genişletildi ve bir yıl sonra da 135 güne çıkarıldı (Stanfors ve Larsson, 2014). 1955 yılında kapsamlı sağlık sigortasının yürürlüğe girmesiyle kadınların izin dönemlerinde maaşlarının ödenmesi sağlanarak.

1963 yılında düzenlemeye giren sosyal sigorta kanunuyla analık izni 6 aya çıkarılmıştır (Stanfors ve Larsson, 2014). 1974 yılında ise dünyada ilk kez analık izni ebeveyn iznine dönüştürüldü (Swedish Institute, 2013: 4). Bu izin 1975 yılında 7, 1978 yılında 9, 1980 yılında ise 12 aya çıkarıldı. Düzenleme başlangıçta, kazanılan ücretlerin %90 oranında iadesini sağlamak ve çalışmayan ebeveynler için ise sabit oranda yardım sağlamak ve böylece kadınların çalışması teşvik edilmekteydi (Duvander ve Johansson, 2012: 320). 1990 yılında meydana gelen ekonomik durgunluk aile yardımlarının azalmasına yol açmış ve geri ödemeler %90'dan %70'e inmiş ancak bir süre sonra yükseltılarak %80'e çıkarılmıştır (Duvander ve Johansson, 2012: 320). İsveç'te yapılan bu düzenleme kadın-erkek eşitliği açısından önemli bir adımdır. Bakım işinin erkekler tarafından da yapılması desteklenmektedir. Ancak istatistikler incelendiğinde ebeveyn izninin daha çok kadınlar tarafından kullanıldığı görülmektedir. 2014 yılında ebeveyn izninin yüzde 75'ini kadınlar kullanmıştır (Swedish Institute, 2017b). Devlet bu durumu değiştirmek için iznin belirli kısımlarını “devredilemez” yapmış ve iznin sadece babalar tarafından kullanılmasını sağlamak amacıyla “daddy quota” uygulamasını 1995 yılında yürürlüğe koymuştur. Bu düzenlemeye göre ebeveyn izninin 30 gününün sadece babalar tarafından kullanılması ve bu uygulama ile izin kullanan erkeklerin oranında artışa olanak sağlanmıştır. 1974 yılında izin günlerinin sadece %0,5'i erkekler tarafından kullanılırken bu oran 2010 yılında %23,1'e yükselmiştir (Duvander ve Johansson, 2012: 322). 2002 yılında 30 günlük iznin 60 güne çıkarılması sonrasında babaların izin kullanma oranlarında biraz daha artış olduğu görülmüştür. 1 Ocak 2016'da ise izin süresi 90 güne yükseltildi.

Bu gelişmelerin yanı sıra 2008 yılında “kadın-erkek eşitliği ikramiyesi” yürürlüğe konmuştur. Bu uygulamaya göre devredilemez babalık izni hariç ebeveyn iznini eşit şekilde paylaşan anne-babalara günlük 100 SEK miktarında ebeveyn izni kullanıldıktan 1 yıl sonra vergi iadesi verilmektedir (Duvander ve Johansson, 2012: 321). Anlaşılacağı üzere, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması İsveç'te önem verilen konuların başında gelmektedir. Her geçen gün babaların bakım işlerine katılımının artırılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

İsveç'te yapılan bu düzenlemeler babaların izin kullanım oranını arttırmaktadır ancak babaların çocuk iznini kullanmaları birçok değişkene bağlıdır.

Öncelikle, ücret eşitsizliği nedeniyle kadınlar erkeklere göre daha az gelir elde etmekte ve çocuk sahibi olduklarında ailenin daha az gelir kaybı olacağı düşüncesiyle daha az kazanan tarafın yani kadınların izin almaları ve daha çok kazanan tarafın yani babaların işe devam etmeleri tercih edilmektedir. Gelir dağılımının yanı sıra, bu alanda yapılan çalışmalarda, işverenlerin babalık iznine karşı tutumları, yaş, eğitim ve etnik köken gibi bireysel nedenlerin babaların izin kullanmalarında etkili olduğu görülmüş ve kadın çalışan sayısının fazla olduğu yerlerde çalışan babaların daha fazla çocuk izni kullandığı gözlemlenmiştir (Duvander ve Johansson, 2012: 322).

Günümüzde ise İsveç'te ebeveynlere ücretli 480 günlük ebeveyn izni sağlanmaktadır. Bu iznin 390 gün kısmında ödeme yapılmakta ve bu ödemede gelirlerinin %80'i oranında verilmektedir. Geriye kalan 90 günde ise sabit oranda ödemeler yapılmaktadır (Günlük yaklaşık 20 Euro). Ebeveynler bu izinden 8 yaşına kadar ya da çocuk okulda ilk yılını tamamlayana kadar yararlanabilmektedir. Bunun yanında çocuk 8 yaşına gelene kadar tercih eden ebeveynler çalışma saatlerini %25 oranında azaltabilirler. Bekâr ebeveynler de 480 gün izin kullanabilmekte ve ikiz çocuk olma durumunda fazladan 90 gün sabit oranda ödemelerden yararlanabilmektedirler (Stanfors ve Larsson, 2014).

1986 yılında yürürlüğe giren geçici ebeveyn yardımları, 2010 yılında yapılan bir düzenlemeyle genişletilmiştir. Çalışan ebeveynlerin 3 yaşından küçük çocukları hasta olduğunda işten izin almalarını ve belirli bir finansal destek almalarını sağlayan bu uygulamaya göre 1 yıl boyunca her çocuk için en fazla 120 gün hastalık izni alınabilmektedir. 2010 yılında yapılan düzenlemeyle bekâr ebeveynin hasta olması ya da her iki ebeveynin de işte bulunmasının gerektiği durumlarda bakıcının da hasta olması sebebiyle bakım sağlayamadığında, çocuk bakımı için izinli olan başka bir ebeveyn den yardım alınabilmekte ve sağlanan maddi yardım da o kişiye devredilmektedir. Yardımın miktarı çalışan ebeveynin yıllık çalışma saatine göre belirlenmektedir (Forskringskassan, 2012: 1-2). Çocuğun doğumuyla birlikte baba ebeveyn izninin ilk 10 gününü ücretli olarak kullanabilmekte, anne de doğumdan 60 gün sonra ebeveyn iznine başlayabilmektedir (OECD Family Database, 2016ç).

İsveç ebeveynlere sağlanan izin konusunda öncü durumundadır, yapılan düzenlemeler incelendiğinde AB'nin bu konuda çıkarmış olduğu ilk direktif 1996 yılındayken İsveç'te bu düzenlemeler daha önceden başlatılmıştır.

2.4.2.4. Bakım Hizmetleri

Çocuk bakım hizmetleri özellikle Kuzey ülkelerinde önem verilen konuların başında gelmektedir. Çocuğun ilk yıllarının zihinsel, dilsel ve sosyal gelişimi için oldukça önemli olduğu düşünüldüğünden, bu dönemde verilen eğitim iyi bir şekilde planlanmakta, öğretmenler ve bakıcılar yetiştirilmektedir. Bu alanda yapılan yatırımlar ve ödemeler sadece eğitim alanında yapılan harcamalar olarak görülmemekte ayrıca topluma ve geleceğe yapılan bir yatırım olarak görülmektedir (UNICEF, 2008: 17). Bu nedenle bakım hizmetleri için devlet tarafından yüksek bir bütçe ayrılmakta örneğin 2003 yılında bu alanda İsveç GSYİH'sinin %2'sine denk gelen 46.000 milyon SEK harcandığı görülmektedir. (Swedish Institute, 2004: 4). İsveç'te çocuk bakım hizmetlerine yönelik ilk uygulamalar 1854 yılına kadar geriye gitmektedir. Kısıtlı sayıda olan ve genelde hayır kurumları ve özel kuruluşlar tarafından yönetilen kreşler özellikle bekâr annelere yönelik hizmet sağlamak amacıyla başlatılmıştır (Swedish Institute, 2004: 1).

Anaokulları ise 1890 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır. Bu kurumların daha çok eğitsel amaçlara hizmet etmesi ve oyun yardımıyla çocuklara beceriler kazandırılması ve gelişimlerine katkıda bulunma amaçlanmıştır. Bu hizmet daha çok geliri ortalamanın üzerinde olan ve çalışmayan annelerin çocukları tarafından tercih edilmekte bu yüzden de sınırlı bir gruba hitap etmekteydi (Lars, Korpi, Nordenstam, 1999: 22). 1904-1940 yıllarda ise bu durum değişmeye başlamış ve sosyal olarak dezavantajlı ve yoksul çocukların anaokullarına alınması ve buradaki eğitimden faydalanmaları sağlanmıştır. Sanayileşmenin artmasıyla belirli bir grup zenginleşirken diğer grubun ise yoksullaşması sebebiyle meydana gelen eşitsizliğin bu yolla azaltılması hedeflenmiştir (Lars, Korpi, Nordenstam, 1999: 22). 1960 yılından itibaren ise gitgide artan sayıda kadının iş hayatında yer alması, ikili kazanan ailelerin yaygınlaşmasıyla bakım hizmetlerinin sayıca artırılma ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Bakım hizmetlerinin var olan yoksulluğun azaltılması ve bekâr

ebeveynler için hizmet sağlanması amaçlarına, çalışan ebeveynler için olanakların sağlanması da eklenmiştir (Lars, Korpi, Nordenstam, 1999: 21). 1968 yılında yapılan değişimle okul öncesi eğitim kurumlarının temeli atılarak anaokulları *förskola* adı altında toplanarak çalışan ebeveynlerin çocukları içinde hizmetler geliştirilmeye başlanmıştır (Swedish Institue, 2004: 1). 1975 yılında ise devlet, anaokullarının sorumluluğunu yerel otoritelere devrederek maddi destek ve genel eğitime yönelik amaçların belirlenmesine yönelik sorumluluğu üstlenmiş, bu çerçevenin uygulanması ise yerel kurumlara bırakılmıştır. Böylece bölgesel farklılıkların daha iyi idare edilmesi hedeflenmiştir. Özel eğitim ve desteğe ihtiyacı olan çocuklara öncelik sağlanması ve tüm bölgelerde 6 yaşının altındaki tüm çocuklara en az 525 saatlik ücretsiz bakım hizmeti getirilme şartı konmuştur (Lars, Korpi, Nordenstam, 1999: 23). 1985'lerden itibaren artan çocuk doğumları ve kadın istihdamıyla birlikte bu hizmet için daha fazla talep doğmuş ve devlet 1-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynlerinin çalışması ya da okuması durumunda onlara öncelik sağlayarak anaokulu için oluşan bekleme listelerini azaltmaya çalışmıştır. Hemen ardından da 1998 yılında Eğitim Bakanlığı bu hizmetlerin sorumluluğunu alarak anasınıfı uygulaması⁸ getirmiştir. 1970 yılında 71.000 çocuk bu hizmetlerden yararlanırken, 1998 yılında ise hizmetlerden yararlanan çocukların sayısı 720.000'e çıkmıştır (Lars, Korpi, Nordenstam, 1999: 23). 1990'larda meydana gelen ekonomik durgunluk yüzünden çocuk bakım hizmetlerindeki gelişim kesintiye uğramış, bu kurumlara devam eden çocuk sayısında artış devam ederken, devletin bu ihtiyacı karşılayacak yeni personeli temin etmemesi yüzünden kalabalık sınıflar oluşmuştur. Ayrıca anaokulu ücretlerinde yükselmeye gidilmiş, ödenecek miktar çocuğun okula devam etme saatine ve ailenin gelirine göre belirlenmiştir (Swedish Insitue, 2004: 4). 2002 yılında ise "maxtaxa" adında yeni bir uygulama başlatıldığı görülmektedir. Bu uygulamayla maksimum çocuk bakım ücreti sistemine gidilmiştir. Bu sisteme göre bakım hizmetleri için ailelerin ödeyeceği ücretlere bir üst sınır getirilmiş ve tüm gelir gruplarındaki ailelerin bu hizmetlerden yararlanabilmesi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Bu durumda hiçbir ailenin ilk çocuğu için 135 Euro, ikinci çocuğu için

---

⁸ Zorunlu eğitime başlamadan önceki yıl 6 yaşındaki çocuklar için okula hazırlık dönemi olarak planlanan, hafifletilmiş müfredatın olduğu ve günümüzde zorunlu olmamasına rağmen neredeyse tüm çocukların devam ettiği kurumlardır.

90 Euro ve üçüncü çocuğu için 45 Euro'dan fazla ödeme yapmaması gerektiği belirlenerek 4. çocuğun da ücretsiz eğitim alması kararlaştırılmıştır (Björnberg ve Dahlgren, 2008: 47). Maxtaxa sisteminin başlatılmasından önce bakım hizmetleri için ödenen miktar aile gelirine ya da çocukların okula devam etme saatlerine göre şekillenmekteydi, bu durumda uzun çalışma saatleri ya da yüksek ücretli işlerde çalışan kişilerin bakım hizmetleri için daha fazla ödeme yapmaları gerekmekteydi. Hem maxtaxa sisteminin hem de bakım hizmetlerinin genişletilerek özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara öncelik tanınması hem de ebeveynlerin çalışma durumuna bakılmaksızın bakım hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması olumlu bir etki yaratmış ve 2003 yılında 1-5 yaş aralığındaki çocukların %83'ü bakım hizmetlerinden yararlanmıştı (Brink, Nordblom, Wahlberg, 2007: 4).

Günümüzde var olan okul öncesi bakım hizmetleri kurumları ise şöyledir:

Anaokulları: Yapılan düzenlemelerle anaokulları tüm çocuklara açık hale getirilmiş ve ebeveynlerin çalışma ya da çalışmama durumlarına bırakılmaksızın 4-5 yaşındaki çocukların yıllık 525 saat bu okullardan ücretsiz yararlanmaları sağlanmıştır. Bu kurumlar tüm yıl boyunca hizmet vermekte ve çalışma saatleri ebeveynlerin çalışma saatlerine değişmektedir (Swedish Institute, 2004: 2).

Aile bakıcısı: Daha kırsal bölgelerde yaşayan ailelerin yaşadığı yakın çevrelerde anaokulu bulunmadığı durumlarda bu uygulama daha çok tercih edilmektedir. Ebeveynlerin çalışma durumuna bakılmaksızın devlet tarafından sağlanan çocuk bakıcıları ihtiyaç duyulduğunda bu hizmeti sağlamaktadır (Swedish Institute, 2004: 2).

Açık anaokulları: Çocukların anne-babalarıyla birlikte gidebileceği çoğu ücretsiz olan bu kurumlar belediye ve kamu kuruluşlarıyla ortak çalışarak sosyal hizmetler de sağlamaktadır (Swedish Institute, 2004: 2).

Boş zaman aktiviteleri için merkezler: Anne-babaların çocukların okulda olmadığı zamanlarda evde olmaması durumunda çocuklar bu merkezlere gelebilmektedir. Genelde 6-9 yaş aralığındaki çocukların devam ettiği bu merkezlerde okulda verilen eğitimi destekleyici ve çocukların gelişimine uygun aktiviteler yapılmaktadır. Ayrıca 10-12 yaş aralığındaki çocuklar için de hizmet veren merkezler bulunmaktadır (Swedish Institute, 2004: 2).

İsveç'teki bakım hizmetlerinin farklı yaşlardaki dağılımını incelediğimizde 2008 yılında okul öncesi kurumlarından yararlanan çocukların oranları şöyledir:

Tablo 4: İsveç'te Farklı Bakım Hizmetlerinden Yararlanma Oranları, 1-5 Yaş, 2008, (%)

	Ana okul-Boş zaman merkezleri	Aile tarafından bakım	Toplam
1 yaş	34	8	42
2 yaş	60	13	73
3 yaş	64	13	77
4 yaş	69	13	82
5 yaş	73	12	85

Kaynak: Sinha, 2008: 122

Tablodaki veriler incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarını daha çok devlet tarafından sağlanan anaokul ve merkezlere göndermeye tercih ettikleri görülmektedir.

İsveç'teki bakım hizmetlerini tarihsel gelişimine baktığımızda ise şunları görmekteyiz:

Tablo 5: İsveç'teki Bakım Hizmetlerinin Belirli Yıllardaki Dağılım Oranları, 2016, (%)

	1972	1980	1990	2000	2014
1-5 yaş	12	36	57	65	69
6-9 yaş	6	22	50	62	74
10-12 yaş	1	3	7	6	18

Kaynak: Statistics Sweden verilerine dayanarak geliştirilmiştir (Statistics Sweden, 2016: 38).

Tablodaki bilgilerden de görüleceği üzere, İsveç'te bakım hizmetlerine devam eden çocuk sayısı başlarda daha az sayıda iken, son yıllarda sadece okul öncesi değil, yaşça büyük çocuklarında okul sonrası zamanlarında gidebileceği kurumlara devam oranlarında artış olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bakım hizmetlerinden yararlanma oranlarını incelediğimizde Avrupa Birliği tarafından Barselona Zirvesinde belirlenen hedeflerin (0-2 yaş %33 ve 3-6 yaş %90 oranında bakım oranı) 2011 yılı itibariyle İsveç'te sağlandığı görülmektedir (European Parliament, 2013: 11).

Bakım hizmetlerinin gelişmiş olması İsveç'te kadın-erkek eşitliğinin önem verilen bir konu olduğunu, kadınların iş hayatında yer almalarının desteklendiğini ve aile modelleri arasından erkeğin ekmeği kazandığı modele nazaran ikili kazanan ailelerin devlet tarafından desteklendiğini göstermektedir. Bu durum, çocuk bakım hizmetlerinin genel amacının doğurganlığın ve nüfusun artırılması için alınan tedbirler olmadığını, politikaların daha çok çocuk refahı ve yoksulluğa çözüm getirme amaçlarına hizmet ettiğini göstermektedir. İsveç hükümetinin anne-babanın her ikisinin de çalıştığı toplum yapısında bakım hizmetlerinin artırılması gerekliliğini benimsemesinin yanı sıra kadın haklarını savunan grupların ve sendikaların da bu konuda etkili olduğu görülmektedir.

2.4.2.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

İsveç'te ailelere yapılan yardımlar oldukça geniştir. Nakit yardımları çocuklu ve çocuksuz aileler arasındaki meydana gelebilecek ekonomik açığı azaltmak amacıyla verilmeye devam etmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadın hareketlerinin ve sosyal demokrat partilerin bu desteklerin yapılması için verdikleri mücadele ile yardımlar tüm ailelere yönelik hale getirilmiştir (Misra, 2003: 190). 1930 yılında başlatılan bu yardımlar ailelerin refah seviyesini arttırmak amacıyla başlatılmış ve gelir testine dayalı dağıtılmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde bu yardımlar genişletilmiş ve kapsamlı hale getirilerek nakit transferleri haline almıştır (Stanfors ve Larsson, 2014). 1937 yılında yardımlar yoksul annelere, 1938 yılında ise düşük gelirli ailelerin çocuklarına okulda ücretsiz yemek sağlanması şeklindedir. 1948 yılında ise ekonomik destek 16 yaşın altında çocuğu olan her aileye

verilmeye başlanmıştır (Stanfors ve Larsson, 2014). 1991 ve 1995 yılları arasında yaşanan ekonomik durgunluk yüzünden yapılan yardımlarda azalmaya gidilerek, o dönemde çocuk başına ödenen yardım 750 SEK'ten 640 SEK'e indirilmiştir (Björnberg ve Dahlgren, 2008: 11).

Çocuk yardımları: Evrensel bir ödeme olan bu destek İsveç'te doğan ve 16 yaşına kadar tüm çocuklara sağlanmaktadır. Anne ve babaya ayrı ayrı ödenen bu yardım, tek bir ebeveynin tam velayete sahip olduğu durumlarda yardımların tamamı o ebeveyne ödenmektedir. Çocuk başına her ebeveyne 525 SEK ödenmekte, 1 çocuk için toplamda 1,050 SEK, 2 çocuk için 2,250 SEK, 3 çocuk için ise 3,754 SEK oranında ödeme yapılmaktadır. Çocuk sayısı arttıkça ödemelerin miktarı da artmaktadır (Forsakringskassan, 2017). Çocuk evlat edinildiğinde de aynı yardımlar aylık olarak sağlanmaktadır. Evlat edilen çocuk başka bir ülkeden ise devlet 40,000 SEK masraflar için destek sağlamakta, eğer bekâr ebeveyn tarafından evlat edinildiyse devlet her ay fazladan 1,573 SEK ödeme yapmaktadır (Forsakringskassan, 2017).

İsveç'te LGBTİ bireylerin oluşturduğu medeni birliktelikler 1995 yılında yasallaşmış ve 2003 yılından itibaren de partnerinin çocuğunu evlat edinme ve ebeveyn sorumlulukları açısından da heteroseksüel çiftlerle aynı haklardan yararlanma hakkına sahip olmuşlardır (Boele-Woelki, Braat, Curry-Sumner, 2005: 103).

Hasta çocuk yardımı: Ebeveynlerden birinin çocuğunun hastalanması durumunda işe gitmemesi ya da evde kalarak çocuğuyla ilgilenmesi durumunda devlet tarafından maddi yardım sağlanmaktadır. Çocuk 8 ay-12 yaş aralığında iken bu destek sağlanmakta ve bir yıl boyunca en fazla 120 gün boyunca ebeveyne izin verilmektedir. Eğer çocuk ciddi bir hastalığa sahip ise bu izin 18 yaşına kadar kullanılmakta ve gün sınırı yoktur (Forsakringskassan, 2017).

Engelli çocuklar için yardım: Engelli ya da uzun süreli ve ciddi bir hastalığa sahip olan ebeveynler için sağlanan yardımlardır. Bu yardım çocuk 19 yaşına gelene kadar yapılmaktadır. Özel eğitim ve bakım durumlarında devlet çocuğun ihtiyaç durumuna göre ödeme yapar ve ödeme miktarı en fazla aylık 9,229 SEK oranındadır. Bunun yanında kıyafet, özel yiyecek, seyahat gibi özel harcamalar için ek destek sağlanmakta ve bu destekte harcamaların miktarına göre 15,948 SEK ile 27,688 SEK aralığında değişmektedir (Forsakringskassan, 2017).

Konut yardımı: Çocuklu ailelerin yararlanabildiği bu yardım gelir testine göre belirlenmektedir. Ödemenin miktarı hane halkının harcamalarına, evin büyüklüğüne, çocuk sayısına ve ebeveynlerin gelirine göre değişmektedir. Aylık 1,400 SEK'ten fazla barınma harcaması olan aileler bu yardıma başvurabilmektedir.

Vergi indirimleri ise, İsveç'te ailelere yönelik uygulamalardan biri değildir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olmadığı düşüncesiyle bu uygulama çok fazla tercih edilmemekte, bunun yerine kadınların iş hayatında yer almaları sağlanmaktadır. Ayrıca İsveç'teki sosyal sigorta sistemi büyük oranda ücretlerden alınan kesintilere bağlı olduğundan bu uygulama tercih edilmemektedir.

Sonuç olarak, İsveç'in kadın erkek eşitliğinin etkili bir şekilde sağlanmasında öncü ülkelerden biri olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği Cinsiyet Eşitliği İndeksine göre İsveç kadın erkek eşitliğini sağlama konusunda birinci sırada yer almaktadır (European Commission, 2015b: 5). İkili kazanan modelinin benimsendiği İsveç'te, toplum yapısında kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması genel bir devlet politikası olarak görülmektedir. Güncel İsveç Parlamentosu'nun neredeyse yarısı (%45) kadınlardan oluşmaktadır. Bu da kadınların siyasal hayatta da yer aldıklarını ve yürütülen devlet politikalarında söz hakkına sahip olduklarını göstermektedir. 2İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına yapılan düzenlemelerde kadınların ekonomik anlamda özgür olmaları için çalışma hayatında daha çok yer almaları ve çocuk sahibi olduklarında çocuk bakımı konusunda oluşacak sorumlulukları azaltmaya yöneliktir. Ebeveyn izni ve devredilemez babalık izinleri bu alanda yapılan önemli çalışmalardandır. Bunun yanında çocuk refahının iyileştirilmesi için finansal yardımlarda da bulunmaktadır. Refah harcamalarındaki 'kapsayıcı ve evrensel' yapının hala var olduğu ve devletin de bunu sağlamak için aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir.

2.4.3. İngiltere Örneği (Müdahale Etmeyen Model)

2.4.3.1. İngiltere'nin Sosyal ve Politik Yapısı

İngiltere, Mary Daly'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre devletin aileye ait düzenlemelerden kaçındığı ve problemlili durumlar dışında müdahale etmek istemediği modele girmektedir. Nitekim İngiltere'de tarih boyunca devlet tarafından

yürütülen açık, sistematik ya da herhangi bir amaca hizmet eden ailelere yönelik bir politika görülmemiştir. Ancak son yıllarda belirli nedenler yüzünden devlet tarafından iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik uygulamalar yürütülmeye başlanmıştır.

İngiltere’de yapılan ilk yardımlarının yoksul aileleri koruma amacıyla parasal destek olarak verildiği, işsiz erkekleri kapsayan ve belirli bir dönemden itibaren ise eşi ölen kadınların da yararlandığı yardımlar olduğu görülmektedir. (Gülfidan, 1991: 210). Devletin sosyal politika alanında sorumluluk almaya istekli olmaması yüzünden oluşan boşluk birçok gönüllü ve yardım kuruluşları tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. Örneğin, yalnız ebeveynler ve kimsesiz çocuklar için yardım sağlayan örgütler bulunmaktadır (Gülfidan, 1991: 235).

İngiltere’de nüfusla ilgili endişelerin 1930’lu yıllarda başladığı ve genel nüfustaki yaş dağılımına bakıldığında yaşlı nüfusunun genç nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu endişelerden o dönemde yayınlanan bazı çalışmalarda bahsedilmektedir. Örneğin Beveridge Raporu’nda, doğurganlık oranlarının yüksek tutulmasının önemi vurgulanmaktadır (Wicks ve Chester, 1991: 46). 1944 yılında Kraliyet Nüfus Komisyonu kurularak nüfus konusunda araştırmalara başlanmış ve yapılan araştırmalara göre nüfusun gelecekte azalabileceği ve özellikle geniş ailelerin ekonomik anlamda yaşadıkları sıkıntıların önemli bir sorun olduğu vurgulanmıştır. Ancak İngiltere’de aileye olan ilgi ve doğum oranları, genel itibariyle “mahrem bölge” olarak görüldüğünden bu rapor önemli bir politik ya da sosyal olay olarak görülmemiş ve duruma müdahale edilmekten kaçınılmıştır (Wicks ve Chester, 1991: 47). Diğer yandan kadın hareketleri kadınların aile içerisindeki sorumlulukları için mücadele etmekteydi. Nitekim bu çabalar sonunda 1967 yılında kürtaj suç olmaktan çıkarılmış ve doğum kontrol haplarının kullanımı serbest hale getirilmiştir (Finch, 2008: 132). Bunların ardından 1970 yılında Eşit Ücret İlkesi kabul edilmiş ve 1975 yılında eğitim, istihdam ve çalışma alanlarında cinsiyet ayrımcılığı yasaklanmıştır.

1970’li yıllarda toplumsal yapıda meydana gelen değişimler devletin aile alanında bazı önlemler almasına sebep olmuştur. Özellikle yalnız ebeveyn sayısındaki yükselme ve çocuk yoksulluğu ülkede önemli bir problem haline gelmiştir. 1970’lerde görece daha düşük olan yalnız ebeveyn sayısı 1991 yılında 1,3 milyon kişiye ulaşmıştır (Haskey, 2001: 50). Devlet, 1991 yılında çıkarılan Çocuk

Destek Şartı'yla ebeveynlik sorumluluklarını arttırarak boşanmış, ayrı ya da kayıp ebeveyn durumunda genelde babaların rolünü genişletmeye çalışarak çocuk için ödenek çıkartılmasını sağlamış ve çocuk yoksulluğunu azaltmaya çalışmıştır (Finch, 2008: 133). Anlaşılacağı üzere devlet sosyal yardımlardaki var olan yükünü azaltmaya çalışmaktadır. Bu duruma benzer başka bir örnek de şöyledir: 1996 yılında yalnız anneler için sağlanan konut yardımlarında azaltmaya gidilmiştir. Çocuk sahibi olan yalnız annelerin devletten destek olarak yaşayacak yer ve para yardımı almaları sebebiyle bu yardımların kadınları yalnız anne olmayı özendirdiğini savunan Başbakan Thatcher'ın fikirlerinin etkisiyle uzun süreli konut yardımı geçici konut yardımı haline getirilmiştir (Pascall, 1999: 266). Bu dönemde bekâr anneler evli annelere göre daha az iş hayatında yer almakta ve devlet tarafından verilen yardımlara daha çok ihtiyaç duymalarına rağmen mevcut hükümetin liberalizm görüşünün etkisiyle sosyal harcamaların azaltılması ve özel hizmetlerin kullanılması teşvik edilmekteydi. Bu durum 1997 yılı seçimlerinden sonra İşçi Partisi'nin iktidara gelişiyle değişmeye başlamıştır. Yine bu tarihe kadar İngiliz hükümeti Muhafazakâr Parti iktidarında AB tarafından yapılan düzenlemeleri onaylama konusunda da çekinceli davranmıştır. Örneğin, Maastricht Anlaşması (1992) içerisindeki Sosyal Şart onaylanmamış ve bu şartın onaylanması İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle mümkün olmuştur (Crompton ve Lyonette, 2006: 382).

1998 yılında aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması adına “Supporting Families”(Aileleri destekleme) adında bir belge yayınlanmıştır. Bu belgenin aile üzerine yayınlanan ilk ancak gecikmiş bir belge olduğu vurgulanmaktadır. Devletin aileye müdahale etmesinden çok ebeveynlere çocukları için destek sağlanacağı belirtilen belge 5 bölümden oluşmaktadır (Home Office, 1998: 3): aileler için ekonomik destek, iş ve aile hayatının uyumlaştırılması, evliliğin kuvvetlendirilmesi, ailevi problemleri olan kişilere destek ve ebeveynler için destek ve hizmetler (Home Office, 1998: 1). Yine aynı yıl Ulusal Bakım Hizmetleri stratejisi yayınlanmış ve kadınların iş hayatında yer almalarının desteklenmesi için hareket geçilmiştir. İngiliz hükümeti 2020 yılına kadar İngiltere'deki çocuk yoksulluğunu bitirmeyi amaçlamaktadır. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına yapılan düzenlemeler de bu amaca uygun şekillenmekte ve özellikle düşük gelirli ailelere destekler sağlanmaktadır.

2.4.3.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

İngiltere’de yarı zamanlı çalışma için belirli bir tanım olmamakla birlikte genellikle haftalık 35 saatten daha az çalışıldığında bu işler yarı zamanlı olarak görülmektedir. En fazla çalışma saati ise 1998 yılında yapılan düzenleme ile 48 saat olarak belirlenmiştir.

Ülkede esnek çalışmayla ilgili ilk düzenleme 1997 yılında AB tarafından yayımlanan esnek çalışma hakkındaki yönergenin 2000 yılında yürürlüğe girmesiyle olmuştur (James, 2009: 18). Bu düzenleme 2002 yılında iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için 6 yaşından küçük çocuğu olan ebeveynlere (engelli çocuğa sahip olma durumunda 18 yaşa kadar) 26 hafta çalışmış olma şartıyla mevcut işverenlerinden esnek çalışma saatlerine geçmek için talepte bulunma haklarını sağlamıştır (James, 2009: 18). 2014 yılında yapılan değişiklik ile esnek çalışma hakkı 26 hafta çalışmış olma şartıyla tüm çalışanlar için genişletilmiş ve her çalışana esnek çalışma talebinde bulunma hakkı verilmiştir (The Stationery Office, 2014: 1).

İngiltere’deki genel kadın istihdamı görece yüksektir. 2016 yılı ONS verilerine göre İngiltere’deki kadınların %69,9’u çalışmaktadır (Office for National Statistics, 2017: 8). Bu oran AB kadın istihdamı ortalamasının üzerindedir. Ancak kamu ve özel sektör arasında kadın çalışan sayıları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kamu sektöründe özel sektöre göre daha fazla kadın çalışan bulunmaktadır. Üçte biri kadın çalışan olan işyerleri kamuda %57 oranındayken özel sektörde bu rakam %26 oranındadır (Department for Business, Innovation and Skills, 2014: 31). Kadınların daha çok kamu alanında çalışmaları hem yarı zamanlı çalışma hem de daha fazla güvence sağlanması açısından tercih sebebi olabilmektedir. Ayrıca özellikle eğitim sektöründe olduğu gibi daha esnek çalışma saatlerine benzer sebeplerle kadınların belli sektörlerde daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Sektör dağılımlarını incelediğimizde sağlık ve hizmet sektörü kadınların %76,7 oranı ile en çok çalıştığı alan iken, eğitim ve öğretim %75,5 ile ikinci ve tarım ve veterinerlik sektörü ise %62,9 oranı ile üçüncü gelmektedir (European Commission, 2013c: 8).

Yarı zamanlı çalışma oranlarını incelediğimizde diğer ülkeler gibi İngiltere’de de kadınların daha çok bu işlerde istihdam edildiklerini görmekteyiz.

OECD Labour Force Survey (İş gücü Anketi) 2014 istatistiklerine göre yarı zamanlı işlerin %74,2'si kadınlar tarafından yapılırken, %25,8'i erkekler tarafından yapılmaktadır (OECD, 2016c: 221). Bu durum da ücret eşitsizliği ve diğer ayrımcılıklara sebep olmaktadır.

2016 yılı verilerine göre kadın ve erkeklerin yarı zamanlı çalışma oranlarını kıyasladığımızda ise şu tabloyla karşılaşmaktayız:

Tablo 6: İngiltere’de Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayılarına Göre Yarı zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%)

Kadın(25-49 yaş)		Erkek(25-49 yaş)	
0 çocuk	15,8	0 çocuk	6,5
1 çocuk	45,6	1 çocuk	5,0
2 çocuk	54,5	2 çocuk	5,2
3 ve üzeri çocuk	63,7	3 ve üzeri çocuk	12,8

Kaynak: Eurostat verilerine göre düzenlenmiştir (Eurostat, 2017b).

Anlaşılabacağı üzere İngiltere’de çocuk sahibi olan kadınların birçoğu yarı zamanlı çalışmayı tercih etmektedir. Ve çocuk sayısı arttıkça da yarı zamanlı işlere kayan kadın sayısı artmaktadır. Bu rakamlar göstermektedir ki mevcut durumdaki bakım hizmetleri ve annelerin çalışmasını destekleyen uygulamalar yetersiz kalmakta ve çalışan anneler çocuk bakmak için çalışma saatlerinde azalmaya gitmektedirler.

Ücret eşitsizliği ise İngiltere’de 2014 yılı verilerine göre %18,3 oranındadır (Eurostat, 2016b: 3). Bu oran % 16,1 olan AB ortalamasından daha yüksektir. Ancak İngiliz hükümetine göre bu rakamlar İngiltere’de şu ana kadar görülmüş en düşük orandır (Government Equalities Office, 2016). Ücret eşitsizliği kadınların erkeklere göre daha az kazanmalarına yol açmakta ve yıllık maaş rakamlarına yansımaları ise şöyle olmaktadır: ONS (Annual Survey of Hours and Earnings) Yıllık Kazanç ve Çalışma Saati anketine göre, İngiltere’de 18-21 yaş aralığındaki kadınlar aynı yaştaki erkeklere göre yıllık 1,395 Sterlin daha az kazanırken, 60 yaş üzerindeki kadınlar erkeklere göre yıllık 6,321 Sterlin daha az kazanmaktadır (Trade Union Congress, 2016; Office for National Statistics, 2015). Kadınların, yarı zamanlı ve düşük ücretli

işlerde çalışmaları ve kariyerlerine çocuk bakımı yüzünden ara vermeleri ücret farklılıklarını ileriki yıllarda daha da arttırmaktadır.

2.4.3.3. İzin Düzenlemeleri

İngiltere’de ailelere yönelik diğer düzenlemeler gibi çalışanlara izinlerin sağlanması da 1990’lı yıllardan sonra olmuştur. Bu izinleri incelediğimizde ise şu bilgilere ulaşmaktayız:

Analık izni

İngiltere’de ilk analık izni 1994 yılında hamile çalışanlar için yayınlanan yönergeyle mümkün olmuş ve çalışan annelere ücretli 14 haftalık izin hakkı tanınmıştır. 1999 yılında ücretli 14 haftalık izin 18 haftaya çıkarılmış ve isteğe bağlı olarak ücret almadan bu izin 29 haftaya kadar uzatma imkânı sağlanmıştır (James, 2009: 18). 2002 yılında analık izninin süresi arttırılarak 26 hafta ücretli izin ve 26 hafta ücretsiz kullanılmak üzere 52 haftaya kadar çıkarılmıştır.

2006 yılında ise 26 haftalık ücretli dönem 39 haftaya çıkarılmıştır. Ödemeler ise şöyle şekillenmiştir: İlk 6 hafta ücretlerin %90’ı ödenirken kalan 33 hafta için iki seçenek bulunmaktadır. Haftalık 140,98 Sterlin sabit ödeme ya da ücretlerin %90’ı ödenmeye devam edilmektedir (HM Government, 2017a).

Babalık izni

2002 yılında ücretli olarak iki haftalık süre babalık izni olarak sağlanmıştır. Çocuğun doğumundan itibaren verilen bu izin ilk 56 gün içinde kullanılmalıdır (HM Government, 2017a). Ödemeler haftalık 140,98 Sterlin ya da ücretlerin %90’ı oranında yapılmaktadır.

Ebeveyn izni

Ebeveyn izni ise 1996 AB yönergesinin ardından 1999 yılında uygulamaya konmuştur. Ücretsiz izin ise 13 hafta olarak düzenlenmiştir. 2014’ten itibaren başlatılan uygulamaya göre 2015 yılından sonra doğan ya da evlat edilen çocuğa sahip olan aileler paylaşımlı ebeveyn izni kullanabilmektedir. Anne analık izninin

bitmesini beklemeden çalışmaya başlayabilmekte ve partneri ya da eşi 52 haftadan geriye kalan kısım için izni kullanmaya devam edebilmektedir (HM Government, 2017a). İzin en fazla 3 döneme bölünmektedir.

Dördüncü İş ve Aile Yaşamını Uyumlaştırma İşveren Anketi'ne göre, erkek çalışanlardan iki haftalık babalık izninden sonra daha uzun izne ayrılmak isteyenlerin sadece %1 olduğu ve kullanılan iznin ortalama 4,8 hafta olduğu görülmektedir (Department for Business, Innovation and Skills, 2014: 78).

Bu durum göstermektedir ki son yıllarda eşitlik adına getirilen ebeveyn izni babaların bakım işlerinde yer almaları için tek başına yeterli olmamaktadır. İsveç'teki ebeveyn izninin bir kısmının babalar tarafından kullanılma gerekliliği ve kullanılmadığında bu iznin geçerliliğinin yitirmesi babaların daha çok ebeveyn iznini kullanmalarını sağlamaktadır. Bunun yanında ücretlerdeki kesintiler de önemlidir. Çocuk izinleri üzerine yapılan bir ankete göre, babalık iznini hiç kullanmayan ya da bir kısmını kullanan kişilerin çoğu izin süresince verilen sabit ödemenin yetersiz olduğu ve aile gelirinde önemli bir düşüşe yol açtığı gerekçesini belirtmektedirler. Bu durumdan kaçınmak için yıllık izin kullananlar da bulunmaktadır (Chanfreau v.d., 2009: 200).

2.4.3.4. Bakım Hizmetleri

İngiltere'de bakım hizmetleri devlet tarafından uzunca bir süre müdahale edilmeye gerek duyulmayan alanlardan biri olarak görülmüş ve bu bakımın aile içerisinde sağlanması beklenmiştir. Formel bakım hizmetlerinin (kreş, anaokulu, kayıtlı bakıcı) yetersiz oluşu, aileleri formel olmayan bakım hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarına sebep olmuştur. Son yıllarda ise bakım hizmetlerinin gelişimi oldukça önemli hale gelmiştir. Sebep olarak şu noktalar söylenebilir.

- Değişen aile yapıları ile geçmişteki gibi formel olmayan özellikle anneanne, babaanne, dede, akraba vs tarafından sağlanan bakımın eskisi gibi yaygın olmayışı
- Gelir ve eğitim seviyesi düşük daha dezavantajlı ailelerden gelen çocukların ilk yıllarında destek sağlanarak ileride çıkacak fırsatlardan yararlanmalarını sağlamaktır (James, 2009: 19).

Ülkede ilk çocuk bakımına yönelik açılan okullar hayır kurumları tarafından 1850 yılında açılmıştır ve kısıtlı sayıdadır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1918 yılında çıkarılan "Education Act" (Eğitim Şartı) ile yerel otoritere okul öncesi kurumlarının açılması için izin verilmiştir. Ancak sağlanan hizmet oldukça yetersizdir (Cohen, 1993: 516). Bu alanda ilk yapılan düzenleme İşçi Partisi'nin iktidar olduğu dönem olan 1998 yılında "Meeting the Childcare Challenge" (Çocuk Bakımı Sorununa Müdahale) adıyla yayınlanan ve sorunları çözmek için stratejilerden oluşan bir belgedir. Bu belgeye göre İngiltere'deki bakım hizmetlerinin 3 ana sorunu olduğu vurgulanmaktadır. Bakım hizmetlerinin kalitesinin genel bir kalite derecesinden yoksun, oldukça pahalı ve yetersiz sayıda mevcut olmasıdır. Dönemin verilerine göre 8 yaşın altında 5,1 milyon çocuk için sadece 830.000 kayıtlı çocuk bakımı sağlayan yer bulunmaktadır. Bu sorunlara çözüm amaçlı bakım hizmetlerinin önemli amaçları haline gelen, daha kaliteli ve uygun fiyatlı ve ulaşılabilirliği yüksek olan bakım hizmetlerinin sağlanmasına karar verilmiştir (Department for Education and Employment, 1998). 14 yaşına kadar tüm çocukların yararlanması hedeflenmektedir.

2002 yılında yayınlanan "Delivering for Children and Families"(Aile ve Çocuklara yönelik Hizmet) raporuna göre, 1998 yılında yayınlanan Ulusal Bakım Hizmeti Stratejisinin olumlu gelişmelere yol açtığı belirtilmiş ve devletin özellikle dezavantajlı ailelerin yaşadığı yerlerde çocuk bakımını sağlayan yerlerin sayısında artışa gitmesi gerektiği, bilgilendirmenin daha iyi sağlanarak hizmetler arasındaki koordinasyonun artırılması ve yalnız ebeveyn ve çocuk yoksulluğuna karşı bakım hizmetlerinin geliştirilme ihtiyacı vurgulanmıştır (Strategy Unit, 2002: 6-7).

Görüldüğü üzere, İngiltere'deki genel aile politikası amaçlarına uygun şekilde bakım hizmetlerinin gelişimi de daha çok dezavantajlı ve ihtiyaçlı ailelere yönelik uygulamalarla başlamıştır.

2004 yılında ise "Choice for Parents, The Best Start for Children: A Ten Years Strategy for Childcare" (Ailelerin Seçimi, Çocuklar için En iyi Başlangıç: Çocuk Bakımı için 10 Yıllık Strateji) adında yayınlanan rapor, mevcut bakım hizmetleri ve 10 yıllık bir stratejik planı içermektedir. Bu rapora göre; bakım hizmetlerinde ebeveynlere tercih hakkı ve esneklik sağlaması, kolayca ulaşılabilir, yüksek kalitede ve ailelerin karşılayabileceği ücrette olması ilkeleri üzerinden

gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik ise 2006 yılından itibaren ücretsiz 12,5 saatlik verilen bakım hizmeti yıllık 38 haftaya çıkarılmıştır. 2007'den itibaren 15 saat ücretsiz bakım hizmeti, 2010 yılına kadar ise 38 hafta boyunca haftada 20 saat 3-4 yaş çocuklara sağlanması ve en sonunda da 5-11 yaş aralığındaki çocukları olan tüm ebeveynler için hafta içi 08.00-18.00 saatleri arasında hizmet sağlanması planlanmaktadır. Ayrıca çalışan ailelere ödenen yardımlarda artışa gidilerek 2 ve daha fazla çocuğu olan ailelere ödenen ücretin 2005 yılından itibaren 300 Sterline çıkarılması hedeflenmektedir. (The Stationery Office, 2004: 1) Bu belge iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasının İngiltere'de giderek önem kazandığının göstergesidir. Bunun yanında çocuk bakım hizmetlerine verilen önem de artmaktadır. 2006 yılında yayınlanan "Childcare Act"(Çocuk Bakım Şartı) ile yerel otoritelere çocuk bakımı ile sorumluluklar verilmiş, belirtilen süreler için ücretsiz bakım hizmeti ve özellikle çalışan ebeveynler için bu hizmetin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca hizmetin etkinliğinin değerlendirilmesi açısından her yıl raporlandırılma yapılması istenmiştir (The Stationery Office Limited, 2006: 5-6).

İngiltere'de günümüzde 5 yaş altı çocukların yararlanabileceği hizmetler şöyledir: kreşler, bakım evleri, oyun kulüpleri ve kayıtlı bakıcılar. Devlet bakım hizmetlerinde ilerleme sağlamaktadır, ancak mevcut kurumların çoğunluğu özel olması ailelerin bu hizmetlerden yararlanabilmeleri için belirli bir ücret ödemelerini gerektirmektedir. Son dönemde 3-4 yaş aralığındaki çocuklar için (bazı şartlar karşılandığında 2 yaş ve 30 saatlik) devlet haftalık 15 saat (yıllık 38 haftalık) hizmeti ücretsiz sağlamaktadır. Bakım hizmetlerinin gelişimi açısından olumlu bir adım olmakla birlikte İngiltere diğer OECD ülkelerine kıyasla bakım hizmetlerinin en pahalı olduğu ülkelerden biridir. (Richardson, 2012: 5). Bu durum birkaç sonucu doğurmaktadır. Öncelikle İngiltere'deki enformel bakım hizmetleri halihazırda çocuk bakımında önemli bir paya sahiptir. Büyük anne-baba, akraba, komşu ve yaşça büyük kardeş tarafından sağlanan bu hizmet, formal hizmetlerin yetersiz, pahalı, ulaşılabilir olmadığı için ya da ebeveynlerin tercihe bağlı olarak bu kişiler tarafından sağlanmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, ebeveynleri evde değilken, okul öncesi çocukların %51'i, ilkokul çağındakilerin %60'ı ve lise çağındakilerin ise %82'si enformel bakım almaktadır. Ve bu bakım çoğunlukla büyük anne-baba tarafından

sağlanmaktadır (Bryson v.d, 2012: 6). Bunun yanında, devlet pahalı olan bakım hizmetlerinin maddi anlamda ulaşılabilirliğini arttırmak amacıyla düşük ve orta gelirli aileler için kayıtlı bakıcı ve kreşler gibi özel bakım hizmeti sağlayan kurumlardan yararlananlara yardım sağlamaktadır (HM Government, 2017b).

Zorunlu okula başlama yaşı 5 olan İngiltere’de, okullar çocukları daha önce okula alma yetkisine sahiptir. Bu durum 4 yaşına giren çocukların okula erken başlayabilmelerini mümkün kılmakta ve yüksek sayıda çocuk okula erken başlamaktadır (Brewer v.d., 2016: 8). Okul öncesi hizmetlerinin ücretli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin tam zamanlı ve ücretsiz olan ilkokula çocuklarını erken yaşta kaydetmeyi tercih etmeleri anlaşılır bir seçenektir.

Güncel veriler incelendiğinde İngiltere 2011 yılı itibariyle AB Barcelona Hedefleri’ne ulaşmıştır. 3 yaş altında bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların oranı %35 iken 3 ve okul çağı aralığındaki çocukların oranı ise %93’tür. İlk bakışta oldukça yüksek olan bu oranlarda dikkat edilmesi gereken bir konu vardır:

Tablo 7: İngiltere’de Bakım Hizmetlerinden Yararlanan Çocukların Oranı, 0-6 Yaş, 2011, (%)

0-3 yaş	30 saat altı	30 saat üstü	3 yaş okul çağı	30 saat altı	30 saat üstü
İngiltere	%30	%5	İngiltere	%66	%27
AB-27	%15	%15	AB-27	%37	%47

Kaynak: European Commission, 2013c: 7

Yukarıdaki tablo incelendiğinde görüleceği üzere 2011 yılında İngiltere’deki tam zamanlı bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların oranı AB-27 ortalamasının altındadır. Bir diğer deyişle İngiltere’de sağlanan bakım hizmetleri çoğunlukla yarı zamanlıdır. Bu durum da kadınların daha çok yarı zamanlı işlere yönelmesine sebep olmaktadır. Tüm bu bilgiler göz önünde tutulduğunda, son dönemde İngiltere’de bakım hizmetlerinin gelişimi açısından önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak bakım hizmetlerinin görece pahalı olması ve bakım işinin daha çok kadınlar

tarafından sağlanmasının yaygın olduğu İngiltere’de kadınlara bakım hizmetleri için ne derece “tercih hakkı” verildiği tartışmalı bir konudur.

2.4.3.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

İngiltere’de ailelere sağlanacak ekonomik destek 1942 yılında hükümetin bu alanda yayınladığı Beyaz Kitap ile tartışılmaya başlanmış ancak Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi’nin arasındaki anlaşmazlık yüzünden uygulanamamıştır. William Beveridge bu dönemde yayımlanan raporda çocuklu ailelere haftalık 8 şilin miktarında ödeme yapılmasını önermiştir (The Cabinet Papers, 2017). Bu raporun da etkisi ile haftalık 5 şilin miktarında sabit bir ödeme en az 2 çocuklu ailelere ödenmeye başlanmıştır (Greener ve Cracknell, 1998: 8). Bu yardım 1952 yılında 3 şilin daha arttırılmış ve 1956 yılında okul çağındaki çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Özellikle 1960’larda artan yoksulluğu karşı 1965 yılında çocuk yoksulluğu ile mücadele için kurulan CPAG isimli kuruluş yardımların arttırılması amacıyla hükümete baskıda bulunmakta ve bu konuda etkinlik sağlayarak 1975 yılında her çocuk için genelde anneye ödenen evrensel yardımların başlatılmasında katkıda bulunmuştur. (Greener ve Cracknell, 1998: 8). Tek ebeveynli ailelerin ise ilk çocuk için bu yardımlardan yararlanmaları sağlanmıştır. 1998 yılında bu yardım kaldırılarak çocuk yardımlarına eklenmiş ve ilk çocuk için ödenen miktarda artışa gidilmiştir (Greener ve Cracknell, 1998: 10). 2005 yılında yayınlanan Çocuk yardımları Şartı (Child Benefit Act) ile çocuk için yapılan ödemelerin eğitimlerine devam şartı ile 19 yaşına kadar ödenmesi sağlandı (The Stationery Office Limited, 2005: 1).

İngiltere’deki güncel yardımlara baktığımızda ise şunları görmekteyiz:

Çocuk yardımı: Bu yardım İngiltere’de tüm çocuklara verilen bir yardım olup ailenin gelir durumu göz önünde bulundurulmamaktadır. Genelde anneye ödenen bu yardım çocuk 16 yaşına gelinceye kadar verilmekte ve de eğer çocuk eğitim hayatına devam ediyorsa 20 yaşına kadar devam etmektedir (Finch, 2008: 149). Tek çocuk için haftalık 20,70 Sterlin verilirken her ek bir çocuk için 13,70 Sterlin ödeme yapılmaktadır (HM Government, 2017b).

Çocuk Vergi İndirimleri: Bu yardımdan yararlanabilmek için kişilerin çalışma zorunluluğu bulunmamaktadır. Çocuğu olan ailelere gelirlerine göre dağıtılan bu yardımların miktarları ise şöyledir: Her aile birimi için 545 Sterlin'e, her çocuk için 2,780 Sterlin'e, her engelli çocuk için ise 3,175 Sterlin'e kadar yıllık ödeme yapılmaktadır (HM Government, 2017b) Ancak Nisan 2017 tarihinden itibaren bazı değişiklikler gündemdedir. Bu tarihten itibaren doğan üçüncü ve diğer çocuklar için çocuk başına verilen yardımlar artık verilmemekte ve aile birimi için verilen yardım ailede çocuk bulunmaması halinde kesilmektedir (HM Government, 2017b).

Çocuk Güvence Fonu: 2005 yılında başlatılan bu uygulama doğan çocuklar için geleceğe yönelik yatırım yapılmasının devlet tarafından desteklenmesiyle mümkün olmuştur. Çocuk adına açılan banka hesabına devlet 250 Sterlin yatırmakta ve bu hesaba aile ve arkadaşlar tarafından gelen katkılar da eklenmektedir. Düşük geliri aileler için miktar biraz daha fazla olmakta ve bu sayede çocuğun geleceği için birikim yapılması desteklenmektedir (James, 2009: 16).

Çalışan Ailelere Yapılan Yardım: Gelir testine göre yapılan bu yardım 2003 yılında başlatılmıştır. 16-24 yaş aralığında çocuğu ya da belirli bir engel durumu olanlar ve 25 yaş üzerindeki çocuklu ya da çocuksuz kişiler bu yardımlardan yararlanabilmektedir. Belirli durumların şart koşulduğu bu yardımda haftalık belirli bir saat çalışma, maaş alma ve bu maaşın belli bir seviyenin altında olma şartları aranmaktadır (HM Government, 2017b). Ödeme miktarı yıllık 1,960 Sterlin'dir ancak kişilerin durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin bekâr ebeveynlere 2,010 Sterlin ödenmektedir (HM Government, 2017b)

Özetle, İngiltere'deki nakit transferleri daha çok düşük geliri ve yoksul ailelere verilmektedir. Hükümet zaman zaman evrensel ve herkese ödenen çocuk yardımlarında kesintilere gitmeye yönelik kararları ve tasarruf planları açıklamaktadır. Ancak günümüz itibariyle ödemeler hala devam etmektedir. İngiltere'de hem devletin yürüttüğü liberal politikanın hem de sosyal güvenlik sisteminin "bireyci" yapısının etkisiyle aile uzun yıllar boyunca özel alan olarak kabul edilmiş ve devletin bu alana olan müdahale ya da desteği oldukça sınırlı olmuştur. Kadınların iş hayatında yer almaları için devlet tarafından kolaylaştırıcı ya da destekleyici uygulamaların da oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bakım hizmetlerinin pahalı ve ücretsiz, iznin kısa oluşu kadınların bakım işlerini

gerçekleştirmek için işlerinde ayrılmalarını tetiklemektedir. Bu durumun gitgide kötüleşmesi ve özellikle yalnız ebeveynli ailelerde çocuk yoksulluğunun yüksek rakamlara ulaşmasıyla İngiliz hükümeti iş ve aile arasında daha dengeli bir yaşam kurulması için bazı düzenlemeler yapmaya karar vermiştir. Ancak bu düzenlemeler bakım hizmetlerinin kadın ve erkek arasında daha eşit bir şekilde paylaşılması ve cinsiyet eşitliğini geliştirmek için yetersiz kalmaktadır. Diğer bir yandan Avrupa Birliği'nin bu alanda çıkarmış olduğu özellikle eşit ücret, yarı zamanlı ve hamile çalışanlar için yayınladığı ayrımcılığı yasaklayan yönergeler İngiltere'de kadın haklarının yasayla güvence altına alınmasını sağlamıştır. Ancak İngiltere'nin AB üyeliğinden çıkma kararıyla bu yönergelerin geçerliliğinin bitebileceği ve kadınların bu haklarını kaybetme riski olduğu endişeleri bulunmaktadır (Trade Union Congress, 2016).

2.4.4. İtalya Örneği (Geleneksel Aileyi Destekleyen Model)

2.4.4.1. İtalya'nın Sosyal ve Politik Yapısı

Güney Avrupa ülkelerinin özelliklerini taşıyan İtalya, Mary Daly'nin yapmış olduğu sınıflandırmada geleneksel ailenin desteklediği model grubunda yer almaktadır. Geleneklerin önemli olduğu, toplumsal değişimlerin daha yavaş meydana geldiği, aile bağlarının oldukça önemli olduğu ve “bireyselleşme”nin düşük seviyelerde olduğu bu toplum yapısında açık aile politikaları ve aile dostu politikaların sayıca daha az olduğu görülmektedir (Flaquer, 2000: 3).

İtalya'daki refah düzeni aile üzerine temellendirilmekte ve aile bireylerinin tamamının katkıda bulunduğu bir kurum olarak sosyal, ekonomik ve duygusal ihtiyaçların karşılandığı önemli bir yapı olarak görülmektedir. Aile dayanışmasının bu denli güçlü oluşu aileye yönelik düzenlemelerin azlığının hem sebebi hem de sonucu olmaktadır (Flaquer, 2000: 7). Örneğin çocuk ve yaşlı bakımı geniş anlamda aile içinde sağlanan bir durum olması sebebiyle gelişmişliği diğer ülkelere göre daha az iken, bakım hizmetlerinin yaygınlaşması durumunda da en iyi bakımın aile içinde sağlanacağı düşüncesiyle yine bu hizmetler tercih edilmeyecek ve gelişimi yavaşlayacaktır (Flaquer, 2000: 12). Bu yüzden İtalya'daki aile politikaları

incelendiğinde, düzenlemelerin daha geç başladığını ve yürütülen politikaların aile kurumunun korunmasına yönelik olduğunu görmekteyiz.

İtalya’da aileyle ilgili ilk düzenleme 1804 Napolyon Medeni Kanunu ile başlamıştır. Ancak o dönemde İtalya’nın parçalı ve bölgelerden oluşan bir ülke olması nedeniyle medeni kanunların tek bir başlık altında toplanması ancak 1865 yılında İtalya’nın birleşmesi ile mümkün olmuştur (Naldini, 2003: 32). Bu kanun ataerkil bir aile yapısını desteklemekte, meşru olmayan çocukların aile mirasından yararlanmaları ve evli kişilerin boşanmasını yasaklamaktaydı. Bu kanun faşizm döneminde yeni medeni ve ceza kanunların kabul edilmesine kadar birkaç değişiklik haricinde aynı kaldı (Naldini, 2003: 32). 1922 yılında Mussolini’nin devletin başına geçmesiyle başlayan faşizmin etkisiyle İtalya’da aile kurumuna verilen önem oldukça yükselmiştir. Faşizmin ilk yıllarında (1922-1929) sahip olunan ideolojiye uygun şekilde ailelerle ilgili hedefler belirlenerek, yapılan düzenlemelerin anne sağlığını olumlu yönde etkilemesi ve bebek ölümlerini azaltması sonucunda ülkenin nüfusunun da artacağı düşünüldü (Caporali ve Golini, 2010: 1-5). 1926 yılında kürtaj ve korunma yöntemlerinin yasaklanması, bekârlar için fazladan vergi, yurtdışına taşınmanın belirli şartlara bağlanması gibi kısıtlamalar getirilerek İtalya nüfusunun azalmaması için bazı önlemler alındı. Özellikle 1930’lü yıllardan faşizmin yıkılışına kadar geniş aileler hem maddi yardımlarla hem de vergi indirimleriyle desteklendi. Örneğin, her bölgeden en çok doğum yapan ailelere para ödülü verildi. Söz konusu ödül 1933 yılında 3000 lira iken iki yıl sonra 5000 liraya çıkarıldı (Caporali ve Golini, 2010: 6-7). Bu ödülün yanı sıra 7 çocuğu olan kamu çalışanları ve 10 çocuğu olan özel sektör çalışanı vergi indirimlerinden yararlanabilmekteydiler (Pendleton: 1978: 48). Mevcut hükümet, kadınların çalışmasını doğurganlığı arttırıcı politikalar ve muhafazakâr düşüncelerin etkisiyle desteklememekte ancak hamile çalışanları koruma kanunları düzenlemekteydi. Örneğin, 1923 yılında yapılan düzenlemeyle kadınlar için eğitim ve hizmet sektöründe, 1934 yılında ise kamu yönetim alanlarında daha az pozisyon açılması sağlanarak bu işlerde kadınların istihdam edilmeleri azaltıldı (Naldini, 2003: 36). Diğer bir yandan ise yine 1934 yılında 4 haftalık olan analık izni 10 haftaya çıkarıldı, kadınların hamilelik boyunca işten çıkarılmaları yasaklandı ve 50 kadın çalışanın olduğu iş yerlerinde bakım odalarının kurulması yasayla düzenlendi (Naldini, 2003: 36). Görüldüğü üzere yürütülen politikalar bir

yandan kadınların çalışma hayatında var olmalarını desteklemezken, diğer bir yandan analık rolleri sebebiyle bazı haklar elde etmelerini mümkün kılmaktaydı. Ancak yapılan düzenlemeler sadece fabrika kadın işçilerini kapsamakta olup örneğin tarım sektöründe çalışan kadınlar bu kapsamda yer almamaktaydı. Ayrıca erkeğin evin reisi olduğu ve ailenin geçimini sağladığı gerekçesiyle işsizlik durumunda erkek çalışanlara çocuk başına yardımlar yapılmasının yanı sıra, evli ya da geniş aileye sahip erkeklere daha kolay iş bulmaları ve barınma ihtiyacı durumunda öncelik tanınarak yardımlar da sağlanmaktaydı (Pendleton, 1978: 48). Yürütülen tüm doğum yanlısı çalışmalara rağmen, 1940 yılına kadar doğum oranlarında istenilen artış sağlanamamıştır (Pendleton, 1978: 48). Bu durum kadınların çok sayıda çocuk yapmak istememeleri ve çok çocuklu olmanın maddi külfeti sebebiyle meydana gelirken yürütülen politikalar çocuk sahibi olmak istemeyen kadınları yasal olmayan kürtaj uygulamalarına da başvurmalarına yol açmıştır (De Grazia, 1992: 52). Kadınlara daha çok çocuk yapma ve bakma rolleri yüzünden bazı haklar sağlanmasına rağmen bu dönemde yapılan düzenlemeler İtalya'daki ilk modern refah uygulamalarının örnekleri olarak görülmektedir (De Grazia, 1992: 45). Nitekim bu döneme kadar İtalya'da ailelere yönelik yapılmış bu denli düzenli uygulamalar bulunmamaktadır. (Naldini, 2003: 35). Ancak yapılan refah düzenlemelerin Faşizm döneminde daha çok nüfus artışının sağlanması ve ataerkil aile yapısının desteklenmesine yönelik amaçlara sahip olduğu unutulmamalıdır.

Faşizmin yıkılması ve ardından yapılan seçimlerle demokrasiye geçişin başlamasıyla İtalyan Anayasası hazırlandı (Naldini, 2003: 38). Bu dönemden 1970'lere kadar ailelere yönelik herhangi bir gelişme bulunmamaktadır. Ancak 1970'li yıllardan itibaren meydana gelen sosyal değişimler ve bakım hizmetlerinin eskisi kadar ev içerisinde sağlanamaması devletin anaokulu, kreş ve bakım evlerini yaygınlaştırma çalışmalarına başlamasına sebep olmuştur (Naldini, 2003: 58). Ayrıca nüfusun köyden kente göç etmesiyle oluşan iç göçün yanı sıra dış göçün de etkisiyle aile ve akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesi hem uzaklık hem de değişen çalışma koşulları yüzünden zorlaşmıştır (Saraceno, 2004: 47-48). Bu durum da devletin yeni önlemler almasını gerektirmiştir. Yine bu dönemde kadın hareketlerinin ve özellikle sendikaların baskısıyla cinsiyet rolleri ve kadınların aile içerisindeki rolleri ile ilgili yasal konuların ve özgürlüklerin tartışılması başlamıştır. Katolik kilisesinin süregelen

reddine rağmen 1970 yılında boşanma yasal hale gelmiş, 1971 yılında korunma yöntemleri yasallaşmış, 1975 yılında aile planlama klinikleri kurulmuş ve 1978 yılında kürtaj resmi olarak mümkün kılınmıştır (Naldini, 2003: 58). 1975 yılında düzenlenen aile kanunu beraberinde bazı değişiklikleri getirmiştir. İtalya’da geleneksel cinsiyet rollerinin etkisiyle kanunda da yer alan “aile reisi” ifadesi kaldırılarak ebeveynler arasında eşitlik sağlanmıştır (Naldini, 2003: 63). Bu değişiklik cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adımdır. Ayrıca bu kanunda büyük anne-babaların torunlarına destek olması, ihtiyacı olan akrabaya yardım etmesi gibi maddeler bulunmaktadır (Naldini, 2003: 63). Düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere aile ve akraba dayanışması İtalya’da oldukça önemlidir. Bu durumu açıklayan bir diğer örnek ise İtalya’daki genç yetişkinlerin evlenene kadar aileleriyle yaşama oranlarının oldukça yüksek oluşudur (Naldini, 2003: 71). Gençlerin aileleriyle yaşamaya devam etmeleri hem aile değerlerine verilen önemle hem de ekonomik durumla açıklanabilir. Gençlerin aileleri yaşamaya devam ettiklerinde kendi başlarına sahip olacakları durumdan daha iyi ekonomik şartlara sahip olmakta, daha iyi eğitim ve ileriki hayatları için birikim yapabilmeleri kolaylaşmaktadır (Saraceno, 2004: 49). Faşizm sonrası doğurganlığı arttırıcı politikalar kaldırılmasına rağmen 1990’lı yıllarda İtalya’daki ailelere yönelik düzenlemelerin çözmeye çalıştığı sosyal risklerin başında düşük doğurganlık oranları, çocuk sahibi olmanın maliyeti ve toplam nüfusta oldukça yüksek bir orana sahip olan yaşlı kişilere nasıl bakım sağlanacağı gelmektedir (Naldini ve Saraceno: 2008: 735). Bakım işi ailenin sorumluluğunda görülmesine rağmen değişen şartlarla devlet 3 yaş altı çocuklar için bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, çocuk bakımı için voucher(kupon)lar sağlamaya başlamıştır (Naldini ve Saraceno, 2008: 741-743). Bunun yanında özellikle 2000’lerden itibaren getirilen düzenlemelerde kadın-erkek eşitliğinin arttırılması ve özellikle ev içi emeğin daha eşit bir şekilde paylaşılması için bazı uygulamalar olduğu görülmektedir. Ebeveyn izni(2000) bunların başında gelmektedir 1999 yılında gece çalışma vardiyası 3 yaş altı çocuğu olan hem anne hem de babalar için yasaklanmıştır (Naldini ve Saraceno: 2008: 740). Bunun yanında 1997 yılında Eşit Fırsatlar Departmanı kurulmuş ve 2006 yılında Eşit Fırsatlar hakkında ulusal yönetmelik yayınlanarak cinsiyetler arasında hem dolaylı hem de doğrudan ayrımcılık yasaklanmıştır (European Parliament, 2014: 12).

Ancak unutulmaması gereken noktalardan biri eşitlik düzenlemelerinin yapılmasında AB'nin tartışılmaz bir etkisi olduğudur. Donà'nın vurguladığı gibi Birliğin çıkarmış olduğu direktif ve bazı bağlayıcı kararlardan gelen baskıya kadar herhangi bir İtalyan hükümetinde kadın-erkek eşitliğini desteklemeye yönelik politikaların ihtiyacı hiçbir zaman önceliğe sahip olmamıştır (Donà, 2008: 107). İtalya'daki ailelere yönelik politikalar incelendiğinde değişen hükümetlere rağmen hem kilise hem de geleneksel değerlerin etkisiyle aileye yönelik müdahalelerin genel itibariyle aile birliğini korumaya yönelik olduğunu görmekteyiz.

2.4.4.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

İtalyan iş piyasası genel itibariyle yüksek işsizlik oranları, düşük kadın istihdamı ve sosyal güvencesi az işlerin sayıca fazla olduğu bir yapıdan oluşmaktadır.

İtalya'daki kadın istidam oranı 2016 yılı itibariyle %55 civarındadır (OECD, 2017b: 11). Bu oran diğer AB üyesi ülkelerdeki kadın istihdam oranlarına göre oldukça düşüktür. İtalya'da genel itibariyle bölgesel farklılıklar yüksek seviyede gözlemlenmektedir. Ülkenin kuzey-güney bölgelerindeki sosyo-ekonomik durum birbirinden oldukça farklıdır. Bu durum kadınların iş hayatına katılım durumunda da ortaya çıkmaktadır. Örneğin çalışmayan kadınların oranları incelendiğinde özellikle güney bölgelerde bu oranın %50 oranlarına kadar çıktığı görülürken kuzey bölgelerde %10 oranına kadar düştüğü görülmektedir (OECD, 2017b: 122). Kadın istihdamının özellikle güney bölgelerde düşük olmasında İtalya'da geleneksel aile yapısının devam etmesi ve kadınların çalışmayıp daha çok bakım işlerinde yer almalarının ve mevcut iş piyasasının etkisi olduğu düşünülebilir. Ülkede sınırlı süreli iş sözleşmeleri oldukça yaygındır. Ayrıca bu tip işler daha çok kadınlar ve gençler tarafından yapılmakta ve daha az güvenceli bazen yarı zamanlı işler olmaları yüzünden iş piyasasının daha değişken ve daha çok parçalı bir yapıya sahip olmasına yol açmaktadır (Flaquer, 2000: 9). İtalyan hükümeti hem daha fazla iş alanı açmak hem de ekonomik krizin etkilerini azaltmak amacıyla zaman zaman bazı yeni düzenlemeler getirmiştir. Salva İtalia(İtalya'yı Kurtar) (2012), Letta hükümetinin yayınladığı plan (2013) ve Jobs Act (İş Şartı) (2014) süreli iş sözleşmelerinin süresiz

iş sözleşmelerine dönüştürülmesi, daha fazla iş alanının sağlanması, esnekliğin artırılmasının yanı sıra, işsizliğin azaltılması için yeterince eğitim almamış ya da uzun süredir işsiz olan kişileri çalışma hayatına katmaya yönelik uygulamaların ve ekonomik destek sağlayan fonların yürürlüğe getirilmesini sağlamıştır (European Parliament, 2014: 24). Getirilen bu uygulamaların ne derece etkili olduğu ise tartışma konusudur. Özellikle yürürlüğe konan İş Şartı'ndan sonra bazı istatistikler, işlerin niteliğinde ve sayısında artış olduğunu göstermektedir, ancak oranlardaki artışın yapılan düzenlemelerin etkisinden daha çok mevcut süreli iş sözleşmelerinin süresiz iş sözleşmelerine dönüştürülmesiyle oluştuğu ortaya çıkmıştır (Fana, Guarascio, Cirillo, 2015: 23).

İtalya'da kadınların iş hayatında belirli sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Eğitim-öğretim sektörü %82 oranıyla bu alanların başında gelmektedir. Daha sonra %74 oranıyla sanat ve beşeri bilimler gelirken sağlık ve hizmet sektörü ise %66,1 ile üçüncü sıradadır (European Commission, 2013ç: 9). Bu durum da mesleklerin cinsiyetlendirilmesini ve mesleki ayrışımı arttırmaktadır. Kadınların hizmet sektöründe yoğunlaştıkları bir gerçektir.

Yarı zamanlı çalışma 2003 yılında kanunla düzenlenen haftalık 40 saat olarak belirlenen standart çalışma saatinden daha az çalışma saati olan işler için kullanılmaktadır (Corsetti v.d., 2014: 19). İtalya'daki kadınların yarı zamanlı çalışma oranlarını incelediğimizde yine diğer ülkelerde olduğu gibi burada da kadınların daha çok bu işlerde çalıştıklarını görmekteyiz. OECD Labour Survey (İş Gücü Anketi) 2014 istatistiklerine göre yarı zamanlı işlerin %74,4'ü kadınlar tarafından yapılırken yalnızca %26,6'sı erkekler tarafından yapılmaktadır (OECD, 2016c: 141).

2016 yılı verilerine göre kadın ve erkeklerin yarı zamanlı çalışma oranlarını kıyasladığımızda ise şu tabloyla karşılaşmaktayız:

Tablo 8: İtalya’da Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%)

Kadın(25-49 yaş)		Erkek(25-49 yaş)	
0 çocuk	28,5	0 çocuk	10,6
1 çocuk	37,9	1 çocuk	7,0
2 çocuk	42,0	2 çocuk	5,8
3 ve üzeri çocuk	41,2	3 ve üzeri çocuk	7,2

Kaynak: Eurostat verilerine göre düzenlenmiştir (Eurostat, 2017b).

Görüldüğü üzere çocuk sahibi olmak kadınların daha fazla yarı zamanlı işlerde çalışmalarını tetiklemektedir. Artan çocuk sayısı yarı zamanlı işlerde çalışan kadın sayısını da arttırmaktadır.

Yarı zamanlı işlerin artırılması ve iş piyasasındaki aksaklıkların düzeltilmesi amacıyla Treu (1997) ve Biagi (2002) reformları gerçekleştirilmiştir. Treu reformu ile özellikle Güney İtalya’da istihdamı arttırmak için gençlere yönelik, yetiştirme, çıraklık ve stajyerlik gibi pozisyonların artırılması, geçici işler ve bölgeler arası iletişimin artırılarak daha fazla iş alanı sağlanması amaçlanmıştır. Biagi Reformu ise AB İstihdam Stratejisi’nin bir parçası olarak Treu Reformu’nu bir kademe daha ilerleterek Güney İtalya’da sadece gençlerin değil kadınların ve yaşlıların da istihdamını, yarı-zamanlı, iş paylaşımli, çağrı üzerine çalışma gibi tipik olmayan çalışma biçimleriyle arttırmak amaçlanmıştır (Tompson, 2009: 247). Ancak bu reformlar kalıcı çözümler sağlayamamakta ve işsizlik oranları ülkede hala yüksek seviyelerde olmaya devam etmektedir.

İtalya’da ücret eşitsizliği oranı ise %6,5’dir (Eurostat, 2016b: 3). Bu oran AB ortalamasının oldukça altındadır. Avrupa Cinsiyet Eşitliği Ölçeği’ne göre kadın-erkek eşitliğinin oldukça düşük olduğu ülkelerden biri olan İtalya’da bu oran ilk başta şaşırtıcı görülmektedir. Ancak düşük kadın istihdamı oranlarına rağmen kayıtlı olarak çalışma hayatında yer alan kadınların daha çok belirli bir seviyede eğitim almış olmaları, iyi pozisyonlarda çalışmaları ve çalışanlar için yapılan toplu sözleşmelerde cinsiyet faktörünün göz önünde tutulmamasının etkisi ile bu oranın azaltıldığı söylenebilir (European Parliament, 2014: 5). Ayrıca, kadınların daha çok

kamu sektöründe çalışmaları ve özel sektöre nazaran kamu sektöründe ücret eşitsizliğinin daha az olması sebebinin de bu duruma etkisi olduğu açıktır.

2006 yılında kadın-erkek eşitliği üzerine yayınlanan Eşit Fırsatlar İçin Ulusal Şart'a göre eşitlik ve çalışma alanında hem dolaylı hem de doğrudan yapılan ayrımcılık yasaklanmıştır (European Parliament, 2014: 10). Ancak İtalya'da 'dimissioni in bianco' olarak adlandırılan bir uygulama bulunmaktadır. Genç kadınların işe alım süreçlerinde tarihi bulunmayan bir istifa kağıdı, işveren tarafından çalışana imzalatılmaktadır. Bu durum kadınların özellikle hamilelik durumlarında işten çıkarılmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim 2008-2009 yıllarını kapsayan bir çalışmaya göre çalışma hayatları boyunca yaklaşık 800.000 kadının hamilelik yüzünden işten çıkarıldığı belirtilmiştir (Istituto Nazionale di Statistica, 2011: 154). 2007 yılında bu durumla mücadele için birkaç düzenleme getirilmeye çalışılmış ancak hâlihazırda geçerli bir düzenleme yoktur.

Özetle, İtalya'daki kadın istihdamı üye ülkelere kıyasla daha düşük bir orana sahiptir. İtalyan hükümeti kadın istihdamını destekleyici ya da var olan eşitsizlikleri azaltmada etkin politikalar yürütmemekte ve son dönemde yapılan istihdamı artırıcı düzenlemelerin daha çok işsizlik ve yükselen yoksulluğa çözüm arayışları içerisinde olduğu görülmektedir. Ebeveyn olma durumunda ise çalışanlara esnek düzenlemeyle ilgili sağlanan imkânların son yıllarda başlatıldığı görülmektedir.

2.4.4.3. İzin Düzenlemeleri

Analık izni

İtalya'da kadın istihdamını destekleyen politikalar görece az olmasına rağmen anne sağlığı ve çalışan anneler için düzenlemeler mevcuttur. Analık izni ilk olarak 1902 yılında ücretsiz olarak başlatılmış ve kadın çalışanın doğum sonrası 4 haftalığına izne çıkabilmesi mümkün kılınmıştır (Naldini, 2003: 34). 1934 yılında ise bu izin 10 haftaya yükseltilmiştir (Naldini, 2003: 36). Ancak kapsamlı değişikliklerin olduğu ve uzunca bir süre yürürlükte kalan düzenleme 1971 yılında kadın haklarını savunan sendikaların da etkisiyle anneliği ve yeni doğan sağlığını desteklemek amacıyla düzenlenmiştir. Bu kanuna göre, 10 haftalık analık izni genişletilerek 2 ay doğum öncesi ve 3 ay doğum sonrası olarak belirlenmiştir. Kadınların izinli oldukları

bu dönemde maaşlarının %80'inin geri alabilmeleri mümkün hale getirilmesinin yanında çalışan kadınların yaşadığı ayrımcılıkları engellemek amacıyla bebek 1 yaşına gelene kadar annenin işten çıkarılması yasaklanmış ve bu dönemde emzirme izninde kullanması sağlanmıştır. Ayrıca 30'dan fazla kadın çalışanı olan yerlerde işverenlerin çocuk bakımı için yer tahsis etmesi zorunlu hale getirilmiştir (Naldini, 2003: 82).

İtalya'da güncel analık izni 5 aylık bir dönemden oluşmaktadır. Doğum öncesi 2 ay ve doğum sonrası 3 ay boyunca çalışan kadınların bu izni kullanmaları zorunludur. Annenin sağlık durumuna göre izni doğum öncesi 1 ay ve doğum sonrası 4 ay olmak üzere kullanılabilen ancak ikiz durumunda fazladan izin verilmemektedir (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2017a). Kazançlarının %80'i kadınların izinli oldukları dönem boyunca ödenmektedir. Tüm sektörlerde çalışan kadınlar bu izinden yararlanabilmekte, doğumdan sonra 1 yıl boyunca süt izni kullanarak günlük 2 saat daha az çalışma hakları bulunmaktadır (Gianesini, 2014: 163). Eğer doğumdan sonra annenin ölümü ya da ciddi bir hastalık, annenin çocuğu terk etmesi ya da mahkeme kararıyla çocuk babanın bakımı altına alındıysa bu izin baba tarafından da kullanılabilir (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2017a). Evlat edinme durumunda da çalışan anneler aynı uzunlukta izin kullanabilmektedirler.

Babalık izni

2012 yılında "Fornero Reformu" ile zorunlu hale getirilen bu izin çocuğun doğumu itibarıyla 1 gün ücretli olarak kullanılabilen ve izin isteğe bağlı olarak 2 gün daha uzatılmaktadır (Addabbo v.d., 2015: 2).

Ebeveyn izni

2000 yılında yapılan değişiklikle ebeveyn izni genişletilerek her ebeveyn için isteğe bağlı olarak 6 aya uzatılmış ve toplamda 10 ayı aşmaması şeklinde düzenlenmiştir. Babaların çocuk bakımında daha etkin rol almalarını desteklemek amacıyla iznin 3 aylık kısmının baba tarafından kullanılması durumunda fazladan 1 ay daha eklenmekte ve izin 11 aya çıkmaktadır (Naldini, 2004: 83). Maaşların %30'u ebeveynlere izinleri süresince ödenmektedir. 12 yaşına kadar kullanılabilen bu izin

istenildiği takdirde saatlere bölünerek daha esnek bir şekilde kullanılabilmekte ve 2015 yılında yapılan değişiklikle çalışan ebeveyn izni yerine yarı zamanlı çalışmayı yüzde elliye aşmama şartıyla işvereninden talep edebilmektedir (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2017a). Ebeveyn izninin kullanılma oranlarına baktığımızda ise 2012 yılında 285 bin çalışan bu izinden yararlanmıştır, ancak izinden yararlanan babaların oranının sadece %11 olduğu görülmektedir (Istituto Nazionale di Statistica, 2013: 4).

Bu durum göstermektedir ki İtalya’da son yıllarda çocuk izinlerinde babaların da yer alması açısından olumlu gelişmeler mevcuttur. Ancak geleneksel cinsiyet rollerinin hala kuvvetli olması sebebiyle babaların bakım işlerine katılımının düşük seviyede olduğu görülmektedir.

2.4.4.4. Bakım Hizmetleri

İtalya’da kilise öğretilerinin muhafazakâr bir toplum yapısını desteklemesiyle oluşan geleneksel aile rollerinin ve Güney Avrupa ülkelerinde görülen güçlü aile dayanışmasının öneminin etkisiyle bakım işi uzunca bir süre annelerin ve büyük ebeveynlerin sorumluluğu altında görülmekteydi. Bu yüzden de bakım hizmetlerinin gelişimini incelediğimizde var olan ilk hizmetlerin 20. yüzyılın ortalarına kadar kilise ve hayır kurumlarının etkisinde olduğunu ve daha çok dezavantajlı ailelerden gelen çocuklar ve yaşlı bakımı gibi ihtiyaç sahibi kişilere öncelik verilerek sağlandığını görmekteyiz. (OECD Country Note, 2001: 14). Ancak ülkenin daha hızlı kalkınan Milano ve çevresi, Emilia Romagna gibi bölgelerde kadınların fabrikalarda çalışmaları sebebiyle bakım hizmetlerinin kilise hariç Montessori gibi girişimcilerin ve bazı kurumların anaokulu açma denemeleri başlamış ve ardından Milano Belediyesi tarafından 1917 yılında ilk devlet anaokulu açılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Mussolini döneminde yürütülen doğurganlık ve annenin korunmasına yönelik politikalarla kurulan ONMI (Anne ve Bebek için Ulusal Organizasyon), ‘asilo nido’ adı verilen 3 yaş altı çocuklar için sağlanan bakım evlerinin kurulmasını tetiklemiştir. Bu kurumlar, kendi anneleri tarafından bakılmayan bebekleri, bebeği ile birlikte yaşamak için bir yeri olmayan ya da sağlık açısından sakıncalı yerlerde yaşayan annelere yönelik yardımları hayır kurumlarının desteğiyle sağlamaktaydı

(Caroli, 2017: 136). Ancak görüldüğü üzere tüm bu uygulamalar bütün kadınlara yönelik olmamakta ve sadece yardıma ihtiyacı olan anneler için düzenlenmekteydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadın istihdamının yükselmesi ile daha çok yerel otoriteler tarafından anaokulları kurulmuştur, fakat oluşan talebi karşılamak amacıyla 1968 yılında ulusal ödenekler sağlanarak hem devlet hem de yerel yönetimler tarafından anaokullarının yaygınlaştırılması başlanmıştır (Naldini, 2003: 83). Bu düzenlemenin hemen ardından 1971 yılında gündüz bakım evleri için çıkarılan kanunla 3 yaş altı çocuklar için bakım evlerinin sağlanması için yerel otoriteler görevlendirilmiş, çalışan annelere ve bekâr annelere öncelik verilerek bu hizmet sağlanmaya başlanmıştır. Ancak verilen hizmet evrensel olmamaktaydı ve daha çok talebe bağlı olarak verilmesi planlanmıştır. Ayrıca bu hizmet anaokullarına göre daha pahalıydı ve bölgeden bölgeye değişiklik göstermekteydi (Naldini, 2003: 83). Bu yüzden de gündüz bakım evlerine devam eden çocukların oranı anaokullarına devam eden çocukların oranından oldukça düşük kaldı. Nitekim istatistikler incelendiğinde de 20. yüzyılın sonlarına doğru İtalya'da anaokuluna devam eden çocukların oranı %95 civarında iken, bakım evlerine giden çocukların oranı %6'larda idi (Istituto Nazionale di Statistica, 1992, Naldini, 2003, OECD, 2001). Bu yüzden de bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için 1997 yılında yayınlanan Ulusal Planda bakım hizmetlerine ayrı fon ayrılması ve bu fonun okul sonrası ve boş zaman aktivitelerine yönelik hizmetlerin geliştirilmesi için bölgelere ve belediyelere dağıtılması sağlandı (Naldini, 2003: 84). Benzer şekilde, 2012 yılında Avrupa Birliği'nden alınan fonlardan da gündüz bakım evleri, kreş ve yaşlı bakımı için kullanılması amaçlanmış ve çalışan annelere destek olma amacıyla zorunlu analık izninin bitiminde ebeveyn izni kullanmak yerine çalışmaya başlayanlar için 6 ay boyunca aylık 300 Euro ödeme yapılması mümkün kılınmıştır. Ancak bilgilendirilmesinin yetersiz yapılması yüzünden yaygınlaştırılması sağlanamamıştır (European Commission, 2014: 28).

İtalya'da günümüz itibariyle anaokullarının ve gündüz bakım evlerinin durumu ise şöyledir:

Anaokulları 08.30-16.30 saatleri arasında hizmet vermekte, ücretsiz ve isteğe bağlı olarak ebeveynler tarafından tercih edilmektedir. Ülkede zorunlu eğitim 6 yaşında başladığı için 3-5 yaş aralığındaki çocukların kayıt edildiği bu kurumlarda eğitime devam etme oranları %90 civarındadır. Çocukların %60'ı devlet, %20'si

kilise kurumlarında ve %10'nu da özel kurumlarda eğitim almaktadır (Gianesini, 2014: 164).

Günlük bakım evleri ve kreşler ise 07.30-18.30 saatleri arasında 0-3 yaş aralığındaki çocukların gidebileceği kurumlardır. Çalışan anneler, bekâr anneler, yoksul ya da engelli çocuğa sahip olan ailelere öncelik tanınmakta ancak gelir testine, sahip olunan çocuk sayısına ve yaşanılan bölgeye göre ücretler değişiklik göstermektedir. Hizmetlerin yetersiz olduğu bölgelerde bekleme sıraları da oluşmaktadır (Del Boca, Locatelli, Vuri, 2005: 456-457). İtalya'daki 0-2 yaş aralığında çocukların kreşlere devam etme oranları incelendiğinde ise İtalya genelinde oranın %13 olduğu görülmektedir. Bu oran bölgeden bölgeye oldukça değişkenlik göstermektedir. Güney İtalya'da oranlar oldukça düşüktür. Örneğin, bu oran Calabria bölgesinde %2,1 iken, Emilia Romagna gibi daha kuzey bir bölgede ise %26,8 olduğu görülmektedir (Istituto Nazionale di Statistica, 2014: 3).

Bu durum göstermektedir ki, son dönemde İtalya'da bakım hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Erken çocuk hizmetlerindeki mevcut oranlar AB'nin Barselona Hedefleri oranlarının oldukça altındadır. Bu durumun birkaç sebebi olabilir: Öncelikle İtalya'nın tarihten beri süregelen bakım işinin aile içinde sağlanması anlayışı ve özellikle Güney Avrupa ülkelerinde yaygın olan en iyi bakım sağlayan kişinin anne olduğu düşüncesiyle, 0-3 yaş aralığındaki çocuk bakımı daha çok annelerin kendisi tarafından sağlanmakta, eğer anne çalışıyorsa büyük ebeveynler, akrabalar gibi diğer aile üyelerine başvurulmaktadır (Del Boca, Locatelli, Vuri, 2005: 479)

İkincisi, devlet tarafından sağlanan hizmetlerin tam zamanlı çalışan annelerin ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Akşam ya da gece saatlerinde hizmet veren kurumların yaygın olmaması bir yana verilen hizmetlerin pahalı ve sayıca az oluşu da hizmetlerin ulaşılabilirliğini etkilemektedir. Nitekim Del Boca ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada bakım hizmetlerine ayrılan ücretler artış gösterdiği zaman annelerin formel olmayan bakım hizmetlerine daha fazla başvurmakta olduğu görülmüştür (Del Boca, Locatelli, Vuri, 2005: 471). Hizmetlerin yetersiz oluşu bir sosyal durumu daha beraberinde getirmektedir. Çocuk bakımının yanı sıra yaşlı bakımı İtalya'da daha önemli bir sosyal risk olma durumundadır. Avrupa'daki yaşlı nüfusun yüksek olduğu ülkelerden biri olan İtalya'da yaşlı bakımı da aile içinde

diğer bir değişle ücretsiz emek karşılığında kadınlar tarafından yapılmakta iken son dönemlerde bu durumun değişmesi sebebiyle başka yollar arayışı başlamıştır. Hem çocuk-yaşlı bakımı hem de ev işlerini yapmak üzere aileler tarafından göçmen kadınlar işe alınmaktadır. İtalya’da yaklaşık 700.000 göçmenin bakım ve ev işlerinde çalıştığı ve bu rakamın yarısının yasal olarak çalışmadığı tahmin edilmektedir (Naldini ve Sareceno, 2008: 742). Bu kişilerin daha düşük ücretler karşılığında çalışması ve bazı yerel otoritelerin aile üyesi ya da özel bakıcılar tarafından yaşlılara verilen bakım hizmeti için maddi destekte bulunmaları ‘badanti’ adı verilen göçmen ev çalışanlarının sayısında artışa yol açmaktadır (Naldini ve Sareceno, 2008: 742-743). Özetlemek gerekirse, İtalya’da bakım hizmetleri için artan bir talep mevcuttur ve bunun sağlanması için yapılan düzenlemeler yetersiz kalmaktadır.

2.4.4.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

İtalya’daki aile dayanışması yüzünden aile bireylerinin birbirlerine ekonomik anlamda da destek olması sebebiyle devletin aileler için ekonomik desteğinin de az miktarda olduğunu görmekteyiz.

Ülkede aile yardımlarının yaygınlaşması ailelere yönelik düzenlemelerin oldukça yükselişte olduğu faşizm döneminde meydana gelmiştir. Yardımlar ilk olarak 1934 yılında sendikalar tarafından imzalanan toplu sözleşmelerde görülmektedir. Yoksul ailelere yönelik sağlanan bu destekler, erkek çalışanlara 14 yaşına kadar çocuğu olma durumlarında verilmekteydi (Naldini, 2003: 37). 1937 yılında ise yardımlar hanede bulunan çocuk sayısına göre düzenlenmeye ve erkek eşlerin yanı sıra yalnız ya da eşi ölen annelere veya çalışamayan bir erkekle evli olma durumunda kadınlara da verilmeye başlanmıştır (Naldini, 2003: 37). Aynı yıl içerisinde daha fazla aile kurulmasını desteklemek amacıyla işsiz çocuklu çalışanlara ek yardımlar, 4 çocuklu ailelerden geri ödemesi istenmeyen destek kredileri, çocuk sayısına göre vergi muafiyetleri gibi uygulamalarda getirilmiştir (Naldini, 2003: 37). Aile yardımlarının genel itibariyle başlangıç noktasında geniş aileleri korumaya ve sayılarının arttırılmasına yönelik düzenlendiğini görmekteyiz. Faşizm sonrasında ise aile yardımlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Yardımlar gelir testine göre yapılarak ihtiyaçlı ailelerin önceliğe sahip olmaları sağlanmış ve 1960-70’li yıllarda

yardımların daha da genişletilerek özel sektörde çalışan, emekliler, tarım sektöründe çalışanlar ve işsiz kişilerin de yararlanması mümkün hale getirilmiştir (Naldini, 2003: 78). 1980’li yıllardan itibaren yardımlar düşük gelirliler ve 18 yaşından küçük çocuğa sahip olan ailelere doğru genişletilerek, aile yardımlarının çocuk başına göre değil, hane halkının gelirine göre verilmesine başlanmıştır böylece yoksulluğun engellenmesi amaçlanmıştır (Naldini, 2003: 79).

İtalya’daki güncel aile yardımlarını incelediğimizde ise şu bilgilere ulaşmaktayız: Aile yardımları evrensel değildir, gelir testine göre verilmekte ve genelde düşük gelirliler öncelik sahibi olmaktadır (OECD, 2014: 9). Çocuksuz aileler de bu yardımlardan yararlanabilmektedir. INPS (2014) tarafından yayınlanan yardım tablosunda ebeveyn sayısı ve ailede engelli birinin olup olmamasına göre yardım miktarlarının değiştiği görülmektedir. Örneğin, tek ebeveynli engel durumu olmayan ve en az 1 tane 18 yaşından küçük çocuğa sahip olunan ailelerde yardımlar en fazla 1 çocuk için 137,50 Euro, 2 çocuk için 258, 33 Euro ve 3 çocuk için 458,33 Euro olmaktadır. İki ebeveynli ve 18 yaşından küçük en az 1 engelli çocuğun olduğu ailelerde ise ödemeler en fazla 1 çocuk için 168,33 Euro, 2 çocuk için 326,67 Euro ve 3 çocuk için 470 Euro’ya kadar çıkmaktadır (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2014). Görüldüğü üzere hanede bulunan kişi sayısı ve gelir yardımların miktarlarında değişikliklere yol açmaktadır.

Analık ödemelerine baktığımız zaman ise 1999 yılında başlatılan bu yardımların belediyeler tarafından 1 yaşından küçük çocuğu olan annelere verilmekte olduğunu ve genelde çalışmayan ya da iş arayan kadınların bu ödemelerden yararlandıklarını söylemek mümkündür (OECD, 2014: 9). Yardımlar 5 ay boyunca 324,79 Euro miktarında ödenmektedir (OECD, 2014: 10). Analık yardımlarıyla aynı yıl yürürlüğe giren 3 çocuklu ailelere verilen yardım ise geniş aileleri desteklemek amacıyla sağlanmaktadır. En az 3 çocuklu ve 18 yaşından daha küçük çocukları olan ailelerin yararlanabileceği gibi gelir testi de gerekmektedir (OECD, 2014: 9). Aylık 135,43 Euro’dur (OECD, 2014: 11).

Bu yardımların yanında son yıllarda İtalyan hükümeti tarafından ailelere çocuk sahibi olmaları durumunda bazı ek destekler de verilmeye başlanmıştır:

Bonus Bebe(Bebek Bonusu): 2015-2017 yılları arasında doğan ya da evlat edinilen çocuklar için 25.000 Euro’yu aşmayan ve çocuk 3 yaşına gelene kadar her ay ödenen bir yardımdır (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2017b).

Premio alla nascita(Doğum ödülü): 1 Ocak 2017’den itibaren yürürlüğe giren bu uygulama anne olacıklara ekonomik yardım sağlamak amacıyla bir seferlik 800 Euro miktarında kadınlara doğum ya da evlat edinme durumunda verilmektedir (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2017c). Bunların haricinde yeni doğan çocuklar için ebeveynlere kredi çekme imkânı ve kreş ya da bakıcı için ailelere ekonomik destek politika gündeminde yer almaktadır (Istituto Nazionale Previdenza Sociale, 2016).

Genel itibariyle yardımların düşük gelirli ailelere yönelik ve geniş ailelere destek olma amacı olduğu görülmektedir. Yeni getirilen finansal desteklerin ise İtalya’daki düşük doğum oranlarının artmasına yönelik devletin çocuk sahibi olmaları için ailelere ekonomik teşvikler olduğunu görmekteyiz. Ancak mevcut yardımların özellikle çok çocuklu ya da tek çalışanlı ailelerin giderlerini karşılayamadığı görülmektedir (Cotta, Maruhn, Colino, 2016: 11).

Doğurganlık oranlarının artırılması için verilen maddi teşviklerin yanı sıra, İtalyan hükümeti 2016 yılında Fertility Day (Doğurganlık günü) adında bir kampanyaya başlatmıştır. Bu kampanyada üremeye ilgili bilgiler verilmesi, farkındalık yaratılması, kişilerin daha fazla sayıda çocuk sahibi olmalarının teşvik edilmesi amacıyla dört şehirde etkinlikler düzenlenmesi planlanmıştır. Ancak kampanyanın görselleri incelendiğinde, bir kadının elinde kum saati tuttuğu ve “la bellezza non ha eta, la fertilita si” (güzelliğin yaşı yoktur ancak doğurganlığın vardır) yazılı olduğu görülmektedir. Guardian gazetesinin haberinde, bu kampanyanın cinsiyetçi bir söyleme sahip olduğu, İtalya’nın faşizm dönemindeki uygulamalara benzediği vurgulanmaktadır (Coppolaro-Nowell, 2016). Kampanyaya karşı büyük bir tepki oluşmuştur.

İtalya’daki vergilendirme sistemine baktığımızda ise 1971 yılına kadar evli kişilerin birlikte vergilendirildiklerini görmekteyiz. Bu döneme kadar yapılan vergilendirme aile gelirine göre hesaplanmakta ve yapılan maddi yardımlarda aile reisi olan erkek üzerinden yapılmaktaydı. Bu durum 1975 yılında yürürlüğe giren aile kanunda aile reisi ifadesinin kaldırılmasıyla değiştirildi ve çiftler ayrı ayrı

vergilendirilmeye başlandı (Naldini, 2003: 81-82). Ayrı yapılan vergilendirmeye rağmen vergi indirimleri diğer eşin geliri, ailede başka bakıma ihtiyacı kişi olup olmamasına göre değişmektedir. 18 yaşının altındaki çocuklar okumaları durumunda 26 yaşına kadar aileye bağlı olarak değerlendirilmekte ve bu yüzden de vergi indirimleri uygulanmaktadır. 1998 yılında ise yaş sınırı çocuklar için kaldırılmıştır (Naldini, 2003: 82). Son yıllarda vergi indirimleri ise ev içerisinde bakmakla hükümlü ve geliri olmayan aile bireylerine sahip kişilere ya da bu kişilerin geliri olmaları durumunda yıllık gelirlerinin 2,840 Euro'yu aşmama durumunda sağlanmaktadır (Ferrari, 2014). Ve oranlar belirlenirken ailedeki çocukların sayısı ve yaşları, engellilik durumu gibi değişkenler de göz önünde bulundurulmaktadır.

Sonuç itibariyle, İtalya'nın geçmişten beri süregelen güçlü aile bağlarının ülkedeki refah düzenlemelerine de yansıdığı açık bir şekilde ortadır. Devlet aile kurumuna müdahalelerden uzunca bir süre kaçınmış ve aileler hem ekonomik hem de sosyal anlamda kendi kendine yeter ve sorunların çözümlerini kendi içinde halleder bir durumda var olmaya devam etmiştir. Akrabaların birbirine ekonomik anlamda destek olması, çocuk ve yaşlı bakımının aile bireyleri tarafından ücretsiz sağlanması, aile-akraba-tanıdık yardımıyla daha kolay iş bulma, az sayıda kadının iş hayatında yer alması, çocukların geç yaşta evlenerek ailelerin evlerinde uzunca bir süre yaşamaya devam etmeleri ve az sayıda çocuk sahibi olma (göçmen nüfus hariç) İtalyan ailelerinde bulunan genel özelliklerden bir kaçıdır. Ülkede sistematik bir şekilde yürütülen bir aile politikasının varlığı belirgin olmamasına rağmen son yıllarda bazı olumlu gelişmeler de bulunmaktadır. Özellikle çalışan kadınlar için son derece önemli olan bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için devlet maddi destek sağlamakta ve ebeveyn izninin babalar için de kullanılması için düzenlemeler yapmıştır. Güncel veriler babaların henüz bakım işinde genel olarak etkin olmadıklarını göstermesine rağmen, geleneksel toplum yapısının devam ettiği ve ev içi emeğin yüksek oranda kadınlar tarafından yapıldığı İtalya'da bu uygulama olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Son yıllarda devletin doğum oranlarının düşmesini engellemek ve ekonomik krizin olumsuz sonuçlarını azaltmak için ailelere yönelik düzenlemelerde çocuk sahibi olanlara daha çok ekonomik destek sağlayarak destek olmaya çalıştığını görmekteyiz. Ancak mevcut düzenlemeler kadın-erkek eşitliği ve aile refahının iyileştirilmesi için yetersiz kalmaktadır.

2.5. Değerlendirme

Birlik bünyesinde iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına hem kadınlara hem de ailelere yönelik düzenlemelerin var olduğu görülmektedir. Bu düzenlemelerin bazı üye ülkeler için öncü olduğu bazı ülkeler için geriden gelen gelişmeler olduğu görülmektedir. AB düzenlemelerinin sosyal politika anlamında ülkeleri etkilediği inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak ülkelerin sahip olduğu refah sistemlerinin ve ideolojik yapıların da ailelere yönelik düzenlemelerde önemli etkileri vardır. İncelediğimiz ülkelere biri olan İsveç, ikili kazanan modelinin benimsendiği ve ailelere yönelik düzenlemelerde kadın-erkek eşitliğinin kurulmasına yönelik tedbirlerin alındığı bir ülkedir. Özellikle 0-3 yaş arası çocuklar için sağlanan bakım hizmetlerinin yaygın ve ulaşılabilir olması kadınların iş hayatında yer almalarını desteklemekte ve kadın istihdamının artmasını sağlamaktadır. Fransa'ya baktığımızda ise devlet politikası olarak doğurganlık arttırıcı fikirlerin aile politikalarını şekillendirdiği görülmekte, ancak kadınların iş hayatında yer almaları da gelişmiş bakım hizmetleri ile desteklenmektedir. Ailelerin üç çocuk yapmaları durumunda hem maddi yardımlarda hem de izinlerde artış sağlandığı ise başka bir noktadır. İngiltere de ise son yıllara kadar aile kurumuna müdahalelerden kaçınılmış ve daha çok muhtaç durumda olan kişilerin devlet tarafından desteklenmesi sağlanmıştır. Bakım hizmetlerinin ücretli ve pahalı oluşunun yanı sıra kadın istihdamının arttırılması için de yapılan teşviklerin yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak son dönemde artan yoksulluk sorunu, parasal yardımlar vasıtasıyla ailelerin desteklenmesine yol açmıştır. İtalya'da ise aile merkezli refah sisteminin etkisiyle, devlet tarafından sağlanan bakım hizmetlerinin yetersiz olduğu görülmekte ve bu durum bakım işinin akrabalar tarafından yapılmasına yol açmaktadır. Eğer kadın akrabalar bu desteği sağlayamıyorlarsa, bakım hizmeti düşük ücretler karşılığında hatta bazen kayıt-dışı olarak piyasadan satın alınmaktadır. Düşük kadın istihdamı oranlarının var olduğu ülkede doğurganlık oranları da oldukça düşüktür. Bu durumla mücadele etmek için hükümetin son yıllarda ailelere maddi destek sağlamaya başladığı ve doğurganlığı teşvik edici uygulamaları arttırdığı dikkat çekmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, Birliğin bu alandaki düzenlemelerinin yanı sıra

Ülkelerin kendi sosyo-ekonomik politikalarına ve refah rejimlerine göre aile politikalarını Şekillendirdiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLEYE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE ÖRNEK ÜYE ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde bir taraftan, Türkiye'de ailelere yönelik düzenlemeler incelenirken, diğer taraftan ele alınan örnek üye ülkelerle de karşılaştırma yapılacaktır. Sahip olduğu refah rejimi açısından birçok araştırmacı tarafından Güney Avrupa refah rejimi modeliyle benzerlik gösterdiği için bu gruba dâhil edilen Türkiye (Buğra ve Keyder, 2006), aile modeli açısından Mary Daly'nin tipolojisine göre geleneksel aileye destekleyen modele dâhil edilebilir. Nitekim bundan önceki bölümde İtalya örneğinde görüldüğü üzere, Türkiye aile politikası kapsamı içine giren birçok uygulamada İtalya ile benzerlikler göstermektedir.

3.1. Türkiye'nin Sosyal ve Politik Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan modernleşme hareketleri kadınların bazı haklar elde etmesine sebep olmuştur (Buğra ve Özkan, 2014: 125). Resmi nikâh ve tek eşlilik gibi yenilikleriyle 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesi, 1930 yılında yerel seçimler ve 1934 yılında genel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi gibi adımlarla daha modern ve laik bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Kadınlar daha çok tarımsal alanlarda çalışmakta ve diğer sektörlerde oldukça az sayıda istihdam edilmekteydiler. Bunun önemli sebeplerinden biri, kadınların eğitim seviyesinin oldukça düşük seviyede olmasıydı. Yükseköğretim eğitimi alan kadınların oldukça az sayıda olduğu ve birçok kadının okuma-yazma bilmemesi devletin bu alanda bazı destekleyici önlemler almasına sebep olmuştur. Dönemin milliyetçi düşüncelerinin de etkisiyle yeni bir ulus meydana getirme amaçlarını gerçekleştirmek için eğitimin yanı sıra sağlık sektöründe de bazı düzenlemelere gidildiği görülmektedir (Özbek, 2002: 21). 1930 yılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kadın işçilerin çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemelerin yapıldığı ilk kanunlardan biridir. Bunun ardından 1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu da kısıtlı sayıda bir kesimi kapsamasına rağmen sosyal politika açısından bir gelişme olarak görülmektedir. Ancak toplumda sağlanmaya çalışan modernleşme

hareketlerine rağmen, kadınların geleneksel olarak aile içi ve annelik rollerine uygun davranması beklendiği ve oluşturulmaya çalışılan ideal kadının daha çok modern ve eğitilmiş bir anne olduğu dikkat çekmektedir (Buğra ve Özkan, 2014: 129).

Cumhuriyet'in ilk yılları diğer bir yandan pronatalist (doğum yanlısı) politikaların etkin olduğu bir dönem olmaktadır. İtalya'da Mussolini döneminde yürütülen doğurganlığın artırılmasına yönelik politikaların Türkiye'de de etkili olduğu belirten Elif Yüksel Oktay'a göre, ölümlerin en aza indirilmesi, doğumların ise en fazla sayıya çekilmesi politikasının Türkiye'de de görüldüğünü belirtmektedir (Oktay, 2014: 37). Bu amaca ulaşmak için bazı uygulamaların getirildiğini görmekteyiz. Bunlardan ilki yol vergisidir. 1929 yılında 18-60 yaş aralığındaki erkeklere yol vergisi şartı konmuş ve bu vergiden muaf tutulacak grubun içinde 6 çocuğa sahip olanlar da eklenerek kişilerin evlenmesi ve çocuk sahip olması desteklenmeye çalışılmıştır (Özdemir, 2013: 218). 1930 yılında yayınlanan Umumi Hıfzıssıhha Kanununda da bu alanda birçok düzenleme bulunmaktadır. Madde 156'da 6 ve üzeri çocuğa sahip olan kadınlara madalya verileceği ya da istek üzerine madalya yerine nakit yardımı yapılacağı belirtilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1930). Madde 152'de gebeliği önleyici ya da çocuk düşürmeyi sağlayan herhangi bir aletin satışının yasak olduğu ancak belirli izinler çerçevesinde reçete ile temin edileceği hükmü yer almaktadır. Bu durum da doğurganlığın artırılması için korunma yöntemlerinin yasaklandığını göstermektedir. Ana ve çocuk sağlığının korunmasına ve ölümlerin azaltılmasına yönelik önlemlerin de yer aldığı bu kanunda çocuğu olan kadının doğumdan önce ve doğumdan sonra üçer hafta toplamda altı hafta boyunca çalıştırılmasının yasak olduğu vurgulanmakta ve doğum sonrasındaki ilk altı ay boyunca anneye emzirme izni olarak günde yarım saatlik iki adet çalışma arası verileceği belirtilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1930). 1938 yılında evlilik kurumunun daha da yaygınlaşması için erkekler için yasal evlilik yaşı 18'den 17'ye kadınlar için ise 17'den 15'e indirilmiştir (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, 1999: 39). Bunların yanında kamu çalışanlarına çocuk yardım ödeneği verilmesi, çok çocuklu ailelere toprak verilmesinde sağlanan öncelikler, çocuk sayısına göre gelir vergisinden muafiyet sağlanması gibi düzenlemeler bu dönemin diğer örneklerindedir (Oktay, 2014: 39). 1949 yılında, oldukça tartışılan bekârlara uygulanacak bekârlık vergisi sayesinde evliliğin ve çocuk sahibi olmanın teşvik

edileceği düşünülerek bekârlık zammı adıyla yasallaştırılmıştır (Semiz, 2010: 424). Toplumda daha fazla çocuk yapılması için bu teşvikler yapılırken diğer yandan hamileliğin istek üzerine bitirilmesi de yasaklanmıştır. 1926 yılında T.C. Ceza Kanunu’da yapılan düzenlemede, “çocuk düşürme ya da düşürtmenin” suç olduğu belirtilirken 1936 yılında yapılan yeni düzenlemeyle bu maddenin “ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek” başlığı altında yer alarak daha da ağır bir ceza halinde ele alındığı görülmektedir (Doğan, 2011: 39). Yine bu dönemde Balkanlar’dan gelen göçlerin nüfusun artışı konusunda etkisi olduğu açıktır. Hükümet tarafından göçmenlerin ülkeye yerleşmesi için toprak dağıtımı gibi kolaylaştırıcı politikalar sağlanmakta olduğu ve göçlerin teşvik edildiği görülmektedir (Doğan, 2011: 40).

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından sosyal güvenlik alanında bazı değişiklikler olmuştur. Kadınlar bu dönemde geniş anlamda tarımsal işlerde çalışmaya devam ederken, tekstil ve gıda sektörleri gibi görece daha hafif işlerde istihdam edilmeye başlamıştır. (Buğra ve Özkan, 2014: 133-134). 1945 yılında Analık Sigortası, 1946 yılında İşçi Sigortaları’nın yürürlüğe girmesinin ardından 1949 yılında Emekli Sandığı kurulmuştur (Buğra, 2008: 160-161). Böylece sosyal yardımlar Türkiye’de çalışanların ödediği primler üzerinden gelişmeye başlamış ve evin reisinin çalıştığı ve yakınlarının onun sayesinde sosyal yardımlardan faydalandığı bir düzen kurulmuş ve bu yapı uzun bir süre devam etmiştir. Bunun yanı sıra ailelere yönelik yardımların bulunmaması da başka bir önemli noktadır. Bu durum da Türkiye’nin aile merkezli refah yapısına işaret etmektedir. Savaş sonrası ülkenin nüfus bağlamında toparlanmasını sağlamış olmakla birlikte doğum yanlısı politikalar, 1960’lı yıllara gelindiğinde boş tarımsal arazilerin mevcut olmamasıyla kentlere göçün başlaması, plansız kentleşme, işsizlik, ekonomik gelişmenin yavaşlaması gibi sonuçlara yol açtığı düşünülmeye başlanmıştır. Ayrıca kürtajın yasal anlamda yapılmamasına rağmen, kişilerin yasal olmayan yollara başvurarak sağlıksız ortamlarda bu işlemi gerçekleştirme çabaları sonucu anne ölümlerinin artması da ulusal nüfus politikasında bazı değişikliklerin gerekli olduğu ve pronatalist düşüncelerin yerini yavaş yavaş yerini anti-natalist düşüncelere bırakmaya başladığı görülmektedir. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla nüfus artış oranının kontrol edilmesi gerekliliği tartışılarak 1965 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanun

yayınlanmıştır. Bu kanuna göre aile planlama yöntemleri serbest bırakılarak bu alanda verilecek eğitimlerle kişilerin bilinçlendirilmesi hedeflenmektedir. Kürtaj ise sağlık açısından tehlikeli bir durum olduğunda mümkün kılınmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1965a). 1963 yılında yayınlanan ilk kalkınma planıyla birlikte aile planlanması, anne ve çocuk sağlığı, kontrollü nüfus artışı gibi konular kalkınma planlarında yer almaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye’de yürütülen nüfus politikalarının ailelere yönelik düzenlemelerdeki etkilerine işaret etmekte ve dönemin sahip olduğu sosyo-politik durumun da bu politikaları şekillendirdiğini göstermektedir.

1980’li yıllardan itibaren ise 1950’lilerden beri var olan ithal ikameci, görece daha kapalı ve korumacı ekonomi politikaları yerini ihracata dayalı ve uluslararası rekabete açık neo- liberal politikalara bırakmıştır. İş piyasasında meydana gelen değişiklikler, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve daha az ücretlere çalıştırılma gibi durumlar piyasada var olan görece daha güvenceli durumun değişmesine ve kadınların aile gelirinde meydana gelen azalmayı telafi etmek amacıyla sanayi ve hizmet sektöründe daha fazla istihdam edilmelerine yol açmıştır (Buğra, 2014: 12). Ancak kadınların kayıt-dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edildiği ise başka bir gerçektir. Ayrıca 1980 yılında Türkiye’de meydana gelen askeri darbe hem siyasi anlamda hemde toplumsal anlamda bazı değişikliklerin oluşmasını tetiklemiştir. Bu değişimler aileyi de etkilemiştir. Darbe öncesinde var olan istikrarsızlık, sağ-sol çatışmaları yüzünden ortaya çıkan durumun tekrar oluşmaması için gençlerin daha apolitik ve manevi değerler sahibi olmaları istenmiş ve bu durum da İslamcılık ve geleneksel düşünme biçiminin yükselmesine ve ailelerin bu görevi gerçekleştirmeleri için işlev görmelerinin devlet tarafından desteklenmesine sebep olmuştur (Ertürk, 2016: 190). Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan ‘modern aile’ imgesinin yerini ‘milli aile’ye bırakmaya başladığı ve kadınların önem kazanan neo-liberal politikalarının etkisiyle hem çalışan hem de bakıcı rolleriyle toplumda yer almalarının tercih edildiği de başka bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertürk, 2016: 196).

Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik kurumsallaşma aşamaları, kadın hareketlerinin 1980’lerden itibaren yükselişe geçmesi, CEDAW sözleşmesinin kabulü ve ardından Türkiye’nin Helsinki zirvesinde(1999) AB aday

ülke statüsüne gelmesi ile hız kazanmıştır. Kadın hakları açısından önemli bir adım 1983 yılında 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun'la kürtajın yasallaşmasıyla olmuştur. Halen yürürlükte olan bu kanunun 5.maddesinde belirtildiği üzere anne sağlığını tehdit eden bir durum olmadığında 10 haftaya kadar gebeliğin sonlandırılması yasal olarak mümkün kılınmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1983a: 5796). Gebe olan kişi reşit değil ise vasisinin rızası ve küçüklerde de velisinin izni gerekmektedir. Bunun yanında gebe evli ise eşinin de rıza gerekmektedir.

Birçok ülke tarafından onaylanan ve bu alanda öncü sözleşmelerden biri olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşme toplumsal cinsiyet eşitliği açısından imzalayan devletlere bazı yükümlülükler getirmekte ve alınacak tedbirlerin altını çizmektedir. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamasına rağmen, bazı maddelere çekince koymuştur(15/2, 15/4, 16/1 c, d, f, g ve 29/1). Nitekim 1998 yılında komisyon tarafından yayınlanan ilk ilerleme raporunda Türkiye'nin CEDAW sözleşmesini imzalamasına rağmen iç hukukta gerekli düzenlemeleri yapmadığı vurgulanmıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 1998: 14). Türkiye 1999 yılında 15. ve 16. maddelere koyduğu çekinceleri kaldırmış, ardından 2002 yılı yeni Medeni Kanunu'un kabulü ile evlilik ve aile ile ilgili maddelerde de düzenlemeye gitmiştir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014). CEDAW sözleşmesinin imzalanmasının ardından 1990 yılında Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM) "kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi" için politikalar üreten bir kurum olma amacıyla kuruldu (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014). Kurum ilk önce Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na daha sonra Başbakanlığa bağlandı ve daha sonra ismi Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) olarak değiştirildi.

Türkiye'nin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik imzaladığı uluslararası sözleşmelerin yanı sıra, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde AB müktesebatının uygulanmasına yönelik çalışmalarda kadınlar için bazı düzenlemeler de yapılmıştır. 1999 yılında Helsinki zirvesinde aday ülke olarak duyurulan Türkiye hakkında 1 yıl öncesinden itibaren başlayarak her yıl düzenli olarak üyelik süreci hakkında ilerleme raporları Komisyon tarafından yayınlanmaktadır. İlerleme raporlarında Türkiye'de

kadınların statüsü değerlendirilmekte ve tavsiye kararları bulunmaktadır. Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin politikalara yerleştirilme çalışmalarının değerlendirilmesi konusunda bu raporlara başvurulacaktır. Bunun yanında AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve Konsey tarafından onaylanan ve üye olma yolundaki ülkeler için bir yol haritası niteliğinde hazırlanmakta olan Katılım Ortaklık Belgeleri (KOB) de bulunmaktadır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017). Ülkelerin sosyal, politik ve ekonomik açılardan geliştirilmesi gereken mevcut durumlarının tespit edildiği bu belgelere karşılık olarak aday ülkeler, Ulusal Programlar yayınlamaya üyeliğin gerçekleştirilmesi için talep edilen fasıllarda belirtilen hükümlerin ne derece yürürlüğe geçirildiğini gösterirler.

2001 yılında Türkiye için yayınlanan KOB’a göre, İstihdam ve Sosyal İşler Başlığı altında, kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması ve kadın-erkek için eşit muamelenin iş hukuku, iş sağlığı ve güvenliği alanlarında sağlanarak AB müktesebatının üstlenilmesi gerektiği vurgulanmıştır (AB Konseyi, 2001). Türkiye ise hazırlamış olduğu ulusal programla KOB’da belirtilen hükümler hakkında uygulama planları yayınlamıştır. Bu planın Sosyal Politikalar ve İstihdam bölümünün altında bulunan kadın-erkek arasında eşit muamele başlığında Türkiye’nin yapması gereken değişiklikler ise şöyle belirtilmiştir: Ebeveyn izninin yasallaşması için ‘Doğum İzinlerinin Yeniden Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı’ ile babaların da doğum sonrası verilen ücretsiz izinden yararlanması hedeflenmektedir. Ayrıca Medeni Kanun’da bulunan aile reisi ifadesinin kaldırılacağı ifade edilmiş ve cinsiyet kaynaklı ayrımcılığın ispat yükümlülüğünün işverene ait olması ile ilgili yasal düzenleme yapılacağı belirtilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2001: 288).

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi incelendiğinde ise Sosyal Politikalar ve İstihdam başlığı altında kadın ve erkek arasında eşit muamelenin sağlanması için AB müktesebatının iç hukuka aktararak uygulamaya geçilmesi ve teftiş kurumlarının güçlendirilerek denetim sağlanması gerektiğine yönelik kararın yer aldığı görülmektedir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2009: 19). Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Program’da değişiklik yapılacak mevzuat belirlenmiş ve değişikliklerin yürürlüğe gireceği tarihler tahmini olarak verilmiştir. Kadın ve erkek için eşit muamele ilkesinin uygulanmasına yönelik yönergeye (2002/73/EC) uygun

şekilde yenilenen İş Kanunu'nun ardından yayınlanacak yönetmeliklerle Konseyin 75/117/EEC (eşit ücret), 76/207/EEC (işe alınma, çalışma şartları) ve 97/80/EC(cinsiyete dayalı ayrımcılığı ispat yükümlülüğü) numaralı yönergelerinin de yürürlüğe geçirileceği taahhüt edilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2009: 489). Bunlara ek olarak 92/85/EEC(hamile ve yeni doğum yapmış kadın çalışanlar) sayılı yönergeye uygun olarak İş Kanunu'nun 88. maddesine dayanarak gebe veya emziren kadınların çalışma şartlarıyla ilgili yönetmelik yayınlanacağı belirtilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2009: 489).

2008 Katılım Ortaklığı Belgesi'ne bakıldığında ise Ekonomik ve Sosyal Haklar başlığı altında bulunan kadın haklarında namus suçları da dâhil olmak üzere kadınlara karşı işlenen suçlar ve şiddet eylemlerine karşı tedbirlerin alınması ve yerleşim yerlerinde şiddete uğrayan kadınlar için sığınma evleri oluşturulması gereği vurgulanmıştır (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2007: 7-8). Cinsiyet eşitliği konuları hakkında oluşturulması gereken farkındalığın özellikle erkeklerde geliştirilmesi üzerinde durulmuş ve kadın örgütlerinin desteklenerek kadınların sosyal hayatta daha eşit şartlar elde etmesi için teşviklerin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2007: 8). Kadın-erkek eşitliği konusunun sadece kadın sorunu olduğu düşünülen Türkiye'de erkeklere de bu konuda sorumluluk yüklenmesi gerekliliğinin vurgulanması önemli bir tespittir. Bu başlığın yanında ekonomik kriterler bölümünde kadınların eğitim ve sağlık alanında daha iyi şartlara sahip olmalarının desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2007: 16). Türkiye'nin yayınladığı 2008 Ulusal Programda Sosyal Politika ve İstihdam başlığı altında, analık izni ardından verilen ücretsiz iznin 2009 yılı itibariyle anne ve baba tarafından kullanılmasının mümkün olacağı hedeflenmektedir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 212). Kadın haklarına yönelik eylemlerde ise kadına şiddet konusunun sebep ve sonuçlarının belirlenmesi için faaliyetlerde bulunacağı ve belediyeler tarafından kadın sığınma evlerinin kurulması için çalışmalara devam edileceği belirtilmektedir. Kadınların iş hayatına katılımlarının daha çok desteklenmesi için mikro kredi gibi uygulamaların da yaygınlaştırılacağı vurgulanmaktadır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 10). Ekonomik Kriterler bölümünde ise aktif işgücü programlarının destekleneceği, kayıt-dışı çalışmayı azaltıcı önlemler alınacağı, genç işsizlere ve kadınlara mesleki eğitim,

bilgi ve yönlendirme sağlanarak daha fazla istihdam edilmelerinin mümkün olacağı belirtilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 19). Türkiye'nin Ulusal Program'larda vaat ettiği halde ebeveyn izninin hala yürürlükte olmadığı bir gerçektir. Ancak bunun yanında hayata geçirilen değişiklikler de bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Anayasa Değişikliği

2001 yılında Anayasanın 41. maddesinde değişiklik yapılarak “aile Türk toplumunun temelidir” ifadesine “eşler arasında eşitliğe dayanır” ifadesi eklenmiştir. Ayrıca 2004 yılında Anayasanın 10. maddesinde değişikliğe gidilerek, bu maddeye “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” cümleleri ilave edilmiştir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 18). Eşitlik ibaresinin Anayasada Türk toplumunun en önemli yapılarından biri olarak kabul edilen aile kurumuna eklenmesi olumlu bir gelişmedir.

Türk Medeni Kanunu

2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'nda yapılan bazı değişikliklerle eski kanuna göre kadın-erkek eşitliğinin daha fazla göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Bu değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Eski Medeni Kanun'da yer alan “aile reisi kocadır” ifadesi yeni kanunda kaldırılmış ve yerine madde 188'de belirtildiği üzere eşlerden her birinin evlilik birliğini temsil etme görevi olduğu vurgulanmıştır. Yine eski kanunda yer alan iş ve meslek konusunda diğer eşten izin alma ifadesi yeni kanunda 192. maddede düzenlenerek kaldırılmış olduğu görülmektedir. 2002 düzenlemesinden önce bu madde 1992 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından da iptal edilmişti.
- Bunun yanında mal paylaşımı ile ilgili yapılan değişiklikle çiftlerin evlilik sırasında edindiği mallar eşit şekilde ikiye bölünmekte ve miras ya da bağış yoluyla edinilen mallar kişisel mallar olarak sayıldığından birlikte edinilmiş mallar olarak kabul edilmemektedir (madde 250).

- Madde 187’de belirtildiği üzere ve 1997 yılında da Anayasa Mahkemesince alınmış karara göre evlenen kadın eşinin soyadıyla birlikte kendi soyadını kullanma hakkı elde etmiştir.
- Madde 186’da çiftlerin oturacağı evin birlikte seçileceği ve evlilik birliğinin eşlerin beraberce yöneteceği vurgulanmıştır.
- Madde 489’da evlilik dışı çocukların da baba tarafından miras hakkı elde edeceği karara bağlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2001).

Görüldüğü üzere, yeni düzenlemeler Türkiye’de kadınlar açısından birçok önemli gelişmeye sahiptir. 2002 AB İlerleme Raporunda belirtildiği gibi, son düzenlemeler kadın haklarının gelişimi açısından önemli bir aşamadır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2002: 81).

İş Kanunu

AB’ye uyum çerçevesinde düzenleneceği belirtilen yeni İş Kanunu 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanununun 5. ve 18. maddelerinde belirtildiği üzere, herhangi birine cinsiyet, hamilelik, aile yükümlülüğü, medeni hal, doğum gibi sebeplerle iş sözleşmesinde ya da iş tanımında doğrudan ya da dolaylı şekilde ayrımcılık yapılmayacağı vurgulanmış ve bu sebeplere dayanarak işveren tarafından sözleşmenin feshedilemeyeceği vurgulanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2003).

Türk Ceza Kanunu(TCK)

TCK’de bulunan bazı ifadelerin kadın-erkek eşitliği açısından sakıncalı olduğu kararına varılarak, 1998 yılında Türk Ceza Kanununun 440. maddesinde belirtilen evli kadının zina yapması durumunda altı aydan üç seneye kadar hapis cezası verilir maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ihlali olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir.

2004 yılında kabul edilen TCK’de başka değişiklikler de bulunmaktadır. Bu değişiklikler kabul edilmeden önce 30 kadın örgütünün katıldığı TCK Kadın Platformu 2 boyunca yürüttüğü çalışmalarla ve bunun yanında başlatılan ‘Kadın Bakış Açısından TCK’ kampanyasının da etkisiyle kadınların lehinde 30 değişiklik yürürlüğe girmiştir (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, 2017) Yapılan

değişikliklerle kadınlara karşı yapılan suçlar örneğin, evlilik içinde tecavüz, iş yerinde cinsel taciz, töre ya da namus cinayetleri gibi suçlar insanlığa karşı işlenen suçlar olarak yer almış ve verilen cezalarda ağırlaştırılmaya gidilmiştir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 19).

Ancak AB İlerleme Raporları incelendiğinde, şiddete uğrayan kadınların adli yollara başvurmaları için sağlanan yardımın yeterli olmadığı ve yargıya başvuran kadın sayısının oldukça düşük olduğu belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016: 74). Yapılan değişikliklere rağmen “rıza dayalı olma”, “haksız tahrik” ve “yaşından büyük gösterme” gibi sebeplerle kadınlara karşı işlenen cinsiyete dayalı suçlardan hüküm giyecek kişilere ceza indirimini uygulanmakta ve bu durum kadınların mağdur olmasına yol açmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2016: 75).

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun

1998 yılında yürürlüğe giren bu kanun özellikle şiddete uğrayan ya da şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların aile içinde meydana gelen şiddete karşı korumaya yöneliktir. Bu kanun 2012 yılında 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun olarak tekrar düzenlenmiştir ve 4320 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2012). Bu düzenleme sayesinde şiddeti izleme ve önleme merkezlerinin kurulması hükme bağlanmıştır.

Bunların yanında kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele etmek için 2007-2010 yıllarını kapsayan Ulusal Plan yayınlanmış ve kadına yapılan şiddetin Türkiye’deki boyutları tartışılmış ve yaygınlığı kabul edilmiştir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 10). Bu durumla mücadele için yasal dayanaklar, kadın sığınma evleri ve danışma merkezleri, destek veren STK’ler, görevli personelin şiddet hakkında hizmet-içi eğitimleri gibi uygulanan uygulamalar ve öneriler getirilmiştir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 49-52). Türkiye’de sosyal bir sorun olmaya devam eden töre ve namus cinayetleri ile ilgili “Çocuk ve Kadına Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus

Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler” konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi de bulunmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi

“Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme” olarak da adlandırılan İstanbul Sözleşmesi, 11 Mayıs 2011 tarihinde Türkiye’nin Avrupa Konseyi başkanlığı döneminde imzalanmıştır. Uluslararası hukukta kadına şiddet konusunda yaptırım olan sözleşmelerin ilki olması yüzünden önemli bir yere sahiptir. Bu sözleşmede toplumda var olan kadınlara karşı eşitsiz durumların kadına karşı şiddetin sebeplerinden biri olarak görüldüğünü ve şiddetin önlenmesi için toplumda var olan geleneksel rolleri değiştirmeyi hedeflemektedir. Kadına şiddet bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmekte ve özellikle aile içi şiddete karşı STK’lar ve devlet kurumlarının da faaliyetler yürütmesini gerektirmektedir. Sözleşme de dikkat çekilen konuların noktalara bakıldığında, kadınların zorla evlendirilmesi, tecavüz, taciz, kürtaja zorlama ve aile içi şiddetin önlenmesi görülmekte, şiddete yönelik önleme, koruma, kovuşturma ve politikalar başlıklarıyla da 4 temel ilke üzerinde sözleşmenin oluşturulduğu görülmektedir (Council of Europe, 2011: 3-4).

Ancak yayınlanan eylem planları, yürütülen projeler, farkındalık yaratılması için verilen eğitimlere rağmen Türkiye’deki kadına yönelik şiddet göstergeleri oldukça yüksektir. Türkiye Aile İçi Şiddet Araştırması(2015)’e göre, Türkiye genelinde hayatının herhangi bir döneminde eşinden ya da birlikte olduğu erkekten fiziksel ve/veya cinsel şiddet gören kadınlarının oranının %37,5 olduğu belirtilmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 84). Aile içi şiddet daha da ilerleyerek kadın cinayetlerine kadar gidebilmekte ve Türkiye’de 2016 yılında 397 kadın cinayetinin işlendiği görülmektedir (Umut Vakfı, 2017). Verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere yapılan düzenlemeler kadınların şiddete maruz kalmasını engellemede yetersiz kalmaktadır.

Kalkınma Planları

1963 yılından itibaren yaklaşık 5 yılda bir yayınlanan planlı, hızlı ve dengeli büyümenin sağlanmasına yönelik hazırlanan bu ulusal eylem planlarında kadın haklarının gelişimi hakkında hedefler ve ailelere yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. 1990'lerden itibaren daha fazla önem kazanan kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve aile-iş dengesinin kurulmasına yönelik politikaların kalkınma planlarında yer alması ve bu planlarda belirlenen hedeflerin ülkeyi tümünden ilgilendirmesi sebebiyle altıncı beş yıllık kalkınma planından itibaren bu belgeler ele alınacaktır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Birinci Bölüm'de Altıncı Beş Yıllık Planın Temel Amaç ve Hedef kısmı 29. maddede:

“Türk toplumunun temel taşı olan ailenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda desteklenmesine ve güçlendirilmesine, kadının ve çocuğun korunmasına ve eğitilmesine önem verilecektir”.

Bu madde incelendiğinde Türk toplumunda aileye verilen önemin oldukça yüksek olduğu ve kadın ve çocukların dezavantajlı grup olarak ele alındığı ve bu grup için eğitim verilmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Planın diğer bölümlerine bakıldığında ‘Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar’ bölümünün altında Kadın-Aile-Çocuk bölümü bulunmaktadır. Belirtilen ilke ve politikalar bu grup için genel olarak belirlenmiş ve kadınların yine eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve tarım dışı işlerde istihdam edilmelerinin artırılması için gerekli önlemlerin alınacağı vurgulanmıştır. Aile kurumunun güçlendirilmesi, aile fertleri arasındaki bağlılığın ve dayanışmanın özendirici olması için politikalar geliştirileceği belirtilmektedir (DPT, 1989: 287). Planda kadın-erkek eşitliğine vurgunun az olduğu ve aile kurumuna verilen değerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000): Planın birinci bölümünde kadın hakları açısından önemli sayılabilecek bir madde bulunmaktadır: “Kadın haklarının önemi ve kadınların eğitiminin kalkınmanın önemli bir itici gücünü oluşturduğu giderek daha iyi anlaşılmaktadır.”(DPT, 1995: 4)

Bu ifade önceki kalkınma planlarına göre kadın-erkek eşitliği hakkında farkındalığın artması açısından olumlu bir adım olarak yorumlanabilmekte ancak kadınlara yönelik geliştirilmesi planlanan politikaların Nüfus ve Aile Planlaması

Bölümü'nde olması düşündürücü bir durumdur. Bu bölümde kadınların toplumda daha eşit bir şekilde yer almaları için eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve çalışma hayatı gibi alanlarda önlemler alınarak kadın-erkek eşitliğini engelleyen etmenlerin kaldırılarak toplumsal refahın artırılması amaçlanmakta olduğu belirtilmektedir (DPT, 1995: 38). Yine aynı bölümde bu defa ayrı bir başlıkta bulunan aile kısmında ailenin korunması amacıyla yürütülen çalışmalarda kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi için çaba harcanacağı belirtilmektedir (DPT, 1995: 38).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): 2000 yılında yayınlanan bu planda kadın, aile ve çocuk bölümü Sosyal ve Ekonomik Sektörlerle ilgili Gelişme Hedef ve Politikalar başlığının altında bulunmaktadır. Kadın bölümünde kadınların mevcut eğitim ve istihdam oranları verilmiş ve kadınların eğitim seviyesinin artırılması ve istihdamda daha çok yer almaları için fırsat eşitliğinin sağlanması ve mesleki kursların açılarak istihdam alanlarının genişletilmesi girişimciliğin desteklenmesi gibi ilkelerin altını çizilmiştir (DPT, 2000: 94). Kadın bölümünün ayrı bir şekilde ele alınması olumlu bir adımdır. Aile kısmında ise aile kurumunun toplumsal değerlerin korunması için destekleneceği, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyaçlarının karşılanması için yardımlar sağlanırken ve çocuk, yaşlı ve engelli bakımı için ailelere eğitimler verileceği ve yoksul ailelere ekonomik anlamda da destek sağlanacağı belirtilmektedir (DPT, 2000: 94). Bu madde ailelere yönelik düzenlemelerin ve bakım hizmetlerinin hükümet tarafından gelişim planlarına alındığını ve ileriki yıllarda bu alanda düzenlemelerin yapılacağını habercisi olmaktadır.

Dokuzuncu Yedi Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013): “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonuna sahip bu planın 2007 yılından itibaren başlaması planlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2006a: 3). Kadınlara yönelik hedefler ise birkaç bölümde bulunmaktadır. Bunlardan ilki Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele başlığıdır. Bu başlığın altında kadınların okur-yazarlık oranlarının yükselmesine rağmen erkek okur-yazarlığına kıyasla hala geride olduğu, kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların kente göç ettiklerinde iş bulamadıkları ve bu sebeple de istihdam piyasasında yer alamadıkları ve kadın

yoksulluğunun arttığı vurgulanmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006a: 43). Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımında AB ortalamasına kıyasla oldukça düşük olduğu da belirtilmiştir. Bu sosyal sorunları çözebilmek için de yoksulluğun ve kayıt-dışı çalışmanın azaltılması için önlemler alınacağı, kadınların sosyal ve hayata katılmaları için mesleki eğitim gibi uygulamalarla destekleneceği ve dışlanma riskinin azaltılacağı belirtilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2006a: 88). Aktif İşgücü Politikalarının Geliştirilmesi başlığında ise kadınlar dezavantajlı grupta yer alarak bu grup için istihdam olanaklarının geliştirilmesi için yapılacak düzenlemelerde bakım hizmetlerine ulaşılabilirliğin geliştirilmesi ve bu alanda İŞKUR tarafından yürütülen istihdam projesi ve bu projeye eğitim alan ve istihdam edilen kişi sayıları verilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2006a: 39).

Bu kalkınma planı Türkiye’de yıllardır süregelen kayıt-dışı çalışma ve kadın yoksulluğu problemlerinin vurgulanması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca kadınlarla ilgili politikaların ve alınacak önlemlerin aile kurumu ile ilişkilendirilmeyerek ayrı başlıklarda ele alınışı da olumlu bir gelişmedir. Bu durum da toplumsal cinsiyet anaakımlaştırma çalışmalarının (gender mainstreaming) yükselişte olduğunun göstermektedir. Ancak Toksöz bir noktaya dikkat çekmektedir. Aktif işgücü Politikalarının Geliştirilmesinde belirtilen cümleye göre kadınlar, engelliler, gençler, işsizler gibi kişilerin dezavantajlı gruba dâhil edilmesi ve belirtilen gruptaki kişilerin örneğin engellilerin yarısının da kadın olduğu ve kadınların maddede belirtildiği gibi ayrı bir grup olarak değerlendirilmesi, kadınların ‘‘azınlık’’ grubu gibi algılanmasına yol açabilmektedir (Toksöz, 2007: 54).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Planın giriş kısmında program hedeflerinin 2023 yılı için belirlenen amaçlarla eşgüdümlü, ülkenin refahını yükseltme ve ekonomik büyümenin sağlanmasına hizmet ettiği belirtilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 1). Kadın ve Aile başlığı Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum bölümünün altında bulunmaktadır. Ailelere yönelik yapılan durum analizinde, bir önceki kalkınma planıyla birlikte sosyal hizmetlerde aile temelli bir yaklaşıma geçildiği ve özellikle yoksul aileler için yapılan yardımların genişletildiği vurgulanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40). Son yıllarda boşanmaların yükselişte olmasıyla sayıca artan tek ebeveynli aileler ve geniş aile yapılarının yerini çekirdek aile yapısına bırakması gibi bazı sosyal değişimlerin var olduğu

belirlenmektedir. Bu sosyal risklere karşı hükümet aile yardımlarının genişletilmesini, evlilik öncesi eğitim verilmesini, tek ebeveynli aileler için izleme ve danışma hizmetlerinin kurulmasını, internet ve sosyal medyanın aileler üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeye yönelik politikaların yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 41). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanacağı, kadına karşı şiddetin durdurulacağı ve kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda daha güçlü olmalarının destekleneceği belirtilmektedir. Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması için güvenceli esneklik, çocuk bakım hizmetleri, ebeveyn izni gibi uygulamaların da hayata geçirileceği vurgulanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 41). Bu kalkınma planı iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması ve toplumsal cinsiyet ile ilgili maddeler bulunması açısından dikkat çekicidir. Güvenceli esneklik, ebeveyn izni ifadelerinin 2012 yılında yürürlüğe giren Ulusal İstihdam Stratejisi'nde belirlenen hedeflere ulaşmak için getirilen düzenlemelerin etkisiyle düzenlendiği düşünülebilir. Planda aile kurumuna verilen önem ve ailelere yönelik düzenlemelerde aile temel alınarak politikaların şekillendirilmesi hükümetin gündeminde olduğu açıktır.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından 2008-2013 yıllarını kapsayan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı adında ilk kez bir strateji belgesi yayınlanmıştır. Bu eylem planıyla birlikte 2009 yılında Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Komisyon hem Türkiye'de hem de uluslararası platformlarda kadın-erkek eşitliği ile ilgili gelişmeleri incelemek, kanun tekliflerini ve kişilerden gelen şikâyet ve dilekçeleri inceleyerek ilgili birimlere iletmek ve toplumsal cinsiyet hakkında bilgilendirme ve farkındalık sağlanmasını sağlamakla görevlendirilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2009). Bu gelişme kadın-erkek eşitliğinin tüm alanlarda yaygınlaştırılması için önemli bir adımdır. Ulusal Eylem Planında Eğitim, Ekonomi, Yoksulluk, Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları, Sağlık, Medya, Çevre, İnsan hakları ve Şiddet olmak üzere belirlenen uygulama alanlarında kadınların mevcut durumuyla ilgili istatistikler verilmekte ve olumsuz koşulların değiştirilmesine yönelik ilgili alanlarla belirlenen bakanlıklarının yapacağı programlar gösterilmektedir. Planın son kısmında izleme ve değerlendirme raporlarının hazırlanacağı ve oluşturulan çalışma grupları tarafından 6 ayda bir ilgili tarafların

raporlarının sunulacağı belirtilmektedir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 69-70). Bu planının devamı niteliğinde olması beklenen ve 2014-2018 yıllarını kapsayan eylem planının KSGM tarafından hazırlandığı belirtilmiş ancak bununla ilgili herhangi bir yayına ulaşılammıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği adına yapılan düzenlemelerin yanı sıra aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması politikalarının son yıllarda Türkiye’de önem verilen politika alanlarından biri olmaya başladığı açıktır. Ancak bu politikaların eşitlik sağlamadan ziyade çalışan kadınların çocuk sahibi olmalarını engelleyen etmenlerin azaltılması ve nüfus artışının yavaşlamasını engelleme amaçlarına sahip olduğu görülmektedir. Nitekim 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de yükselişte olan neoliberal politikaların ve muhafazakâr görüşlerin etkisiyle aile kurumunun korunması ve neslin devamının sağlanması için kadın bedeni üzerinden politikaların şekillendiği görülmektedir. 2008 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yapmış olduğu konuşmada “En az 3 çocuk doğurun.”(Çetik, Gültekin, Kuşdemir, 2008) cümlesi ve kürtaj hakkının sınırlandırılması için yapılan tartışmalar pronatalist politikaların tekrar gündeme gelip gelmediği sorusunu ortaya atmıştır. Türkiye’nin doğum artış hızı 2,1 oranında ve bu oran nüfusun kendini yenileme seviyesinin biraz üstündedir. 2050 yılı için Türkiye nüfusu hakkında birkaç öngörü bulunmaktadır. Avrupa’da meydana gelen demografik değişimlerin Türkiye’de de gerçekleşeceği ve nüfus artış hızının düşeceği bu yüzden de nüfus içerisindeki genç nüfusun azalacağı ve yaşlı nüfusun artacağı bir diğer deyişle “ nüfusun yaşlanacağı” tahmin edilmektedir. Doğurganlık hızının oranı sabit kalsa dahi genç nüfus oranı genel nüfus içerisinde %20 civarına, nüfus artış hızı düştüğünde ise bu oranın %11’e kadar düşeceği tahmin edilmektedir (Eryurt, Beşe Canpolat, Koç, 2013: 140). Bahsedilen durumdan kaçınmak için de son yıllarda Türkiye’de doğurganlığın artışını teşvik edici uygulamaların yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Bunun en önemli örneği ise Onuncu Kalkınma Planı çerçevesinde yayınlanan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programıdır. 2015 yılında yayınlanan bu eylem planında aile kurumunun toplum için öneminden bahsedilmiş ve son yıllarda meydana gelen sosyal değişimlerin aile üzerindeki olumsuz etkileri ve bu duruma karşı ailelerin korunması ve güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 1). Programın 4 ana hedefi bulunmaktadır:

- Aile refahının korunması ve aile kurumunun güçlendirilmesi
- Kuşaklar arası dayanışmanın güçlendirilmesi
- İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması
- Toplam doğurganlık hızının yenilenme oranının üzerine çıkarılması (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 2).

Programda getirilen yeni uygulamalar bu bölümün alt başlıklarında detaylı bir şekilde tartışılacaktır. Ancak bu belgedeki vurgulanan ana konunun doğurganlık oranlarının arttırılması olduğu görülmektedir. Bunu sağlamak için de maddi yardımlar ve kadınlar için yarı zamanlı işlerin arttırılarak hem çalışmaları hem de çocuk bakmaları beklenmekte ve böylece iş ve aile yaşamının uyumlaştırılacağı düşünülmektedir. Toksöz ise AB ülkelerine kıyasla Türkiye'nin önünde acil bir nüfus yaşlanması sorunu olmadığını belirtmekte ve asıl sorunun artmakta olan nüfus için sağlanması gereken eğitim ve istihdam olanakları olduğunu ve işsizliğin daha önemli bir sorun olduğunu altını çizmektedir. (Toksöz, 2015). Nitekim TÜİK İşgücü İstatistikleri incelendiğinde 15-24 yaş arasındaki genç erkeklerin %12,5'inin ve kadınların %31,9'unun herhangi bir eğitim kurumuna devam etmediği ve çalışmadığı görülmektedir (TÜİK, 2017a). Ayrıca, Avrupa ülkelerinde sayıca artışta olan boşanma, tek ebeveynli aileler gibi durumların Türkiye'de de artışa geçmemesi için ailenin desteklenmesi ve yüceltilmesi, diğer bir deyişle geleneksel değerler ve İslamcılık sayesinde aile kurumunun korunması ve devamlılığının sağlanması da gerçekleştirilmesi istenen diğer amaçlardan biri olarak göze çarpmaktadır (Ertürk, 2016: 201).

Aile kurumuna verilen önemin politikalarda yer aldığı bir diğer örneği de 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın değiştirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adını alması olmuştur. Bu durum düzenlemelerin odak noktasının 'kadın' yerine 'aile' olacağı göstermektedir. Bu tezi doğrular biçimde Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013 yılında Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi'ndeki konuşmasında:

“Yola çıkarken biz muhafazakâr demokrat olduğumuzu ilan ettik. Hedefimize aileyi koyduk. Hem parti hem de hükümet olarak aileyi toplumun temel taşı olarak gördük. 10 yıldır aileyi güçlendirmek, korumak için yoğun bir gayret içindeyiz”

(Ferik, 2015) sözlerini sarf etmiş ve hükümet planlarındaki aile konusunun altını çizmiştir.

Hükümetin son dönemde aile politikaları üzerinden ağırlık vermeye başladığı Pronatalist uygulamalar beraberinde kürtaj tartışmalarını da gündeme getirmektedir. 2012 yılında hükümet tarafından kürtaj hakkının sınırlandırılması için bazı düzenlemelere gidildiği duyurulmuş ancak gelen tepkilerle bahsedilen düzenlemeler hayata geçirilmemiştir. Türkiye’de şu an kürtaj 10 haftaya kadar yasaldır ve tecavüz durumunda bu süre 20 haftaya kadar uzatılmaktadır. Yasada herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen, yapılan son birkaç düzenlemeye göre sağlık personeli kürtaj yapmama hakkına sahiptir ve anne-babanın fikrini değiştirmesi için 4 gün düşünme süresi verilmektedir (Hürriyetaile, 2012). Ancak kürtaj olma hakkının uygulamada ne derece ulaşılabilir olduğu tartışmalı bir konudur. Kadir Has Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, bünyesinde kadın doğum bölümü bulunan 431 devlet hastanesinden ‘isteğe bağlı’ kürtaj hizmeti veren hastane oranı %7,8 iken, 58 Araştırma Hastanesinde bu oranın %17.3 olduğu görülmektedir (O’Neil v.d., 2016: 2). Bu tespitler kürtajın yasal olarak mümkün olmasına rağmen fiili anlamda yapılmasının oldukça güç olduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin refah düzeninde Güney Avrupa ülkeleriyle benzerliklerin olduğu birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Nitekim sosyal yardımların niteliği ve gelişimi incelendiğinde bazı ortak noktalar olduğu görülmektedir. Türkiye’de batılı ülkelere nazaran sanayileşme ve kalkınmanın geç başlaması sosyal yardım uygulamalarının da aynı şekilde geç gelişmeye başlamasına sebep olmuştur. Ancak başlatılan yardımların kapsam derecesinin oldukça düşük ve yardımların yetersiz ve parçalı oluşu nedeniyle İskandinavya ülkelerinin aksine bu yardımların sosyal hak olarak verildiğini söylemek oldukça zor görünmektedir (Dedeoğlu, 2009: 44). Bunun yanında Osmanlı döneminden kalan vakıf ve hayırsever kurum kültürünün de etkisiyle sadece belli bir kesime yardımların sağlanması sosyal hak kavramının gelişmesini engelleyen diğer bir neden olarak öne sürünebilir (Buğra, 2008: 152).

Türkiye’de değişen hükümetlere ve aile kurumuna verilen önem hakkındaki söylemlere rağmen, ailelere yönelik yardımların düzenli ve sistematik bir şekilde sağlandığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Kadının ücretsiz emeği

üzerine kurulan, erkeğin ekmeği kazandığı model uzun yıllar boyunca kadınların ev ve bakım işlerini yapmalarını sağlamış ve akraba ilişkileri sayesinde çalışan kadınların çocuk bakımı işini devletin desteği olmadan sağlanması süregelen bir sosyal durumdur. Güney Avrupa ülkelerinde bu durumun da oldukça yaygın olduğu ve bir önceki bölümde belirtildiği üzere İtalya’da 0-3 yaş arası çocuklar için sağlanan bakım hizmetlerinin kısıtlı oluşu ve formel olmayan bakım hizmetlerinin bu açığı kapatmaya çalıştığı belirtilmiştir. Bir diğer benzerlik olan kayıt-dışı istihdam ise Türkiye’de mevcut sorunlardan bir başkasıdır. Kayıt-dışı istihdamı azaltmayı yönelik alınan önlemlere rağmen halen daha günümüzde tamamen önlenememektedir. Kadınların bakım sorumluluklarının ağırlığı ile yarı zamanlı, ödemesi düşük ve güvencesiz işlere yönelmeleri yüzünden bu durum bir kısır döngü şeklinde devam etmektedir. Demografik göstergeler açısından (Eurostat, 2017a), Türkiye Güney Avrupa ülkelerinden farklılaşmaktadır. Güney Avrupa ülkelerinde nüfus artış oranlarının oldukça düşük olduğu dikkat çeken bir konudur. Türkiye’nin de benzer durumla karşılaşmaması için bazı endişelerin başladığı bu yüzden de nüfus artışına yönelik bazı düzenlemelerin son yıllarda hükümet planlarında yer aldığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda Avrupa Birliği’ne üye olma süreciyle başlayan ve uluslararası sözleşmelerin de bağlayıcı hükümleriyle devam eden Türkiye’de kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal düzenlemelerin mevzuatta bulunduğu görülmektedir. Ancak bu yasal düzenlemelerin ne derece etkili bir şekilde uygulandığı tartışmaya açık bir konudur. Türkiye’de halen kadınların başlıca rollerinin anne ve eş olduğu düşünülmekte ve bu geleneksel rollerin pekiştirilmesi gerek toplum tarafından atfedilen rollerle gerekse hükümet tarafından yapılan bazı söylemlerle devam etmektedir. Bu kalıplaşmış yargıların yıkılması için geleneksel, ataerkil düşünme biçiminin değiştirilmesine gerek vardır.

3.2. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde yapmış olduğu uyum çalışmalarının bir parçası olarak 2003 yılında değiştirilen İş Kanununda esnek çalışma biçimleri yasallaştırılmıştır. Ancak iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasını sağlamaya yönelik esnek düzenlemeler son yıllarda daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Kadın

istihdamının artırılmasında olumlu etkili olduğu düşüncesiyle 2013 Ulusal İstihdam Stratejisi ve 2015 Aile ve Nüfusun Dinamik Yapısının Korunmasına yönelik eylem planlarında esnek ve yarı zamanlı çalışma biçimlerinin artışına yönelik düzenlemeler bulunduğu görülmektedir. Yürürlüğe giren yeni uygulamaları incelemeyen önce Türkiye'deki kadın istihdamının özelliklerini incelemekte yarar vardır.

Türkiye'de kadın istihdamı 2016 yılı itibariyle %27,5'dir (TÜİK, 2017b). Bu oran ile Türkiye AB üye ülkeleri arasında en düşük kadın istihdamına sahip ülkedir (Eurostat, 2017ç). Türkiye İtalya gibi bölgeler arası sosyo-ekonomik durumların farklılaştığı bir ülkedir. Bu durum kadınların çalışma hayatına katılımlarında da gözlemlenmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2014) verilerine göre Ege Bölgesi'nde çalışan kadın oranı %45,1 iken, ülkenin doğu bölgelerine gittikçe bu oran oldukça azalmaktadır; örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %20,9 olan kadın istihdamı oranı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde %13,9'dur.

Kadınların çalışmama ya da işten ayrılma sebeplerini tartışmadan önce Türkiye'deki iş piyasasında kayıt dışı ve mevsimlik çalışmanın yaygın oluşunun ve bu işlerin genelde kadınlar tarafından yapılmasının etkisiyle istatistiklerin kadın istihdam oranını bu denli düşük göstermesine yol açtığı göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim aşağıdaki tablo incelendiğinde Türkiye'de istihdam edilen kadınların neredeyse yarısının sosyal güvencesi olmadığı bir diğer deyişle kayıt-dışı çalıştığı görülmektedir.

Tablo 9: İstihdam Edilen Kadınların Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmama Durumu 15 Yaş Üzeri, Mart 2016-2017, (%) Kayıt Dışı Oran

	2016	2017
Ücretli, yevmeyeli	18,6	19,1
İşveren	11,2	13,5
Kendi hesabına	85,2	84,2
Ücretsiz aile işçisi	91,5	92,1

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistiklerine dayanarak düzenlenmiştir (2017c).

Görüldüğü üzere, bakım ve temizlik gibi ev işleri yapan kadınların neredeyse tamamı kayıt dışı çalışmaktadır. Bu durumu değiştirmek için Nisan 2015 tarihinden itibaren ev içinde çalışan kişilerin de sosyal güvence kapsamına alınması şartı getirilmiştir. Bir ay boyunca on günden az ya da on günden fazla çalışan kişiler için iki sigorta seçeneği sunulmuştur. Ancak tablodaki veriler alınan bu önlemin kayıt dışı istihdamı azaltmada etkili olmadığını göstermektedir.

Kayıt-dışı istihdamın azaltılması için başka bir adım da Evde Bakım Projesi'dir. 5 ilde devam ettirilen bu projeye göre çocuk sahibi olduktan sonra işe başlayan kadınların olduğu hanelerde evde kayıtsız çalışan bakıcının var olması durumunda bu bakıcının kayıtlı hale getirilmesi için 24 aya kadar ayda 1200 TL, engelli ya da tek ebeveynli aile olma durumunda ise 1500 TL ödeme yapılmaktadır. Bu ödemeden yararlanabilmek için annenin bakıcı ile akraba ilişkisi olmaması gerekmektedir (T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, 2017). Kayıt-dışı çalışma oranlarının azaltılmasında etkili olabilecek bu uygulama, proje bittikten sonra bakıcının tekrar kayıt-dışı çalıştırılma durumuna karşı denetleme mekanizması hazırlanmadığı sürece devamlılığının sağlanmasında yetersiz kalabilir.

TÜİK İşgücü İstatistikleri 15 yaş üzerindeki kişilerin iş gücüne dâhil olmama nedenleri incelendiğinde çalışmayan kadınların 2016 yılı itibariyle %54,8'inin "ev işleriyle meşgul olmayı" neden olarak belirttiği görülmektedir. (TÜİK, 2017a). Bu veriyi destekler şekilde Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda en az 6 ay çalışmış ve araştırma döneminde çalışmayan kişilerin çalışmama nedenleri sorulmuş ve alınan cevaplarla benzer bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 10: 12 Yaşından Sonra En Az 6 Ay Boyunca Çalışan Ancak Araştırma Tarihinde Çalışmayan Kadınların İşten Ayrılmalarının Başlıca Sebepleri, 2013 (%)

	25-29 yaş	30-34 yaş
Evlilik	35,0	22,9
Hamilelik	11,5	22,9
İşyeri ile ilgili problemler	11,4	6,3
Eşi ya da aile büyükleri istemiyor	3,9	4,1
Çalışmak istemiyor	10,1	8,3

Kaynak: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine dayanarak geliştirilmiştir (2014).

Evlilik ve çocuk bakımı Türkiye’de kadın istihdamının artmasına engel olan durumlardan biri olduğu yukarıdaki bilgilerden açıkça görülmektedir. Geleneksel değerlerin öneminin korunduğu bu coğrafyada, özellikle çocuğu olan kadınlar bakım sorumlulukları yüzünden işlerinden ayrılmayı tercih etmekte bu durumda kadınların iş piyasasında yer alma oranları azalmaktadır. Kadınların evlenme durumlarında işten çıkmalarının desteklenmesi de mevzuatta mevcuttur. 1475 sayılı İş Kanunu’nun 14.maddesinde belirtildiği üzere evlenen kadın 1 yıl içinde işten çıkabilmekte ve işvereninden kıdem tazminatı talep edebilmektedir. Bu madde şu an yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu’nda da geçerliliğe sahiptir. Bu durum kadınların evlenme durumunda işten çıkmalarının yasal olarak desteklendiğini ve aile kurumunun yüceltildiğini göstermektedir.

Düşük kadın istihdamının yanı sıra, diğer ülkelere benzer şekilde Türkiye’de kadınların belli iş alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir:

Tablo 11: İşgücünde Yer Alan Kadınların Sektörel Dağılımı, 15 Yaş Üzeri, Mart 2016-2017 (%)

	2016	2017
Tarım	27,0	26,1
Sanayi	15,1	15,3
İnşaat	0,9	0,9
Hizmet	56,9	57,7

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistiklerine dayanarak düzenlenmiştir (2017a).

Hizmet ve tarım sektörlerinin Türkiye’de kadınların en çok istihdam edildiği alanlar olduğu görülmektedir. Nitekim AB Komisyonu’na göre de Türkiye’de çalışan kadınlar eğitim ve öğretim alanının %58’ini ve sağlık sektörünün ise %61’ini oluşturmaktadır (European Commission, 2013d: 9).

Türkiye’de esnek çalışma biçimleri açısından bazı düzenlemeler mevcuttur. Kayan iş Süresi, yoğunlaştırılmış (iş) haftası, telafi çalışması, vardiyalı çalışma gibi toplam çalışma saatlerinde değişme olmadan başlangıç ve bitiş saatlerinde değişikliklerin yapıldığı esnek çalışma süreli düzenlemeler bunlardan birkaçıdır (Bakırcı, 2010: 79-80). Vardiyalı çalışma hakkında kadınlar için bir düzenleme bulunmaktadır. 2013 tarihli Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmeliğe göre kadın işçiler gece vardiyasında yedi buçuk saatten fazla çalıştırılmayıp, kadın işçinin eşinin de vardiyalı sistemde bir işte çalışması durumunda kadın işçi istediği durumda kendi vardiyasının eşinin çalıştığı gece vardiyasına denk gelmeyecek şekilde düzenlenebilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2013a). Çocuk bakımının eşler arasında paylaşılarak yapılmasına olanak sağlayan bir madde olması sebebiyle önemli bir maddedir. Ayrıca gebelik ve emzirme dönemlerinde kadınların gece postalarında çalışmaları yasaklanmıştır (madde 9).

Bunun yanında atipik çalışma şekilleri bulunmakta ve yarı zamanlı çalışma bu grupta sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de 30 saatin altındaki çalışmalar yarı zamanlı çalışma olarak kabul edilmektedir. İş kanununun 13.maddesinde yarı zamanlı çalışan kişilere karşı ayrımcılık yasaklanmıştır. Yarı zamanlı çalışan kişilerin çoğunun kadın olduğu düşünüldüğünde bu maddenin daha çok kadınlara yönelik

olduğu düşünülebilir. Çağrı üzerine çalışma, evde çalışma gibi çalışma biçimleri de bulunmaktadır (Bakırcı, 2010: 81).

2012 yılında yayınlanan Ulusal İstihdam Stratejisi hem atipik çalışma biçimleri hem de kadınların istihdamı konuları hakkında bazı düzenlemelere sahiptir. Strateji’de 4 ana politika alanı vurgulanmaktadır, hedefler ise şöyle belirlenmiştir:

- Eğitim-İstihdam ilişkisinin güçlendirilmesi
- İşgücü piyasasında güvence ve esnekliğin sağlanması
- Özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması
- İstihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013: 4).

Türkiye’de mevcut kadın istihdamının AB üye ülkelerine göre oldukça düşük olduğu belirtilen metinde istihdam alanında kadın ve gençler dezavantajlı grup olarak belirlenmekte ve 2023 yılına kadar kadın istihdam oranının %41’e çıkması hedeflenmektedir. 2012 yılı itibariyle kadınların kayıt dışı işlerde çalışma oranlarının %54,2 olduğu ve 2023 yılında bu oranın %30’a düşürüleceği belirtilmektedir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013: 17). İstihdam Stratejisi’nde bu hedeflere ulaşmak için bazı eylem planlarından ve değişikliğe ihtiyaç duyulan düzenlemeler de yer almaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri güvenceli esneklik kavramıdır. Türk iş piyasasının oldukça ‘katı’ olduğu savunulmakta ve işverenlerin üzerinde kıdem tazminatı gibi var olan maddi sorumlulukların, esnek çalışma biçimlerinin Türkiye’de yaygınlaşmasını engellediği belirtilmektedir. Piyasaların ‘esnekleştirilmesi’ için özel istihdam bürolarının kurularak geçici iş sözleşmelerinin yaygınlaştırılması savunulmaktadır. Ve bu tip işlerden yararlanacağı düşünölen uzun süredir işsiz olanların, kadınların, gençlerin ve deneyim eksikliği yaşayanların istihdam edilme oranlarında artış sağlayacağı vurgulanmaktadır (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013: 27). Ancak geçici işlerin devamlılığının olmaması, iş güvencesinin eksikliği, yarı zamanlı işlerin ücretlerinin çalışma saatine göre ödendiği için düşük olması, kıdem tazminatının verilememesi ve çalışanın aleyhine oluşabilecek durumlardan dolayı ne derece güvence sağladığı tartışmalıdır.

Toksöz de bu belgedeki savunulan düşüncenin, yarı zamanlı, süreli iş sözleşmeleri ve geçici istihdam sayesinde kadınların bu tip işlerde çalıştırılarak iş ve aile sorumlulukları arasında daha kolay denge sağlamalarının kolaylaştırılmasının hedeflendiğini ancak kadınların çalışmadığı zamanlarda ev ve bakım işleriyle ilgilenirken, erkekler için herhangi bir değişikliğin olmamasının cinsiyetçi iş bölümü anlayışının devam etmesini destekleyeceğini belirtmektedir (Toksöz, 2012: 44).

Yarı zamanlı işler hakkındaki istatistikler incelediğinde ise Türkiye’de kadınların yarı zamanlı işlerde çalışma oranı %57,7 iken, erkeklerde bu oran %42,3’dür. İncelediğimiz diğer ülkelerde kadınların yarı zamanlı işlerde çalışma oranlarına bakıldığında Fransa(79,5), İsveç(61,1), İngiltere(74,2) ve İtalya(74,4)’ya göre bu tür işlerde Türkiye’de kadınlar daha az çalışmaktadır. Ancak Türkiye’de yarı zamanlı işlerin genel istihdamın sadece %10’nunu oluşturduğu unutulmamalıdır (OECD, 2016d: 216). Önümüzdeki yıllarda bu alanda yapılan yeni düzenlemelerle yarı zamanlı işlerin sayıca artacağı tahmin edilmektedir.

Nüfus ve Aile Yapısının Korunmasına Yönelik Eylem Planı çerçevesinde 2016 yılında hayata geçirilen yeni düzenleme iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik bir düzenlemeyi barındırmaktadır. Düzenlemeye göre işçiler için çocuğu zorunlu eğitimin başladığı yaşa gelene kadar her iki ebeveyn de çalışıyorsa, herhangi biri istediğinde yarı zamanlı çalışma için talepte bulunabilmekte ve çocuk okula başladığı dönemde tekrardan uzun dönemli çalışmaya dönebilmektedir. İşçinin çalışmadığı ya da yarı zamanlı çalıştığı dönemde özel istihdam büroları vasıtasıyla personelin yerine geçici süreliğine personel alınabileceği öngörülmüştür (T.C. Resmi Gazete, 2003: 8428-2). Bu uygulamadan evlat edinenler de yararlanabilmektedir. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına önemli bir adım gibi görünen bu düzenleme, birçok tartışmaya yol açmıştır. Kadınların lehine gibi gösterilen bu uygulama aslında çocuğu olan kadınların iş hayatında yaşayabileceği olumsuz durumlara karşı kadınları korumamaktadır. Örneğin, çocuk sahibi olduğunda yarı zamanlı çalışmaya geçen kadın her çocuk için ilköğretim çağına kadar bu izinden faydalandığında 3 çocuk sonunda yaklaşık 16 yıl yarı ücret alacak ve yarı emeklilik primleri ödeyecektir (KEİG, 2016). Emeklilik hakkı kazanabilmek için belli bir yaş sınırı ve son düzenlemelere göre yaklaşık 25 yıl boyunca emeklilik primi ödenmesi gerektiği düşünüldüğünde kadınların yarı zamanlı

çalışmaları emekliliğin kazanılması ve alınacak emekli ödemelerinde mağdur olmalarına yol açacaktır. Ayrıca bu denli uzun süre ara vermek kadınların kariyerlerini de olumsuz etkileyecektir. Türkiye'deki kayıt-dışı çalışmanın çoğunluğunun kadınlar tarafından yapıldığı ve özel sektördeki çalışma koşulları düşünüldüğünde bu uygulamanın çalışan çoğu kadını hedef almadığı da görülmektedir. Ayrıca işverenlerin işçilerin yarı zamanlı çalışmaya geçme taleplerini ne derece karşılayabileceği ve tam zamanlı çalışmaya geri dönüşlerin ne derece sorunsuz bir şekilde sağlanacağı konusu belirsizdir.

Tartışmanın bir diğer konusu da özel istihdam büroları tarafından sağlanacak geçici işçilerdir. Güvenceli esnekliğin sağlanması ve özellikle kadın istihdamının artacağı ve kadın işsizliğinin azaltacağı düşüncesiyle yürürlüğe getirilen bu uygulama işverenlerin kısa süreliğine işçi alıp kıdem tazminatı ödemediği işten çıkarabileceği kısa süreli sözleşmeli kişileri istihdam etmesini mümkün kılmaktadır (KEİG, 2016) Her ne kadar düzenlemede süreli işçilerin hakları korunmaya çalışıyor gibi gözükse de işverenler süresiz sözleşmeli işçisini çıkartarak 6 ay sonra, toplu çıkarımlarda ise 8 ay sonra geçici işçi çalıştırma hakkına sahip olacaktır. Bu durum birçok kişinin iş güvencesini tehlikeye atmakta ve kısa süreli ve güvencesiz iş sözleşmelerinin yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. Bunun yanında kadınların ev içi sorumlulukları sebebiyle tam zamanlı işler yerine yarı zamanlı işleri tercih ettiği düşünüldüğünde bu güvencesiz işlerin yine kadınlar tarafından yapılacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda sağlanmaya çalışılan güvenceli esneklik kadın dostu politikalar olmaktan çok uzaktadır.

Yeni düzenlemelerden bir diğeri de hem devlet memurlarının⁹ hem de işçilerin¹⁰ yararlanabileceği, analık izninin bitiminden itibaren kadın çalışanın ilk doğum için iki ay, ikinci doğum için üç ay, üç ve üzeri doğumlar için altı ay boyunca, çoğul doğumlarda fazladan bir ay daha eklenerek günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışabilmesinin mümkün kılınmasıdır. Bebeğin engelli olması durumunda bu süre on iki aya kadar çıkabilmektedir. Bu düzenlemeden yararlanabilmek için doğum önceki son 3 yıl içinde 600 gün işsizlik sigortası için

⁹ 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 2016 değişikliğiyle 104/F maddesinde belirtilmiştir.

¹⁰ 4857 sayılı İşçi Kanununda yapılan 2016 değişikliği madde 74 ek fıkra'da belirtilmiştir.

primlerin ödenmesi gerekmekte, kadınların ücret kaybı yaşamayacağı ve yarı zamanlı çalıştığı bu sürelerde çalışmadığı kısmın işsizlik sigortası fonundan ödeneceği belirtilmektedir (DISK, 2015). Kazanç ve emeklilik primlerinden kayıp olmaması olumlu bir durum iken bazı işverenlerin bu durumdan memnun olmayıp, kadın işçi alımlarını azaltabileceği ve kadın istihdamının olumsuz etkileneceği konusunda çekinceler bulunmaktadır (KEİG Platformu, 2016: 3).

Türkiye'nin ILO tarafından 2000 yılında düzenlenen 183 sayılı anneliğin korunmasına dair sözleşmeyi imzalamamış olması da düşündürücüdür. Nitekim bu sözleşmede kadınları ayrımcılığa ve işini kaybetme durumlarına karşı koruyan, analık izni boyunca ücret alması, emeklilik süresinin etkilenmemesi ve tipik olmayan işlerde çalışanların da korunduğu maddeler bulunmaktadır. Türkiye'de yapılan yeni düzenlemelerle özellikle yarı zamanlı işlerin daha fazla artacağı tahmin edilmekte bu yüzden de oluşabilecek olumsuz durumlara karşı bu işlerde çalışan kişileri koruyan daha fazla düzenleme gerekmektedir.

Yukarıda tartıştığımız yarı zamanlı işlerin daha çok kadınlar tarafından yapıldığı iddiasının da doğru olduğunu aşağıdaki tablodan görmekteyiz:

Tablo 12: Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin Çocuk Sayısına Göre Yarı Zamanlı Çalışma Oranları, 25-49 Yaş, 2016 (%)

Kadın(25-49 yaş)		Erkek(25-49 yaş)	
0 çocuk	9,7	0 çocuk	3,5
1 çocuk	13,1	1 çocuk	2,8
2 çocuk	20,1	2 çocuk	2,7
3 ve üzeri çocuk	31,5	3 ve üzeri çocuk	4,9

Kaynak: Eurostat verilerine göre düzenlenmiştir (Eurostat, 2017b).

Türkiye'de çocuk sahibi olmak erkeklerin yarı zamanlı işlerde çalışmalarına herhangi bir katkıda bulunmazken, kadınların daha çok yarı zamanlı işleri tercih etmelerine sebep olmaktadır. Bu durum Türkiye'de erkeğin ekmeği kazandığı modelin hala güçlü olduğunu göstermektedir.

Ülkede cinsiyetler arası ücret eşitsizliği hakkında farklı veriler vardır. Kısa bir süre öncesine kadar bu konu hakkında kayıt bulunmaması sebebiyle Eurostat tarafından yayınlanmış bir veri de bulunmamaktadır. Ancak TÜİK'in yayınladığı Kazanç Yapısı(2014) verilerine göre Türkiye'de kadınlar erkeklere göre eğitim durumları göz önünde bulundurulduğunda aldığı ücretteki farklılıklar şöyledir:

Tablo 13: Çalışan Kadınların Eğitim Durumları Göz Önünde Bulundurularak Erkeklere Göre Kazançlarındaki Ücret Farkı Oranları, 2014, (%)

İlkokul ve altı	18
İlköğretim ve ortaokul	15,4
Lise	9,1
Meslek Lisesi	19,5
Yüksekokul ve üstü	17,8

Kaynak: TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması verilerine göre düzenlenmiştir (2015).

TÜİK verilerinin yanı sıra World Economic Forum tarafından 2016 yılında dünya genelinde ücret eşitsizliği üzerine bir araştırma yapılmıştır. Buna göre, Türkiye'deki ücret eşitsizliği daha ciddi bir durumdadır. 144 ülkenin araştırmaya katıldığı raporda Türkiye 0(eşitlik)'dan 1(eşitsizlik)'e kadar yapılan ölçekte 0,623 puanla ücret eşitsizliğinde 130. ülke olmuştur (World Economic Forum, 2016: 346). İncelediğimiz diğer ülkelerin bu araştırmadaki sıralamaları ise İsveç 4, Fransa 17, İngiltere 20 ve İtalya 50.'dir. Bu sonuçlara rağmen Türkiye'de ücret eşitsizliğini azaltmaya yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamakta ve iş piyasasında kadınlar ayrımcılıklara maruz kalmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, ülkede kadınların kayıtlı işlerde istihdam edilme oranları AB ortalamasının oldukça altında ve kayıt dışı çalışma oranları ise oldukça yüksektir. Evlenen ya da çocuk sahibi olan kadınlar iş hayatından ayrılmakta, ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmektedir. Son yıllarda yarı zamanlı ve esnek çalışma biçimleri Türk

mevzuatında yer almaya başlamıştır ve bu düzenlemeler sayesinde kadınların daha fazla iş hayatında yer alacağı düşünülmektedir. Ancak kadınlar mevcut iş piyasasında genel itibariyle, güvencesiz, düşük ücretli ve kayıt-dışı işlerde istihdam edilirken, güvenceli esneklik adı altında getirilen düzenlemeler yine düşük ücretli ve güvencesi düşük işlerde istihdam edilmelerine yol açacak ve eşitsizliklere maruz kalmalarını devam ettirecektir. Esnek çalışma düzenlemelerden babaların da faydalanmaları için teşvikler sağlanmalıdır.

Bakım hizmetlerinin gelişmişliği kadın istihdamı etkileyen faktörlerden biridir. Üye ülkeler arasında en düşük kadın istihdamı oranlarına sahip İtalya'da bakım hizmetlerinin de gelişmişliğinin oldukça düşük olduğu bir gerçektir. Türkiye'de de benzer bir durum söz konusudur. Kadın istihdamı verilerine baktığımız zaman Fransa(%60), İngiltere(%69,9), İsveç(%72,2) oranlarıyla AB genel ortalamasından yüksek olduğu görülürken, İtalya'nın (%55) oranıyla az bir farkla AB ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Türkiye de ise kadın istihdamı %27,5'tir. Esnek çalışma biçimleri ise tüm ülkelerde bulunmaktadır. AB'nin 97/81/EC sayılı yönergesinin uygulanmakta olduğu görülmektedir. İngiltere ve Fransa'da da çocuğu olan kişilere esnek çalışma saatleri imkânı tanınmakta ve İsveç'te çocuk sahibi olan ebeveynler yarı zamanlı çalışabilmekte ve çocuk 8 yaşına gelene kadar %25 oranında çalışma saatlerinde azaltmaya yapılabilmektedir.

3.3. İzin Düzenlemeleri

Türkiye'de çocuk sahibi olan kadınlar için sağlanan izinler yasal mevzuatta düzenlenmiştir.

Analık izni

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 104/A maddede belirtildiği üzere, kadın memurlar hamilelik durumunda 8 hafta doğum öncesi, 8 hafta doğum sonrası olmak üzere toplamda 16 hafta ücretli izin hakkına sahiptir. İkiz ya da daha fazla bebeğin doğma durumunda doğum öncesi izin 10 haftaya çıkmaktadır. Yine bu maddede annenin ölmesi halinde bu iznin babaya devredilebileceği belirtilmiştir (T.C. Resmi

Gazete, 1965: 4213). 2011 değişikliği ile Madde 108/B gereğince, isteği durumunda kadın memur analık izninin bitiminden sonra, eşi doğum yapan memur ise doğum tarihinden başlayarak talep ettiği bir tarihten başlayarak 24 aya kadar ücretsiz izne ayrılabilir (T.C. Resmi Gazete, 1965: 4214-1). 2016 değişikliği ile Madde 108/C gereğince, üç yaşından küçük çocuk evlat edinme durumunda memura 8 haftalık analık izni ve ardından 24 aya kadar aylıksız izin imkânı verilebilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1965: 4215). Anne ve babanın her ikisinin de memur olduğu durumlarda 24 aylık süre iki memur arasında paylaşılarak kullanılabilir. Bu iznin düzenlenmesinde kadın erkek ayrımı yapılmaması ve evlat edine durumunda çocuk izinlerinin arttırılması ilk bakışta olumlu bir gelişme olarak görünmektedir. Ancak iznin çiftler arasında nasıl paylaşılacağı belirtilmemiş ve babaların kullanması için herhangi bir süre kotası düzenlenmediğinden, bakım işlerini sağlayan tarafın en çok kadınlar olduğu düşünülüğünde bu iznin daha çok kadınlar tarafından kullanılacağı bir gerçektir.

4857 sayılı İş Kanunu madde 74'te işçilerin izinleri devlet memurlarına benzer şekilde 8 hafta doğum öncesi 8 hafta doğum sonrası olmak üzere toplamda 16 hafta olarak belirlenmiştir. Çoğul doğumlarda doğum öncesinde kullanılan 8 haftalık 10 haftaya çıkmaktadır. Kadın işçi doktorunun uygun görmesi durumunda doğuma 3 hafta kalana kadar çalışabilmekte ve doğumun beklenenden erken olması durumunda kullanılmayan izin sürelerini doğum sonrası kullanabilmektedir (2011 değişikliği) Annenin hayatını kaybetmesi durumunda ise analık izni babaya transfer edilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2003: 8448).

2016 yılında getirilen ek düzenlemeye göre isteği durumunda kadın işçiye analık izninin bitiminde 6 ay ücretsiz izin verilmektedir. Ayrıca 3 yaşından küçük çocuk evlat edinen çalışana ya da eşine de bu izin sağlanmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2003: 8448).

Devlet memuru ve işçiler için izinlerin farklılaştığı noktalardan ilki, ücretli izin olan 16 haftalık dönemde maaş ödemelerinde meydana gelen durumdur. Devlet memurları maaşlarının tamamını izin süresince alabiliyorken, işçiler için durum şöyledir: 2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 18/1(c) maddesi gereğince doğumdan önceki 1 yıl içinde en az 90 gün prim ödeme şartını gerçekleştiren işçiler analık izni süresince geçici iş göremezlik ödeneği

almaktadır. Bu ödenek kapsamında verilen ücret ise yatarak tedavilerde günlük kazancın yarısı, ayaktan tedavilerde ise 2/3'ü oranındadır (T.C. Resmi Gazete, 2006: 9797). Bu da göstermektedir ki analık durumu işçinin hastalık ve kaza durumlarındaki çalışamama durumuyla eş değerlendirilmektedir. Memur ve İşçiler arasındaki ödeme farklılıkları eşitlik ilkesiyle çelişmektedir.

Diğer nokta ise analık izninin ardından çocuk bakımı için kullanılabilen aylıksız izin konusudur. Devlet memurlarının 24 aya kadar kullanabildikleri aylıksız izinler hem anne hem de baba tarafından alınabilirken, işçilere verilen 6 aylık ücretsiz izin sadece kadın işçiler için tarafından kullanılabilir. 2016 değişikliğiyle evlat edinen çalışanlar için genişletilen aylıksız izin eşlerden biri tarafından kullanılabilirken doğum yapan kadın işçiler için genişletilmemesi olumsuz bir durumdur.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin yayınlamış olduğu 92/85/EEC sayılı doğum iznine yönelik yönergede belirtilen en az 14 hafta şartını karşılamaktadır. Ancak daha önceki bölümde incelediğimiz ülkelerde görüldüğü üzere Türkiye ücretli analık izni alanında İtalya(21 hafta), İngiltere(39 hafta) ve İsveç'in(68 hafta ebeveyn izni şeklinde) gerisinde kalmaktadır. Fransa ile aynı izin sürelerinin verildiği ancak Fransa'da 3. çocuk için verilen iznin 26 haftaya çıktığı görülmektedir.

Kadınların hamilelik durumlarında işten çıkarılmaları İşçi Kanunu madde 18'de yasaklanmıştır. Madde 104'de doğum yapmış işçiyi izinli olması gereken dönemde çalıştıran ve ücretli izin vermeyen kurumlara 1200 TL idari ceza verileceği belirtilmiştir(T.C. Resmi Gazete, 2003: 8457). Ancak Bakırcı bu düzenlemenin kadınlar için yeterli bir koruma sağlamadığını belirtmektedir (Bakırcı, 2010: 64).

Babalık izni

Devlet Memurları Kanunu 104/b maddesinde 2011 yılında yapılan değişiklik ile çocuğu olduğunda erkek memura talep etmesi durumunda 3 gün olan izin 10 güne çıkartılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1965b: 4213).

İşçiler için ise çocuğu olma durumunda babalara verilen herhangi bir izin düzenlemesi 2015 yılına kadar bulunmamaktaydı. İşçi Kanunda yapılan değişiklikle ek madde 2 de belirtilen mazeret izinleri başlığı altında eşi doğum yapan erkek işçiye 5 gün ücretli izin verileceği belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2003: 8460).

Analık izninde olduğu gibi devlet memurları ve işçiler arasında babalık izni konusunda da eşitlik bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca babalık izninin isteğe bağlı oluşu babaların izin kullanmasını yeterince teşvik etmemektedir. 2017 yılında AÇEV tarafından yapılan İlk İş Babalık adında bir araştırmayla babalık izinleri hakkında bazı bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan babaların %28'i babalık izninin mevcut olduğunu bilmediğini ve %21'i ise bu izni iş yerinden izin alamadığı için kullanmadığını belirtmiştir. Bunun yanında babalık izni kullananların %43,7, kullanmayanların ise %56,3 olduğu sonucuna ulaşılmıştır (AÇEV, 2017: 30).

Görüldüğü üzere, babaların izin kullanmaları için bu izinlerin 'devredilemez' olması daha etkili olmaktadır. Ayrıca en çok 10 gün kullanılabilen babalık izninin kullanılması durumunda dahi babaların çocuk bakımında aktif bir şekilde ne derece sorumluluk aldığı da tartışmalıdır. Bu durum Türkiye'deki ebeveyn izni durumuyla da yakından ilgilidir.

Ebeveyn izni

Türkiye'deki güncel mevcut düzenlemelerde ebeveyn izni adı altında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ebeveyn izninin yasallaşması için bazı girişimler olmuştur. 2004 yılında oluşturulan 'Devlet Memurları Kanunu ile İş Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nda analık izninin ardından kullanılabilen ücretsiz iznin hem annenin hem de babanın kullanmasının mümkün olacağı ebeveyn iznine dönüştürülmesi planlanmıştır. 6 ay olarak düzenlenen bu izin istenildiği takdirde 12 aya kadar çıkarılabilmekte ve 2 yaşına kadar evlat edinen memurun da bu izinden yararlanması mümkün kılınmıştır (Işığışok, 2005: 787-788). İzin ücretsiz ve devredilemez özelliğine sahip olmaması dikkat çekicidir. Ancak taslak hayata geçirilmemiştir.

Bu durum, Avrupa Birliği 96/34/EC sayılı yönergede en az 3 ay olarak belirlenen ve 2010 yılında ise revize edilerek 4 aya çıkarılan üye ülkelerin ebeveyn iznine yönelik düzenleme yapma yükümlüğüne Türkiye'nin uymadığını da göstermektedir.

Ailenin ve nüfus yapısının korunmasına yönelik eylem planında ebeveyn iznine dair herhangi bir düzenleme yapılmaması da düşündürücüdür. Analık izninin bitiminden sonra kullanılabilir izin de sadece kadınlar tarafından kullanılabilmekte ve ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Yapılan düzenlemeler de analık izni, doğum izni, süt izni durumlarının vurgulandığı ve kadınların annelik rolleri yüzünden kariyerlerinin etkilendiği izlenimi verilmektedir. Ancak bakım sürecine babaların katılımını sağlamak amacıyla etkili önlemler alınmamaktadır. Yarı zamanlı çalışma imkânları genişletilerek sadece kadınların iş ve aile sorumluluklarını daha iyi dengelemeleri amaçlanmaktadır.

Süt izni

4857 Sayılı İş Kanunu madde 74’de belirttiği üzere kadın işçinin çocuğu 1 yaşına gelene kadar günde 1,5 saat çocuğunu emzirmesi için izin hakkına sahiptir. İznin nasıl düzenleneceği kadın işçinin tercihine bağlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2003: 8448). 657 sayılı Devlet Memurları Kanun’da 2011 yapılan değişiklikle günde 1 saat verilen süt izni genişletilerek madde 104/D ‘de belirtildiği üzere kadın memura analık izninin bitiminden itibaren ilk 6 ay günde 3 saat, ikinci 6 ay ise günde 1,5 saat olmak üzere kullanım hakkı tanınmıştır. İznin düzenlenmesi kadın memurun tercihine bırakılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1965b: 4214).

Bakım izni

Hem devlet memurları¹¹ hem de işçiler¹² için en az %70 engel durumu bulunan ya da kronik hastalığa sahip çocuğu olanlar bir yıl boyunca çocuğunun tedavisi için kullanabileceği 10 günlük mazeret iznine sahiptir. Devlet memurları, DMK Madde 105 ve 108 gereği, bakmakla yükümlü olduğu kişilerden birinin (anne, baba, eş, çocuk, kardeş) ciddi bir kaza geçirmesi ya da uzun süreli bir hastalığı olması durumunda ücretli ve özlük hakları korunarak 3 aya kadar izin alabilmekte, talep edildiğinde ise ücretsiz olarak 18 aya kadar izin kullanabilmektedir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye’de çocuk izinleri devlet memurları ve işçiler arasında farklılıklar barındırmakta bu durum da izinlerin bütüncül bir anlayıştan

¹¹ 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 2014 değişikliğiyle 104/E maddesinde belirtilmiştir.

¹² 4857 sayılı İşçi Kanununda yapılan 2015 değişikliği Ek madde 2’de belirtilmiştir.

uzaklaşmasına ve eşitsizliklere sebep olmaktadır. İzin süresince ödenen ücretler bu eşitsizliklerin başında gelmektedir. Ayrıca ebeveyn izni gibi bakım işinin hem anne hem de babalar tarafından paylaşımlı bir şekilde yapılmasını teşvik eden uygulamaların henüz yürürlüğe girmemesi Türkiye'nin diğer Avrupa ülkelerine nazaran iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına yapılan gelişmeleri yakından takip etmediğini göstermektedir.

İncelenen diğer ülkelere bakıldığında ise, izin düzenlemeleri hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır: Fransa'da analık izni 16 haftadır. Bu izin süresi çoğul gebelik ve 3. çocuk durumlarında daha da uzamaktadır. İngiltere'de 39 hafta, İtalya'da 21 hafta iken İsveç'te her iki ebeveynin paylaşımlı kullanabileceği izin 68 hafta olarak belirlenmiştir. İncelenen tüm üye ülkelerde ebeveyn izni uygulaması bulunmaktadır. Ancak ebeveyn izninden yararlanan kişilerin daha çok annelerin olması ve babaların bakım işinde oldukça az yer almaları babaların da izin almaları için iznin niteliğinde bazı değişikliklere gidilmiştir. İsveç'te kadın-erkek eşitliği ikramiyesi düzenlemesiyle ebeveyn izni iki ebeveyn arasında eşit kullanıldığında vergi iadesi sağlanmakta, İtalya'da ebeveyn izninin 3 aylık kısmı baba tarafından kullanıldığında 1 ay fazladan izin verilmekte ve Fransa'da da ebeveyn izni iki ebeveyn tarafından kullanıldığında 6 aya kadar uzatılabilmektedir. Bu uygulamalar babaların daha fazla izin kullanmaları için teşvikler sağlamaya çalışmaktadır. İngiltere bu gelişmeleri biraz geriden takip ederek son iki yılda çocuk sahibi olanlar için 52 hafta şeklinde belirlenen izin süresinde analık izni bitmeden annenin işe başlayabilme ve iznin geri kalan kısmını partnerine devretmesi mümkün kılınmasını sağladığı görülmektedir. Birliğin 2010/18/EU sayılı yönergesine göre çocuk sahibi olanlara sağlanan izinlerde ebeveynler arasında devredilemez kısımların olması gerekmektedir. Bu uygulamanın sadece İsveç'te var olduğu görülmekte ve 90 günlük kısım baba tarafından kullanılmadığı takdirde geçerliliğini yitirmektedir. İzinler konusunda dikkat çeken diğer bir konu da, izin süresince ödenen ücretler konusunda birlik olmadığı ve ülkelerin kendi düzenlemelerine göre ücretlerin belirlendiğidir. Türkiye'de 16 haftalık analık izni bulunmaktayken, ebeveyn izni düzenlemesi, devredilemez ya da babaların izin kullanma durumunda verilen fazladan verilen izin ya da vergi iadesi benzeri uygulamalar bulunmadığı görülmektedir.

3.4. Bakım Hizmetleri

Türkiye’de bakım hizmetlerinin gelişimi iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikaları arasında en geride kalmış olanı olarak nitelendirilmektedir (Ecevit, 2010: 88). Bakım hizmetleri özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için oldukça az sayıda olduğu ve bu yaş aralığındaki çocuklara genel itibariyle evde bakım sağlandığı görülmektedir. Bu durum da kadınların iş hayatında yer almalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bakım hizmetlerinin ilk uygulamalarını İstanbul, Bursa, Ankara gibi büyük şehirlerde fabrikalarda çalışan anneler için sağlanan kurumlar olduğu görülmektedir. Bu kurumlara 2-3 yaşından 7 yaşına kadar olan çocuğu olan ve çalışma saatleri içerisinde bırakacak başka bir yeri olmayan annelerin çocukları kabul edilmekteydi (Ural ve Ramazan, 2007: 19). 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) kurulması ve ardından Özel Kreş ve Gündüz Bakımevi hakkında yönetmelik yayınlanmasıyla kreş ve bakımevlerinin yaygınlaştığı görülmektedir (Ural ve Ramazan, 2007: 20). Bu gelişmelerden bir yıl sonra ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 191. madde ile kreş ve bakımevlerin açılmasına yönelik düzenleme yapılmıştır.

Öncelikle Türkiye’deki bakım hizmetleri ile ilgili yasal dayanaklar incelenecek daha sonra ebeveynler için mevcut bakım hizmetleri hakkında tartışılacaktır.

İş Kanunu’na tabi işverenlerin emzirme odası ve bakım yurdu açma yükümlülüğü

Çalışma Bakanlığı tarafından düzenlenen gebe veya emziren kadınların çalıştırılma şartlarına dair yönetmeliğin 13/1.maddesine göre, bünyesinde 100-150 arası çalışan kadın bulunan işletmeler, yaşları ve medeni durumları göz önünde tutulmaksızın emzirme odası açma zorunlulukları bulunmaktadır. Bu maddenin ikinci bendinde ise kadın çalışanların 150’yi geçtiği işyerlerinde bakım yurdu(0-6 yaş) açma zorunluluğu belirtilmektedir. Eğer kurulan yurt 250 metre uzakta ise işverenin yurda ulaşım aracı sağlaması gerekmektedir. Aynı maddenin üçüncü bendinde işverenlerin ortaklaşa yurt ve emzirme odası açabilecekleri ve kamu kuruluşlarıyla anlaşma yaparak da bu yükümlülüğü gerçekleştirebilecekleri vurgulanmaktadır. Maddenin son kısmında ise erkek çalışanların bakım yurdu ve

emzirme odaları için hesaba katılmalarının çoğunun annesinin vefat etmiş ya da velayetinin baba da olması ile mümkün olduğu belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2013b).

Öncelikle, bu maddede getirilen yükümlülük Türkiye'deki işyerlerinin mevcut durumunu göz önünde bulundurmamaktadır. OECD verilerine göre, 2002 yılında Türkiye'deki firmaların %99,5'i küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır (OECD, 2007: 3). Bu tür işletmelerin çoğunda 150'den daha az kadının çalışıyor olması yüzünden bu madde kurumların yükümlülüğü gerçekleştirmelerini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Bilinçli olarak bazı iş yerlerinin 150'nin altında kadın çalıştırdığı da bilinmektedir. KEİG tarafından yapılan 13 ilde çocuk bakım hizmetleri ile ilgili yapılan araştırmaya göre, bu illerde 150'den fazla kadın çalışanı olan 1658 kamu kuruluşu, 7204 tane de özel kurum bulunurken, devlet tarafından 2012 yılı içerisinde 100 den fazla kadın çalışanı olan 299 işyerinin denetlendiği bilgisine ulaşılmıştır. Denetlenen bu kuruluşların 127'sinde emzirme odası olması gerekirken 81'inde olmadığı, 172'sinde kreş olması gerekirken de 76'sında kreşin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (KEİG, 2014: 3). Bu durumun değişmesi için, denetimlerin daha düzenli ve 150 çalışan şartının düşürülmesi gerekmektedir. Bu duruma ek olarak, emzirme odası ve kreş açma zorunluluğunun sağlanması için sadece kadın çalışanların hesaba katılması da kadınlar açısından ayrımcılık yaratan başka bir durumdur. Çocuk bakımının sadece anne işi olduğu vurgulanmakta ve erkek çalışanların böyle bir sorumluluğu olmadığı izlenimi verilmektedir. Bu yüzden de hem kadın hem de erkek çalışanların yönetmelikte belirlenen yükümlülükler için hesaba katılmaları gerekmektedir.

Kamu Kuruluşlarının Kendi Personeli için Bakım Yurdu Yükümlülükleri

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 191. maddeye göre devlet çalışanları için ihtiyaç durumunda çocuk bakımevi ve sosyal tesisler kurulabileceği belirtilmiştir. Görüldüğü üzere maddede herhangi bir zorunluluk ifadesi bulunmamaktadır. Bu alanda yayınlanan kamu kurum ve kuruluşlarınca açılacak çocuk bakım evleri hakkındaki yönetmeliğin 20.maddesine göre il ve ilçe merkezlerinde bulunan herhangi bir ofiste, çalışan memurların 0-6 yaş aralığında toplamda 50 çocuk olması durumunda yöneticinin kontrolü altında bir çocuk bakım evi

açılabilir (T.C. Resmi Gazete, 1987). Madde 11’de ise ebeveynlerin her ikisinin de aynı işyerinde çalışması durumunda öncelik olacağı, ayrı işyerlerinde çalışmaları durumunda ise çocuğun annenin çalıştığı kurumdaki kreşe kaydedileceği vurgulanmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 1987).

Anlaşılabacağı üzere, kamu kuruluşlarının kreş açma zorunluluğu bulunmamakta ve açılma koşulu için ise en az 50 çocuk gerekmektedir. Bu durum kamu kurumlarının kreş açmasını yeterince teşvik etmemektedir.

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2015 tarihli Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kurulmasına Dair Yönetmelik gereği özel eğitim kurumları kreş ve gündüz bakımevi hizmetleri verebilmektedir. Bu yönetmeliğin 50.maddesinde özel kurumların %3 kontenjanı kadar il müdürlüğüne belirlenen kişilere ücretsiz bakım hizmeti vermesi zorunlu kılınmıştır. Bu çocuklar, şehit ve gazi çocukları, devlet koruması altındaki çocuklar ve ekonomik sıkıntıları olan tek ebeveynli, engelli ya da annesi ve babası hayatta olmayanlar arasında seçilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2015a).

Son yıllarda özel kreş ve anaokullarının sayısı oldukça artmakta ve devlet özel kurumların açılmasını maddi teşviklerle de desteklemektedir. Örneğin Ocak 2017’den itibaren başlayan bir uygulamaya göre özel kreş ve bakımevi açan kurumlar 5 vergilendirme dönemi boyunca gelir vergisinden muaf tutulmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2016). Kreş sayısının artırılması için verilen teşvikler olumlu bir adımken, özel kurumlarda verilen hizmetin maddi anlamda ailelerin için ulaşılabilir olması gerekmekte aksi takdirde yüksek ücretler yüzünden birçok aile bakım hizmetlerinden yararlanamamaktadır.

Belediyeler ve diğer Kurumların Açtığı Kreş ve Gündüz Bakımevleri

5393 sayılı Belediye Kanununun 14.maddesinin b bendinde bulunan ve belediyelere okul öncesi kurum açmasını mümkün kılan maddeye dayanarak bazı belediyeler bakım hizmetleri sağlamaktadır. Ancak maddede bulunan “okul öncesi eğitim kurumları açabilir” ifadesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Aile ve Dinamik Nüfus yapısının korunmasına dair eylem planında makul ücretli, iyi

kalitede ve ulaşılabilir okul öncesi kurumlarının artırılması eylem planında belediyelerin bu kurumları açmaları için görevlendirileceği ve 5393 sayılı kanunun 14.maddesindeki b bendinin tekrardan düzenleneceği belirtilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 20). Belediyelerin yanı sıra, bazı üniversiteler de kendi yönetmeliklerine bağlı kalarak kreş ve çocuk yuvası benzeri bakım hizmetleri faaliyetleri düzenlemektedir (Ecevit, 2010: 14). Ancak bu kurumların sayıca az olduğu görölmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı kurumlar

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK¹³) kapsamında 0-6 yaş arasındaki çocuklar için verilen kreş ve gündüz bakım evleri hizmeti 2006 yılında durdurulmuş ve bu hizmetin daha çok ihtiyaç sahibi çocuklara öncelik verilerek sağlanması planlanmıştır. Buna dayanarak 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983b) 4. madde'de belirtildiği üzere çocuk yuvaları 0-12 yaş arasındaki dezavantajlı ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara, korunma ihtiyacı devam ettiği sürece 12 yaşını dolduran kız çocuklarına yatılı hizmetler sağlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'e bağlı Kurumlar:

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde okuma yazma oranlarının düşük olması sebebiyle eğitim alanında verilen önem daha çok ilköğretime verilmiş ve okul öncesi eğitimin genel itibariyle aileler ve bazı özel kuruluşlar tarafından verileceği fikrinin yaygın olduğu görölmektedir (Oktay, 1983: 4). Okul öncesi eğitim ilk kez 1949 yılında yapılan Dördüncü Eğitim şurası'nda görüşülmüş ve 1952 yılında okul öncesi eğitim alanında yönetmelikler yayınlanmaya başlamıştır (Ural ve Ramazan, 2007: 20). 1977 yılında ise MEB içerisinde okul öncesi bölümü ve 1992 yılında Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Ural ve Ramazan, 2007: 20). Günümüz itibariyle MEB Türkiye'de erken çocukluk ve okul öncesi kurumlarla ilgili istatistiklerin düzenleyen kurum olduğundan Türkiye'deki bakım hizmetleri

---

¹³ SHÇEK kaldırılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmiştir.

hakkındaki bilgiler için Milli Eğitim İstatistiklerinden yararlanılacaktır. Milli Eğitim bünyesinde aşağıdaki kurumlar bulunmaktadır:

Özel ve devlet anaokulları: 36-66 aylık çocukların devam edebileceği kurumlardır. Devlet kurumlarında anaokulları ücretsizdir ancak MEB Okulöncesi ve İlköğretim Yönetmeliği madde 67 incelendiğinde çocukların ihtiyaçlarına yönelik ailelerden bir miktar ödeme alınabileceği belirtilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Ücretler belirlenirken okulun bulunduğu çevre gibi bazı faktörler göz önünde bulundurulmakta bu yüzden de istenilen miktar değişiklik gösterebilmektedir. Anaokulları genelde tam gündür (Boğaziçi Sosyal Politika Forumu, 2009: 16).

Özel ve devlet anasınıfları: 48-66 aylık çocukların devam edebileceği ilköğretim kurumları bünyesinde açılan kurumlardır.

Uygulama anaokulları ve anasınıfları: Meslek Lisesi gibi kurumlarda açılan ve buralardaki öğrencilerin eğitim almasını sağlayan okul öncesi birimlerdir. 36-66 aylık çocuklar devam edebilmektedir.

Yaz okulu: İlgili yönetmeliğin 6.maddesinde belirtildiği üzere talep ve uygunluk şartları sağlandığında, okula başlamak üzere olan çocukların öncelik verilerek iki ay boyunca okul öncesi eğitimi alması mümkün olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2014).

Mobil Anaokulu: Okul öncesi eğitimden yararlanamayan ve ekonomik açıdan dezavantajlı ailelerin yaşadığı bölgelere gezici bir otobüs içerisinde 48-72 aylık çocuklar yararlanabileceği ücretsiz okul öncesi hizmetleridir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2009).

Devletin kreş açılmasına verdiği teşviklere ek olarak ailelere çocuklarını özel okullara göndermesi için de maddi destekler sağlanmaktadır. 2015 yılında MEB tarafından başlatılan bu uygulamaya okul öncesi kurumları da dâhil edilmiş ve 48-66 aylık özel anaokullarına devam eden 6000 çocuk için yıllık 2.680 TL (2016-2017 Eğitim ve Öğretim Yılı için) maddi yardım yapılması sağlanmıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, 2016: 3).

Ayrıca medyada çıkan son haberlere göre çalışan annelere çocuklarını özel kurumlara göndermeleri durumunda kreş çeki verilmesine dair bir projenin geliştirildiği de görülmektedir (İhlas Haber Ajansı, 2017). Bu yardımlar devletin bakım işindeki sorumluluğunu gerek özel kurumlara gerekse evde bakım aylığı ile

bakıcı ve büyükanneler için bakım desteği ile aile bireylerine devretmeye çalıştığını göstermektedir. MEB tarafından sağlanan hizmetlerin 0-3 yaş aralığındaki çocukları kapsamadığı görülmektedir. Okul öncesi eğitim en erken 3 yaşından itibaren başlamaktadır. Ayrıca bazı kurumlar tam gün yerine yarı zamanlı(sabah-öğle ya da öğle-akşam aralığında) hizmet vermektedir. Bu durum mesai saatleri ile okul saatleri arasında uyumsuzluk yaratmakta ve çalışan ebeveynler alternatif yollarla bu açığı kapatmaya çalışmaktadır. Maddi durumu elverişli olanlar okul sonrası özel kurs ya da etüt benzeri hizmetleri piyasadan satın alabilmekte, diğer grup ise büyükanne, akraba gibi çoğunluğunun kadınlardan oluşan yakınlarından yardım alarak çözüm arayışlarına girmektedir.

Bunların yanında bazı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da okul kreş ve gündüz bakımevi faaliyetleri düzenlemektedir. Örneğin 1993 yılında kurulan Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) Türkiye’de özellikle erken yaş çocuk eğitimi için projeler yürütmektedir. Bunlardan bazıları, Anne- Çocuk Eğitim Programı, Okul öncesi Veli-Çocuk Programı, Eğitim Programları ve Yaz Anaokullarıdır (AÇEV, 2017). Ayrıca Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)’de ihtiyaç sahibi kadınların ekonomik hayata katılmalarını desteklemek amacıyla erken bakım hizmetlerinin geliştirilmesine önem vermekte ve bu alanda çalışmalar yürütmektedir. Mahalle yuvaları, oyun odaları ve mahalle anneleri hizmeti bunlardan birkaçıdır (KEDV, 2017). Her ne kadar STK’lar tarafından yürütülen projeler bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için katkı sağlasa da, proje temelli olmaları sebebiyle daha kurumsal ve uzun süreli erken bakım hizmetlerin geliştirilmesi oldukça önemli bir ihtiyaçtır.

Hacettepe Üniversitesi tarafından yürütülen TNSA (2014) araştırmasına göre, 6 yaşından küçük 1 ya da 1’den fazla çocuk sahibi olan kadınların çalıştıkları sırada hangi tür bakım hizmetinden yararlandıkları hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 14: 6 Yaşından Küçük Çocuğu Olan Çalışan Kadınların Çalıştıkları Sürede Çocuğa Bakan Kişilerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, Türkiye, 2013 (%)

	Kent	Kır
Kendisi	24,6	34,4
Eşi	2,2	1,4
Kız çocuk	5,1	10,4
Kadının annesi	19,0	9,1
Erkeğin annesi	13,1	26,0
Erkek çocuk	1,3	1,6
Diğer akraba	4,6	8,1
Bakıcı	7,3	3
Kurumsal bakım	18,3	4,3

Kaynak: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine dayanarak geliştirilmiştir (2014: 185).

Tablodaki bilgiler incelendiğinde, kentlerde yaşayan kadınlar kurumsal bakım hizmetlerinden daha çok faydalanırken kırsal kesimde yaşayanların faydalanma dereceleri oldukça düşüktür. Bu durum bakım hizmetlerinin daha çok kentlerde gelişmesinden kaynaklanabilir. Kırsal kesimde çalışan kadınların tarım sektörü gibi mevsimlik işlerde çalışmaları hem çalışmalarını hem de çocuklarına bakmalarını sağlamakta ayrıca kadınların çocuklarını işe götürdüğünü göstermektedir. Bu yüzden çocuklarına kendisi bakanların oranı kırsal kesimde daha fazladır. Büyükannelerin her iki grupta da önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Babaların ise bakım

işlerinde neredeyse hiç yer almadıkları görünmektedir. AÇEV tarafından yapılan İlk İş Babalık Araştırması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Araştırmaya katılan babaların %50'si çocuğunu tuvalete götürmemiş, %36'sı çocuğun altını değiştirmemiş ve %35'i ise çocuğunun tırnağını kesmemiştir (AÇEV, 2017: 20). Özetle, mevcut bakım hizmetleri çalışan kadınların ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve aile dayanışması sayesinde çocuk bakımı ücretsiz şekilde yine kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Türk hükümeti de bu sosyal yapıyı desteklercesine Ocak 2017'de büyükannelere evde çocuk bakım parası pilot uygulaması başlatmıştır. 3 yaşını doldurmayan torunlarına bakan büyükannelere aylık 425 TL verilmesi planlanan bu düzenlemeden yararlanmak isteyen annelerin çalışıyor, hatta en az 1 yıldır sosyal güvenceli bir işte çalışıyor ve büyükanne ile aynı ilde ikamet ediyor olması gerekmektedir. 0-3 yaş bakım hizmetlerinin kurumsal gelişiminin sağlanması yerine bu işin para karşılığı kadınlar tarafından yapılması desteklenmektedir. Kadınların bu tip uygulamalarla, güvencesiz ve düşük işlerde çalışmalarından başka seçenekleri kalmamakta ve bakım hizmetlerinin maliyeti düşürülmeye çalışılmaktadır (KEİG, 2017).

Türkiye'de 0-3 yaş aralığındaki çocukların ne oranda bakım hizmetlerinden yararlandığı ile ilgili istatistiklere ulaşmak pek mümkün değildir. 0-3 yaş aralığındaki çocuklar annesi ya da akrabaları tarafından bakılmakta ve bu yaş aralığındaki çocuklar için bakım hizmetlerinin oldukça az olduğu tahmin edilmektedir (UNICEF, 2012: 14). Bu yüzden de Türkiye'deki 0-3 yaş aralığındaki çocuklara sağlanan hizmetin Barselona Hedefleri açısından sayısal verilerle değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Bunun yanında, Dünya Bankası tarafından yapılan bir araştırmada, katılımcılara bakım hizmetlerinin en erken hangi yaşta başlaması gerektiği ile ilgili düşünceleri sorulmuş ve alınan cevaplarda şöyle olmuştur: Kadın katılımcıların %50'si, anne çalışmıyorsa çocuğun en erken 3 yaşında okul öncesi faaliyetlere katılmasını, anne çalıştığında ve alternatif bakım desteği olmadığı durumlarda da kadın katılımcıların %45'i 3 yaşına kadar çocukların evde bakım almasını tercih ettiğini söylemektedir (The World Bank, 2015: 50). Araştırmanın devamında kadınların özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için sağlanan bakım hizmetlerinin kalitesi hakkında şüpheli olduklarını ve bakım hizmetlerinin kalitesinin

kadınların işe geri dönme kararlarında etkili olduğunu vurgulamışlardır (The World Bank, 2015: 68). Bu durum göstermektedir ki, bakım hizmetlerinin hesaplı olmasının yanı sıra kaliteli olması ebeveynlerin bakım hizmetleri tercihlerinde etkili olmakta ve İtalya bölümünde tartışıldığı gibi Türkiye’de de Güney Avrupa ülkelerinde yaygın olan en iyi bakım sağlayan kişinin anne olduğu düşüncesinin var olduğu görülmektedir.

3-5 yaş aralığındaki çocukların okul öncesi eğitim ile ilgili veriler ise MEB Okullaşma oranlarında bulunmaktadır. Bu oranlar ise şöyledir:

Tablo 15: Eğitim-Öğretim Yılına Göre Belirli Yaş Seviyelerindeki Okullaşma Oranları(net), Türkiye (%)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
3-5 yaş	26,92	29,85	30,87	26,63	27,71	32,68	33,26
4-5 yaş	38,55	43,10	44,04	37,36	37,46	41,57	42,96

Kaynak: Milli Eğitim İstatistiklerine dayanarak geliştirilmiştir (2016: 1).

Yukarıdaki bilgiler incelendiğinde, 2009’dan bu yana okul öncesi kurumlara devam eden çocukların oranında artış meydana gelmiştir. Ancak bu oranlar Barselona hedeflerinde belirtilen 3 ve okul çağı arasındaki çocukların bakım hizmetlerinden yararlanma seviyelerinin %90’a çıkarılma ölçütünün oldukça altındadır. Onuncu Kalkınma Planında 4-5 yaş okul öncesi okullaşma oranının (brüt) %70’e çıkarılması hedeflenmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 32). Şu an ki verilere bakarak bunun gerçekleşmesinin uzak bir hedef olduğu görülmektedir

Tablo 16: 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Yılı Okul Öncesi Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayısı, Türkiye

		Okul sayısı	Öğrenci sayısı
MEB	Anaokulları(Resmi)	2326	305278
	Anasınıfları(Resmi)	20061	682012
	Anaokulu(Özel)	2328	106689
	Anasınıfı(Özel)	944	37925
	Diğer Kurumlar	657 Sayılı Kanununun 191.m'ye göre açılan kurumlar	56
	Diyanet İşleri B., belediyeler, derneklerce açılan kreşler	692	21020
	ASPB'ye bağlı kreş ve bakımevi	1385	48757
	İş Kanuna göre işletmelerde açılan kreşler	1	63

Kaynak: Milli Eğitim İstatistiklerine dayanarak geliştirilmiştir (2016: 49).

Tablodan anlaşılacağı üzere, MEB'e bağlı resmi ve özel kurumlar okul öncesi eğitim de en çok paya sahiptir. Devlet Memurları Kanunu ve İş Kanunda belirtilen kreş ve bakımevi açılmasına dair maddelerin kreş ve bakımevi açılmasında etkilerinin düşük olduğu görülmektedir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de bakım hizmetleri ile ilgili mevzuat kurumlar için yeterince bağlayıcı değildir ve özellikle kreş ve bakımevlerinin açılmasında etkili olmadığı açıktır. Ayrıca ilgili mevzuatta bakım işi başlıca kadının sorumluluğunda görülürken, erkek işçileri kapsayan düzenlemelerin var olmadığı da başka bir gerçektir. Hem toplum tarafından hem de hükümet tarafından bakım hizmetlerinin öneminin anlaşılması, geliştirilmesi, tüm bölgelerde yaygınlaştırılması ve kurumlaştırılması gerekmekte ancak bu durum sağlandığında kadınların iş hayatında yer almalarını engelleyen en önemli etkenlerden biri olan bakım işi engel olmaktan çıkacaktır. Son dönemde özel kurumların yaygınlaştırılmasına ağırlık

verilmekte ve devlet tarafından maddi teşvikler sağlanmaktadır. Ancak özel kurumların ücretlerinin pahalı olması bakım hizmetlerinin ulaşılabilirliğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de 0-3 yaş aralığındaki çocuklar çoğunlukla evde bakım almakta, örneğin büyükanne bakım ücreti gibi son düzenlemeler de kadınların bakım işini devam ettirmelerini desteklemektedir.

Bakım hizmetlerini incelen tüm ülkeler bağlamında değerlendirildiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmaktadır. Tüm ülkelerde zorunlu eğitimin başladığı 6 yaşa kadar bu hizmetlerin sağlandığı görülmektedir. İsveç’te Türkiye’ye benzer şekilde 1 yıl öncesinde çocukların gidebileceği anasınıfları bulunmakta ve zorunlu eğitime hazırlık şeklinde bir müfredatın işlenmektedir. 2002 Barselona Zirvesi’nde belirlenen hedefler çerçevesinde ülkelerin durumunu değerlendirdiğimizde, 0-3 yaş çocuk bakım hedeflerine göre İtalya incelediğimiz üye ülkeler arasında %13 oranıyla hedeflerin gerçekleştirilmediği tek ülke olmaktadır. 3-5 yaş aralığındaki çocukların ise bakım hizmetlerinden yararlanma oranları dört ülkede de %90’nın üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye’de erken çocuk bakımı verileri ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakta ve 3-5 yaş aralığındaki çocukların okullaşma oranlarının da %33,26 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır Bu veriler Türkiye’nin Barselona hedeflerinin oldukça gerisinde olduğunu göstermektedir. İngiltere’de ise bakım hizmetlerinin oldukça pahalı olması servislerin ulaşılabilirliğini güçleştirmekte, bakım hizmetlerine güce yetmeyen aileler alternatif yollar aramakta ve bunun sonunda kadınlar işten çıkmakta ya da akrabalarına başvurmaktadır. İngiliz hükümeti bu sorunu çözmek amacıyla 3-4 yaş aralığındaki çocuklar için haftalık 15 saat yılda 38 haftalık bakım hizmetini ücretsiz verilmesini sağlamıştır. Ancak 15 saat çalışan annelerin ihtiyaçlarını tam karşılamamaktadır. Fransa’da 2-6 yaş aralığındaki çocukların yararlanabileceği anaokulları haftalık 35 saat ücretsiz eğitim vermektedir. İsveç’te ise başlatılan maxtaxa sistemiyle bakım hizmetleri için ödenecek miktarlara bir üst sınır getirilmiş ve tüm gelir gruplarındaki ailelerin bu hizmetlerden yararlanmaları sağlanmıştır. Nitekim 0-3 yaş aralığındaki çocukların bakım hizmetlerinden yüksek oranlarda yararlandığı görülmektedir (1 yaş-%34, 2 yaş-%60, 3 yaş-%64). Bu durum İsveç’te çocuk gelişimi açısından ebeveynlerin çocuğun sadece evde bakım almasından ziyade anaokuluna gitmesini tercih ettiklerini göstermektedir. İtalya’da ve Türkiye’de ise tam tersi bir durum söz konusudur. 0-3 yaş aralığındaki çocukların

en iyi bakımı evde anne ve akrabaları tarafından verileceği düşüncesi toplumda kabul edilen genel bir kanıdır. Bu yüzden de hem İtalya’da hem de Türkiye’de bu yaştaki çocukların bakımı devlet tarafından ailenin sorumluluğuna bırakılmış ve geniş anlamda kadınlar tarafından ücretsiz şekilde sağlanmaktadır. Türkiye’de bakım hizmetlerinin gelişimi açısından bazı adımlar atıldığı görülmektedir ancak ücretsiz ya da karşılanabilir bakım hizmetlerinin geliştirilmesi yerine özel kreş ve bakım evlerinin açılması teşvik edilmektedir. Ayrıca yeni uygulanmaya başlayan büyükanne projesi kapsamında torununa bakan büyükannelere sağlanan ödenek ile çocuk bakımının ev içerisinde sağlanması da desteklenmektedir.

3.5. Nakit Transferleri ve Vergilendirme

Türkiye’de ‘aile’ kurumuna verilen öneme rağmen, 2015 Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının korunmasına yönelik yapılan eylem planlarında getirilen yeni uygulamalar ve finansal destekler hariç ailelere yapılan yardımların oldukça az ve en muhtaçlı kişilere yapıldığı görülmektedir. Nitekim yapılan yardımlar sosyal güvencesi olmayan kişilere sağlanmakta ve bu yardımların yiyecek, ısınma, kalacak yer için destek sağladığı görülmektedir (Atatanır, 2011: 155). Bu yüzden de mevcut yardım ve nakit transferlerinin ailelerin karşılaşmakta olduğu ekonomik zorluklara çözmekte etkili olmadığı ve geçici çözümlerle aileleri daha çok bu yardımlara ‘‘bağımlı’’ hale getirdiği tartışılmaktadır (Özbeşler ve İçağasıoğlu Çoban, 2009: 35). Yardımların etkili olmamasının yanı sıra özellikle 1980’lerden itibaren sosyal devlet anlayışından ziyade yükselen Muhafazakâr görüşlerin devletin aile kurumuna müdahalesinin aile değerlerine olumsuz etkileri olacağı ve geleneksel aile yapısının bozabileceği düşüncesinin yaygınlaşması da ailelere yönelik düzenlemelerin gelişim göstermemesinin sebeplerinden biri olmaktadır (Atatanır, 2011: 157). Bu durum da, İtalya’ya benzer şekilde aile içerisindeki dayanışmanın artmasına ve sivil toplum örgütlerinin bu alanda etkilerini göstermesine sebep olmuştur.

Türkiye’de yardımlar tek bir kurum tarafından yapılmamakta; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, sivil toplum örgütleri ve belediyeler gibi farklı kurumlar da bu yardımları sağlamaktadır. Ailelere yönelik güncel yardımları incelediğimizde ise aşağıdaki bilgilere ulaşmaktayız:

Şartlı Nakit Transferleri: 2001 yılında Dünya Bankası'nın desteğiyle başlatılan bu uygulama, özellikle dezavantajlı gruplar için düzenlenen ve belli şartlar yerine getirildiğinde ailelere yapılan mali katkıları kapsamaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 5). Bu yardımların amacı Türkiye'deki yoksulluğu azaltmak ve özellikle sağlık yardımlarıyla anne ve çocuk sağlığını korumaktır. Bu yardımlar normal nakit transferlerine göre farklılık teşkil etmekte ve devletin belirlediği alanlarda ve istenilen davranışlar gerçekleştirildiğinde ailelere ödenmektedir. ŞNT aşağıdaki durumlarda ödenmektedir:

Şartlı Eğitim Yardımları: Özellikle kız çocuklarının okula devam oranlarının düşük olduğu bölgelerde çocuklarının %80 oranında okula devamını sağlayan ailelere belirli miktarda yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlar 2016 yılı itibariyle ilkökul çağındaki kız çocukları için aylık 40 TL, erkek çocuk için 35 TL'dir. Ortaöğretim çağındaki kız çocukları için 60 TL, erkek çocuk için ise 50 TL'dir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016: 54).

2016 ASPB Faaliyet Raporu'na göre bu yardımlardan yararlanan hane sayısı 1.004.736 ile faydalanan kişi sayısı 2.132.741'e ulaşmış, aktarılan yardımlar ise 605,77 Milyon TL'yi bulmuştur (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016: 54).

Şartlı Sağlık Yardımları: 0-6 yaş aralığındaki çocukların düzenli olarak sağlık merkezlerine götürülmesi ve aşılarının yaptırılması koşuluyla verilen bu yardım yaklaşık 30 TL'dir. 2005 yılından itibaren hamile kadınlar içinde genişletilmiş ve gebeliğin 2. ayından, doğumdan sonraki 2.aya kadar ödenmeye başlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 8). Ayrıca doğum sağlık kuruluşunda yapıldığı takdirde tek seferlik 70 TL'lik bir ödeme yapılmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 8). Bu yardımların Türkiye'deki en yoksul %6'lık kesime (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 12) hitap ettiği ve daha çok yoksulluktan kaynaklanan eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayan ailelere destek olmak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Özellikle sağlık yardımlarının anne ve çocuk sağlığını korumaya ve yeni doğan ölümlerini azaltmaya yönelik olduğu görülmektedir.

Asgari Geçim İndirimi, 2017: Asgari Geçim İndirimi, 2007 Gelir Vergisi Kanunu değişikliği ile başlatılan bir uygulamadır. Çalışanların ödediği vergi

miktarlarından belirli oranlarda indirim sağlanarak, indirim miktarı çalışana ödenmektedir. Bu yardımlardan yararlanabilmek için bazı şartlar bulunmaktadır. Ücretler kişinin medeni durumu ve sahip olduğu çocuk sayısına göre değişiklik göstermektedir. Çocuklar 18 yaşından küçük ya da eğitimine devam ediyorsa (25 yaşına gelene kadar) bu durum asgari geçim indirimi hesaplanırken göz önünde bulundurulmaktadır.

Tablo 17: Asgari Geçim İndirim Miktarı, Türkiye, 2017 (TL)

Ücretlinin Medeni Durumu ve Sahip Olduğu Çocuk Sayısı	Yapılan Aylık Ödeme(TL)
Bekâr	133.31
Evli Eşi Çalışmıyor	159.98
Evli-Eşi Çalışmıyor- 1 çocuğu var	179.97
Evli- Eşi Çalışmıyor- 2 çocuğu var	199.97
Evli- Eşi Çalışıyor	133.31
Evli- Eşi Çalışıyor- 1 çocuğu var	153.31
Evli- Eşi Çalışıyor- 2 çocuğu var	173.31
Evli- Eşi Çalışıyor- 3 çocuğu var	199.97

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanan verilere göre düzenlenmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2017).

Tablo 17 incelendiğinde yardımların çocuk sayısı arttıkça arttığı görülmektedir. Her çocuk başına yaklaşık 20 TL artış meydana gelmektedir. Asgari Geçim İndirimi, her ne kadar çalışmayan eş için bir miktar daha fazla olsa da,

çiftlerin çalışma durumunda ödenecek vergi miktarlarında indirim sağladığı için doğrudan sağlanan nakit yardımlarına göre kadınların çalışmasını daha fazla desteklediği düşünülebilir.

Aile Yardım Ödeneği: Devlet memurlarına ödenen bu yardım vergi ve kesintilere tabi tutulmadan ödenmektedir. Ödenek, yılda iki dönem olarak hesaplandığından dolayı aşağıdaki miktarlar 2017 yılının ilk 6 ayı için geçerlidir.

Tablo 18: Aile Yardım Ödeneği, Türkiye, 2017 (TL)

Eş	204,99
0-6 yaş çocuk	24,01
6'dan büyük yaş	48,03

Kaynak: Basın İlan Kurumu, 2017.

Devlet memurları bu yardımlardan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 202. maddesinde belirtildiği üzere yararlanabilmekte ancak işçiler için bu yardımlar sağlanmamakta yapılan toplu sözleşmelerde belirlenmektedir. Madde 203'te eşlerin her ikisinin de devlet memuru olma durumunda aile yardımı sadece “koca”ya ödenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1965b: 4236). Bu durum Medeni Kanundan çıkarılan “aile reisi” ifadesine rağmen düzenlemelerde geleneksel aile yapısının devam ettirildiği izlenimini vermektedir. Bu yardımlar çocuk 25 yaşına gelene kadar (Kız çocukları evlenene kadar ve çalışamayacak durumda olduğunu sağlık raporuyla belgeleyen çocuklar hariç) ödenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 1965b: 4236)

Doğum Yardımı: Onuncu Kalkınma Planında belirtilen Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına Yönelik Eylem Planının getirdiği değişikliklerden biri olan bu yardımlar daha önceden 657 sayılı DMK 207 Madde gereğince devlet memurlarının doğum ödeneği olarak ödenmekteydi. Ancak bu madde 6637 sayılı Torba Kanun ile değişiklik yapılmış ve Madde 16'ya ek bir bölüm eklenerek yeniden düzenlenmiştir. 2015 yılı itibariyle canlı doğan ilk çocuk için 300 TL, ikinci çocuk

için 400 TL, üçüncü ve daha sonraki çocuklar için 600 TL ödenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2015b). Bu yardım Türk vatandaşı anne ya da babaya, her iki ebeveyn de Türk vatandaşı ise anneye ödenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2015b). Yardımların anneye ödenmesi olumlu bir adımdır, yardımların çocuk başına artması ise daha fazla çocuk sahibi olmak için aileleri teşvik etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Bir defaya mahsus ödemelerin ise ailelerin uzun dönemli ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır.

Çeyiz Hesabı: Türkiye’de ilk kez uygulanmaya başlanan bu düzenleme Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına Yönelik Eylem Planının bir parçasıdır. 6637 sayılı Torba Kanun Madde 14’e ek madde 2 ile yürürlüğe giren bu uygulama en az 3 yıl boyunca hesabın açık kalması ve 27 yaşından önce hesap sahibinin ilk evliliğini yapma durumunda biriken paranın %20’si devlet tarafından katkı payı olarak eklenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2015b). Devletin bu uygulamalarla gençlerin evlenmesini desteklemekte ve son yıllarda aile yapısında meydana gelen değişimlere karşı geleneksel aile yapısını korumaya çalıştığı söylenebilir.

Evde Bakım Aylığı: 2828 sayılı SHÇEK kanununda 6518 sayılı Torba Kanun ile yapılan değişiklikle engelli bireylere bakım sağlayan akrabasına devlet tarafından ödeme yapılmaktadır. Bu yardımdan yararlanabilmek için hanede bulunan kişilerin gelirlerinin asgari ücretin 2/3’ünü geçmemesi gerekmektedir. Ayrıca engelli kişinin engel durumu %50’nin üzerinde olmalıdır. Bakım sağlayan kişinin 24 saat boyunca bakım sağlaması gerekmektedir. 2017 yılının ilk 6 aylık bölümü için belirlenen miktar 960,58 TL’dir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Bu uygulama düşük gelirli hanelerde ücretsiz bakım sağlayan aile üyelerinin özellikle kadınların bu bakımı sağlayan kişiler olduğu düşünüldüğünde sağlanan emeği görünür kıldığı için olumlu bir adım olarak değerlendirilirken diğer bir yandan 24 saat boyunca evde bulunma gerekliliği yüzünden bu kişilerin dışarıda diğer işlerde çalışmalarını engellemekte ve bu maaş tek geçim kaynağı hale getirmektedir.

Özetle, Türkiye’deki aile yardımlarının ailelere ekonomik destek sağlama açısından yetersizdir. Bu yardımlar geçmişten son yıllara kadar ihtiyaçlı ailelere

yönelik sağlanmakta ve devlet memurlarına çocuk başına yapılan yardımlar gibi daha çok sembolik rakamlarda olduğu görülmektedir. Son dönemde uygulanmaya başlayan çocuk başına verilen doğum parası ve çeyiz hesabı açanlara devlet tarafından maddi olarak desteklenmesi, bu uygulamaların iş ve aile yaşamını uyumlaştırma amaçlarından uzak olduğu ve daha çok gençlerin evlenmesi ve çocuk sahibi olmalarını destekleme amacı olduğu görülmektedir.

Nakit transferlerinin incelenen ülkelerde bazen gelir testine dayalı bazen de gelir durumuna bakılmaksızın çocuk yardımları, ailelere maddi destekler ve vergi indirimleri olarak yapıldığı görülmektedir. İngiltere’de yapılan yardımların daha çok çocuk yoksulluğu ile mücadele ve özellikle bekâr ebeveynlerdeki yükselen yoksulluk riskine karşı şekillendiği, Fransa’da ise aile yardımlarının 3.çocuk sahibi olunması için teşvik edici olduğu görülmektedir. Bunun yanında ebeveynlerden birinin işten çıkması ya da çalışma saatlerinde azaltmaya gidilmesi durumunda ek maddi destekler yapılmaktadır. İtalya’da ise Türkiye ile benzer bir uygulama bulunmaktadır. İki yıl önce tek seferlik doğum gerçekleştiğinde ödenen doğum parası uygulaması getirilmiştir. Bu durum İtalya’daki düşük doğurganlık oranlarıyla mücadele etmek için devletin maddi yardımlara başvurduğunu göstermektedir. Bunun yanında İsveç’te nakit yardımlarının geniş olduğu görülürken, birlikte yaşayan kişilerin kurduğu birliklerin resmileştirilerek aile yardımlarından yararlanmalarını sağlayan öncü ülkelerden biri olmaktadır. Türkiye’de ise yapılan nakit transferlerinin toplumun en yoksul kesimine daha geniş verildiği ancak çalışan ve sosyal güvenceli kişiler için yapılan çocuk yardımlarının cüzi miktardadır. Onuncu Kalkınma Planı kapsamında geliştirilen Ailenin ve Dinamik Nüfusun Korunması Programı dâhilinde, doğum ödeneği ve çeyiz hesabı uygulamaları ile evlilik ve çocuk sahibi olmanın teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

3.6. Değerlendirme

Türkiye aile politikalarının gelişimi açısından incelendiğinde göze çarpan birkaç nokta vardır. Öncelikle Türkiye’de uzun süredir düzenli ve sistemli bir şekilde yürütülen ve belirli bir amaca yönelik herhangi bir aile politikasının varlığından bahsetmek güçtür. Sosyal yardımların bir parçası olarak geliştirilen aile

düzenlemelerinin daha geç tarihlerde gelişiminin başlaması ve genel anlamda en yoksul ve en dezavantajlı gruptaki kişileri kapsamı sonucu uzunca bir süre belirli bir kesime yardım etme amacından öteye gidememiştir. Devlet aile kurumuna doğrudan müdahalelerde bulunmamış ancak geleneksel rollerin devam etmesini değiştirici herhangi bir düzenleme yapmazken aksine bakım hizmetleri, maddi yardımlar, izinler gibi düzenlemelerin gelişimi de diğer ülkelere nazaran oldukça geç sağlamıştır. Aile dayanışması sayesinde çocuk ve yaşlı bakımı, işsizlik gibi durumlarda aile kurumu koruyucu ve destekleyici işlevlerini devam etmiştir. Hatta bu durum köyden kente göçler sırasında yavaş yavaş değişen toplumsal yapıda da bir süre daha korunmuştur. Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma macerası, kadınların özgürleşme hareketleri, uluslararası sözleşmelerin onaylanmasının etkileriyle kadınların statülerinde bazı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler yürürlüğe girmiş ve kadınlar en azından yasalar önünde erkeklere karşı olan bazı dezavantajlı durumlarından kurtulmuştur. Dönemin iktidar partisi AK Parti ise, muhafazakâr görüşlerini aile politikalarına da yansıtmaya başlamıştır. Bu dönemde hükümet yetkilileri geleneksel ve milli değerlerin, evliliğin ve ailenin önemini sık sık söylemlerinde dile getirirken, hükümetin sosyal politika alanında yaptığı düzenleme ve uygulamalarda kadınların aile içindeki rollerinin ve sorumluluklarının önemle vurgulandığı görülmektedir. Diğer taraftan neoliberal politikaların etkisiyle de kadın istihdamının artırılması ve özellikle çalışmayan ev kadınlarının ekonomiye katkıları için bazı teşvikler sağlanmaktadır. Ancak bu durum Türkiye'de çelişkili bir durumun oluşmasına sebep olmaktadır. Bir yandan yapılan değişikliklerle daha modern ve eşit kadın imgesi yaratılırken, diğer yandan kadının geleneksel rollere uygun davranarak anne ve eş rollerini yerine getirmesi beklenmektedir. Bu ikili durum kadın istihdamında kendini daha net göstermektedir. İstihdamın artması kalkınma planlarında yer almakta, okullaşma oranlarının artırılması için yapılan projeler ve mesleki kurslar gibi uygulamalar sayesinde kadınların daha fazla iş bulması desteklenirken, kadınların iş piyasasında yer almalarının en büyük engeli olan bakım hizmetlerini gelişiminde özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için aynı çabalar görülmemektedir. Türkiye'de anaokulu ve anasınıflı uygulamaların daha yaygınlaştığı bir gerçektir ancak aynı şey 0-3 yaş kreş ve gündüz bakımevleri için

söylenememektedir. Özel kurumların açılması desteklenmekte ve devlet bu kurumlara devam eden çocuklar için maddi yardımlar sağlamakta ancak verilen desteğe rağmen tüm ailelerin bu hizmetlerden yararlanması olası bir durum değildir. Ayrıca büyükanne projesinin başlatılması enformel bakım hizmetlerinde en çok yardımına başvuru alan kişiler olan anneanne ve babaannelere ücret karşılığında düzenli bir bakım hizmeti sağlanması da var olan geleneksel aile yapısının korunmasını ve aile dayanışmasının devam ettirilmesini destekler niteliktedir. Bu durum iş ve aile yaşamının uyumlaştırma politikalarının diğer yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel değerlerin son derece önemli olduğu ve kadınların ikincil konumlarda yer aldığı Türkiye’de, esnek çalışma gibi düzenlemelerin iş hayatında kadınların daha çok ayrımcılığa uğramasına yol açabilecektir. Bu nedenle bu politikaların uygulanması konusunda oldukça hassas davranılmalıdır, aksi takdirde kadınların toplumda var olan eşitsiz konumlarının daha da artması kaçınılmaz olacaktır. Hiç kuşkusuz iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları aile dostu politikalar, bu nedenle kadının aile içindeki rolleri temel alınarak üretilen düzenlemeler Türkiye’de olduğu gibi bir taraftan kadın istihdamını desteklerken, diğer taraftan aile içindeki sorumlulukların yine kadınlar tarafından yerine getirilmesi beklentisini doğurmaktadır.

Bunların yanı sıra, Türkiye’deki aile düzenlemeleri seçilen üye ülke örnekleriyle değerlendirildiğinde de bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye kadın istihdamı açısından incelen ülkeler arasında en düşük oranlara sahip olduğu görülürken, esnek çalışma biçimlerinin de diğer ülkelere göre daha geç başlatıldığı görülmektedir. Nitekim bu durum çocuk izinlerinde de aynıdır. Üye ülkelerde ebeveyn izni uygulamasının birçok örneği görülürken, Türkiye’de bu izin türünün henüz yaygınlaşmadığı dikkat çekmekte ve özellikle babaların bakım işinde yer almalarının yeterince desteklenmediği gözlemlenmektedir. Bakım hizmetleri açısından da Türkiye’nin özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için sağlanan hizmetlerin oldukça gelişmemiş olduğu ve bu bakım işinin aile içerisinde sağlandığı, 3 yaşından okul çağına kadar olan kısımda da çocukların daha az oranda okul öncesi hizmetlerinden yararlandığı görülmektedir. Aile yardımları ekonomik anlamda değerlendirildiğinde ise diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de bu yardımların çalışanlar

açısından daha sembolik oranlarda olduğu ve ihtiyaçlı kesime yönelik düzenlendiği dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Aile kurumunun toplumun temel taşlarından biri olarak görülmesi, günümüze kadar birçok farklı disiplinler tarafından ele alınmasına yol açmıştır. Bu kurumun uzunca bir süre özel alan olarak kabul edilmesi devletlerin bu alana doğrudan müdahalelerini geciktirmiştir. Ailelere yönelik politikaların gelişiminin de bu bağlamdan hareketle sosyal politika alanında başlatılan düzenlemelere göre daha geç meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca aile politikalarının devletlerin sahip olduğu ideolojik temellerin etkisiyle ve ailenin nasıl tanımlandığı ve hangi değerlerle şekillendiği de başka bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile politikalarının nüfus arttırıcı fikirlerle ortaya çıkararak özellikle ekonomik anlamda ihtiyaçlı ailelere destekleyici önlemlerin alınmasına yönelik uygulandığı görülürken, zaman içerisinde bu uygulamalar ebeveyn izni, bekar ebeveynlere yönelik tedbirler ve çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi şeklinde olarak içinde bulunduğu dönemin ihtiyaçlarına göre şekillendiği görülmektedir. Bu durum da aile politikalarıyla gerçekleştirilmeye çalışılan amaçların değişebileceğini göstermektedir. Farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen aile tipolojileri ise farklı ülkelerdeki aile politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesini sağlamaktadır. Ülkelerin bu alandaki düzenlemeleri ele alınarak farklı ve benzer alanlar üzerinde durulmakta ve gruplandırma çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamına dâhil edilen Mary Daly tipolojisinde de ele alınan ülkeler dört kritere göre değerlendirilmiş ve ülkelerin hangi amaçlarla aile politikalarını geliştirdikleri incelenerek, sınıflandırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar dâhilinde, ülkeler doğurganlığın teşvik edildiği, aileye müdahaleden kaçınılan, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklendiği ve geleneksel aile yapısının sürdürülen olarak dört gruba ayrılmıştır. Bu bağlamda, Fransa doğurganlığın teşvik edildiği, İngiltere aileye müdahaleden kaçınılan, İsveç toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklendiği ve İtalya geleneksel aile yapısının sürdürüldüğü ülke örnekleri olarak bu çalışmada yer almakta ve incelenmektedir. Ailelere yönelik politikalar incelenirken, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler, kadınların aile içerisindeki rolleri ve çalışma hayatında yer alma dereceleri de seçilen ülkelerde göz önünde bulundurulmaktadır. İncelenen ülkelerde de görüldüğü üzere, ataerkil toplum yapısının etkisiyle uzun yıllar boyunca kadınlar ev içi ve bakım işlerini

ücretsiz sağlayıcıları şeklinde toplum içerisinde yer almakta ve bu durum kadınların birçok alanda ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Kadınların iş hayatında yer almaları ekonomik anlamda güçlenmelerini sağlarken, sosyal ve siyasi alanlarda erkeklerle aynı hakları elde etmelerini hızlandırmamış ve bu durumun gerçekleşmesi zaman almıştır. Avrupa Birliği kurulduğu tarihten itibaren çalışma hayatına yönelik düzenlemeleriyle kadınların bazı haklar elde etmelerini desteklemiş ve eşit ücret, cinsiyete yönelik ayrımcılığın yasaklanması, analık izni ve ebeveyn izni gibi yönergelerin yasal düzenlemelerde yer almasını sağlamış ve Amsterdam Antlaşması'nın ardından kadın-erkek eşitliğinin anaakımlaştırma politikaları halinde yürütülmeye devam etmiştir. Kadınların istihdamda yer almaları ülkelerin ekonomik anlamda ilerlemelerini sağladığının anlaşılması üzerine çalışmayan kadınların iş piyasasında yer almalarının desteklenmesi amacıyla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılma çalışmaları yükselişe geçmiştir. AB'nin yürütmekte olduğu İstihdam Stratejisi kapsamında yaygınlaşmaya başlayan bu politikalar çocuk sahibi olmaları durumunda ebeveynlere bazı kolaylıklar sağlanmasını hedeflemektedir.

Birliğin ailelere yönelik düzenlemelere olan ilgisi demografik gelişmelerle birlikte artmıştır. Üye ülkelerde doğurganlık oranlarında meydana gelen düşüş yüzünden nüfusun yaşlanması endişeleri başlamış ve kişilerin daha fazla çocuk sahibi olmaları için sağlanan teşvikler yükselişe geçmiştir. Ancak aile özel alan olarak kabul edildiğinden Birliğin bu kuruma doğrudan müdahalelerden kaçınmakta olduğu ve bu alanda yapılan düzenlemelerin önerge, tavsiye, öneri ve eylem planları gibi bağlayıcılığı düşük, ikincil hukuk kaynakları olduğu görülmektedir. Bu durum da ülkelerin kendi refah sistemlerine göre aile ve kadın politikalarını şekillendirmesine yol açmaktadır.

Belirtildiği üzere bu çalışmada Mary Daly'nin yapmış olduğu sınıflandırmada farklı aile politikalarına sahip oldukları için seçilmiş olan ülkelere Fransa, İngiltere, İsveç ve İtalya'da aile düzenlemeleri dört alt başlık altında incelenmiş ve bu ülkelerde bazı benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmüştür.

İzin düzenlemeleri değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Son yıllarda analık izni yerine ebeveyn izni uygulamasının daha da yaygınlaşmaya başladığı ve bu izinlerin kadın erkek eşitliğini desteklemeye yönelik daha etkili olduğu düşünülmektedir. Ücretli ve en uzun ebeveyn izninin İsveç'te olduğu görülmektedir.

Ayrıca ebeveyn izni iki ebeveyn arasında eşit kullanıldığında vergi iadesi sağlanmakta ve bu iznin 90 günlük kısmı devredilemez nitelikte olup baba kullanmadığı takdirde yanmaktadır. Uygulamalarda var olan farklıklar AB düzenlemelerinin ülkeler üzerinde etkinliğinin çok güçlü olmadığını göstermektedir. Ancak tüm ülkelerde ortak olan nokta, babaların çocuk izinlerini kullanma oranlarındaki düşüklüktür.

Bakım hizmetleri ele alındığında, bu hizmetlerin gelişmişlik düzeyinin kadın istihdamının gelişmişliğini de etkilediği görülmektedir. Gelişmiş bakım hizmetlerinin bulunduğu İsveç'te kadın istihdamının yüksek olduğu görülürken, düşük kadın istihdamının bulunduğu İtalya'da özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocukların bakım hizmetlerinin oldukça kısıtlı olduğu farkedilmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların hizmetlerden yararlanma oranlarında ülkeler arasında farklılıklar olduğu da başka bir gerçektir. Bu durumda, toplum tarafından biçilen anne rollerinin ve refah rejimlerinin etkisi olduğu söylenebilir.

Esnek çalışma biçimlerinin incelenen tüm ülkelerde bulunurken çocuk sahibi olan kişilerin bu hizmetlerden yararlandıkları görülmektedir. Özellikle yarı zamanlı çalışma biçimleri kadınlar tarafından erkeklere nazaran daha çok tercih edilmektedir. Kadınların bu tür işlerde çalışma oranlarının sahip olunan çocuk sayısında artış olduğu durumlarda daha da artmaktadır. Bu da kadınların ev ve bakım sorumlulukları yüzünden yarı zamanlı işlerde yoğunlaştıklarını göstermektedir. Türkiye'de son yıllarda esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması adına bazı düzenlemeler başlatılmıştır: her iki ebeveynin çalıştığı durumlarda ebeveynlerden biri çocuk okul çağına gelene kadar yarı zamanlı işe geçebileceği gibi, analık izni bitiminin ardından da ilk çocuk için iki ay, ikinci çocuk için üç ay, üçüncü çocuk için altı ay süresince anne yarı zamanlı çalışabilmektedir. İtalya ve Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranlarının yüksek olduğu da göze çarpan başka bir gerçektir.

Son olarak nakit transferlerine bakıldığında bu yardımların verilmiş amaçlarının, verilme şeklinin ve miktarlarının ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yardımların bazılarında çocuk bakımı için ebeveynlerden birinin işten çıkması ya da çalışma saatlerini azaltma durumunda ek ödemeler yapılmaktadır. Ancak, çalışma zamanlarında azalmaya giden ya da işten çıkan

kişilerin genel itibariyle kadınlar olduğu görülmekte ve bu düzenlemeler kadınlara karşı olan cinsiyetçi iş bölümlerinin desteklenmesine yol açmaktadır.

Tüm bu bulgular bizi AB'nin bazı açılardan olumlu etkilerine rağmen, ortak bir aile politikasının geliştirilmediği ve aile düzenlemeleri gibi sosyal politika alanlardaki uygulamaların daha çok ülkelerin kendi inisiyatifinde değerlendirildiği ve düzenlemelerin ülkelerin yerleşmiş ve süregelen refah sistemlerinin etkisiyle şekillendiği sonucuna ulaştırmıştır. Bunun yanında iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması kapsamında yapılan düzenlemelerin kadınların yaşadığı ayrımcılık ya da eşitsizlik durumlarını pekiştirebileceği de görülmektedir. Örneğin ebeveyn izni uygulaması ilk bakışta eşitliğe uygun bir düzenleme gibi algılanmasına rağmen, bu izinlerden yararlanan kişilerin uygulamada çoğunun kadınlar olduğu görülmekte ve çalışma saatlerinde azaltmaya giden, yarı zamanlı çalışan ya da izinler boyunca kariyerlerine uzun dönem ara veren kadınların uzun vadede aldıkları ücretlerin erkeklere göre oldukça düşük olmasına sebep olmakta ve bu durum da ücret eşitsizliğini devam etmesini sağlamaktadır. Ailelere yönelik politikalar kapsamında her iki ebeveyn için getirilen esnek çalışma düzenlemelerinin ve izin uygulamalarının aslında sadece kadınların iş ve aile sorumlulukları arasında daha iyi denge kurmalarına yol açmakta ve erkekler ile eşit bir sorumluluk paylaşımına sebep olmamaktadır. Bu durum da düzenlemelerin kadın dostu olmaktan ziyade aile dostu olduğunun altını çizmektedir.

Türkiye'deki aile politikaları incelendiğinde ise, politikacıların aile hakkındaki söylemleri ve toplumun aile kurumuna verdiği öneme rağmen, ülkede sistemli bir aile politikasının yürütüldüğünü söylemek güçtür. Nüfus politikalarının aile düzenlemelerini şekillendirdiği açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin doğurganlığın arttırılma amaçlarının güdüldüğü dönemde, bekârlar için fazladan vergilerin getirildiği, doğum kontrol yöntemlerinin ve kürtajın yasaklandığı, altı çocuktan fazla çocuğu olan annelere madalya ya da nakit yardımları verilmesi gibi uygulamaların getirildiği görülmektedir. Bu dönemin ardından nitelikli nüfus artış anlayışının benimsenmesi, doğum kontrol yöntemlerinin yasallaşmasına bir süre sonra da kürtajın serbestleşmesine yol açmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise Türkiye AB üyesi olma yolunda yaptığı mevzuat değişiklikleri, kadın-erkek eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda imzaladığı uluslararası sözleşmeler gereğince birçok

düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemeler kadınların daha eşit haklar sahip olmasını sağlarken ev içerisindeki eşitsiz konumları hakkında fazla bir değişiklik sağlayamamıştır. AK Parti iktidarıyla birlikte ülkedeki kadın ve aile politikalarının daha muhafazakâr ve geleneksel düşüncelerle şekillendiği görülmektedir. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na dönüştürülmesi buna verilebilecek örneklerden biridir. Neo-Liberal politikaların etkisiyle şekillenen iş piyasasında kadınların aile sorumluluklarını gerçekleştirmeleri, geleneksel rollere uygun şekilde hareket etmeleri ve aynı zamanda çalışmaları beklenmektedir. 2012 yılında yayınlanan Ulusal İstihdam Stratejisiyle yarı zamanlı işlerin yaygınlaştırılması ve iş piyasasının 'esnekleştirilmesi' için bazı tedbirler alınmaktadır. Ancak yarı zamanlı işlerden daha çok yararlananların kadınlar olması, bu düzenlemelerin aslında kadınların hem çalışıp hem de çocuk bakmalarını mümkün kılma amacını taşıdığı söylenebilir. Bunun yanında hükümet aile kurumunun devamının sağlanması, korunması ve doğurganlık oranlarının düşmemesi için çaba göstermektedir. Nüfus ve Aile Yapısının Korunmasına Yönelik Eylem Planı çerçevesinde getirilen doğum ödeneklerinin, çocuğu olanlara verilen yarı zamanlı çalışma imkânları ve çeyiz hesabı gibi uygulamaların bu amaçlara hizmet ettiği görülmektedir. Ayrıca herkes için ulaşılabilir ve kaliteli bakım hizmetlerinin geliştirilmesi yerine özel bakım hizmetleri ve büyükanne ödeneği uygulamasında görüldüğü gibi bu hizmetlerin kadınlar tarafından yapılması desteklenmektedir. Bu durum da yürütülen aile politikalarının kadınların eşitsiz konumlarını pekiştirmesine ve geleneksel rollerin sürdürülmesine yol açmakta olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Türkiye ve İtalya'nın refah sistemlerinin birbirine yakın olduğu daha önce de vurgulanmıştır. Her iki ülkede devlet yardımlarının yetersiz olduğu durumlarda aile dayanışması sayesinde aile tarafından destekler sağlanmakta özellikle 0-3 yaş çocuk bakımının anne ya da büyükanneler tarafından sağlandığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'deki en az 3 çocuk yapın söylemleri ve İtalya'daki Fertility Day kampanyası benzer öğeler barındırmaktadır. Pronatalist düşüncelerle kadınlar üzerinden yürütülmeye çalışılan bu kampanyalar aslında iki ülkedeki istihdam şartlarını göz ardı etmektedir. Her iki ülkede de yüksek oranda kayıt-dışı istihdam mevcut iken genç işsizliği İtalya'da %30 ve Türkiye'de %20 oranlarında seyretmektedir. Bu durum da nüfusun yeterli iş imkânlarına sahip olmadığını ve ekonomik anlamda

sıkıntılarının var olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Fransa'daki aile politikaları incelendiğinde üç çocuk politikasının daha etkin bir şekilde yürütüldüğü gözlemlenmektedir. İzin düzenlemelerinin, aile yardımlarının ve nakit transferlerinin 3. çocuk için daha geniş olduğu bir gerçektir. Bu yüzden de Türkiye ve İtalya'daki politikaların ailelerin daha fazla çocuk yapmalarını ne derece teşvik ettiği tartışmalı bir durumdur.

Türkiye'deki aile temelli şekillenen politikaların kadınların eşit haklar elde etmesinde yetersiz olduğu görülmektedir ve bu durumun değiştirilmesi için kadınların aile içerisindeki rollerinden ziyade kadını bir birey olarak güçlendirmeye çalışan politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların ekonomik anlamda özgürleşmeleri için çalışmalarını engelleyen etmenlerin kaldırılması gerekmektedir. Bu etmenlerden biri de bakım hizmetleridir. Ulaşılabilir bakım hizmetlerinin özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için geliştirilmesi, bu hizmetlerin mesai saatlerine uygun olması, babaların da bakım işlerinde yer almaları için devredilemez izinler, fazladan izin ya da vergi iadeleri gibi teşviklerin sağlanması gerekmekte ve bakım işinin sadece kadın işi olmadığı düşüncesi yürütülen düzenlemelere yerleştirilmelidir. Türk mevzuatında yer alan 150 kadın çalışan bulunan iş yerlerinde kreş ve bakım yurdu açılma zorunluluğunun değiştirilmesi ve bu sayının azaltılarak kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca iş yerleri bu yükümlülük konusunda daha iyi denetlenmelidir. Mevzuatta var olan ikiliklerin örneğin İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanun'daki farklılıkların kaldırılması gerekmektedir. Ailelere yönelik düzenlemelerin de tüm aileleri kapsayan ve evrensel olması gerekmekte ve sorun çözme odaklı yöntemin terkedilerek aileyi destek ve güçlendirme politikalarının her alanda özellikle aile içi şiddete karşı hayata geçirilmesi, sürekli ve sistematik bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, ülkelerin sahip olduğu refah rejimleri ve süregelen toplumsal değerler ailelere yönelik düzenlemeleri etkileyen en önemli faktörlerdendir. Avrupa Birliği ise bu politika alanında daha çok üye ülkeler arasında eşgüdüm rolü üstlenmekte ve bağlayıcı kararlar konusunda çekimser kalmaktadır. İncelenen üye ülkelerde görüldüğü üzere, aile politikaları farklı amaçlara hizmet edebilmekte ve düzenlemeler kendi sosyal politika geleneklerine göre şekillenmektedir.

KAYNAKÇA

- AB Konseyi: **Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı (2001/235/AT)**, 08.03.2001, (Çevrimiçi), http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf 27.08.2017.
- Abrahamson, Peter, Thomas P. Boje, Bent Greve: **Welfare and Families in Europe**. Aldershot, Hants, England, Ashgate, 2005.
- Acuner, Selma, Ceren İşat: “Avrupa Birliği Kadın Erkek Eşitliği Politikaları ve Türkiye”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TUSIAD, KAGIDER, 2008, s.301-383.
- AÇEV: Anne Çocuk Eğitim Vakfı, (Çevrimiçi), www.acev.org 25.08.2017.
- AÇEV: **Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri, Özet Araştırma Raporu**, İstanbul, 2017, (Çevrimiçi) http://ilkisbabalik.acev.org/wp-content/uploads/2017/06/ilgilibabalikyoneticiozeti.08.06.17.web_.pdf 20.08.2017.
- Addabbo, Tindara, Valentina Cardinali, Dino Giovannini, Sara Mazzucchelli: “Italy country note”, Ed. Peter Moss, Sonja Blum, Alison Koslowski, **International Review of Leave Policies and Research**, 2015, (Çevrimiçi), http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/2017/Italy.FINAL.8may2017.pdf

- 23.08.2017.
- Ağdemir, Sürmeli: “Aile ve Eğitim”, **Aile ve Toplum**, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:1, Mart 1991.
- Ahn, Namkee, Pedro Mira: “A Note of the Relationship Between Fertility and Female Employment Rates in Developed Countries”, **Journal of Population Economics**, Vol.15, No.4, November 2002, s.667–682.
- Akduran, Özgür: **Hane Devlet Piyasa Kadın Emeği ve Sosyal Politikalar Bağlamında Cinsiyetlendirilmiş Bütçe**, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2012.
- Akın, Ayşe: “Türkiye’de Nüfus Doğum Kontrol Yöntemi ve İsteyerek Düşüklere Yönelik Politikalar: Nedenleri ve Sonuçları”, **Toplum ve Hekim**, Eylül- Ekim 2012, Cilt 27, Sayı: 5, s.323-336.
- Aktan, Can Coşkun, Özlem Özkıvrak: “Sosyal Devletin Araçları”, **Sosyal Refah Devleti**, Yayınlanmamış Çalışma, 2003, (Çevrimiçi), <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm> 27.08.2017.
- Alcock, Peter, Martin Powell: **Welfare Theory and Development**, Sage Publications Ltd, UK, 2011.
- Altan, Ömer Zühtü: **Sosyal Politika**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 1744, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No. 900, 2007.
- Askenazy, Philippe: “Working time regulation in France from 1996

to 2012’’, **Cambridge Journal of Economics**, No.37, 2013, s.323–347.

Atan, Meltem: “Radikal Feminizim Kişisel Olan Politiktir Söyleminde Aile’’, **Jemsos**, October 2015, Vol:1, Sayı:2, s. 1-21.

Atatanır, Hicran: “Sosyal Güvenlik ve Aile Yardımı Uygulamaları’’, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, , Cilt 2, Sayı 1, Temmuz 2011, s. 143-169.

Avrupa Konvansiyonu: **Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı**, CONV 850/03, Brüksel, 18 Temmuz 2003 (Çevrimiçi). <http://www.ikv.org.tr/images/files/A9-tr.pdf> 17.08.2017.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: **2006/35/EC Sayılı Kararın Feshine ve Türkiye ile Katılım Ortaklığının kapsadığı ilkeler, öncelikler ve koşullara dair bir Konsey Kararı (2008/157/EC)**, Brüksel, 26 Şubat 2008 COM (2007) 661, 2007, (Çevrimiçi), http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf , 25.08.2017.

Avrupa Komisyonu: **2016 Türkiye Raporu**, Brüksel, 9.11. 2016 SWD(2016) 366 nihai, (Çevrimiçi), http://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf 25.08.2017.

Baker, Maureen: **Canadian Family Policies: Cross-National Comparisons**, Toronto, University of Toronto Press, 1995.

- Bakırcı, Kadriye: “Türk Hukukunda İş ve Aile Sorumluluklarının Uzlaştırılması: Uluslararası Hukuk ve AB Hukuku Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: İş Ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları**, Ed. İpek İlkaracan, İstanbul, İTÜ, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi - Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği Yayınları, 2010, s.60-86.
- Barbera, Marzia: “The Unsolved Conflict: Reshaping Family Work and Market Work in the EU Legal Order”, **Economic and Social Rights Under the EU Charter of Fundamental Rights: A Legal Perspective**, Ed. Tamara K. Hervey, Jeff Kenner, Oregon, Hart Publishing, 2003, s. 139-160.
- Basın İlan Kurumu: Memurun Aile Yardım Ödeneği Arttı, 2017, (Çevrimiçi) <http://www.bik.gov.tr/> , 20.06.2017.
- Bauman, Zygmunt: **Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar**, Çev. Ümit Öktem, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Bayraktar, Cahide: “Keynes ve Refah Devleti”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, Ekim 2012.
- Beier, Loreen, Dirk Hofäcker, Elisa Marchese, Marina Rupp: **Family Structures and Family Forms in the European Union**, Research on Families and Family Policies in Europe, State of the Art Final Report, Ed. Marjo Kuronen, Family Research Centre, 2010, s.17-33.
- Berktaş, Fatmagül: **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 2. Basım,

- İstanbul, Metis Yayınları, 2000.
- Björnberg, Ulla,
Lillemor Dahlgren: “Family Policy. The Case of Sweden”, **Family Policies in the Context of Family Change**, Ed. Ilona Ostner, Christoph Schmitt, Wiesbaden, Vs Verlag Für Sozialwissenschaften, 2008, s. 37-56.
- Blackstone, Tessa: “Some Aspects of the Structure and Extent of Nursery Education in Five European Countries”, **Comparative Education**, Vol. 7, No. 3, December, 1971, s. 91-105.
- Bock, Gisela: **Avrupa Tarihinde Kadınlar**, Çev. Zehra Aksu Yilmazer, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2004.
- Boele-Woelki,
Katharina, Bente Braat,
Ian Curry-Sumner: **European Family Law in Action: Volume: III, Parental Responsibilities**, Antwerp-Oxford, Intersentia, 3. Cilt, 2005.
- Boğaziçi Üniversitesi
Sosyal Politika Forumu: **Türkiye’de Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Bir Öneri: Mahalle Kreşleri**, 2009.
- Bonoli, Giuliano: “Time Matters: Postindustrialization, New Social Risks, and Welfare State Adaptation in Advanced Industrial Democracies.” **Comparative Political Studies**, Vol. 40. Sage Publications, 2007.
- Brewer, Mike, Sarah
Cattan, Claire Crawford,
Birgitta Rabe: **Free Childcare and Parents’ Labour Supply: Is More Better?**, IFS Working Paper W16/22, November 2016, (Çevrimiçi),
<https://www.ifs.org.uk/uploads/publications/wps/WP201>

[622.pdf](#) 21.08.2017.

Brewster Karin L.,
Rindfuss Ronald R.: “Fertility and Women’s Employment in Industrialized Nations”, **Annual Review of Sociology**, Vol.26, 2000, s.271–296.

Breton, Didier, France
Prioux, Catriona
Dutreuilh: “Two Children or Three? Influence of Family Policy and Sociodemographic Factors”, **Population (English Edition)**, Vol. 60, No. 4, July-August 2005, s. 415-445.

Brink, Anna, Katarina
Nordblom, Roger
Wahlberg: **Maximum Fee vs. Child Benefit: A Welfare Analysis of Swedish Child-Care Fee Reform**, Institute for the Study of Labor/Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit- IZA Discussion Paper, No.2748, April 2007.

Bryson, Caroline, Mike
Brewer, Luke Sibieta,
Sarah Butt: **The Role of Informal Childcare: A Synthesis and Critical Review of the Evidence**, Full Report, Nuffield Foundation, 2012.

Buğra, Ayşe: **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, 2. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Buğra, Ayşe: “Giriş”, **Akdeniz’de Kadın İstihdamının Seyri**, Ed. Ayşe Buğra, Yalçın Özkan, İstanbul, İletişim, 2014, s. 9-28.

Buğra, Ayşe, Çağlar
Keyder: **New Poverty and Changing Welfare Regime of Turkey**, Report Prepared for United Nations Development Programme, UNDP, Ankara, 2003.

Buğra, Ayşe, Çağlar “The Turkish Welfare Regime in Transformation”,

- Keyder: **Journal of European Social Policy**, Vol. 16, No. 3, 2006, s. 211-228.
- Buğra, Ayşe, Yalçın Özkan: “Türkiye’nin Ekonomik Kalkınma Sürecinde Modernleşme, Dini Muhafazakârlık ve Kadın İstihdamı”, **Akdeniz’de Kadın İstihdamının Seyri**, Ed. Ayşe Buğra, Yalçın Özkan, İstanbul, İletişim, 2014, s. 125-153.
- Caisse Nationale Allocations Familiales (CNAF): Les résultats 2013 de l’Observatoire national de la petite enfance, 2014, (Çevrimiçi), https://www.caf.fr/sites/default/files/cnaf/Documents/DCom/Presse/Communique%202014/DP_Observatoire.pdf, 24.01.2017
- Canatan Kadir, Ergün Yıldırım: **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Kitap, 2011.
- Canatan, Kadir: “Aile Politikaları ve Türkiye Örneği”, **Umran Dergisi**, Sayı: 187, Mart 2010, s. 34-39.
- Caporali, Arianna, Antonio Golini: “Births and Fertility in Interwar Italy: Trends, Images, Policies and Perception”, **Population Review**, 2010, Vol. 49, No. 2, s.30-46.
- Caroli, Dorena: **Day Nurseries & Childcare in Europe, 1800–1939**, London, Palgrave Macmillan, 2017.
- Chanfreau, Jenny, Sally Gowland, Zoë Lancaster, Eloise Poole, Sarah Tipping, Mari Toomse: **Maternity and Paternity Rights and Women Returners Survey 2009/10**, Department for Work and Pensions, Research Report No.777, (Çevrimiçi), <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/>

attachment_data/file/214367/rrep777.pdf 29.08.2017.

CLEISS: The French Social Security System, Family Benefits (Çevrimiçi),
http://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_4.html 03.02.2017.

Cochrane, Allan, John **Comparing Welfare States: Britain in International**
Clarke, Sharon Gewirtz: **Context**, Second Edition, Sage Publications, Open
University, UK, 2001.

Cohen, Bronwen: “Chapter 26: The United Kingdom” ,**The International**
Handbook of Child Care Policies and Programs, Ed.
Moncrieff Cochran, USA, Greenwood Press, 1993.

Commission of the **Communication from the Commission on Family**
European Communities: **Policies** COM(89) 363 final, Brussels, 8 August 1989.

Commission of the **European Social Policy- A Way Forward for the**
European Communities: **Union**, COM(94) 333 final, Brussels, 27.07.1994.

Commission of the **Communication from the Commission Green Paper**
European Communities: **Confronting Demographic Change: A New Solidarity**
Between the Generations, COM(2005) 94 final,
Brussels, 16.3.2005.

Commission of the **Communication From the Commission to the Council,**
European Communities: **The European Parliament, The European Economic**
and Social Committee and the Committee of the
Regions, A Roadmap for equality between women
and men 2006-2010, {SEC(2006)275}, COM(2006) 92

final, Brussels, 01.03.2006.

Conklin, Alice L., Sarah Fishman, Robert Zaretsky: **France and Its Empire Since 1870**, Oxford University Press, Second Edition, 2015.

Correll, Shelley J., Stephen Benard, In Paik: “Getting a Job: Is There a Motherhood Penalty?” **American Journal of Sociology**, Vol. 112, No. 5, March 2007, s. 1297-1339.

Council Directive: Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to application of the principle of equal pay for men and women, **Official Journal** , L45, 19.02.1975.

Council Directive: Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions, **Official Journal**, L 39, 14.02.1976.

Council Directive: Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security, **Official Journal**, L 6/24, 10.01.1979.

Council Directive: Council Directive 86/613/EEC of 11 December 1986 on application on application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity, including agriculture, in a self-employed a self-employed women during pregnancy and motherhood

Official Journal, L359, 19.12.1986.

Council Directive: Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding, **Official Journal**, L 348, 28.11.1992.

Council Directive: Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC **Official Journal**, No L 145/4, 19.06.1996.

Council Directive: Council Directive 97/81/EC, concerning the Framework Agreement on part-time work concluded by UNICE, CEEP and the ETUC, **Official Journal**, L 14/10, 20.01.1998.

Council Directive: Council Directive, 2000/78/EC establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, **Official Journal**, L 303/16, 2.12.2000.

Council Directive: Council Directive 2010/18/EU of 8 March 2010 implementing the revised Framework Agreement on parental leave concluded by BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP and ETUC and repealing Directive 96/34/EC, **Official Journal**, L 68, 18.3.2010.

Council Recommendation: Council Recommendation of 31 March 1992 on child care, 92/241/EEC, **Official Journal**, L 123, 8.5.1992.

- Council of Europe: **Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi**, Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi - No. 210, İstanbul, 2011.
- Coppolaro-Nowell, Annalisa: “Italy’s Fertility Day Posters Aren’t Just Sexist – They’re Echoes of a Fascist Past”, **The Guardian**, 05.09.2016, (Çevrimiçi), <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/05/italys-fertility-day-posters-sexist-echoes-of-fascist-past>, 24.08.2017.
- Corsetti, Federica, Gianmarco Pagano, Antonella Parravano, Francesca Valente: **Reconciling Work and Family Life in Europe: A Comparative Perspective**, Italian Report, European Working Group on Labour Law, European Student Seminar, Leicester, 2014.
- Cotta, Maurizio, Roman Maruhn, César Colino: **Italy Report**, Sustainable Governance Indicators 2016, (Çevrimiçi), http://www.sgi-network.org/docs/2016/country/SGI2016_Italy.pdf, 23.08.2017.
- Cova, Anne: “French Feminism and Maternity: Theories and Policies, 1890-1918”, Ed. Gisela Bock, Pat Thane, **Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880-1950s**, New York, Routledge, 1991, s. 119-137.
- Crompton, Rosemary, Clare Lyonette: “Work-Life 'Balance' in Europe”, **Acta Sociologica**, Vol. 49, No. 4, December 2006, s. 379-393.
- Çalık, Öznur: Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı, 2011

(Çevrimiçi), http://oznurcalik.com.tr/kadin_haklari.htm,
21.08.2017.

Çelik, Aziz: **AB Sosyal Politikası Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı**,
İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

Çetik, Arzu, Turan
Gültekin, Yavuz
Kuşdemir: “Erdoğan: En az üç çocuk doğurun”, **Hürriyet
Gazetesi**, 07.03.2008, (Çevrimiçi),
[http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-en-az-uc-cocuk-
dogurun-8401981](http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-en-az-uc-cocuk-dogurun-8401981) 25.08.2017.

D’Addio, Anna Cristina,
Marco Mira D’Ercole: “Policies, Institutions and Fertility Rates: A Panel Data
Analysis for OECD Countries”, **OECD Economic
Studies**, No. 41, 2005/2.

Daly, Mary, Sara
Clavero: **Comparative Family Policy: A Comparative Review
of Ireland, France, Germany, Sweden and UK**,
Institute of Public Administration, Dublin, 2002.

Daly, Mary: “What Adult Worker Model? A Critical Look at Recent
Social Policy Reform in Europe from a Gender and
Family Perspective”, **Social Politics**, Vol. 18, No.1,
Spring 2011, s. 1–23.

Dang, Ai-Thu, Jean-
Marie Monnier: “The French System of Direct and Indirect Family
Transfers and the Principles of Justice”, **Journal of
Economic Issues**, Vol. 38, No. 3, September 2004, s.
683-713.

De Grazia, Victoria: **How Fascism Ruled Women Italy 1922-1945**,
University of California Press, Los Angeles, 1992.

- Dedeoğlu, Saniye: “Eşitlik mi Ayrımcılık mı?”: Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 21, 2009, s. 41-54.
- Del Boca, Daniela, Marilena Locatelli, Daniela Vuri: “Child-Care Choices by Working Mothers: The Case of Italy”, **Review of Economics of the Household**, Vol.3, No.4, 2005, s.453–477.
- Department for Education and Employment: **Meeting the Childcare Challenge: A Framework and Consultation Document**, 1998, (Çevrimiçi), <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100309113358/http://www.dcsf.gov.uk/everychildmatters/publications/green-papers/1998greenpaper/> 22.08.2017.
- Department for Business, Innovation and Skills: **The Fourth Work-Life Balance Employer Survey (2013)**, BIS Research Paper No. 184, London, 2014.
- Des Brosses Marie-Laure: “Work – Family Balance Good Practices from France”, **Make Mothers Matter France**, 2012 (Çevrimiçi), <http://www.un.org/esa/socdev/family/docs/egm12/PAPER-DESBROSSES.pdf> , 18.01.2017.
- DISK: Aile ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Paketine İtirazımız Var, 30.01.2015, (Çevrimiçi), <https://disk.org.tr/2015/01/ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-paketine-itirazimiz-var/>, 25.08.2017.
- Doğan, Mesut: “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel

Bakış’’, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 23, Ocak 2011, s. 293-307.

Donà, Alessia: “Italy and Equality Policy” Ed.Sergio Fabbrini, Simona Piattoni, **Italy in the European Union: Redefining National Interest in a Compound Polity**, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008, s.107-129.

DPT: **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**, Yayın No: DPT:2741, Ankara, 2007.

DPT: **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1989, (Çevrimiçi) <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf> , 23.08.2017.

DPT: **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, Devlet Planlama Teşkilatı, 1995, (Çevrimiçi) <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf> , 23.08.2017.

DPT: **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2000, (Çevrimiçi) <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf> , 25.08.2017.

Dumon, Wilfried: “Family Policy in Europe Old and New Issues’’, **Journal of Population and Social Security**, (Population), Vol.1, No.1, 2003-4, s.1-15.

- Duvander, Ann-Zofie, Mats Johansson: “What are the effects of reforms promoting fathers’ parental leave use?”, **Journal of European Social Policy**, Vol.22 No.3, 2012, s.319–330.
- Ecevit, Yıldız: “İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi”, **Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları**, Ed. İpek İlkaracan, İstanbul, İTÜ, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi - Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği Yayınları, 2010, s. 87-114.
- Ecevit, Yıldız: “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, **Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Eskişehir, Ed. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkiner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312 Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 1309, 2011, s.14-15.
- Ertürk, Devrim: “Yeni Türkiye’de Aile”, **Yeni Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Ankara, Ed. İbrahim Kaya, İmge Kitabevi, 2016, s. 179-211.
- Esping-Andersen, Gosta: **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Cambridge, Polity Press, 1990.
- Esping-Andersen, Gosta: **After The Golden Age: The Future of The Welfare State In The New Global Order**, Occasional Paper No. 7, United Nations Research Institute For Social Development, Cenevre, 1994.

Esping-Andersen, Gosta: **Social Foundation of Postindustrial Economics**, New York, Oxford University Press, 1999.

Esping-Andersen, Gosta: “Towards The Good Society, Once Again?”, **Why We Need a New Welfare State**, Ed. Gosta Esping-Andersen, Duncan Gallie, Anton Hemerijk, John Myers, New York, Oxford University Press, 2002, s.1-26.

Esping-Andersen, Gosta: **Tamamlanmamış Devrim**, Çev. Selin Çağatay, İstanbul, İletişim, 2011.

Eşsizzoğlu, Altan: “Aile ile İlgili Temel Kavramlar”, **Aile Yapısı ve İlişkileri**, Ed. Çınar Yenilmez, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2542, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1513, Eskişehir, 2012, s. 3-19.

European Commission: **The Social Situation in the European Union**, Directorate-General for Employment and Social Affairs, 2002
http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/SSR2002_en.pdf ,(Çevrimiçi), 19.08.2017.

European Commission: **Towards Common Principles of Flexicurity: More and beter jobs through flexibilty and security**, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit D.2, July 2007.

European Commission: **Communication From the Commission, A Strengthened Commitment to Equality Between Women and Men, A Women’s Charter**, COM (2010) 78 final, Brussels, 05.03.2010.

European Commission: **Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015**, Luxembourg Publications Office of the European Union, 2011.

European Commission: **The Current Situation of Gender Equality in France – Country Profile**, Directorate-General Justice, Unit D2, 2013a, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/131203_country-profile_france.pdf , 31.01.2017.

European Commission: **The Current Situation of Gender Equality in Sweden – Country Profile**, Directorate-General Justice, Unit D2, 2013b, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/131006_country-profile_sweden.pdf 21.08.2017.

European Commission: **The Current Situation of Gender Equality in UK – Country Profile**, Directorate-General Justice, Unit D2, 2013c, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/130911_country-profile_united_kingdom.pdf , 21.08.2017.

European Commission: **The Current Situation of Gender Equality in Italy– Country Profile**, Directorate-General Justice, Unit D2, 2013ç, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/131203_country_profile_italy.pdf, 24.08.2017.

European Commission: **The Current Situation of Gender Equality in Turkey– Country Profile**, Directorate-General Justice, Unit D2, 2013d, (Çevrimiçi) <http://ec.europa.eu/justice/gender->

[equality/files/epo_campaign/131128_country-profile_turkey.pdf](http://ec.europa.eu/equality/files/epo_campaign/131128_country-profile_turkey.pdf) 25.08.2017.

European Commission: **Strategic Engagement For Gender Equality 2016-2019**, Brussels, 2016, (Çevrimiçi),
http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/strategic_engagement_for_gender_equality_en.pdf 21.08.2017.

European Commission: **Report on Equality between Women and Men in the EU**, 2017a, (Çevrimiçi),
http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=43416 19.08.2017.

European Commission: **Demographic Analysis**, 2017b
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=502>
(Çevrimiçi) 19.08.2017.

European Communities: **Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts**, Luxembourg, Office for Official Publications, 1997, (Çevrimiçi),
<http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> 21.08.2017.

European Communities: **Charter of Fundamental Rights of the European Union** (2000/C 364/01), **Official Journal**, 18.12.2000.

European Council: **Lisbon European Council Presidency Conclusions**, 23-24 March 2000, (Çevrimiçi),

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_4_zirveler_1985_sonrasi/2000_3_lizbon_zirvesi_baskanlik_sonuc_bildirgesi_en.pdf, 21.08.2017.

European Council:

Conclusions of the Presidency Stockholm European Council,

23-24 March 2001, (Çevrimiçi)

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_4_zirveler_1985_sonrasi/2001_3_stokholm_zirvesi_baskanlik_sonuc_bildirgesi_en.pdf, 17.08.2017.

European Council:

Conclusions of the Presidency Barcelona European Council, 15-16 March 2002, (Çevrimiçi)

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_4_zirveler_1985_sonrasi/2002_3_barselona_zirvesi_baskanlik_sonuc_bildirgesi_en.pdf, 17.08.2017.

European Parliament:

Barcelona Targets Revisited Compilation of Briefing Notes, Directorate General For Internal Policies, 2013, (Çevrimiçi),

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/workshop/join/2013/493037/IPOL-FEMM_AT\(2013\)493037_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/workshop/join/2013/493037/IPOL-FEMM_AT(2013)493037_EN.pdf), 17.08.2017.

European Women's
Lobby:

Engendering the Lisbon Strategy: For Growth, Jobs and Social Inclusion. Equality between women and men as a central component for economic development and social well-being, Contribution from the European Women's Lobby to the European Spring Council of 13-14 March 2008, (Çevrimiçi)
http://www.womenlobby.org/IMG/pdf/EWL_contribution_to_Spring_Council_enjMarch08.pdf, 17.08.2017.

Eurostat: Crude Marriage Rate, Selected Years, 1960–2012, 2014a, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude marriage rate, selected years, 1960%E2%80%932012 \(per 1 000 inhabitants\) YB14.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_marriage_rate,_selected_years,_1960%E2%80%932012_(per_1_000_inhabitants)_YB14.png). 17.08.2017

Eurostat: Crude Divorce Rate, selected years, 1960–2012 (per 1 000 inhabitants), 2014b, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude divorce rate, selected years, 1960%E2%80%932012 \(1\) \(per 1 000 inhabitants\) YB14.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_divorce_rate,_selected_years,_1960%E2%80%932012_(1)_per_1_000_inhabitants)_YB14.png). 17.08.2017

Eurostat: Women in the EU Gave Birth to Their First Child at Almost 29 Years of Age on Average, 2015a, (Çevrimiçi), <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6829228/3-13052015-CP-EN.pdf/7e9007fb-3ca9-445f-96eb-fd75d6792965> 17.08.2017

Eurostat: People in the EU–Statistics on Household and Family Structures, 2015b, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Population_structure_and_ageing 17.08.2017.

Eurostat: Population Pyramids, EU-28, 2014 and 2080 ⁽¹⁾ (% of the total population), 2015c, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population pyramids, EU-28, 2014 and 2080 \(%C2%B9\) \(%25 of the total po](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_pyramids,_EU-28,_2014_and_2080_(%C2%B9)_(%25_of_the_total_po)

[pulation\)_YB15.png&oldid=245532](#). 17.08.2017.

Eurostat: Live Births Outside Marriage, Selected Years, 1960–2014 (share of total live births, %), 2016a, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960%E2%80%932014_\(share_of_total_live_births_%25\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960%E2%80%932014_(share_of_total_live_births_%25)_YB16.png). 17.08.2017.

Eurostat: Part-time Employment of Women in the EU Increases Drastically with Number of Children, 2016b, (Çevrimiçi), <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7202372/3-07032016-AP-EN.pdf/>, 19.08.2017.

Eurostat: Total fertility rate, 1960–2015 (live births per woman), 2017a, (Çevrimiçi), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate_1960%E2%80%932015_\(live_births_per_woman\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate_1960%E2%80%932015_(live_births_per_woman)_YB17.png). 19.08.2017.

Eurostat: Percentage of Part-Time Employment of Adults by Sex, Age Groups, Number of Children and Age of Youngest Child, Data Explorer, 2017b, (Çevrimiçi), <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 24.08.2017.

Eurostat: Employment rates by sex, age and citizenship, 2017c, (Çevrimiçi), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfq_ergan&lang=en 28.08.2017.

- Eurostat: Employment statistics, 2017ç, (Çevrimiçi),
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics, 12.09.2017.
- European Parliament: **Barcelona Targets Revisited Compilation of Briefing Notes**, Directorate General For Internal Policies, 2013, (Çevrimiçi),
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/workshop/join/2013/493037/IPOL-FEMM_AT\(2013\)493037_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/workshop/join/2013/493037/IPOL-FEMM_AT(2013)493037_EN.pdf), 17.08.2017.
- European Parliament: **The Policy on Gender Equality in Italy**, In-Depth Analysis Directorate General for Internal Policies, 2014, (Çevrimiçi),
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/493052/IPOL-FEMM_NT\(2014\)493052_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/493052/IPOL-FEMM_NT(2014)493052_EN.pdf)
13.09.2017.
- European Parliament: **The Policy on Gender Equality in France**, Directorate General For Internal Policies In-Depth Analysis, Brussels, 2015a, (Çevrimiçi),
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/510024/IPOL_IDA\(2015\)510024_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/510024/IPOL_IDA(2015)510024_EN.pdf) 24.01.2017
- European Parliament: **The Policy on Gender Equality in Sweden**, Directorate General For Internal Policies, 2015b, (Çevrimiçi),
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510011/IPOL_STU\(2015\)510011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510011/IPOL_STU(2015)510011_EN.pdf)
21.08.2017.

- Eryurt, Mehmet Ali, Şebnem Beşe Canpolat, İsmet Koç: “Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 4, Aralık 2013, s.129-156.
- Fagnani, Jeanne, Marie-Thérèse Letablier: “Social Rights and Care Responsibility in the French Welfare State”, **Care and Social Integration in European Societies**, Ed. Birgit Pfau-Effinger, Birgit Geissler, UK, The Policy Press, 2005, s.135-152.
- Fana, Marta, Dario Guarascio, Valeria Cirillo: **Labour Market Reforms in Italy: Evaluating the Effects of the Jobs Act**, Working Paper ISIGrowth, 2015, (Çevrimiçi), http://www.isigrowth.eu/wp-content/uploads/2015/12/working_paper_2015_5.pdf 13.09.2017.
- Ferik, Muhammer: **Recep Tayyip Erdoğan’lı Yıllar**, E-Kitap Projesi, İstanbul, 2015.
- Fernandez Cordon, Juan Antonio: “Fertility and demographic policies in the Southern Countries of European Union” **Pharmaceuticals Policy and Law**, Vol.9 No. 1-2 s. 51-66, 2007.
- Ferrari, Giulia: **Family Policies: Italy (2014)**, Population Europe Resource Finder & Archive (PERFAR) (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden> 21.08.2017.
- Ferrarini, Tommy: **Families, States and Labour Markets: Institutions, Causes and Consequences of Family Policy in Post War Welfare States**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2006.

- Finch, Naomi: “Family Policies in the UK”, **Family Policies in the Context of Family Change**, Ed. Ilona Ostner, Wiesbaden, Vs Verlag Für Sozialwissenschaften, 2008, s.129-154.
- Firestone, Shulamith: **Cinselligin Diyalektigi Kadın Özgürlüğü Davası**, Çev. Yurdanur Salman, 2. Basım, Payel Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Fishman, Sarah: **From Vichy to the Sexual Revolution: Gender and Family Life in Postwar France**, Oxford University Press, USA, 2017.
- Flaquer, Lluís: “Family Policy and Welfare State in Southern Europe”, WP núm. 185, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2000.
- Forsas-Scott, Helena: **Swedish Women's Writing 1850-1995**, London, The Athlone Press, 1997.
- Försäkringskassan: Temporary Parental Benefit for Care of Children, 2012, (Çevrimiçi), https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/b90fe15a-bafa-44aa-9480-35fe82a668a6/tillfallig_foraldrapenning_sjuk1001_ENG.pdf?MOD=AJPERES, 21.08.2017.
- Försäkringskassan: When the Child is Born, 2017, (Çevrimiçi), https://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/nar_barnet_ar_fott!/ut/p/z1/04_Sj9CPykyssy0xPLMnMz0vM

[Affjo8ziTTxcnA3dnQ28_U2DXQwczTwDDcOCXY3cjI
z1w8EKDHAARwP9KPz6g1PzgGZE4VMW6myKX4G
rkxG6Agt3Y1MDx8AAQ2MTfyMvr2ADqAI8Di3Ijajwz
PRUBAD4jqPk/dz/d5/L2dJQSEvUUt3QS80TmxFL1o2
XzRIREMxROMwS081U0QwQTZJUTFWU0UyVUM1/
13.07.2017.](https://doi.org/10.1007/s11133-017-9511-1)

Gauthier, Anne H.: “Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence?”, **Population**, Vol. 57, No. 3, 2002, s.447-474.

Gianesini, Giovanna: “Family Patterns of Change in Italy: Challenges, Conflicts, Policies, and Practices”, **Handbook of Family Policies Across the Globe**, Ed. Mihaela Robila, New York, Springer Science Business Media, 2014, s.155-174.

Gelir İdaresi Başkanlığı: Asgari Geçim İndirimi, 2017, (Çevrimiçi) <http://www.gib.gov.tr/> ,20.06.2017.

Gornick, Janet C.,
Marcia K. Meyers,
Katherin E. Ross: **Supporting the Employment of Mothers: Policy Variation Across Fourteen Welfare States**, Luxembourg Income Study (LIS) Working Paper No. 139, 1996.

Gornick, Janet C.,
Marcia K. Meyers: “Welfare Regimes in Relation to Paid Work and Care.” Ed. Janet Zollinger Giele, Elke Holst, **Changing Life Patterns in Western Industrial Societies**, Netherlands, Elsevier Science Press, 2004, s.45-67.

Gough, Ian: “Welfare State”, New Palgrave Dictionary of

Economics, Çev. Kamil Güngör, Vol: 4, s. 895-897, 2003.

Government Equalities Office: UK Gender Pay Gap, 2016, (Çevrimiçi), <https://www.gov.uk/government/news/uk-gender-pay-gap> 21.08.2017.

Gökbayrak, Şenay: “Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 21, 2009, s. 55-82.

Greener, Kim, Richard Cracknell: **Child Benefit**, Research Paper 98/79, House of Commons Library, 1998.

Guerrina, Roberta: “Mothering in Europe: Feminist Critique of European Policies on Motherhood and Employment” **European Journal of Women’s Studies**, Vol.9, No:1, 2002, s. 49-68.

Gunnarsson, Lars, Barbara Martin Korpi, Ulla Nordenstam: **Early Childhood Education and Care Policy in Sweden**, Background Report Prepared for the OECD Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy, 1999.

Gülfidan, Şebnem: “İngiltere”, **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Genel Yayın No: 70, 1991, s.179-240.

Güriz, Adnan: **Feminizm Postmodernizm ve Hukuk**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1997.

- Güven, Sami: **Sosyal Politikanın Temelleri**, 3.Basım, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2001.
- Güvenç, Nazım,
Lütfullah Karaman: “İsveç”, Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması, Ankara, **T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları**, Genel Yayın No: 70, 1991, s.105-118.
- Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü: **2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Ankara, 2014.
- Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü,
T.C. Aile ve Sosyal
Politikalar Bakanlığı: **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması**, Ankara, 2015, (Çevrimiçi), <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf> 25.08.2017.
- Hantrais, Linda: “Women, Work and Welfare in France”, **Women and Social Policies in Europe: Work, Family and the State**, Ed. Jane Lewis, Edward Elgar Publishing, UK, s.116-137, 1993.
- Hantrais, Linda: **Family Policy Matters: Responding to Family Change in Europe**, The Policy Press, University of Bristol, 2004.
- Hantrais, Linda: **Social Policy in the European Union**, Third Edition, New York, Palgrave MacMillan, 2007.
- Hantrais, Linda, Marie -
Thérèse Letablier: **Families and Family Policies in Europe**, London and New York, Longman, 1996.

- Haskey, John: “One-Parent Families – and the Dependent Children Living in Them in Great Britain”, **Population Trends**, No.109, Autumn 2002.
- Haslie, Anita: “Different Family Forms Thriving and Accepted”, *Science Nordic*, 2013, (Çevrimiçi), <http://sciencenordic.com/different-family-forms-thriving-and-accepted> 19.08.2017.
- HM Government: Claim Child Benefit, 2017a, (Çevrimiçi), <https://www.gov.uk/child-benefit/what-youll-get>, 22.08.2017.
- HM Government: Maternity Pay and Leave, 2017b (Çevrimiçi), <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/pay>, 21.08.2017.
- Home Office: **Supporting Families: A Consultation Document**
London, Stationery Office, 1998, (Çevrimiçi), <http://dera.ioe.ac.uk/4194/1/Supporting%2520families%2520summary%2520of%2520responses.pdf> 23.08.2017.
- Hotz, V. Joseph, Jacob Alex Klerman, Robert J. Willis: “The Economics of Fertility in Developed Countries”, **Handbook of Population and Family Economics**, Ed. M.R. Rosenzweig, O. Stark, Elsevier Science B. V, 1997, s. 275-347.
- Hürriyetaile: “Kürtaj, Doktorun İsteğine Bağlı Yapılacak”, 18.07.2012, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyetaile.com/sizin-icin/saglik/kurtaj->

[doktorun-istegine-bagli-yapilacak_7877.html](#) 25.08.2017.

İhlas Haber Ajansı:

Anneye Kreş Çeki, 21.07.2017 (Çevrimiçi),

<http://www.ih.com.tr/haber-anneye-kres-ceki-659435/>

21.07.2017.

Istituto Nazionale di
Statistica:

Rapporto Annuale La Situazione del Paese nel 2010,

Roma, 2011, (Çevrimiçi),

http://www3.istat.it/dati/catalogo/20110523_00/rapporto_2011.pdf, 23.08.2017.

Istituto Nazionale di
Statistica:

Rapporto sulla Coesione Sociale Anno 2013,

(Çevrimiçi),

<http://www.istat.it/en/files/2013/12/NotastampaCoesione.pdf>, 23.08.2017.

Istituto Nazionale di
Statistica:

L'offerta Comunale di Asili Nido e Altri Servizi Socio-Educativi per la Prima Infanzia, Statistiche Report,

2014, (Çevrimiçi),

http://www.istat.it/it/files/2014/07/Statistica-report-asili-nido_rev.pdf?title=Offerta+comunale+di+asili+nido+-+29%2Fflug%2F2014+-+Testo+integrale.pdf 23.08.2017.

Istituto Nazionale
Previdenza Sociale:

Coordinamento Generale Statistico Attuariale

Direzione Centrale Prestazioni a Sostegno del

Reddito, Roma, 2014, (Çevrimiçi),

<https://www.inps.it/bussola/VisualizzaDoc.aspx?sVirtualURL=/Circolari/Circolare%20numero%2076%20del%2011-06-2014.htm>

Istituto Nazionale

Fondo di Credito per i Nuovi Nati, 2016, (Çevrimiçi),

Previdenza Sociale: <https://www.inps.it/NuovoportaleInps/default.aspx?sPathID=%3B0%3B42716%3B44566%3B44575%3B44644%3B44645%3B&lastMenu=44645&iMenu=26&iNodo=44645&p4=2>, 23.08.2017.

Istituto Nazionale Previdenza Sociale: Indennità per Congedo Obbligatorio di Maternità/Paternità per Lavoratrici e Lavoratori Dipendenti e per İscritti alla Gestione Separata, 2017a, (Çevrimiçi), <https://www.inps.it/nuovoportaleinps/default.aspx?itemDir=50586> 23.08.2017.

Istituto Nazionale Previdenza Sociale: Assegno di natalità (Bonus Bebè), 2017b, (Çevrimiçi), <https://www.inps.it/NuovoportaleINPS/default.aspx?itemDir=50096&lang=IT> , 23.08.2017.

Istituto Nazionale Previdenza Sociale: Premio alla Nascita-800 Euro, 2017c, (Çevrimiçi), <https://www.inps.it/nuovoportaleinps/default.aspx?itemDir=50895> 23.08.2017.

İşığışok, Özlem: “İstihdamda Eşitlik Politikaları Kapsamında Avrupa Birliğı’nde ve Türkiye’de Ebeveyn İzni”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Vol. 55, No.1, 2005, s.777-789.

James, Claire: **Ten Years of Family Policy: 1999–2009**, Policy Discussion Paper, Family and Parenting Institute, 2009.

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneğı: TCK Reformu, 2017, (Çevrimiçi) <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/ulusal-duzeyde-savunuculuk/tck-reformu/>

25.08.2017.

Kammerman, Sheila B,
Alfred J. Kahn:

Family Change and Family Policies in Great Britain, Canada, New Zealand, and the United States, New York, Oxford University Press, 1997.

Karagöz, Latif:

“Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı”,
İlmi Etüdler Derneği, ILEM Politika Notu No.5, 2015.

Karkıner, Nadide:

“Aile ve Evlilik”, **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304, Eskişehir, 2011, s.130-153.

Kaufmann, Franz-Xaver:

“Politics and policies towards the family in Europe. A framework and an inquiry into their differences and convergences”, **Family Life and Family Policies in Europe. Vol. 2: Problems and Issues in Comparative Perspective**, Ed. Franz-Xaver, Kaufmann, A. Kuijsten, H.-J. Schulze, K. P. Strohmeier, Oxford, Clarendon Press, 2002, s.419–490.

Kälvesten, Anna-Lisa:

“Family Policy in Sweden”, **Marriage and Family Living**, International Issue on Services to the Family, Vol. 17, No. 3, August 1955, s. 250-254.

KEDV:

Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, (Çevrimiçi),
www.kedv.org.tr 25.08.2017.

KEİG:

Türkiye’de Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetlerine Yönelik Tespitler, Haziran 2014,

(Çevrimiçi), http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/Turkiyede_kreslerin_durumu_Haziran-2014.pdf 26.08.2017.

KEİG: KEİG Torba Yasayı Değerlendirdi: Kadınlar İçin Daha Çok Esneklik Ve Güvencesizlik, Şubat 2016, (Çevrimiçi), <http://www.keig.org/?p=42> 27.08.2017.

KEİG Platformu: Son Torba Yasa ve İş Kanunu'yla Kanunu'yla Kanunu'yla Kanunu'yla İŞKUR Kanunu'nda Kanunu'nda Kanunu'nda Kanunu'nda Değişiklik Öngören Yasa Tasarısı Kadın Çalışanlar için Ne Getiriyor? 18.02.2016, (Çevrimiçi), http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/torba_yasa_aciklama_KEIG_subat_2016.pdf ,25.08.2017

KEİG Platformu: Çocuk Bakımı Devlet Eliyle Kadınlara Yüklenemez! 06.01.2017, (Çevrimiçi), <http://www.keig.org/?p=3548> 25.08.2017.

Kesici, Mehmet Rauf: “Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye'nin Uyumu” **Çalışma ve Toplum**, No:1, 2011, s.75-115.

King, Leslie: “France Needs Children: Pronatalism, Nationalism and Women's Equity”, **The Sociological Quarterly**, Vol. 39, No. 1, Winter, 1998, s. 33-52.

Koç, Muzaffer: “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu, Mali Çözüm”, İSMMM Yayın Organı, Sayı 76, Haziran-Temmuz 2006 s. 90-102, (Çevrimiçi),

<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/76MaliCozum/5muzafferkoc.pdf> 19.08.2017.

- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2000.
- Koray, Meryem: “Küreselleşen Dünyada Avrupa Modeli'nin Sınırları ve Sorunları: Refah Devleti Nereye?”, Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, s. 9-43, 2001.
- Koray, Meryem: **Avrupa Toplum Modeli: Sosyal Bütünleşme Mümkün mü?**, Ankara, İmge Kitabevi, 2005.
- Koray, Meryem, Aziz Çelik: **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sosyal Diyalog**, Ankara, Belediye-İş Yayınları, 2007. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sosyal Diyalog**, Ankara, Belediye-İş Yayınları, 2007.
- Korpi, Walter: **Faces of Inequality: Gender, Class and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States**, Luxembourg Income Study Working Paper No. 224, 2000.
- Krapf, Sandra: **Childcare and Family Ideology in Sweden**, MPIDR (Max Planck Institute for Demographic Research) Working Paper, WP 2009-044, December 2009.
- Kremer, Monique: **How Welfare States Care Culture, Gender, and Parenting in Europe**, Amsterdam University Press, 2007.
- Kurşun, Arzu, Cemil “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz

- Rakıcı: Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”,
Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, Vol.2 No.2,
2016, s.135-156.
- Letablier, Marie-
Thérèse: “Fertility and Family Policies in France”, **Journal of
Population and Social Security (Population)**,
Supplement to Volume 1, 2003.
- Letablier, Marie-
Thérèse: “Childcare in a Changing World: Policy Responses to
Working Time Flexibility in France”, **Children,
Changing Families and Welfare States**, Ed. Jane
Lewis, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA
Edward Elgar Publishing, 2006, s.201-219.
- Lewis, Jane: “Gender and Development of Welfare Regimes”, *Journal
of European Social Policy*, Vol. 2, No. 3, 1992, s.159-
172.
- Lewis, Jane: **Work-Family Balance, Gender and Policy**, UK,
Edward Elgar Publishing, 2009.
- Lewis, Jane, Gertrude
Åström: “Equality, Difference, and State Welfare: Labor Market
and Family Policies in Sweden”, **Feminist Studies**, Vol.
18, No. 1, Spring 1992 s. 59-87.
- Lundqvist, Åsa,
Christine Roman: “Construction(s) of Swedish Family Policy 1930-2000”,
Journal of Family History, Vol. 33 No. 2, April 2008
s.216-236.
- Lutz, Wolfgang, Sergei
Scherbov: “Can Immigration Compensate for Europe's Low
Fertility?” **Vienna Institute of Demography**, 2003,
(çevrimiçi)

https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/EDRP/edrp_2003_01.pdf 19.08.2017.

- Mackinnon, A.
Catherine: **Feminist Bir Kuruma Doğru**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
- Mahon, Rianne: “Childcare: Toward What Kind of Social Europe?”, **Social Politics**, Vol. 9, No. 3, 2002, s. 343-379.
- Makal, Ahmet: “Cumhuriyet’ten 21. Yüzyıla Türkiye’de Çalışma İlişkileri”, Ed. Berrin Ceylan-Ataman, **Cahit Talas Anısına: Güncel Sosyal Politika Tartışmaları**, Yayın No: 595, Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2007, s. 511-539.
- May, Margaret: “Sosyal Politikada Karşılaştırmalı Çalışmaların Rolü”, Çev. Şenay Gökbayrak, **Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar**, Ed. Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011, s.543-554.
- Mingione, Enzo: “Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”, **Sosyal Politika Yazıları**, Ed. Ayşe Buğra-Çağlar Keyder, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.261-286.
- Misra, Joya: “Women as Agents in Welfare State Development: Cross-National Analysis of Family Allowance Adoption”, **Socio-Economic Review**, 2003, No.1, s.185-214.
- Moreno, Luis: **Mediterranean Welfare and ‘Superwomen’**, Unidad de Políticas Comparadas Working Paper 02-02, Madrid,

2002.

Morgan, Kimberly J.: “The Politics of Mothers' Employment: France in Comparative Perspective”, **World Politics**, Vol. 55, No. 2, January, 2003, s. 259-289.

Moroğlu, Nazan: “Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği” **MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi**, Aralık 2006, Sayı 4, s. 209-217.

Moss, Peter: **International Review of Leave Policies and Related Research 2012**, International Network on Leave Policies and Research, 2012, (Çevrimiçi), http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Annual_reviews/2012_annual_review.pdf , 22.08.2017.

Murdock, George Peter: **Social Structure**, The Free Press, New York, 1949.

Naldini, Manuela: **The Family in the Mediterranean Welfare States**, London, Frank Cass Publishers, 2003.

Naldini, Manuela, Chiara Saraceno: “Social and Family Policies in Italy: Not Totally Frozen but Far from Structural Reforms”, **Social Policy & Administration**, Vol. 42, No. 7, December 2008, s. 733–748.

OECD: **Türkiye’deki Dinamik Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Geliştirilmesine ve Finansmanına Yönelik Çerçeve**, Özel Sektörü Geliştirme Merkezi İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2007, (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/turkey/38369169.pdf> 10.09.2017.

- OECD: **Italy 2014**, Country Chapter for OECD Series, Benefits and Wages, 2014 (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/soc/benefits-and-wages-country-specific-information.htm>, 23.08.2017.
- OECD: **France**, OECD Labour Force Statistics 2015, OECD Publishing, Paris, 2016a.
- OECD: **Sweden**, OECD Labour Force Statistics 2015, OECD Publishing, Paris, 2016b.
- OECD: **United Kingdom**, OECD Labour Force Statistics 2015, OECD Publishing, Paris, 2016c.
- OECD: **Italy**, OECD Labour Force Statistics 2015, OECD Publishing, Paris, 2016ç.
- OECD: **Overview Turkey**, OECD Economic Surveys, July 2016d, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/eco/surveys/turkey-2016-OECD-economic-survey-overview.pdf> 23.08.2017.
- OECD: **Overview Sweden**, OECD Economic Surveys, 2017a, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/eco/surveys/Sweden-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>, 21.08.2017.
- OECD: **Overview Italy**, OECD Economic Surveys, 2017b, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/eco/surveys/italy-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf> 23.08.2017.

- OECD Country Note: **Early Childhood Education and Care Policy in Italy**, May 2011 (Çevrimiçi),
<http://www.oecd.org/italy/33915831.pdf> 28.08.2017
- OECD Family Database: **Public Spending on Family Benefits**, Social Policy Division-Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2014 (Çevrimiçi)
http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits_Oct2013.pdf 28.08.2017.
- OECD Family Database: **Time Use for Work, Care and Other Day-to-Day Activities**, Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2016a, (Çevrimiçi)
http://www.oecd.org/social/family/LMF2_5_Time_use_of_work_and_care.pdf 28.08.2017.
- OECD Family Database: **Age of Mothers at Childbirth and Age-Specific Fertility**, OECD - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2016b, (Çevrimiçi)
https://www.oecd.org/els/soc/SF_2_3_Age_mothers_childbirth.pdf 06.09.2017.
- OECD Family Database: **Cohabitation Rate and Prevalence of Other Forms of Partnership**, OECD - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs 2016c, (Çevrimiçi),
https://www.oecd.org/els/family/SF_3-3-Cohabitation-forms-partnership.pdf 23.08.2017.

OECD Family Database: **Key Characteristics of Parental Leave Systems**, OECD - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2016c, (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/els/family/database.htm> 28.08.2017.

Office for National Statistics: Annual Survey of Hours and Earnings: 2015 Provisional Results, Statistical Bulletin, (Çevrimiçi), <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/pe/opleinwork/earningsandworkinghours/bulletins/annualsurveyofhoursandearnings/2015provisionalresults> 23.08.2017.

Office for National Statistics: UK Labour Market: Apr 2017, Statistical Bulletin, (Çevrimiçi), <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/pe/opleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/uklabourmarket/apr2017>, 23.08.2017.

Oktav Alantar, Özden: “Fransa’da Aile”, **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Genel Yayın No: 70, 1991, s.33-70.4

Oktay Yılmaz, Berrin: “Avrupa Birliği’nin Toplumsal Cinsiyet Politikalarının Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Oktay Yılmaz, Berrin: “Kadınların Sosyal Vatandaşlığı ve Bakım Emeğine Yönelik Tartışmalar”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**,

Sayı 12, 2013, s. 139-154.

Oktay Yılmaz, Berrin: “Lizbon Stratejisinden Avrupa 2020 Stratejisine Avrupa Birliği’nin Toplumsal Cinsiyet Politikaları Nerede Duruyor?”, **The Journal of Academic Social Science** Yıl: 5, Sayı: 54, Ekim 2017, s. 192-213.

Orloff, Ann Shola: “Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”, **American Sociological Review**, Vol. 58, No. 3, 1993, s. 303-328.

Ostner, Ilona, Jane Lewis: “Gender and the Evolution of European Social Policies”, **European Social Policy: Between Fragmentation and Integration**, Ed. Stephan Leibfried, Paul Pierson, Washington, The Brookings Institution, 1995, s.159-193.

O’Neil, Mary Lou,
Bahar Aldanmaz, Rosa
Maria Quirant Quiles,
Fatih Resul Kılınç: **Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye’deki Devlet Hastanelerinde Kürtaj Hizmetleri**, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi, Ekim 2016, (Çevrimiçi), <http://www.khas.edu.tr/w243/files/documents/abortion-tr.pdf> 25.08.2017.

Oktay, Elif Yüksel: “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 7, 2014, s.31-53.

Oktay, Ayla: “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, S.7, 1983.

- Özbek, Nadir: “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim 92**, Bahar 2002, s. 7-33.
- Özbeşler, Cengiz, Arzu
İçağasıoğlu Çoban: “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum**, Yıl: 11, Cilt: 5, Sayı: 18, Temmuz-Ağustos-Eylül 2009, s.31-41.
- Özdemir, Süleyman: **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2. Basım, İstanbul, İTO Yayınları, 2007.
- Özdemir, Nuray: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt.XXXII, s.213-258, 2013.
- Özgüler Canbey, Verda: Avrupa ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi, **Cinius Yayınları, İstanbul, 2013.**
- Özkaplan, Nurcan: “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 21, 2009, s. 15-24.
- Pascall, Gillian: “UK Family Policy in the 1990s: The Dase of New Labour and Lone Parents”, **International Journal of Law, Policy and the Family**, No.13, 1999, s.258-273.
- Parsons, Talcott, Robert
Freed Bales: **Family Socialization and Interaction Process**, London, Routledge Taylor and Francis Group, 1956.
- Pfau-Effinger, Birgit: **The Relationship Between Family and Employment and The Well-Being of Children**, Wellchi Working Paper Series, No:3, CIIMU, 2007, (Çevrimiçi),

www.ciimu.org/webs/wellchi/publications.htm

19.08.2017.

Pendleton, Brian F.: “An Historical Description and Analysis of Pronatalist Policies in Italy, Germany and Sweden”, **Policy Sciences**, Vol. 9, No. 1, February 1978, s. 45-70.

Revillard, Anne: “Work/Family Policy in France: From State Familialism to State Feminism?”, **International Journal of Law, Policy and the Family**, Vol.20, No.2, 2006, s.133–150.

Richardson, Linda: “Costs of Childcare Across OECD Countries”, Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, Social Policy Division OECD, 2012, (Çevrimiçi), https://www.ifs.org.uk/docs/OECD%20countries_Richardson.pdf, 21.08.2017.

Rohsler, Emma: “France: Part-Time Workers in France – New Restrictions For Employers”, 2014, (Çevrimiçi), <http://hsfnotes.com/employment/2014/01/06/france-part-time-workers-in-france-new-restrictions-for-employers/> 03.02.2017.

Sainsbury, Diane: “Gender and Social-Democratic Welfare States”, **Gender, Equality and Welfare States**, Ed. Diane Sainsbury, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s.75-114.

Sallan Gül, Songül: **Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!**, İstanbul, Etik Yayınları, 2004.

- Sancar, Nuray: “Kadın Mücadelesi ve Ailenin Kurtuluşu Üzerine”
Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi, Haziran 1989
(Çevrimiçi), <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/472-sayi-008/2288-kadin-mucadelesi-ve-ailenin-qkurtulusuq-uzerine> 19.08.2017.
- Saraceno, Chiara: “The Italian Family from the 1960s to the Present”,
Modern Italy, Vol.9, No.1, 2004, s.47-57.
- Sayın, Aysun: “Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme”,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- Scherpe, Jens M.: **European Family Law Volume III: Family Law in a European Perspective**, Edward Elgar Publishing, UK, 2013.
- Semiz, Yaşar: “1923–1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 27, 2010, s. 423-469.
- Silim, Amna, Alfie Stirling: **Women and Flexible Working Improviing Female Employmnet Outcomes in Europe**, Institute for Public Policy Research, 2014, (Çevrimiçi), https://www.ippr.org/files/publications/pdf/women-and-flexible-working_Dec2014.pdf 21.08.2017.
- Silvera, Rachel: “Flexible Working Time Arrangements in France”,
External Report, 2009, (Çevrimiçi),
<http://www.rachelsilvera.org/rapports/CEE2008->

[2009/Flexireport%2009-en.pdf](#) 21.08.2017.

- Sinha, Debotosh: **Social Welfare and Social Work: Selected Essays**, New Delhi, Concept Publishing Company, 2008.
- Skinner, Christine: “Childcare Provision”, **The Well-being of Children in the UK**, Ed. Jonathan Bradshaw, London, Save the Children, 2002.
- Stanfors, Maria, Cecilia Larsson: **Family Policies: Sweden (2014)**, Population Europe Resource Finder & Archive (PERFAR) (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden> 21.08.2017.
- Statistics Sweden: **Women and Men in Sweden 2016 Facts and Figures**, 2016 (Çevrimiçi), https://www.scb.se/Statistik/ Publikationer/LE0201_2015B16_BR_X10BR1601ENG.pdf 21.08.2017.
- Statistics Sweden: **30 Years of Statistics on Gender Equality**, 2014, (Çevrimiçi), <http://www.scb.se/en /Finding-statistics/Statistics-by-subject-area/Living-conditions/Gender-statistics/Gender-statistics/Aktuell-Pong/12259/Behallare-for-Press/375659/>, 21.08.2017.
- Stier, Haya, Noah Lewin-Epstein, Michael Braun: “Welfare Regimes, Family-Supportive Policies, and Women’s Employment along the Life-Course”, **American Journal of Sociology**, Vol. 106, No. 6, May 2001, s. 1731-1760.
- Strategy Unit: **Delivering for Children and Families: Inter-**

Departmental Childcare Review, 2002, (Çevrimiçi),
<http://dera.ioe.ac.uk/8814/2/su%20children.pdf>
23.08.2017.

Swedish Institute: Sweden and Gender Equality, 2017a, (Çevrimiçi),
<https://sweden.se/society/sweden-gender-equality/>
22.08.2017.

Swedish Institute: Parental Leave, 2017b, (Çevrimiçi),
<https://sweden.se/quickfact/parental-leave/> 21.08.2017.

Swedish Institute: **Fact Sheets on Sweden**, Uppsala, 2004.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: **Türkiye’de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programının Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu**, Ankara, 2012, (Çevrimiçi)
http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/5429198a369dc32358ee29b9/Turkiyede_Uygulanan_SNT_Programinin_Etkisinin_Olculmesi_Projesi_Final_Raporu_-_TR.pdf
25.08.2017

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Evde Bakım Aylığı, 03.09.2015, (Çevrimiçi),
<http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi>, 25.08.2017.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: **T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: 2016 Yılı Faaliyet Raporu**, 2016, (Çevrimiçi),
<http://www.aile.gov.tr/data/58b58e4c691407119c139239/2016%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, 27.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

**Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine
Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu**, 1998, (Çevrimiçi),
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Il_erlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf
[26.08.2017](http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Il_erlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf), 25.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

**Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin
2002 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, 2002, (Çevrimiçi),
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Il_erlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf,
25.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

Avrupa Birliği Adalet Bakanlığı, 2015, (Çevrimiçi),
<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45632&l=1> 21.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

2001 Yılı Ulusal Programı, 02.01.2009, (Çevrimiçi),
<http://www.ab.gov.tr/195.html> 25.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

2003 Yılı Ulusal Programı, 02.01.2009, (Çevrimiçi),
<http://www.ab.gov.tr/196.html> 25.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

2008 Yılı Ulusal Programı, 03.01.2012, (Çevrimiçi),
<http://www.ab.gov.tr/42260.html> 25.08.2017.

T.C. Avrupa Birliği
Bakanlığı:

Katılım Ortaklığı Belgeleri, 05.06.2017, (Çevrimiçi)
<http://www.ab.gov.tr/46226.html> 25.08.2017.

T.C. Başbakanlık
Kadının Statüsü Genel
Müdürlüğü:

**Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–
2013**, Ankara, 2008, (Çevrimiçi),
<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296c50369dc32358ee2c4f/Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1n%C4%B1>

[%20g%C3%B6rmek%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z.pdf](#) 27.08.2017.

T.C. Başbakanlık
Kadının Statüsü Genel
Müdürlüğü:

Misyon ve Vizyon, 29.09.2014 (Çevrimiçi),
<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/teskilat-yapisi/misyon-ve-vizyon>, 25.08.2017.

T.C. Başbakanlık
Kadının Statüsü Genel
Müdürlüğü:

Birleşmiş Milletler, 30.09.2014 (Çevrimiçi),
<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararası-kuruluslar/birlesmis-milletler>, 05.09.2017.

T.C. Çalışma ve Sosyal
Güvenlik Bakanlığı:

Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) Ekim 2013,
(Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140530-7-1.pdf> 28.08.2017.

T.C. Milli Eğitim
Bakanlığı:

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Gezici Sınıflar Yönergesi, Tebliğler Dergisi, Mart 2009/2618, (Çevrimiçi),
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2618_12.html
05.09.2017.

T.C. Milli Eğitim
Bakanlığı Strateji
Geliştirme Başkanlığı:

Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2015-2016,
(Çevrimiçi),
http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/180240_09_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf
28.08.2017.

T.C. Milli Eğitim
Bakanlığı Özel Öğretim

5580 Sayılı Kanun Kapsamındaki Özel Okullarda Öğrenim Gören/Görecek Öğrenciler İçin Verilecek

- Kurumları Genel Müdürlüğü: **Eğitim ve Öğretim Desteği Uygulama e-Kılavuzu**, 2016, (Çevrimiçi), https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_08/11_065834_20162017_ogretim_yili_egitim_ve_ogretim_destegi_basvuru_ve_yerlestirme_ekilavuzu.pdf, 29.08.2017.
- T.C. Resmi Gazete: **1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu**, Sayı: 1489, 06.05.1930, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> 07.07.2017.
- T.C. Resmi Gazete: **Gelir Vergisi Kanunu (G.V.K.)**, Sayı: 10700, 06.01.1961, (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> 10.07.2017.
- T.C. Resmi Gazete: **557 sayılı Nüfus Planlaması hakkında Kanun**, Sayı: 11976, 10.4.1965(a) (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf 10.07.2017.
- T.C. Resmi Gazete: **657 sayılı Devlet Memurları Kanunu**, Sayı: 12056, 23.07.1965(b), (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf> 09.07.2017.
- T.C. Resmi Gazete: **2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun**, Sayı: 18059, 27.05.1983(a), (Çevrimiçi) <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5422bc94369dc316585c0e01/1.5.2827.pdf> 08.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu**, Sayı: 18059, 27.05.1983(b), (Çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>
08.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **11/6/1985 tarihli ve 3232 sayılı kanunla katılması uygun bulunan ekli ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin onayı**, sayı: 18898, 14 Ekim 1985, s. 4-8, (Çevrimiçi),
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf>,
21.08.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik**, Sayı: 19658, 08.12.1987, (Çevrimiçi),
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.8712197&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>
08.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **16/6/1989 tarihli ve 3581 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli Avrupa Sosyal Şartı’nın onayı**, sayı: 20312, 14 Ekim 1989, s. 1-2, (Çevrimiçi),
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20312.pdf>, 21.08.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Türk Medeni Kanunu**, Sayı: 24607, 08.12.2001, (Çevrimiçi),
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
08.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **4857 sayılı İş Kanunu**, Sayı: 25134, 10.06.2003, (Çevrimiçi)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>

07.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Sayı: 26215,
01.07.2006(a), (Çevrimiçi)

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>, 25.08.2017.

T.C. Resmi Gazete: **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu**, Sayı: 26200, 16.06.2006, (Çevrimiçi),

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>

07.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Sayı: 26679, 23.10.2007 (Çevrimiçi),

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071023-10.htm> 07.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **5840 sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu**, Sayı: 27179, 24.03.2009, (Çevrimiçi),

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=1.5.5840&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

07.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun**, Sayı: 28239,
20.03.2012, (Çevrimiçi),

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm> 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Kadın Çalışanların Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik**, Sayı: 28717, 24.07.2013(a), (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130724-25.htm> 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik**, Sayı: 28737, 16.08.2013(b) (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm> 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği**, Sayı: 29072, 26.07.2014, (Çevrimiçi), http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ilkveokuloncyon_0/yonetmelik.pdf 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik**, Sayı: 29342, 30.04.2015(a), (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm> 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, Sayı: 29319, 07.04.2015(b), (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150407-19.htm> 11.07.2017.

T.C. Resmi Gazete: **Gelir Vergisi Genel Tebliği(Seri No: 295)**, Sayı: 29927,
23.12. 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161223-21.htm> 11.07.2017.

T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı: Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, 2017, (Çevrimiçi)
http://evdecocukbakimi.net/ekler/BROS%CC%A7U%C%88R_Onayli.pdf, 25.08.2017.

T.C. Kalkınma Bakanlığı: **Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)**, Ankara, 2013, (Çevrimiçi)
[http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1\(2014-2018\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf) , 25.08.2017.

T.C. Kalkınma Bakanlığı: **Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı, Onuncu Kalkınma Planı**, 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/OD%C3%96P-08012015-Ailenin%20ve%20Dinamik%20N%C3%BCfus%20Yap%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1%20Program%C4%B1%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf> 26.08.2017.

Tarhan, Mehmet: “Aile Temelli Sosyal Politikalar ve LGBT”, **Başka Bir Aile Mümkün Mü?** Ed. Nihal Boztekin, Henrich Böll Stifting Derneği, İstanbul, 2013, s.121-126.

Taylor-Gooby, Peter: “New Risks and Social Change”, **New Risks, New**

Welfare: The Transformation of the European Welfare, Ed.Peter Taylor-Gooby, Oxford, Oxford University Press, 2004, s.1-28.

TDK: Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi)
www.tdk.gov.tr, 09.11.2016.

The Cabinet Papers: The Beveridge Report and Child Benefit, 2017 (Çevrimiçi),
<http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/beveridge-report-child-benefit.htm> ,22.08.2017.

The Stationery Office: **Choice for Parents, the Best Start for Children: A Ten Year Strategy for Childcare**, HM, Treasury, Department for Employment and Skills (DfES), Department for Work and Pensions (DWP) and Department for Trade and Industry (DTI), London, 2004, (Çevrimiçi),
http://news.bbc.co.uk/nol/shared/bsp/hi/pdfs/02_12_04_20pbr04childcare_480.pdf 22.08.2017.

The Stationery Office Limited: **Child Benefit Act 2005 Explanatory Notes**, (Çevrimiçi),
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/6/pdfs/ukpgaen_20050006_en.pdf 22.08.2017.

The Stationery Office Limited: **Childcare Act 2006 Chapter 21 2006**, (Çevrimiçi),
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/21/pdfs/ukpga_20060021_en.pdf 23.08.2017.

The Stationery Office: “The Flexible Working Regulations”, No. 1398, 2014,

(Çevrimiçi),

http://www.legislation.gov.uk/uksi/2014/1398/pdfs/uksi_20141398_en.pdf, 22.08.2017.

The World Bank: **Supply and Demand for Child Care Services in Turkey**, Report No.: 98884-TR, September 2015, (Çevrimiçi)

<http://documents.worldbank.org/curated/en/114451467999711217/pdf/98884-WP-P146295-Box393198B-PUBLIC-Supply-and-Demand-for-Child-Care-Services-in-Turkey.pdf> 25.08.2017.

Thévenon, Olivier: “Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis”, **Population and Development Review**, Vol. 37, No. 1, March 2011, s. 57–87.

Thévenon, Olivier: “Family Policies: France (2014)”, Population Europe Resource Finder & Archive (PERFAR), 2014, (Çevrimiçi), <http://www.perfar.eu/policy/family-children/france> 03.02.2017.

Thévenon, Olivier, Gerda Neyer: “Family Policies and Diversity in Europe: The State-of-the-Art Regarding Fertility, Work, Care, Leave, Laws and Self-sufficiency”, **Families and Societies Working Paper Series**, Ed. Olivier Thévenon, Gerda Neyer, No:7, 2014, s.1-13.

Titmuss, Richard M.: “What is Social Policy?”, **Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction Volume 1**, Ed. Stephan Leibfried, Steffen Mau, Elgar Mini Series, 2008, s.138-147.

- Toksöz, Gülay: “Ulusal İstihdam Stratejisi Kadınlar ve Gençler İçin Ne Getiriyor?”, **Ulusal İstihdam Stratejisi: Eleştirel Bir Bakış**, TÜRK-İŞ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 13 Nisan 2012, Ankara, s.36-49.
- Toksöz, Gülay: **Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara, 2007.
- Toksöz, Gülay: Yeni Aile Nüfus Yasasının Amacı Doğurganlığı Artırmak, 6 Şubat 2015, (Çevrimiçi), <http://www.keig.org/?p=1807> , 23.08.2017.
- Tompson, William: **The Political Economy of Reform: Lessons from Pensions, Product Markets and Labour Markets in Ten OECD Countries**, OECD Publishing, Paris, 2009.
- Toner, Helen: **Partnership Rights, Free Movement, and EU Law**, Oxford, Hart Publishing, 2004.
- Toprak, Düriye: “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:21, 2015, s.151-175.
- Trade Union Congress (TUC): “Brexit Risks “Turning the Clock Back Decades” on Women’s Rights, TUC Report Warns”, Press Release, Mayıs 2016, (Çevrimiçi), <https://www.tuc.org.uk/equality-issues/gender-equality/equal-pay/pregnancy-discrimination/brexit-risks-%E2%80%9Cturning-clock-back> 21.08.2017.

- Trade Union Congress (TUC): Women Earn £8,500 a Year Less than Men by the time they reach their 50s, New TUC Analysis Reveals, Press Release, Ekim 2016, (Çevrimiçi), <https://www.tuc.org.uk/equality-issues/gender-equality/equal-pay/women-earn-%C2%A38500-year-less-men-time-they-reach-their-50s>, 23.08.2017
- Trubek, David M., Patrick Cottrell, Mark Nance: “Soft Law,’ ‘Hard Law,’ and European Integration: Toward a Theory of Hybridity”, **University of Wisconsin Legal Studies Research Paper**, No. 1002, s.1-42, 2005.
- Tunçcan Ongan: “AB'nin Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Direktifleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 53, Sayı 1, 2003. s. 91-104.
- TÜİK: Kazanç Yapısı Araştırması 2014, 17 Aralık 2015, Sayı: 18861, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18861> 25.08.2017.
- TÜİK: İşgücü İstatistikleri, Nisan 2017, 17.07.2017a, Sayı: 24629, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24629> 25.07.2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Kadın, 2016, 07.03.2017b, Sayı: 24643, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24643, 25.08.2017.
- TÜİK: İşgücü İstatistikleri, Mart 2017c (Çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/HbGetir.do?id=24628&tb_id=2,

05.09.2017.

Türk Sanayicileri ve
İşadamları Derneği:

**Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm
ve İzdüşümleri**, Yayın No. TÜSİAD-T/99-1-251,
İstanbul, 1999.

Türkiye Büyük Millet
Meclisi Başkanlığı:

Avrupa Sosyal Şartı (değiştirilmiş şekli), 1996,
(Çevrimiçi),
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf> 21.08.2017.

United Nations:

**Political Declaration and Madrid International Plan
of Action on Aging**, New York, United Nations, 2002,
(Çevrimiçi),
http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf 19.08.2017.

United Nations:

World Population Ageing, New York, United Nations,
2013, (Çevrimiçi),
<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2013.pdf>
19.08.2017.

UNICEF:

The Child Care Transition, Innocenti Report Card 8,
UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2008.

UNICEF:

**Analysis of the Situation of Children and Young
People in Turkey**, Unite for Children, 2012, (Çevrimiçi)
<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=19&dil=en&d=1>,
25.08.2017.

Umut Vakfı:

Umut Vakfı 2016 Yılı Kadın Cinayetleri Haritası,

06.03.2017 , (Çevrimiçi) <http://umut.org.tr/umut-vakfi-2016-yili-kadin-cinayetleri-haritasi/> 25.08.2017.

Ural, Ozan, Oya
Ramazan:

“Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”,
**Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi
Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Ed. Servet
Özdemir, Hasan Bacanlı, Murat Sözer, Türk Eğitim
Derneği, 2007 s.11-61.

Wall, Karin, Lia
Pappámikaail, Mafalda
Leitão, Sofia Marinho:

“Council of Europe Family Policy Questionnaire -
Comparative Analysis Report”, **Family Policy in
Council of Europe Member States Two Expert
Reports Commissioned by the Committee of Experts
on Social Policy for Families and Children**, 2009,
Council of Europe, (Çevrimiçi)
[http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Po
licy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf)
18.07.2016.

Wennemo, Irene:

**Sharing the Cost of the Children Studies on the
Development of Family Support in the OECD
Countries**, Stockholm, Swedish Institute of Social
Research, 1994.

Wicks, M., R.Chester:

“Büyük Britanya (Birleşik Krallık)”, **Avrupa
Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası**, Çev. Ahmet
Beşe, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
Başkanlığı, Ed. W. Dumon, Ankara, 1991, s.45-58.

World Economic Forum:

The Global Gender Gap Report, Insight Report, 2016,
(Çevrimiçi),

http://www3.weforum.org/docs/GGGR16/WEF_Global_Gender_Gap_Report_2016.pdf 27.08.2017.

Yılmaz Akın, Burcu Gökçe: “Avrupa Birliği’nin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm Olarak Türkiye’nin Üyeliği”, **Ankara Avrupa Çalışma Dergisi**, Cilt: 8, No:1, 2009, s. 27-37.

Yuvaç, İlknur: “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kadın Hakları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2011.

Yüksel, Murat: **Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2003.

Zimmerman, Shirley L.: **Family Policy Constructed Solutions to Family Problems**, ABD, Sage Publications, 2001.